

WYŻSZA SZKOŁA
PEDAGOGICZNA W KIELCACH

BIBLIOTEKA

J 600

GRAMMATYKA

ŁACIŃSKA.

J. Kurobantius
Student Philosophiae

ZA POZWOLENIEM CENZURY RZĄDOWEJ.

*In. Bernardus Ludeus
Grammaticae Professor. meus
fuit A. P. P. Josephus Maria
anno 1860.
Varavia*

**GRAMMATYKA
ŁACIŃSKA PIJARSKA
NOWO PRZEROBIONA**

(Jde.)
PRZEZ
X. J. PRESIOWSKIEGO S. P.

MAGISTRA NAUK I SZTUK PIĘKNYCH.

EDYCJA TRZECIA.

Jak dawniej tak i teraz do gruntownej nauk łacina zawsze jest i będzie potrzebna, a zarzucenie jej szkodliwe przynosi i przyniesie skutki.

Bandkie Dz. Kr. Pol. T. 11. str. 78. ed. 2



W WARSZAWIE,
W Drukarni XX. PIJARÓW.

1836.

Fr. Constantine

304808

Pierwszą edycją niniejszej Grammatyki wydał w Warszawie, w Drukarni XX. Pijarów roku 1829, a drugą pomnożoną także roku 1830. P. Bartoszewicz we wstępie do swojej Grammatyki języka łacińskiego, 1832 w Wilnie wydanej, o tém dziele powiedział: „że „przy dziwnej jasności i prostocie, jest bardzo dostateczne i dogodne do użycia szkolnego.”

X. J. P.



123368 7

J 600

GRAMMATYKA

ŁACIŃSKA.



CZĘŚĆ I.

O GŁOSKACH I ICH WYMAWIANIU.

Głosek w języku łacińskim jest 27, jako to:

A, B, C, CH albo Ch, * D, E, F, G, H, I, ** J, *** (K),

a, b, c, ch, d, e, f, g, h, i, j, (k),

L, M, N, O, P, PH, albo Ph, Q, R, S, T, U, V, X, Y, Z;

l, m, n, o, p, ph, q, r, s, t, u; v, x, y, z.

* Grecy pierwiastkowo nie mieli głosek Φ , X, Θ , wyrażali je tylko przez przydany znak przydechu, który był H, np. ΚΗΛΑΤΒΣ, zamiast Χαλυψ. Przypadek ten przejęli Rzymianie, i w języku łacińskim wyraża się przez H, albo h. Nie mając w swoim języku postaci osobnej na spółgłoski przydechowe, gdy chcieli pisać wyraz z greckiego wzięty, np. Χαλυψ, chwyтали się sposobu dawniej przez Greków używanego, kładąc przydech h obok mocnej c, która u nich to samo miała brzmienie, co greckie z: *chalybs* stal. Ztąd to powstały u nich ch, ph, th.

** Nad i nie kładziono kropki aż do 14 wieku po nar. Chr:

*** Tę spółgłoski w pisaniu nie odróżniali Rzymianie od samogłoski i. Dopiero w 17 wieku zaprowadzono ją do pisania łacińskiego.

Głoski te dzielą się na samogłoski i spółgłoski. Samogłosek (*vocales*) jest 6: *a, e, i, o, u, y*. Inne głoski nazywają się spółgłoskami (*consonantes*). Z dwóch samogłosek będących w jednej zgłosce, powstają dwugłoski (*diphthongi*); takimi są: *ae, oe, au, eu*, czasem *ei, ioi, ui*.

Jak dawni Rzymianie wymawiali łacińskie wyrazy, bardzo mało o tym wiedzieć możemy. Dzisiejsze narody stosują wymawianie łaciny do swoich języków: a ztąd i polacy wymawiają łacinę na wzór polszczyzny. Różni się zaś wymawianie łaciny od polszczyzny:

1. Że w łacinie samogłoska *i* ze spółgłoską *c, s*, brzmi jak *y*, np. *sinciput* (czyta się *syncyput*) pół głowy.

2. Samogłoska *u* po *g, q, s* w jednej zgłosce brzmi jak *w*, np. *sanguis* (sangwis) krew, *qui* (kwi) który, *suavis* (swawis) miły. *Quum* gdy, czytasię *kum*.

3. Dwugłoski *ae, oe*, brzmią jak *e*, np. *herbae* (herbe) ziola, *coena* (cena) wieczerza.

4. Spółgłoska *c* brzmi jak *k*. Jeżeli jednak po niemi następują samogłoski *e* i *y*, lub dwugłoski *ae, oe*, wymawia się jak *c*, np. *caro* (karo) mięso, *cras* (kras) jutro, *cedo* (cedo) ustępuję, *cinis* (cynis) popiół, *cymba* (cymba) łoś, *caecus* (cekus) ślepy, *coena* (cena) wieczerza (1).

5. *H* po *r, t*, w wyrazach z greckiego języka wziętych nie brzmi, np. *rhythmus* (rytmus) wymiar w muzyce.

6. *Ph* brzmi jak *f*, i znajduje się tylko w wyrazach z greckiego pochodzących, np. *philosophus* (filozofus) filozof.

(1). Niektórzy utrzymują, że *c*, za czasów Cycerona, wymawiało się wszędzie jak *k*.

7. S między dwiema samogłoskami brzmi jak *z*, np. *casus* (kazus) przypadek.

8. Zgłoska *ti* w wyrazach właściwie łacińskich wymawia się jak *cy*, gdy po niej następuje samogłoska. Lecz wymawia się właściwem swoim brzmieniem, i nie zmienia się na *cy*, gdy ją poprzedza *s*, *t*, *x*, np. *gratia* (gracya) łaska, *prudentia* (prudencya) roztropność, *ostium* (ostyum) ujście, *mittier* (mittyer) być poślany, *mixtio* (mikstyo) miesznanina.

9. X brzmi jak *ks*, np. *xystus* (ksystus) galerya.

CZĘŚĆ II.

O CZĘSCIACH MOWY.

Części mowy jest ośm: imię (*nomen*), zaimek (*pronomen*), słowo albo czasownik (*verbum*), imiesłów (*participium*), przyimek (*praepositio*), przysłówek (*adverbium*), spójnik (*conjunctio*), wykrzyknik (*interjectio*).

ROZDZIAŁ PIERWSZY.

O IMIENIU.

Imię jest dwojakie: rzeczowne (*substantivum*), przymiotne (*adjectivum*).

I. O IMIENIU RZECZOWNEM.

Imiona rzeczowne czyli rzeczowniki odmieniają się przez liczby (*per numeros*), rodzaje (*genera*) i przypadki (*casus*).

Imiona rzeczowne nieodmienne są: *Argos* Argos miasto, *cepe* cebula, *cete* wieloryb, *fas* rzecz godziwa, *nefas* rzecz niegodziwa, *gummi* guma, *instar* naksztalt,

melos śpiewanie, *nihil* nic, *žadua* rzecz, *opus* potrzeba, *pondo* funt, *sexus* płeć, *semis* połowa, *sinapi* gorczyca, *tempe* wesołe miejsce, i nazwiska glosek, np. *jota*.

O LICZBACH.

Liczb jest dwie: pojedyncza (*numerus singularis*), i mnoga (*pluralis*).

Nie wszystkie imiona odmieniają się przez liczby, i tak:

Mają tylko liczbę pojedynczą, 1od powiększej części imiona własne osób, miast, krajów i t. p.; 2re imiona zbóż i jarzyn, np. *triticum* pszenica, *lens* soczewica. 3cie imiona rzeczy kopalnych, np. *aurum* złoto; 4te imiona niektórych cieczy i przypraw, np. *acetum* ocet, *butyrum* masło, *piper* pieprz; 5e imiona cnot, np. *pietas* pobożność; 6e imiona umiejętności, np. *geometria* geometrya; 7e następujące: *adolescentia* wiek młodzieńczy, *alvus* brzuch, *bilis* gniew, *cholera* cholera, *coenum* błoto, *fama* sława, *fames* głód, *simus* gnój, *foenum* siano, *fuga* uciezka, *gloria* chwała, *glutinum* klej, *hepar* wątroba, *humus* ziemia, *indoles* dowcip, *infantia* niemowlęstwo, *jubar* blask promieni, *justitium* zawieszenie sądownictwa, *juventus* młodość, *letum* śmierć, *limus* muł, błoto, *lues* zaraza, *macellum* jatki, *macies* wychudnienie, *meridies* południe, *nectar* słodycz, *nemo* nikt, *nihilum* nic, *žadua* rzecz, *pascha* wielkanoc, *pauperies* ubóstwo, *pelagus*, *pontus* morze, *plebs* pospólstwo, *progenies* pokolenie, *puertitia* dzieciństwo, *pus* ropa, *rabies* szaleństwo, *requies* odpoczynek, *sanguis* krew, *senectus*, *senium* starość, *silis* pragnienie, *suppellex* sprzęt, *tabes* suchoty, *tabum* posoka, *tellus* ziemia, *ver* wiosna, *vesper*, *vespera* wieczór, *virus* jad, *viscus* lep, *vulgus* pospólstwo.

Mają tylko liczbę mnogą. I od powiększej części imiona własne miast, igrzysk i świąt, np. *Parisii* Paryż, *Athenae* Ateny, *Circenses* igrzyska w cyrku dawane. *Bacchanalia* święta Bachusa; 2re następujące: *aedes* domostwo, *aestiva* kwatery letnie żołnierskie, *antiae*, *capronae* włosy na przodku głowy, *arma* broń, *bel-laria* wety, *biblia* pismo święte, *calendae* pierwszy dzień miesiąca, *cancelli* krata, szranki, *cani* siwizna, *castra* obóz, *cibaria* wety, *clitellae* siodło na muła lub osła, *copiae* wojsko, *crepundia* cacka, *cunabula*, *incunabula*, *cunae* kolebka, *dirae* przeklęstwo, *divi-tiae* bogactwo, *excubiae* straż, *exequiae* obrzęd pogrzebowy, *eviviae* zdobycz, *facetiae* żarty, *fasti* dzieje roczne, *geminii* bliźnięta, *hyberna* kwatery zimowe żołnierskie, *idus* środek miesiąca, *induciae* zawieszenie broni, *induviae* odzież, *inferi* podziemni mieszkańcy, *in-feriae* ofiary za umarłych, *insidiae* zasadzki, *justa* pogrzeb, *lemures* strachy, *literae* list, *majores* przodkowie, *manes* duchy, *manubiae* zdobycz wojenna, *minae* groźba, *moenia* mury miasta, *munia* urzędy, *nonae* piąty albo siódmy dzień miesiąca, *nugae* fraszki, *nundinae* targ, *nuptiae* wesele, *optimates* znakomici obywatele, *phal-lerae* strój na konia, *posterii* potomkowie, *primitiae* pierwiastki, *primores*, *proceres* znakomici obywatele, *quinquatria* święto Minerwy, *quisquiliae* śmieci, *re-liquiae* szczątki, *repetundae* zdzierstwo na urzędzie, *scal-lae* schody, *scapulae* plecy, *scopae* miotła, *sordes* plu-gastwo, *sponsalia* zaręczyny, *stativa* stanowisko, *su-peri* niebianie, *tenebrae* ciemności, *tesqua* knieje, *tri-cae* uwikłanie, *valvae* drzwi.

O RODZAJACH.

Rodzajów jest trzy: męzki (*masculinum*), żeński (*femininum*), i nijaki (*neutrum*). Znajdują się jednakże

niektóre imiona mające rodzaj wspólny (*commune*), to jest: podług różnego znaczenia płci, mogące przyjąć rodzaj męzki lub żeński, np. *conjux*, znaczy męża i żonę.

Rodzaje imion rzeczownych poznają się albo ze znaczenia (*ex significatione*), albo z zakończenia (*ex terminatione*). W ogólności, ze znaczenia poznaje się rodzaj imion własnych i ludzkich pojedynczych, np. *Roma* Rzym, *Paulus* Paweł, *Consul* Konsul, *agricola* rolnik; z zakończenia ludzkich zbiorowych, i wszelkich pospolitych, np. *copiae*, *exercitus* wojsko, *auxilia* posilki, *vigiliae*, *excubiae* straże, *operae* robotnicy, *mancipium* niewolnik, niewolnica, *animal* zwierz, *mensa* stół (2).

(2) „Celem utworzenia rodzajów w języku, nie jest odróżnianie płci, ale wskazanie związku między wyrażonym lub domyślnym rzeczownikiem, a przymiotnikiem lub zaimkiem, dla tego nadano rodzaje nawet rzeczownikom nieżywotnym. *Mroziński w Rozpr. o Ortogr. pol. str. 448.*

IMIONA RODZAJU MĘŻKIEGO.

I. Ze znaczenia.

I. Wszystkie imiona tak własne jako i pospolite, służące samym tylko mężczyznom, np. *Paulus* Paweł, *vir* mąż, *nauta* żeglarz, *praeceptor* nauczyciel.

Wyjątki,

II. Nazwiska Bogów pogańskich i wszelkich duchów, np. *Jupiter* Jowisz, *daemon* zły duch, *lemures* strachy nocne, *manes* duchy.

III. Imiona własne gór, np. *Aventinus* Awentyn (1).

(1). *Alpes* lub *Alpis* Alpy, i *Rhodope*, są rodzaju żeńskiego. *Pelion*, nijakiego. W ogóle, gdy przy imionach własnych gór nie znajduje się wyraz *mons* góra, rodzaj ich poznaje się z zakończenia.

IV. Imiona własne rzek, np. *Tiberis* Tyber (2).

(2). *Styx*, *Lethe*, są rodzaju żeńskiego. Zakończony na *a* w liczbie pojedynczej, u dawnych pisarzy czasem, u nowszych po większej części są rodzaju żeńskiego.

V. Imiona własne wiatrów i dwunastu miesięcy roku, np. *Aquilo* wiatr północny, *Januarius* Styczeń.

II. Zakończenia.

Imiona rzeczowne kończące się na:	i.	o	np. <i>Cani</i> siwe włosy.	W	(1) Imiona rzeczowne kończące się na <i>io</i> formowane od słów i przyniotników, np. <i>lectio</i> czytanie, od <i>lego</i> czytam, <i>regio</i> kierunek, od <i>rego</i> kieruję, <i>communio</i> jedność, od <i>communis</i> wspólny. Tudzież: <i>caro</i> mięso, <i>contagio</i> zaraza, <i>echo</i> odgłos, <i>portio</i> cząstka, <i>talio</i> odwet, <i>unio</i> jedność, które są rodzaju żeńskiego.	
	<i>liczbie mnogiej</i>	o	np. <i>Pugio</i> sztylet (1).			
	an	o	np. <i>Paeap</i> pieśń.			
	in	o	np. <i>Delphin</i> świnia morska.			
	on	o	np. <i>Agon</i> utarczka, skouanie. (2)			
er	o	np. <i>Ager</i> pole (3).	W	(2) <i>Aedon</i> słowik, <i>alcyon</i> zimorodek, <i>sindon</i> prześcieladło, są rodzaju żeńskiego. Z greckiego języka wzięte imiona drugiej deklinacyi: <i>barbiton</i> lutnia, <i>enchiridion</i> mała xiążeczka, są rodzaju nijakiego.		
	o				W	(3) <i>Cadaver</i> trup, <i>iter</i> droga, <i>spinther</i> naramiennik, <i>tuber</i> guz, <i>uber</i> piersi, <i>ver</i> wiosna, <i>verber</i> bicz, tudzież imiona roślin, np. <i>laser</i> hucich, <i>papaver</i> mak, są rodzaju nijakiego.
	o					
	o					
	o					
	o					

Imiona rzeczowne kończące się na:

or	np. <i>Labōr</i> praca (4).
os	np. <i>Flos</i> kwiat (5).
us drugiej i czwartej deklinacji	np. <i>Gladius</i> miecz, <i>visus</i> wzrok (6).

rodzaje

Lintes czótno, rodzaju żeńskiego czasem męzkiego. *Siser* kuczmerka (ziele), wliczbie pojedynczej jest rodzaju nijakiego, w mnogiej męzkiego.

(4) *Arbor* drzewo rodzaju żeńskiego. *A-dor* mąka używana do ofiar, *aequor* równina, *cor* serce, *marmor* marmur, są rodzaju nijakiego.

(5) *Arbos* drzewo owocowe, *cos* ośta, *dos* posąg, przymiot, *eos* zorza ranna, są rodzaju żeńskiego. *Chaos* zamieszanie, *epos* wiersz bohaterski, *etnos* obyczaj, *os* (*oris*) usta, *os* (*ossis*) kość, są rodzaju nijakiego. *Barbitos* lutnia, męz: lub żeń:

(6) *Pelagus* morze, *virus* trucizna; rodzaju nijakiego. *Vulgus* społeczeństwo, męzkiego i nijakiego. Imiona roślin i drogich kamieni (oprócz *carbunculus* karbunkuł, *opalus* opal), tudzież następujące. *abyssus* prze-

Imiona rzeczowne kończące się na:

Są rodzaju męzkiego

paść, *acus* igła, *alvus*
 brzuch, *antidotus* le-
 karstwo na truciznę,
arctus wóz niebieski,
 albo niedzwiedź, (kon-
 stellacya), *atomus* pro-
 szek, *byssus* bisiór,
 (płótno cienkie), *colus*
 kądział, *exodus* wyj-
 ście, *dialectus* dyalekt,
domus dom, *diphthon-*
gus dwugłóska, *eremus*
 pustynia, *figus* figa,
honus ziemia, *idus*
 środek miesiąca, *manus*
 ręka, *methodus* sposób,
penus spiżarnia, *perio-*
odus peryod, okres,
porticus przysionek,
quinquatus święta
 Minerwy, *synodus*
 zjazd, *tribus* oddział
 miasta, *vannus* opaska,
 są rodzaju żeńskiego.
Crystallus kryształ,
pampinus winna lato-
 rośl, *phasellus* łódź,
 są rodzaju męzkiego
 lub żeńskiego. *Specus*
 jaskinia, męzkiego lub
 nijakiego. *Avernus*,
tartarus piekło, w li-
 czbie pojedynczej męz-
 kiego, w mnogiej nja-
 kiego. *Jocus* żart, lo-

Imiona rzeczowne koń-
czące się na:

Są rodzaju męskiego.

Wymują się
cus miejsce (*), *sibilus*
gwizdanie, w liczbie
pojedynczej męskiego,
w mnogiej męskiego
lub nijakiego. *Carba-*
sus płótno, żagiel, w
pojedynczej żeńskiego,
w mnogiej żeńskiego
lub nijakiego.

IMIONA RODZAJU ŻEŃSKIEGO.

I. Ze znaczenia.

I. Wszystkie imiona tak
własne jako i pospolite słu-
żące samym szczególnie nie-
wlastom, np. *Catharina*
Katarzyna, *Lucretia*, *Chloe*,
Calypso, *Glycerium*, *ma-*
ter matka, *nurus* synowa.

II. Imiona własne bogiń
pogańskich, np. *Juno*, *Pal-*
las, *Venus*.

III. Imiona własne pięciu
części świata, krajów i wysp,
np. *Europa*, *Polonia*, *Cy-*
prus (1).

Wyjątki.

(1). Imiona własne kra-
jów i wysp zakończone na
um, są rodzaju nijakiego,
np. *Latium*, *Dulichium*.
Pontus jest rodzaju męskie-
go.

(2). Imiona własne miast,
kończące się na *i* liczby
mnogiej, np. *Delphi*, *Phi-*
lippi, tudzież *Cures*, *Tunes*,
Croto, *Prusino*, *Hippo*,
Narbo, *Sulmo*, są rodzaju
męskiego. Kończące się na
um, (greckie *on*) np. *Lug-*

(*) *Locus* w liczbie mnogiej jest rodzaju męskiego, gdy
jest mowa o miejscu jakim w piśmie lub xiążce; ro-
dzaju zaś męskiego lub nijakiego, gdy o miejscu na
ziemi.

IV. Imiona własne miast, np. *Roma* Rzym, *Hadria*, *Hadria* (we Włoszech; *Corinthus* Korynt, *Carthago* Kartagina (2).

V. Imiona własne okrętów i poematów, np. *Argos* (nazwisko okrętu), *Aeneis* Enejda (poema) (3).

VI. Imiona drzew, np. *abies* jodła, *malus* jabłoń, *pinus* sosna (4).

dunum Lyon, *Ilion* Troja; na *a* liczby mnogiej, np. *Ec-batana*; nieodmienne kończące się na *i*, *y*, np. *Illiturgi*, *Asty*; tudzież *Argos*, *Anxur*, *Gadir*, *Hispal*, *Nepet*, *Tibur*, *Tuder*, są rodzaju nijakiego. *Praeneste* i inne nazwiska miast włoskich na *e*, są w pierwszym i czwartym przypadku rodzaju żeńskiego lub nijakiego, w innych tylko żeńskiego.

(3). Imiona własne poematów, kończące się na *a* liczby mnogiej, są rodzaju nijakiego, np. *Bucolica* Sielanka, *Georgica* Ziemiaństwo.

(4). Imiona własne drzew, kończące się na *ster*, np. *oleaster* leśna oliwa, są rodzaju męskiego. Kończące się zaś na *er*, *ur*, *um*, są rodzaju nijakiego, np. *acer* klon, *robur* dąb, *salictum* wierzba.

II. Z zakończenia.

Imiona rzeczowne kończące się na:	a, e	np. <i>Cura</i>	(1). <i>Hadria</i> morze
	pierwszej deklinacji	staranie, <i>epi-</i> <i>tome</i> krótki	Adryatyckie, <i>Cometa</i>
	liczby	zbiór (1).	Kometa, <i>mammona</i>
	mnożej		bogactwo, <i>planeta</i>
			planeta, są rodzaju męskiego. Kończące się zaś na <i>a</i> mające tylko liczbę mnogą, np. <i>arma, orum</i> broń, są rodzaju nijakiego.
	ae	np. <i>Divitiae</i>	<i>Margarita</i> perła, <i>o-</i> <i>strea</i> ostryga, w liczbie pojedynczej żeńskiego, w mnogiej żeńskiego lub nijakiego.
		bogactwo.	(2) <i>Cardo</i> zawiasa, <i>cudo</i> szyszak, <i>ordo</i>
	do	np. <i>Formido</i>	porządek, <i>udo</i> obuwie z sierci koziej, są ro- dzaju męskiego. <i>Cu-</i> <i>pido</i> żądza, męskiego lub żeńskiego.
		bojaźń (2).	(3) <i>Harpago</i> hak, <i>ligo</i> motyka, są rodza- ju męskiego. <i>Margo</i>
	go	np. <i>Imago</i>	brzeg, rodzaju męskie- go lub żeńskiego.
		obraz (3).	(4). <i>Adamas</i> dra- ment, <i>as, assis</i> sunit, <i>as</i> (moneta rzymska), <i>elephas</i> słoń, <i>tiaras</i>
	as	np. <i>Tempe-</i> <i>stas</i> niepo- goda (4).	zawój, <i>vas, (vadis)</i> rękojmia, są rodzaju

Imiona rzeczowne kończące się na:

es

Są rodzaje użęskier

np. *Compes* więzy, kaj-dany (5).

męzkiego. *Artocreas* tort, *buceras* boża trawka (roślina), *erysypelas* róża (choroba), *vas, vasis* naczynie, rodzaj nijakiego.
(5) *Acinaces* szabla, *cespes* darń, *fomes* podnieta, *gausapes* materya welniana, *gurges* wir na wodzie. *limes* granica, *meridies* południe, *palmes* winna latorośl, *paries* ściana, *pes* noga, *poples* podkolanek, *stipes* pień, *termes* gałazka z liśćiami, *trames* ściezka, *repres* ciernie; tudzież imiona liczby mnogiej: *Annales* roczniki. *antes* plac kwadratowy; wreszcie imiona greckie kończące się na *es*, np. *lebes* naczynie miedziane, *tapes* kobierzec, obicie; są rodzaju męzkiego. *Aes* miedź, mosiądz, *cacoëthes* zły nałóg, *nepenthes* oman (ziele), rodzaju niakiego. *Palumbes* dziki gołąb, *torques* łańcuch, męzkiego albo żeńskiego.

Imiona rzeczowne kończące się na:

is
lub
ys

tus

s
z poprze-
dzającą
spółgło-

ż e Ń s k i e s o
u
j
u
m
y
W

np. *Clavis*
klucz, *chelys*
lutnia (6).

np. *Laus*
chwala.

np. *Frons*
gałęź, *hiems*
zima (7).

Dies dzień, w liczbie pojedynczej, jest rodzaju męskiego, czasem żeńskiego, w mnogiej tylko męskiego.

(6) *Anguis* wąż, *assis* deska, *axis* os, *cassis* siatka, *caulis* głąb, *cenchrus* rodzaj węża, *collis* pagórek, *cucumis* ogórek, *ensis* miecz, *fascis* wiązka, *follis* mięk kowalski, *fustis* kij, *glis* szczur, *lapis* kamień, *mensis* miesiąc, *mugilis* głowacz (ryba), *orbis* okrąg, *piscis* ryba, *postis* podwój, *pulvis* piasek, *sanguis* krew, *sentis* ciernie, *torris* głownia zapalona, *unguis* paznokieć, *vectis* drąg, *vermis* robak, *vomis*, *eris* lemiesz: tudzież kończące się na *nis*, np. *annis* rzeka, *cinis* popiół, *funis* powróż, *panis* chleb, i pochodzące od *as* funt, *as* (moneta rzymska), np. *seminis* pół asa, są rodzaju męskiego. *Aqualis* nalewka, *callis* ścieżka, *canalis* ka-

Imiona rzeczowne kończące się na:

Są rodzaju żeńskiego

naż, *corbis* kosz, *polhis* drobny pyłek, *torquis* łańcuch, męzkiego lub żeńskiego. *Finis* gdy znaczy koniec, granica, jest rodzaju męzkiego; gdy znaczy cel, wzgląd, kres życia, jest rodzaju żeńskiego.

(7) *Adeps* tustość, *chalybs* stal, *dens* ząb ze złożonemi, *dextrans* 10 uncyj, *dodrans* 9 uncyj, *cercops* małpa ogoniasta, *ellops* (ryba), *epops* dudek, *fons* źródło, *gryps* gryf, *hydrops* wodna puchlina, *merops* żółwa, *mons* góra, *occidens* zachód, *oriens* wschód, *pons* most, *quadrans* czwarta część, *rudens* lina okrętowa, *scrobs* dół, *sextans* szosta część, *triens* trzecia część, *torrens* potok, są rodzaju męzkiego. *Forceps* kleszcze, *frons* czoło, *seps* gatunek jaszczurki, *serpens* wąż, *stirps* pień, męzkiego lub żeńskiego.

I m i ó n a r z e c z o w n e k o Ń c z a ę e s i ę n a :

ex

np. *Pax*
pokój (8)

ex

np. *Supellex*
sprzęt (9)

S ą r o d z a j u ż e ś k i e s t o

W y j m i a

(8) *Abax* stół kuchenny, *tablica* do rachunku, *anthrax* węgiel, *corax* kruk, *cordax* taniec wesóły, *donax* trzcina cypryjska, *dropax* maść, *harpax* bursztyn przyciągający do siebie żdźbło, *panax* (roślina), *pinax* tablica, *styrax* żywica, *thorax* kaftan, zbroja; są rodzaju męskiego. *Limax*, ślimak, męskiego lub żeńskiego.

(9) *Apex* wierzchołek, *caudex* pniak, *cimex* pluskwa, *codex* księga, *culex* komar, *frutex* krzew, *grex* trzoda, *irpex* brona, *latex* płyn, *murex* żółw morski, krew szkarłatną mający, *panter* brzuch, *podex* posładek, *pollex* palec wielki, *pulex* pchła, *ramex* gałęź, *sorex* mysz leśna, *ulex* krzew podobny do rozmarynu, *vertex* wierzch, *vervex* skop, są rodzaju męskiego. *Cortex* kora, *imbrex* dachówka, *index* denciciel, *ober*

Imiona rzeczowne kończące się na.

ix lub yx	ż e ś k i e g o	np. <i>Nix</i> śnieg (10).	zawada, <i>pumex</i> (ka- mień), <i>rumex</i> szczaw', <i>silex</i> krzemień, męz- kiego albo żeńskiego. <i>Atriplex</i> łoboda (ro- ślina), rodzaju nijakie- go, czasem żeńskiego.
or	ż e ś k i e g o	np. <i>Nox</i> noc.	(10) <i>Bombyx</i> jed- wabniczek, <i>calix</i> kie- lich, <i>calyx</i> wklęsłość, <i>ceyx</i> zimorodek, <i>coccyx</i> kukułka, <i>fornix</i> skle- pienie, <i>onyx</i> gatunek marmuru, <i>oryx</i> sarna afrykańska, <i>phoenix</i> fenix (ptak bajeczny,)
ux	r o d z a j u	np. <i>Crux</i> krzyż (11).	<i>saurix</i> albo <i>sorix</i> so- wa, <i>spadix</i> farba cie- mnoczerwona; są ro- dzaju męzkiego. <i>Larix</i> modrzew, <i>natrix</i> wąż wodny, <i>perdix</i> kuro- patwa, <i>sandyx</i> farba czerwona, <i>sardonix</i> kamień drogi, <i>varix</i> żyła napuchła, męzkie- go albo żeńskiego.
x z poprze- dzającą spółgło- ską.	s a	np. <i>Arx</i> zamek (12).	(11) <i>Tradux</i> wino- rośl, rodzaju męzkiego, <i>lux</i> światło, żeńskiego czasem męzkiego.
			(12) <i>Calx</i> pięta, <i>lynx</i> ostrowidz, są ro- dzaju męzkiego albo żeńskiego. <i>Decunx</i>

Imiona rzecz-
kończ: się na

Są rodz: żeń:

Wyjmują się

dziesięć uncyj, *deunx*
jedenaście uncyj, *quin-*
cunx pięć uncyj, *sep-*
tunx siedm uncyj; ro-
dzaju męzkiego.

IMIONA RODZAJU NIJAKIEGO.

I. Ze znaczenia.

I. Przysłówki, słowa i wszystkie inne wyrazy położone w mowie zamiast imienia rzeczownego, np. *Scire tuum nihil est* wiadomość twoja niczem jest.

Są także rodzaju nijakiego imiona rzeczowne nieodmienne, np. *cete* wieloryb, *pondo* funt. Oprócz *semis* połowa, które jest rodzaju męzkiego.

li. Z zakończenia.

Imiona rzeczowne kończące się na:	a, e, trzeciej deklinacji	np. <i>Stigma</i> piętno, <i>mare</i> morze.	Wyjmują się	(1). <i>Mugil</i> głowacz (ryba), <i>sol</i> sól, są rodzaju męzkiego. <i>Sal</i> sól, męzkiego albo nijakiego.
	u	np. <i>Cornu</i> róg.		(2). <i>Coelum</i> niebo, <i>clathrum</i> ogrodzenie, w liczbie pojedynczej rodzaju nijakiego, w mnogiej męzkiego. <i>Delicium</i> rozkosz, <i>epulum</i> bankiet, w pojedynczej nijakiego, w mnogiej żeńskiego.
	c	np. <i>Lac</i> mleko.		<i>Frenum</i> wędziło, <i>rastrum</i> motyka, w pojedynczej nijakiego, w
	l	np. <i>Animal</i> zwierz. (1)		
	um	np. <i>Templum</i> kościół (2).		

Imiona rzeczowne kończące się na:	en	Są rodzajami	np. <i>Carmen</i>	W	mnogiej męzkiego lub			
	ar		np. <i>Calcar</i>		niższego.	<i>Balneum</i>	niższego.	
	ur		np. <i>Fulgur</i>		niższego.	(3). <i>Attagen</i> jarzą-	niższego.	niższego.
	us trzeciej deklinacji		np. <i>Nemus</i>		niższego.	gaj (6).	niższego.	niższego.
	t.		np. <i>Caput</i>		niższego.	głowa.	niższego.	niższego.

Imiona rzecz.
kończ: się na

Są rodz: nija:

W yjmują się | ziemia, *virtus* cnota,
są rodzaju żeńskiego.
Rhus sumach (drzewo
do garbowania), męz-
kiego albo żeńskiego.

O PRZYPADKACH

Przypadków jest sześć: pierwszy (*nominativus*), drugi (*genitivus*), trzeci (*dativus*), czwarty (*accusativus*), piąty (*vocativus*), szósty (*ablativus*).

Przypadkiem pierwszym odpowiada się na pytanie kto? co? np. *discipulus* uczeń, *liber* książka, drugim, na pytanie czyj? czego? np. *discipuli* ucznia, *libri* książki; trzecim, na pytanie komu? czemu? np. *discipulo* uczniowi, *libro* książce; czwartym na pytanie kogo? co? np. *discipulum* ucznia, *librum* książkę; piątym, wzywa się lub mówi do kogo? np. *discipule!* uczniu! *liber* książko; szóstym, odpowiada się na pytanie kim? czém? np. *discipulo* uczniem, *libro* książką.

Uwaga. Pierwszy i piąty przypadek zowią się prostemi (*casus recti*), ponieważ są tylko prostym nazwiskiem osoby lub rzeczy. Inne zowią się ubocznemi (*casus obliqui*), ponieważ zawsze od innego wyrazu zależą.

O DEKLINACYACH.

Deklinacyj czyli form na odmianę imion przez przypadki jest pięć. Do której zaś z nich jakie imię należy, pozna je się z drugiego przypadku liczby pojedynczej, który się kończy w deklinacyi

pierwszej na *ae*, np. *mensa* stół *mensae*,
drugiej na *i*, np. *puer* chłopiec *pueri*,
trzeciej na *is*, np. *sermo* mowa *sermonis*,
czwartej na *us*, np. *manus* ręka *manus*,
piątej na *ei*, np. *res* rzecz *rei*,

PRAWIDŁA OGÓLNE.

1. Imiona rodzaju nijakiego jakiegokolwiek deklinacji mają zawsze, tak w liczbie pojedynczej, jako i mnogiej, trzy przypadki jednakowe; to jest: *pierwszy, czwarty i piąty*, które w liczbie mnogiej, pospolicie kończą się na *a*, np. *templa* kościoły od *templum*: wyjąwszy *ambo* i *duo*, które w tych przypadkach kończą się na *o*.

2. Przypadek *piąty* tak liczby pojedynczej jako i mnogiej jest podobny *pierwszemu*, we wszystkich deklinacjach, wyjąwszy imiona drugiej deklinacji kończące się na *us* i pierwszej deklinacji rodzaju męskiego, z greckiego języka wzięte.

3. *Trzeci i szósty* przypadek liczby mnogiej w każdej deklinacji są sobie podobne; liczby zaś pojedynczej tylko w drugiej deklinacji.

4. *Czwarty* przypadek liczby mnogiej deklinacji trzeciej, czwartej i piątej, jest podobny *pierwszemu*.

Deklinacja pierwsza.

Do pierwszej deklinacji należą wszystkie imiona łacińskie rodzaju męskiego i żeńskiego, zakończone w pierwszym przypadku na *a*, w drugim na *ae*, np. *mensa, mensae*: tudzież mające tylko liczbę mnogą, zakończone na *ae*, np. *divitiae* bogactwo *divitiarum*. Tu także należą imiona z greckiego wzięte rodzaju męskiego i żeńskiego kończące się na *e, as, es*.

Wzór przypadkowania imion łacińskich.

Liczba pojedyncza.	Liczba mnoga.
1. <i>Mensa stol.</i>	<i>Mensae stoły</i>
2. <i>Mensae stołu</i>	<i>Mensarum stołów</i>
3. <i>Mensae stolowi</i>	<i>Mensis stolom</i>

4. Mensam stół.	Mensas stoły.
5. Mensa! stole!	Mensae stoły.
6. Mensa stołem.	Mensis stołami.

Wzory przypadkowania imion z greckiego języka wziętych.

Liczba pojedyncza.

1. Epitome	Tiaras	Dynastes.
krótki zbiór	zawój	władca
2. Epitomes	Tiarae	Dynastae
3. Epitomae	Tiarae	Dynastae
4. Epitomen	Tiaram albo—an	Dynasten
5. Epitome	Tiarā!	Dynaste! albo—a!
6. Epitome	Tiarā	Dynaste.

Liczba mnoga.

1. Epitomae	Tiarae	Dynastae.
2. Epitomarum	Tiararum	Dynastarum.
3. Epitomis	Tiaris	Dynastis.
4. Epitomas	Tiaras	Dynastas.
5. Epitomae!	Tiarae!	Dynastae.
6. Epitomis	Tiaris	Dynastis.

Uwaga. I. Następujące imiona mają przypadek trzeci i szósty liczby mnogiej na *abus*, a to dla rozróżnienia ich od zakończonych w tychże samych przypadkach na *is*, rzeczowników rodzaju męskiego drugiej deklinacji; *anima* dusza, *asina* oślica, *cerva* łania, *clava* pałka, *dea* bogini, *domina* (hera) pani, *equa* klacz, *fanula* służąca, *filia* (nata) córka, *liberta* wyzwolnica, *mula* mulica, *serva* służąca, *socia* towarzyska. Jeżeli jednakże z przyległych wyrazów można poznać rodzaj żeński, imiona te mogą mieć trzeci i szósty przypadek na *is*, (1).

(1) Zobacz Liv. 58, 57.

II. Dawni Rzymianie, a osobliwie poeci, kończyli drągi przypadek liczby pojedynczej na *aī* i *as*, np. *terraī*, *familias*, *fortunās*; lecz to teraz nie jest we zwyczaju, wyjąwszy *pater-familias* gospodarz, zamiast *pater-familiae*, *mater familias* gospodyni, *filius familias* synu gospodarski, *filia-familias* córka gospodarska.

III. W drugim przypadku liczby mnogiej poeci wyrzucają niekiedy kilka głosek, np. *Coelicolum* zamiast *coelicolarum*, od *coelicola* niebianin.

IV. *Inficias*, *incitas*, *suppetias*, są ozwarte przypadki, i w tych tylko używane. *Inficias* kładzie się *ire*: np. *inficias ire* przeczyć; *incitas*, ze słowem *redigere*, np. *ad incitas redigere* do ostatniej nędzy przyprowadzić; *suppetias*, ze słowami *ferre*, *ire*, *venire*, np. *suppetias ferre* posiłkować.

Deklinacya druga.

Do drugiej deklinacyi należą imiona łacińskie wszystkich trzech rodzajów, zakończone w pierwszym przypadku na *er*, *ir*, *us*, *um*, a w drugim na *i*, np. *liber* książka *libri*, *vir* mąż *viri* (1), *populus*, *populi*, *templum*, *templi*, tudzież mające tylko liczbę mnogą, zakończone na *i*, *a*, np. *geminī* bliźnięta, *geminorum*, *arma* broń *armorum*. Tu także należą imiona z greckiego języka wzięte wszystkich trzech rodzajów zakończone w pierwszym przypadku na *os*, *on*, *eus*, *us*, (2).

(1) Na *ir* jest tylko *vir* ze złożonemi, np. *decemvir*, *triumvir* i t. d.

(2) Wiele imion z greckiego wziętych, zmieniło swoje końcówki *os* i *on* na łacińskie *us*, *um*. np. *taurus* (ταῦρος) byk, *Homerus* (Ὅμηρος) *Homer*, *theatrum* (θεατρον) teatr, Niektóre tylko nieczęsto używane zatrzymały swoje pierwotne końcówki *os*, *on*. Imiona własne na *eus* (zamiast greckiego *eus*), i na *us* (zamiast greckiego *ous* skróconego z *oos*), różnią się od imion łacińskich tylko w piątym przypadku liczby pojedynczej.

Wzory przypadkowania imion łacińskich.

Liczba pojedyncza.		Liczba mnoga.	
1. Puer	<i>chłopiec.</i>	Pueri	<i>chłopcy.</i>
2. Pueri	<i>chłopca.</i>	Puerorum	<i>chłopców.</i>
3. Puero	<i>chłopcu.</i>	Pueris	<i>chłopcom.</i>
4. Puerum	<i>chłopca.</i>	Pueros	<i>chłopców.</i>
5. Puer!	<i>chłopczel!</i>	Pueri!	<i>chłopcy!</i>
6. Puero	<i>chłopcem.</i>	Pueris	<i>chłopcami.</i>

Liczba pojedyncza.		Liczba mnoga.	
1. Populus	<i>lud.</i>	Populi	<i>ludy.</i>
2. Populi	<i>ludu.</i>	Populorum	<i>ludów.</i>
3. Populo	<i>ludowi.</i>	Populis	<i>ludom.</i>
4. Populum	<i>lud.</i>	Populos	<i>ludy.</i>
5. Popule!	<i>ludu!</i>	Populi!	<i>ludy!</i>
6. Populo	<i>ludem.</i>	Populis	<i>ludami.</i>

Liczba pojedyncza.		Liczba mnoga.	
1. Templum	<i>kościół.</i>	Templa	<i>kościoly.</i>
2. Templi	<i>kościola.</i>	Templorum	<i>kościolów.</i>
3. Templo	<i>kościolowi.</i>	Templis	<i>kościolom.</i>
4. Templum	<i>kościół.</i>	Templa	<i>kościoly.</i>
5. Templum!	<i>kościel!</i>	Templa!	<i>kościoly!</i>
6. Templo	<i>kościółem.</i>	Templis	<i>kościolami.</i>

Wzory przypadkowania imion z greckiego języka wziętych.

Liczba pojedyncza.

1. Orpheus.	Panthus.
2. Orphai.	Panthi.
3. Orphéo.	Pantho.
4. Orpheum.	Panthum.
5. Orpheu.	Panthu!
6. Orpheo.	Pantho.

Liczba pojedyncza:

1. Epodos.	Barbiton	lutniá:
2. Epodi.	Barbiti	lutni.
3. Epodo.	Barbito	lutni.
4. Epodon.	Barbiton	lutnię.
5. Epode!	Barbiton!	lutnio!
6. Epodo:	Barbito	lutnię.

Liczba mnoga.

1. Epodi.	Barbita	lutnie.
2. Epodon.	Barbiton	lutni.
3. Epodis.	Barbitis	lutniom.
4. Epodos.	Barbita	lutnie.
5. Epodi!	Barbita!	lutnie!
6. Epodis.	Barbitis	lutniami.

Uwagi. I. Imiona zakończone na *er*, wyrzucają *s* przed *r*. np. *liber* książka *libri*, *cancer* rak *cancri*. Niektóre jednakże zatrzymują *e* przed *r*, a te są: *Celtiber*, *gèner*, zięć, *Iber*, *Liber* Bachus, *presbyter* kapłan, *puer* chłopiec, *socer* świekr, tudzież złożone ze słów *fero* i *gero*, jako to: *signifer* chorąży, *armiger* gernek. *Vir* mąż, ma drugi przypadek *viri*.

II. Imiona na *us* zakończone, kończą się w piątym przypadku liczby pojedynczej pospolicie (1) na *e*, np. *dominus* pan *domine*. Lecz imiona własne łacińskie (2) zakończone na *ius*, formują piąty przypadek przez odrzucenie zgłoski *us*, np. *Antonius* ma *Antoni*, *Servius*, *Sulpicius*, *Servi*, *Sulpici*, *Larius* (nazwisko jezio-

(1) Niekiedy bowiem u poetów piąty przypadek kończy się tak jak pierwszy. Zob. Hor. Ód. 1. 2. 43. Ter. Phor. 2. 2, 10. Ovid. Fast. 4. 7. 31.

(2) Ponieważ wzięte z greckiego, pisane u Greków przez *ius*, np. *Darius* (*Δαρειός*) należą do reguły ogólnej.

ra), *Lari*; a nawet *Caius*, *Pompeius* i t. p. kończące się na *ius* mają w piątym przypadku pojedyncze *i*, np. *Cnei*, *Pompei*. Imiona zaś pospolite i przydomki (epitheta) na *ius* zakończone, zatrzymują *e* w piątym przypadku, np. *nuntius* posel *nuntie*, *Delius* Apollo od wyspy Delos tak nazwany *Delie*. *Deus* Bóg ma *Deus*, *filius* syn ma *fili*. Imiona z greckiego języka wzięte na *us* i *eus* zakończone, formują piąty przypadek odrzucając końcowe *s*, np. *Panthus* *Panthu*, *Orpheus* *Orpheu*.

III. *Deus* Bóg, ma piąty i pierwszy przypadek liczby mnogiej *Dei* albo *Dii*, trzeci i szósty *Deis* albo *Dius*, drugi i czwarty foremnie, *Deorum*, *Deos*.

IV. Dawni Rzymanie drugi przypadek liczby pojedynczej kończyli na dwugłoskę *ei*, np. *captivus* niewolnik *captivei*.

V: W liczbie mnogiej trafia się wyrzutnia, np. *Di*, *Deum*, *virum*; zamiast *Dii*, *Deorum*, *virorum*. W imionach zakończonych na *ius*, *ium*, poeci drugie *i* drugiego przypadku najczęściej opuszczają, np. *peculium* własność *peculi* zamiast *peculii*, *filius* syn, *fili* zamiast *fili*.

VI. *Colus* kądziel, należy do deklinacji drugiej, niekiedy jednak odmienia się i podług czwartej. *Jugerum* staje, odmienia się w liczbie pojedynczej podług deklinacji drugiej, w mnogiej podług trzeciej. Prócz tego ma niekiedy przypadek szósty w liczbie pojedynczej *jugere*, w mnogiej *jugeris*.

Deklinacja trzecia.

Do trzeciej deklinacji należą imiona tak łacińskie jako i z greckiego języka wzięte wszystkich trzech rodzajów zakończone w pierwszym przypadku na *a*, *e*, *o*, *e*, *l*, *n*, *r*, *s*, *t*, *x*, a w drugim przypadku na *is*: tudzież

mające tylko liczbę mnogą zakończone na *es*. Drugi przypadek liczby pojedynczej rozmaicie się formuje od pierwszego: że zaś inne przypadki formują się od drugiego, poznać go więc potrzeba we wszystkich tej formy imionach. Następująca tablica do tego doprowadzi.

Imiona trzeciej deklinacji kończące się na:	<i>a</i>	Mają drugi przypadek liczby pojedynczej na:	<i>atis</i>	np. <i>Poëma</i> wiersz <i>poë-</i> <i>matis</i> .	<p><i>Wyimuią się:</i></p> <p>(1) <i>Anio</i> (rzeka) <i>A-</i> <i>nienis</i>, <i>caro</i> mięso, ciało <i>carnis</i>, <i>homo</i> człowiek <i>hominis</i>, <i>ne-</i> <i>mo</i> nikt <i>neminis</i>, <i>turbo</i> wicher <i>turbinis</i>, i wszy- stkie zakończone <i>nado</i>, go, które mają na <i>inis</i>, np. <i>cardo</i> zawiasa <i>car-</i> <i>dinis</i>, <i>margo</i> brzeg, <i>marginis</i>; oprócz na- stępujących, które do ogólnego prawidła wra- cają: <i>cerdo</i> partacz, <i>comedo</i> żarłok, <i>cudo</i> szyszak, <i>hugo</i> (imię), <i>ligo</i> motyka, <i>Macedo</i> Macedończyk, <i>praedo</i></p>
	<i>e</i>		<i>is</i>	np. <i>Cubile</i> łóżko <i>cubi-</i> <i>lis</i> .	
	<i>o</i>		<i>onis</i>	np. <i>Bibo</i> pijak <i>bibo-</i> <i>nis</i> , <i>oratio</i> mowa <i>orati-</i> <i>onis</i> (1).	



Imiona trzeciej deklinacyi kończące się na:				
	c	cis	np. <i>Halec</i>	korsarz, <i>spado</i> rzeza- niec, <i>udo</i> obuwie z sier- ci koziej, <i>unedo</i> jeżów- ka.
	l	lis	<i>lecis</i> (2).	(2). <i>Lac</i> mleko <i>lac-</i> <i>tis</i> .
	n	nis	np. <i>Sal</i> sól	(3). <i>Fel</i> żółć <i>fellis</i> ,
z po-			<i>salis</i> , <i>consul</i>	<i>mel</i> miód <i>mellis</i> .
prze-			<i>consulis</i> (3).	(4). <i>Acheron</i> (rze-
dzają-		inis	np. <i>Paeon</i>	ka), <i>chamaeleon</i> dzie-
cém a,			<i>pieśń paea-</i>	więć sił (roślina), <i>cha-</i>
i, o, y.			<i>nis</i> , <i>delphin</i>	<i>ron</i> (imię), <i>horizon</i> wi-
			<i>świnia mor-</i>	dnokrąg, <i>Laomedon</i> (i-
			<i>ska delphi-</i>	mię), <i>phaeton</i> (imię),
			<i>nis</i> (4).	<i>phlegethon</i> (rzeka),
	en	nis	np. <i>Carmen</i>	<i>Xenophon</i> (imię), mają
			<i>wiersz car-</i>	<i>na ontis</i> .
			<i>minis</i> (5).	(5). <i>Anien</i> (rzeka),
	n			<i>attagen</i> jarząbek, <i>Hym-</i>
				<i>men</i> bożek wesel, <i>li-</i>
				<i>chen</i> liszaj, <i>lien</i> humor
				śledziony, <i>Philopoe-</i>
			np. <i>Jubar</i>	<i>men</i> (imię), <i>ren</i> nerka,
			<i>blask pro-</i>	<i>splen</i> śledziona, <i>syren</i>
			<i>mieni juba-</i>	<i>syrena</i> , mają <i>na enis</i> .
			<i>ris</i> , <i>ver</i> wio-	(6). <i>Accipiter</i> ja-
			<i>sna veris</i> (6)	strząb <i>accipitris</i> , <i>cor</i>
				<i>serce cordis</i> , <i>december</i>
				grudzień <i>decembris</i> , <i>e-</i>
				<i>bur</i> kość słoniowa <i>ebo-</i>
				<i>ris</i> , <i>far</i> zboże <i>farris</i> ,
				<i>femur</i> udo <i>femoris</i> ,
				<i>frater</i> brat <i>fratris</i> , <i>he-</i>
				<i>par</i> wątroba <i>hepatis</i> ,
				<i>inber</i> deszcz <i>imbris</i> ,

Imiona trzeciej deklinacji kończące się na:		Mają drugi przypadek liczby pojedynczej na:		
as łacińskie.	as		<i>atis</i> np. <i>Aequitas</i> słuszność <i>aequitatis</i>	<i>iter</i> droga <i>itineris</i> , <i>jecur</i> wątroba <i>jecoris</i> albo <i>jecinoris</i> , <i>linter</i> czółno <i>lintris</i> , <i>mater</i> matka <i>matris</i> , <i>november</i> listopad <i>novembris</i> , <i>october</i> październik <i>octobris</i> , <i>pater</i> ojciec <i>patris</i> , <i>robur</i> dąb <i>roboris</i> , <i>september</i> <i>septembris</i> , <i>uter</i> wórskórzanany <i>utris</i> , <i>venter</i> brzuch <i>ventris</i> .
as greckie.	as		(7). np. <i>Gigas</i> olbrzym <i>gigantis</i> . np. <i>Lampas</i> kaganiec <i>lampadis</i> .	(7). <i>As</i> (moneta rzymska miedziana) <i>assis</i> , <i>mas</i> mężczyzna <i>maris</i> , <i>vas</i> rękojmia <i>vasdis</i> , <i>vas</i> naczynie <i>vasis</i> .
r.męż: r.żeń: r.nija:	r.męż: r.żeń: r.nija:		<i>antis</i> np. <i>Artocreas</i> tort <i>artocreatis</i> . <i>alis</i> <i>atis</i>	
aes	aes		<i>aeris</i> np. <i>Aes</i> miedź <i>aeris</i>	
bes ces	bes ces		(8). np. <i>Labes</i> skaza <i>labis</i>	(8). <i>Praes</i> poręczyciel <i>praedis</i> .
des	des		(9). np. <i>Sedes</i> stolica <i>sedis</i>	(9). <i>Lebes</i> naczynie miedziane <i>lebetis</i> .
ces	ces		(10). np. <i>Merces</i> nagroda <i>mercedis</i> .	(10). <i>Pedes</i> pieszy żołnierz <i>peditis</i> .

Imiona trzeciej deklinacji kończące się na:

fes	etis	np. <i>Suffes</i>	(11). <i>Gurges</i> wir na urzędnik w wodzie <i>gurgitis</i> , <i>Indi-</i>
ges	gis	np. <i>Strages</i>	<i>ges</i> bożek opiekunczy
ies	etis	np. <i>Paries</i>	<i>Indigetis</i> , <i>seges</i> zboże
les	lis	np. <i>Moles</i>	<i>segetis</i> , <i>teges</i> nakrycie
mes	mitis	np. <i>Trames</i>	<i>tegetis</i>
nes	gnetis	np. <i>Magnes</i>	(12). <i>Ales</i> ptak ka- żdy latający <i>alitis</i> , <i>co-</i> <i>cles</i> jednooki <i>coclitis</i> ,
pes	itis	np. <i>Cespes</i>	<i>miles</i> żołnierz <i>militis</i> ,
ques	quis	np. <i>Torques</i>	<i>poples</i> podkolanek <i>po-</i> <i>plitis</i> , <i>satelles</i> strażnik
res	ris	np. <i>Vepres</i>	przyboczny <i>satellititis</i> .
es	idis	np. <i>Obses</i>	(13). <i>Chremes</i> <i>Chre-</i> <i>metis</i> .
tes	tis	np. <i>Vates</i>	(14). <i>Pes</i> noga <i>pe-</i> <i>dis</i> , <i>sepes</i> plot <i>sepis</i> ,

Mają drugi przypadek liczby pojedynczej na:

(15). *Eques* jeździec *equitis*.

(16). *Ceres* *Cercra* (bogini) *Cereris*, *haeros* dziedzic *haeredis*, *interpres* tłumacz *interpretis*.

(17). Uwaga ogólna. W najlepszych dziełach łacińskich znajduje się drugi przypadek liczby

Imiona trzeciej deklinacji kończące się na:

is
łaciń-
skie.

is
grec-
kie.

Mają drugi przypadek liczby pojedynczej na:

is

idis
albo
idos

np. *Clavis*
klucz *clavis*
(18).

np. *Iris* tę-
cza *iridis*
albo *iridos*
(19).

pojedynczej na *i* za-
miast na *is*, od imion
własnych męzkich z
greckiego wziętych za-
kończonych na *es*, np.
Isocrati zamiast *Iso-*
cratis od *Isocrates*, *A-*
chilli zamiast *Achillis*
od *Achilles*.

(18). *Capis* konew
capidis, *cassis* szyszak
cassidis, *cinis* popiół
cineris, *cucumis* ogórek
cucumis albo *cucume-*
ris, *cuspidis* ostrze *cus-*
pidis, *Dis* Jowisz albo
Pluto *Ditis*, *glis* szczur
gliris, *lapis* kamień *la-*
pidis, *lis* spór *litis*,
promulsis przekaśka *pro-*
nulsidis, *pulvis* proch
pulveris, *Quiris* Rzy-
mianin *Quiritis*, *Samnis*
Samnita *Samnitis*, *san-*
guis krew *sanguinis*,
vomis lemiesz *vomeris*.

(19). *Charis* (bogini
wdzięków) *Charitis*,
Charybdis (przepaść
wodna) *Charybdis*, *De-*
capolis (kraja) *Deca-*
polis albo *Decapoleos*,
haeresis sekta *haeresis*
albo *haereseos*, *Lache-*
sis (bogini przeznaczeń)

Imiona trzeciej deklinacyi kończące się na:	os laciń- skie.	oris	np: <i>Flos</i> kwiat <i>floris</i> (20).	<i>Lachesis, metamorphosis</i> przemiana <i>metamorphoseos, poësis</i> poezya <i>poësis</i> albo <i>poëseos, Pyrois</i> Mars (planeta) <i>Pyroëntis, Symois</i> (rzeka) <i>Symoëntos, syntaxis</i> porządek <i>syntaxis</i> albo <i>syn-taxeos.</i> (20). <i>Bos</i> wół <i>bovis, custos</i> stróż <i>custodis, os</i> kość <i>ossis, eos</i> osła, <i>dos</i> posag, <i>nopos</i> wnuk, ze złożonemi, <i>sacerdos</i> kapłan, mają na <i>otis.</i> (21). <i>Eros</i> (bożek miłości) <i>Erotis, rhinoceros</i> nosorożec <i>rhinocerotis.</i> (22). <i>Corpus</i> ciało <i>corporis, crus</i> goleń, <i>cruris, decus</i> ozdoba <i>decoris, facinus</i> uczynek <i>facinoris, fenus</i> lichwa <i>fénoris, frigus</i> zimno <i>frigoris, grus</i> żóraw <i>gruis, incus</i> kowadło <i>incudis, jus</i> prawo <i>juris, juventus</i> młodość <i>juventutis, lepus</i> zając <i>leporis, Ligus</i> Liguryjczyk <i>Liguris, littus</i> brzeg morski <i>littoris, mus</i> mysz, <i>mu-</i>
	os grec- kie.	ois	np. <i>Heros</i> rycerz <i>herois</i> (21).	
	us łaciń- skie.	eris	np. <i>Genus</i> rodzaj <i>generis</i> (21).	
Mają drugi przypadek liczby pojedynczej na:				

Imiona trzeciej deklinacyi kończące się na:	us	Mają drugi przypadek liczby pojedynczej na:			<p>ris, nemus gaj nemoris, palus bagno paludis, pectus piersi pectoris, pecus bydłę pecudis, pecus bydło pecoris, pignus zastaw pignoris, pus ropa puris, rus wieś ruris, salus zdro- wie salutis, senectus starość senectutis, ser- vitus, niewola servitu- tis, stercus gnoj stercoris, subscus szpaga subscu- dis, sus świnia suis, tellus ziemia telluris, tempus czas temporis, tergus grzbiet tergoris, thus albo tus kadzidło, thuris, virtus cnota virtutis.</p>		
	grec- kie.					odis	<p>np. Melam- (22). Amanthus, O- pus Melam- pus, Pessinus, Selinus, podis ziele Trapesus (nazwiska (22). miast), mają na untis. Rhus sumach (drzewo) rhois.</p>
	gus					dis	<p>np. Laus (23). Frons gałęź chwata lau- frondis, glans żołądz dis. glandis, lens gnida lendis, Tyrins (miasto) Tirinthis.</p>
ns, rs	tis		<p>np. Mons (24). Zakonczone na gora montis, ceps mają na ipis, np. ars sztuka princeps naczelnik artis (23). principis oprócz au-</p>				

Imiona trzeciej deklinacji kończące się na:	bs, ms ps ut x z po- prze- dzają- ceni a, i, o, u, y, lub spół- głoską	Mają drugi przypadek liczby pojedynczej na:	is itis cis	np. <i>Stirps</i> pokolenie <i>stirpis</i> (24) np. <i>Caput</i> głowa <i>capit-</i> <i>tis</i> . np. <i>Calix</i> kiclich <i>cali-</i> <i>cis</i> , <i>vox</i> głos <i>vocis</i> (25).	<i>ceps</i> ptaszniak <i>aucupis</i> . <i>Gryps</i> gryf ma <i>gryphis</i> . (25). Imiooa własne mężkie zakończone na <i>nax</i> , mają na <i>ctis</i> , np. <i>Astyanax Astiana-</i> <i>ctis</i> , <i>Allobrox Allo-</i> <i>brogis</i> , <i>coccyx</i> kukaw- ka <i>coccygis</i> , <i>conjux</i> mąż albo żona <i>conjugis</i> , <i>Japyx</i> (imię) <i>Japygis</i> , <i>nix</i> śnieg <i>nivis</i> , <i>nox</i> noc <i>noctis</i> , <i>onyx</i> paznogięć <i>onychis</i> , <i>phalanx</i> sztyk wojska <i>phalangis</i> , <i>Phryx</i> frygijszyk <i>Phry-</i> <i>gis</i> , <i>sardonyx</i> (kamień drogi) <i>sardonichis</i> al- bo <i>sardonichos</i> , <i>Sphinx</i> (potwór) <i>Sphingis</i> , <i>Styx</i> (rzeka) <i>Stygis</i> , <i>Syrius</i> (imię) <i>Syryngis</i> .
	ex		icis	np. <i>Judex</i> sędzia <i>judi-</i> <i>cis</i> , (26).	(26). <i>Aquilex</i> rur- mistrz <i>Aquilegis</i> , <i>faex</i> drożdże <i>faecis</i> , <i>foenisex</i> kosiarz <i>foeniseis</i> , <i>grex</i> trzodagregis, <i>lex</i> prawo <i>legis</i> , <i>nex</i> zabójstwo <i>ne-</i> <i>cis</i> , <i>remex</i> ślis <i>remigis</i> , <i>resex</i> latorośl <i>resecis</i> , <i>rex</i> król <i>regis</i> , <i>senex</i> starzec <i>senis</i> , <i>supellex</i> sprzęt <i>supellectilis</i> , <i>ver-</i> <i>vex</i> skop <i>vervecis</i> .

Wzory przypadkowania imion łacińskich.

Liczba pojedyncza.		Liczba mnoga.
1. Sermo	<i>mowa.</i>	Sermones <i>mowy.</i>
2. Sermonis	<i>mowy.</i>	Sermonum <i>mów.</i>
3. Sermoni	<i>mowie.</i>	Sermonibus <i>mowom.</i>
4. Sermonem	<i>mowę.</i>	Sermones <i>mowy.</i>
5. Sermo!	<i>mowo!</i>	Sermones! <i>mowy!</i>
6. Sermone	<i>mową.</i>	Sermonibus <i>mowami.</i>

Liczba pojedyncza.		Liczba mnoga.
1. Tempus	<i>czas.</i>	Tempora <i>czasy.</i>
2. Temporis	<i>czasu.</i>	Temporum <i>czasów.</i>
3. Tempori	<i>czasowi.</i>	Temporibus <i>czasom.</i>
4. Tempus	<i>czas.</i>	Tempora <i>czasy</i>
5. Tempus!	<i>czasie!</i>	Tempora! <i>czasy!</i>
6. Tempore	<i>czasem.</i>	Temporibus <i>czasami.</i>

*Wzory przypadkowania imion z greckiego języka
wzięte.*

Liczba pojedyncza.		Liczba mnoga.
1. poëma	<i>poëma.</i>	Poëmata.
2. Poëmatis.		Poëmatum albo poëmaton?
3. Poëmati.		Poëmatibus albo poëmatis.
4. Poëma.		Poëmata.
5. Poëma!		Poëmata!
6. Poëmate.		Poëmatibus albo poëmatis.

Liczba pojedyncza.

1. Aër	<i>powietrze.</i>	Calchas.
2. Aëris.		Calchantis.
3. Aëri.		Calchanti.
4. Aëra albo aërem.		Calchanta.
5. Aër!		Calcha!
6. Aëre.		Calchante. †

Liczba pojedyncza.

1. Dido.	Achilles.
2. Didonis albo Didus.	Achillis.
3. Didoni albo Dido.	Achilli.
4. Didonem albo Dido.	Achillen.
5. Dido!	Achilles albo Achille!
6. Didone albo Dido.	Achille.

Liczba pojedyncza.

1. Paris.	Agamemnon.
2. Paridis.	Agamemnonis.
3. Paridi.	Agamemnoni.
4. Paridem, Parida, Parim, Parin.	Agamemnona. Agamemnon!
5. Pari!	Agamemnone.
6. Paride.	

Liczba pojedyncza.

1. Chlamys płaszcz.	Poësis poezya.
2. Chlamydis albo chlamydos	Poësis albo poëseòs.
3. Chlamydi.	Poësi.
4. Chlamydem, albo chla- myda.	Poësim albo poësin. Poësis!
5. Chlamy!	Poësi.
6. Chlamyde.	

Liczba mnoga.

1. Chlamydes.	Poëses.
2. Chlamydum.	Poëseon albo poësium.
3. Chlamydibus.	Poësihus.
4. Chlamydes albo chlamy- das.	Poëses. Poëses!
5. Chlamydes!	Poësihus.
6. Chlamydibus.	

Liczba pojedyncza.	Liczbę mnoga.
1. <i>Heros bohater.</i>	<i>Heroës.</i>
2. <i>Heroïs.</i>	<i>Heroum.</i>
3. <i>Heroi.</i>	<i>Heroïbus.</i>
4. <i>Heroem</i> albo <i>Heroa.</i>	<i>Heroës</i> albo <i>Heroas.</i>
5. <i>Heros!</i>	<i>Heroes!</i>
6. <i>Heroë.</i>	<i>Heroïbus.</i>

- Liczba pojedyncza.
1. *Peleus.*
 2. *Peleos.*
 3. *Pelei.*
 4. *Pelea.*
 5. *Peleu!*

Uwaga. Innych imion z greckiego języka wziętych drugie przypadki pokazuje tablica wyżej położona; a tych dalsze przypadki idą podług deklinacyi trzeciej łacińskiej.

Uwagi nad deklinacją trzecią.

I. W czwartym przypadku liczby pojedynczej następujące rzeczowniki kończą się na *im*:

1. Wszystkie w ogólności imiona własne kończące się na *is*, np. *Tiberis* Tyber, *Tiberim*, *Neapolis* Neapol, *Neapolim*, wyjąwszy *Jordanis* Jordan, które ma *Jordanem*.

2. Następujące: *amussis* sznur cienielski, *buris* nasad u pluga, *cannabis* konopie, *pelvis* miednica, *ravis* chrypka, *securis* siekiera, *silis* pragnienie, *strigilis* zgrzebło, *tussis* kaszel, *vis* siła.

3. *Cucumis* ogórek, mające dwa razy drugi przypadek, *cucumis* albo *cucumeris*, w formie z przypadkiem drugim *cucumis*, ma czwarty przypadek na *im*. Następujące rzeczowniki mają dwojako przypadek czwarty, na *em* i na *im*: *aqualis* nalewka, *clavis* klucz, *sebris* go-

rączka, *navis* okręt, *puppis* tył okrętu, *restis* powróż, *sementis* nasienie, *turris* wieża.

II. W przypadku szóstym liczby pojedynczej kończą się na *i*:

1. Rzeczowniki nijakie kończące się na *al*, *ar*, *e*, np. *animal* zwierzę *animali*, *exemplar* wzór *exemplari*, *mare* morze *maris*; wyjąwszy *baccar* naczynie do wina, *far* zboże, *hepar* wątroba, *jubar* blask promieni, *nectar* słodycz, *sal* sól, które mają na *e*, np. *sale*.

2. Rzeczowniki kończące się na *is*, a mające czwarty przypadek liczby pojedynczej na *im*: np. *vis*, *vinu*, *vi*.

3. Wszystkie imiona miesięcy należące do tej deklinacji, np. *aprilis* kwiecień *aprili*.

4. Naępujące rzeczowniki: *aedilis* budowniczy, *affinis* powinowaty, *annalis* dzieje roczne, *bipennis* topór obosieczny, *canalis* kanał, *familiaris* poufalec, *natalis* dzień narodzenia, *patruelis* brat stryjeczny, *quadrimis* okręt o czterech rzędach wiosł, *rivalis* współzawodnik, *sodalis* towarzysz, *triemis* galera, czyli okręt o trzech rzędach wiosł, *vocalis* samogłoska. Mają zaś przypadek szósty na *e* lub *i*, wszystkie rzeczowniki mające przypadek czwarty na *em* lub *im*, tudzież następujące: *amnis* rzeka, *ignis* ogień, *imber* deszcz, *rus* wieś, *suppellex* sprzęt, *tridens* widły o trzech zębach.

III. W przypadku pierwszym, czwartym i piątym liczby mnogiej kończą się na *ia* rzeczowniki rodzaju nijakiego, zakończone w pierwszym przypadku liczby pojedynczej na *al*, *ar*, *e*, np. *animal*, *animalia*, *calcar* ostroga *calcaria*, *mare maria*; wyjąwszy *far* zboże, które ma *farra*. Też przypadki w rodzaju męzkim i żeńskim w imionach mających przypadek drugi liczby mnogiej na *ium*, także się kończą na *is* albo na *eis*, np. *civis* za *cives* (od *civis* obywatel), *montis* za *montes* (od *mons* góra;) *arteis* za *artes* (od *ars* sztuka).

IV. W przypadku drugim liczby mnogiej kończą się na *ium*:

1. Rzeczowniki rodzaju nijakiego zakończone na *al*, *ar*, *e*, np. *animal animalium*.

2. Mające w drugim przypadku tyle zgłosek ile w pierwszym, np. *avis* ptak, *avis*, *avium*; wyjąwszy *accipiter* jastrząb, *apis* pszczoła, *canis* pies, *frater* brat, *juvenis* młody, *mater* matka, *panis* chleb, *pater* ojciec, *senex* starzec, *struus* stós, *vates* prorok, *volucris* ptak, które się kończą na *um*.

3. Imiona jednozgłoskowe, np. *mons* góra *montium*; wyjąwszy: *crus* goleń, *dos* posag, *dux* wódz, *flos* kwiat, *fraus* zdrada, *fur* złodziej, *grex* trzoda, *grus* żóraw, *laus* chwala, *lex* prawo, *lynx* ostrowidz, *mos* zwyczaj, *nux* orzech, *pes* noga, *Phryx* Frygijczyk, *praes* rękojmia, *ren* nerka, *rex* król, *splen* śledziona, *sus* świnia, *Thrax* Trak, *Tros* Trojańczyk, *vox* głos, które się kończą na *um*, np. *crus*, *crurum*.

4. *Bos* wół ma *boum*.

5. Imiona jednozgłoskowe zakończone na *ns*, *rs*, *as*, kończą się częściej na *ium* niż na *um*, np. *cliens* klient *clieutium*, *cohors* rota *cohortium*, *Arpinas* *Arpinatium*.

V. Przypadek trzeci i szósty liczby mnogiej *bos* wół ma *bobus* albo *bubus*, *sus* świnia *subus*.

VI. *Vas*, *vasis* naczynie, w liczbie pojedynczej odmienia się podług deklinacji trzeciej, w mnogiej podług drugiej, *vasa* *vasorum* i t. d.

VII. Nieforemne co do przypadków są:

1. *Juppiter* Jowisz, ma przypadek 2, *Jovis*, 3 *Jovi*, 4 *Jovem*, 5 *Juppiter*! 6 *Jove*.

2. *Vis* siła, ma w liczbie pojedynczej przypadek 4 *vim* 6 *vi*; w mnogiej 1 *vires*, 2 *virium*, 3 *viribus*, 4 *vi-res*, 5 *viribus*.

3. *Dapis* ucztą; *ditionis* władza, *frugis* zboże, *opis* pomoc, *vicis* kolej, nie mają pierwszego przypadku liczby pojedynczej,

4. *Spontis* wola; chęć, jest drugi przypadek, *sponte* szósty. i w tych tylko używane.

5. *Fors* los, przypadek szósty *forte*, w innych nieużywane.

6. *Ambages* krążenie, w liczbie mnogiej używane, w pojedynczej jest tylko przypadek szósty *ambage*.

7. *Grates* dzięki, ma tylko w liczbie mnogiej przypadek pierwszy i czwarty, a czasem szósty.

Deklinacya czwarta.

Do czwartej deklinacyi należą imiona łacińskie wszystkich trzech rodzajów, kończące się w pierwszym przypadku liczby pojedynczej na *us* lub *u*; a mające w drugim przypadku także *us* lub *u*, np. *manus* ręka *manus*, *cornu* róg *cornu*.

Wzory przypadkowania.

Liczba pojedyncza.		Liczba mnoga.	
1. <i>Manus</i>	<i>ręka.</i>	<i>Manus</i>	<i>ręce.</i>
2. <i>Manus</i>	<i>ręki.</i>	<i>Manuum</i>	<i>rąk.</i>
3. <i>Manui</i>	<i>ręce.</i>	<i>Manibus</i>	<i>rękom.</i>
4. <i>Manum</i>	<i>rękę.</i>	<i>Manus</i>	<i>ręce.</i>
5. <i>Manus!</i>	<i>ręko.</i>	<i>Manus!</i>	<i>ręce!</i>
6. <i>Manu</i>	<i>ręką.</i>	<i>Manibus</i>	<i>rękami.</i>

Liczba pojedyncza.		Liczba mnoga.	
1. <i>Cornu</i>	<i>róg.</i>	<i>Cornua</i>	<i>rogi.</i>
2. <i>Cornu</i>	<i>rogu.</i>	<i>Cornuum</i>	<i>rogów.</i>
3. <i>Cornu</i>	<i>rogowi.</i>	<i>Cornibus</i>	<i>rogom.</i>
4. <i>Cornu</i>	<i>róg.</i>	<i>Cornua</i>	<i>rogi.</i>
5. <i>Cornu!</i>	<i>rogu!</i>	<i>Cornua!</i>	<i>rogi!</i>
6. <i>Cornu</i>	<i>rogiem.</i>	<i>Cornibus</i>	<i>rogami.</i>

Uwagi. I. W liczbie pojedynczej, u starych łacinników znajduje się drugi przypadek na *i*, trzeci zaś (mianowicie w Cezarze) na *u*, np. *fructi, equitatu*, zamiast *fructus, equitatus*, (od *fructus* owoc, *equitatus* jazda).

II. W liczbie mnogiej w drugim przypadku bywa wyrzutnia, np. *currum* zamiast *currium*, (od *currus* wóz).

III. W przypadku trzecim i szóstym liczby mnogiej kończą się następujące rzeczowniki na *ibus*: *acus* igła, *arcus* łuk, *artus* członek, *lacus* jezioro, *partus* rodzenie, *quercus* dąb, *specus* jama, *tribus* (oddział miasta Rzymu), *veru* rożeń. Lecz *genu* kolano, *porticus* przysionek, *portus* port, *questus* skarga, mają na *ibus* lub *ibus*.

IV. Rzeczowniki *domus* dom, odmienia się częścią podług drugiej, częścią podług czwartej deklinacji. I tak; 1, przypadek *domus*, 2, *domi* albo *domus*, 3, *domo* albo *domui*, 4, *domum*, 5, *domus!* 6, *domo* albo *domu*. Liczba mnoga: 1, *domus*, 2, *domorum*, 3, *domibus*, 4, *domos* lub *domus*, 5, *domus!* 6, *domibus*. *Laurus* laur, ma w liczbie pojedynczej przypadek 1 *laurus*, 2, *lauri* albo *laurus*, 3, *lauro*, 4, *laurum*, 5, *laure!* 6, *lauro* albo *lauru*; w mnogiej: 1, *lauri* albo *laurus*, 2, *laurorum*, 3, *lauris*, 4, *lauros* albo *laurus*, 5, *lauri!* 6, *lauris*. Tym samym sposobem odmieniają się: *cupressus* cyprys, *ficus* figa, *pinus* sosna.

V. *Venui* albo *veno* sprzedarz, jest przypadek trzeci, *venum* czwarty, w innych nieużywane.

VI. *Gelu* mróz, *natu* wiek, są szóstymi przypadkami, i w tych tylko używane: *natu* kładzie się z przymiotnikami *grandis*, *magnus* wielki, *parvus* mały, np. *magnus natu* podeszły, stary, *major natu* starszy i t. d.

Deklinacya piąta.

Do piątej deklinacyi należą imiona łacińskie rodzaju męskiego i żeńskiego, zakończone w pierwszym przypadku liczby pojedynczej *na es*, a w drugim *na ei*, np. *res* rzecz *rei*.

Wzór przypadkowania.

Liczba pojedyncza.		Liczba mnoga.	
1. <i>Res</i>	<i>rzecz.</i>	<i>Res</i>	<i>rzeczy.</i>
2. <i>Rei</i>	<i>rzeczy.</i>	<i>Rerum</i>	<i>rzeczy.</i>
3. <i>Rei</i>	<i>rzeczy.</i>	<i>Rebus</i>	<i>rzeczom.</i>
4. <i>Rem</i>	<i>rzecz.</i>	<i>Res</i>	<i>rzeczy.</i>
5. <i>Res!</i>	<i>rzecz!</i>	<i>Res!</i>	<i>rzeczy!</i>
6. <i>Re</i>	<i>rzeczq.</i>	<i>Rebus</i>	<i>rzeczami.</i>

Uwagi. I. Do tej deklinacyi najmniej imion należy, i są tylko powiększej części w liczbie pojedynczej używane.

II. W liczbie pojedynczej znajduje się niekiedy drugi i trzeci przypadek *na e*, np. *die* zamiast *diei* (1).

O przypadkowaniu imion własnych z hebrajskiego języka wziętych.

Imiona własne z hebrajskiego wzięte, w zakończeniu różniące się od łacińskich lub z greckiego pochodzących, zostają nieodmienne, np. *Bethleem* (miasto), *Ruth*; oprócz *David*, które ma drugi przypadek *Davidis*, i *Adam*, które ma 2 i 3 przypadek *Adae*, 4 *Ada* lub *Adam*, 5 *Adam!* *Ada*.

Podobne w zakończeniu imionom łacińskim lub z greckiego wziętym, odmieniają się sposobem *na te* imiona podanym.

Imię *Jesus* ma czwarty przypadek *Jesum* inne *Jesu*.

(*) Zob. Virg. Geor. 1. 208. Hor. S. 1. 3, 93.

O przypadkowaniu imion złożonych.

Imiona własne odmieniają się tak jak niezłożone, np. *vir* mąż *viri*, *triumvir*, *triumviri*, *dies* dzień *diei*, *meridies* południe *meridiei*. Wyjmują się od tego pravidła następujące: *capricornus* koziorożec *capricorni*, *centimanus* sto rąk mający *centimani*, *exsanguis* błądy *exsanguis*, *vulpes* lis *vulpis*.

Gdy imię złożone jest z dwóch, z których jedno jest w przypadku pierwszym, natenczas to się tylko odmienia, które jest położone w przypadku pierwszym, np. *paterfamilias* gospodarz *patris-familias*, *tribunus-plebis* *tribuni-plebis*, *senatus-consultum* uchwała senatu, *senatus-consulti*.

Gdy imię złożone jest z dwóch będących w przypadku pierwszym, natenczas albo się oba odmieniają, albo jedno tylko, np. *respublica* rzecz-pospolita *reipublicae*, *rosmarinus* rozmaryn *rorismarini*, *leopardus* lampart *leopardi*.

II. O IMIENIU PRZYMIOTNEM.

Imiona przymiotne czyli przymiotniki odmieniają się tak jak rzeczowne przez liczby, rodzaje i przypadki: oprócz tego jeszcze przez stopnie (*per gradus*).

O PRZYPADKOWANIU PRZYMIOTNIKÓW.

Przymiotniki co do przypadkowania są trojaki, to jest przymiotniki trzech zakończeń, dwóch zakończeń i jednego zakończenia.

Przymiotniki trzech zakończeń są te; które na wszystkie trzy rodzaje mają osobne zakończenia. Mają zaś na rodzaj męzki zakończenie *us* albo *er*; na żeński *a* albo *is*; na nijaki *um* albo *e*, np. *dignus* godny, *digna*, *dignum*; *pulcher* piękny, *pulchra*, *pulchrum*; *acer* ostry, *acris*, *acre*. Jest także przymiotnikiem trzech zakończeń *satur* syty, *satura*, *saturum*.

Te przymiotniki które się kończą na *us, a, um* albo *er, a, um*, tudzież *satur, a, um*, odmieniają się podług deklinacyi drugiej i pierwszej; mianowicie zakończone na *us, ur, er, um*, podług drugiej, na *a*, podług pierwszej. Te zaś które się kończą na *er, is, e*, odmieniają się podług trzeciej.

Wzory przypadkowania przymiotników trzech zakończeń.

Liczba pojedyncza.

Rodzaj męzki.	Rodzaj żeński.	Rodzaj nijaki.
1. Dignus godny.	Digna godna.	Dignum godne.
2. Digni godnego.	Dignae godnej.	Digni godnego.
3. Digno godnemu.	Dignae godnej.	Digno godnemu.
4. Dignum godnego, godny	Dignam godna.	Dignum godne.
5. Digne! godny!	Digna! godna!	Dignum! godne!
6. Digno godnym.	Digna godną.	Digno godnym.

Liczba mnoga.

1. Digni godni.	Dignae godne.	Digna godne.
2. Dignorum godnych.	Dignarum godnych.	Dignorum godnych.
3. Dignis godnym.	Dignis godnym.	Dignis godnym.
4. Dignos godnych.	Dignas godne.	Digna godne.

5. Digni! godni!	Dignae! godne!	Digna! godne!
6. Dignis godnymi.	Dignis godnemi.	Dignis godnémi.

Liczba pojedyncza.

1. Pulcher piękny.	Pulchra piękna.	Pulchrum piękne.
2. Pulchri pięknego.	Pulchrae pięknej.	Pulchri pięknego.
3. Pulchro pięknemu.	Pulchrae pięknej.	Pulchro pięknemu.
4. Pulchrum pięknego, piękny	Pulchram piękną.	Pulchrum piękne.
5. Pulcher! piękny!	Pulchra! piękna!	Pulchrum! piękne!
6. Pulchro pięknym.	Pulchra piękną.	Pulchro piękném.

Liczba mnoga.

1. Pulchri piękni.	Pulchrae piękne.	Pulchra piękne.
2. Pulchrorum piękných.	Pulchrarum piękných.	Pulchrorum piękných.
3. Pulchris pięknym.	Pulchris pięknym.	Pulchris pięknym.
4. Pulchros piękných.	Pulchras piękne.	Pulchra piękne.
5. Pulchri! piękni!	Pulchrae! piękne!	Pulchra! piękne!
6. Pulchris pięknymi.	Pulchris pięknemi.	Pulchris pięknemi.

Liczba pojedyncza.

1. <i>Acer</i> <i>ostrzy.</i>	<i>Acris</i> <i>ostrą.</i>	<i>Acre</i> <i>ostre.</i>
2. <i>Acris</i> <i>ostrego.</i>	<i>Acris</i> <i>ostrej.</i>	<i>Acris</i> <i>ostrego.</i>
3. <i>Acri</i> <i>ostremu.</i>	<i>Acri</i> <i>ostrej.</i>	<i>Acri</i> <i>ostremu.</i>
4. <i>Acrem ostrego</i> <i>albo ostrzy.</i>	<i>Acrem</i> <i>ostrą.</i>	<i>Acre</i> <i>ostre.</i>
5. <i>Acer!</i> <i>ostrzy!</i>	<i>Acris!</i> <i>ostrą!</i>	<i>Acre!</i> <i>ostre!</i>
6. <i>Acri</i> <i>ostrym.</i>	<i>Acri</i> <i>ostrą.</i>	<i>Acri</i> <i>ostrem.</i>

Liczba mnoga.

1. <i>Acres</i> <i>ostrzy.</i>	<i>Acres</i> <i>ostre.</i>	<i>Acria</i> <i>ostre.</i>
2. <i>Acrium</i> <i>ostrzych.</i>	<i>Acrium</i> <i>ostrzych.</i>	<i>Acrium</i> <i>ostrzych.</i>
3. <i>Acribus</i> <i>ostrym.</i>	<i>Acribus</i> <i>ostrym.</i>	<i>Acribus</i> <i>ostrym.</i>
4. <i>Acres</i> <i>ostrzych.</i>	<i>Acres</i> <i>ostre.</i>	<i>Acria</i> <i>ostre.</i>
5. <i>Acres!</i> <i>ostrzy!</i>	<i>Acres!</i> <i>ostre!</i>	<i>Acria!</i> <i>ostre.</i>
6. <i>Acribus</i> <i>ostrymi.</i>	<i>Acribus</i> <i>ostremi.</i>	<i>Acribus</i> <i>ostremi.</i>

Przymiotniki trzech zakończeń nieforemne co do przypadkowania, są:

1. *Alius* inny, *alia*, *aliud*; *alter* drugi, *altera*, *alterum*; *nullus* żaden, *nulla*, *nullum*; *solus* sam, *sola*, *solum*; *totus* cały, *tota*, *totum*; *ullus* ktokolwiek, *ulla*,

ullum; uter który ze dwóch, *utra, utrum*, ze swojemi złożonemi, jako to: *alteruter* jeden ze dwóch, *alterutra, alterutrum*; *neuter* żaden ze dwóch, *neutra, neutrum*; *utercunque*, którykolwiek ze dwóch, *utracunque, utrumcunque*; *uterlibet* którykolwiek ze dwóch, *utralibet, utrumlibet*; *uterque* jeden i drugi, *utraque, utrumque*; *utervis* którykolwiek ze dwóch, *utravis, utrumvis*. Nieforemność ta zachodzi w drugim przypadku liczby pojedynczej, który się kończy na *ius*; w trzecim, który się kończy na *i*, np. *nullius, nulli*.

2. *Plerique* wielu, większa część, ma tylko w liczbie mnogiej przypadek pierwszy *plerique, pleraeque, pleraque*, trzeci i szósty *plerisque, czwarty plerosque, plerasque, pleraque* (1).

Wzory przypadkowania nieforemnych przymiotników trzech zakończeń.

Liczba pojedyncza.

R. męzki.	R. żeński.	R. nijaki.
1. Nullus żaden.	Nulla żadna.	Nullum żadne.
2. Nullius żadnego.	Nullius żadnej.	Nullius żadnego.
3. Nulli żadnemu.	Nulli żadnej.	Nulli żadnemu.
4. Nullum żadnego, żaden	Nullam żadną.	Nullum żadne.
6. Nullo żadnym.	Nulla żadną.	Nulla żadnym.

(*) W liczbie pojedynczej znajduje się tylko w Sallustyuszu, który lubi wszelkie przestarzałe wyrazy, np. *pleraque juventus*, wiele młodzieży, *pleraque nobilitas*, wiele szlachty.

Liczba mnoga.

1. Nulli żadni.	Nullae żadne.	Nulla żadne.
2. Nullorum żadnych.	Nullarum żadnych.	Nullorum żadnych.
3. Nullis żadnym.	Nullis żadnym.	Nullis żadnym.
4. Nullos żadnych.	Nullas żadne.	Nulla żadne.
6. Nullis żadnymi.	Nullis żadnymi.	Nullis żadnymi.

Liczba pojedyncza.

1. Alter drugie.	Alter drugie.	Alterum drugie.
2. Alterius drugiego.	Alterius drugiej.	Alterius drugiego.
3. Alteri drugiemu.	Alteri drugiej.	Alteri drugiemu.
4. Alterum drugiego, drugi.	Alteram drugą.	Alterum drugie.
6. Altero drugim.	Alteram drugą.	Altero drugim.

Liczba mnoga.

1. Alteri drugim.	Alterae drugie.	Alteri drugie.
2. Alterorum drugich.	Alterarum drugich.	Alterorum drugich.
3. Alteris drugim.	Alteris drugim.	Alteris drugim.
4. Alteros drugich.	Alteras drugie.	Alteras drugie.
6. Alteris drugimi.	Alteris drugimi.	Alteris drugimi.

II. Przymiotniki dwóch zakończeń są te, które w rodzaju męzkim i żeńskim kończą się na *is*, w nijakim na *e*, np. *fortis* mocny, *fortis* mocna, *forte* mocne. Przypadkują się zaś podług trzeciej deklinacji.

Wzór przypadkowania przymiotników dwóch zakończeń.

Liczba pojedyncza.

Rodzaj męzki i żeński.	Rodzaj nijaki.
1. <i>Fortis</i> mocny, mocna.	<i>Forte</i> mocne.
2. <i>Fortis</i> mocnego, mocnej.	<i>Fortis</i> mocnego.
3. <i>Forti</i> mocnemu, mocnej.	<i>Forti</i> mocnemu.
4. <i>Fortem</i> mocnego albo mocny, mocną.	<i>Forte</i> mocne.
5. <i>Fortis!</i> mocny! mocna!	<i>Forte!</i> mocne!
6. <i>Forti</i> mocnym, mocną.	<i>Forti</i> mocnym.

Liczba mnoga.

1. <i>Fortes</i> mocni, mocne.	<i>Fortia</i> mocne.
2. <i>Fortium</i> mocnych.	<i>Fortium</i> mocnych.
3. <i>Fortibus</i> mocnym.	<i>Fortibus</i> mocnym.
4. <i>Fortes</i> mocnych, mocne.	<i>Fortia</i> mocne.
5. <i>Fortes!</i> mocni! mocne!	<i>Fortia!</i> mocne!
6. <i>Fortibus</i> mocnymi, mocnymi.	<i>Fortibus</i> mocnymi.

III. Przymiotniki jednego zakończenia są te, które na wszystkie trzy rodzaje jedno mają zakończenie, to jest: *pauper* ubogi, *uber* żyzny, *vetus* dawny, i wszystkie zakończone na *il*; *s*, z poprzedzającym *e*, *o*, lub spółgłoską; na *ar*; *or*; *or*; tudzież na *as*, *is* formowane od imion własnych, np. *vigil* czujny, *dives* bogaty, *compus* mający w czem udział, *prudens* roztropny, *solers*

dowcipny, *par* równy, *memor* pamiętny, *tenax* stały, *simplex* prosty, *felix* szczęśliwy, *velox* prędki, *trux* straszliwy, *parnasis* parnasowy, *pelias* pelcuszów. Te przymiotniki formują drugi przypadek liczby pojedynczej w ten sposób:

1. *Pauper, uber, vetus* na *eris*, np. *pauperis*.

2. Zakończone na *il*, formują na *ilis*, np. *vigil, vigilis*.

3. Mające *v* przed zakończeniem *es*, formują na *itis*, np. *dives, divitis*. Mające inną jaką spółgłoskę, formują na *etis*, np. *teres* okrągły *teretis*.

4. Zakończone na *s*, z poprzedzającą samogłoską *o* lub spółgłoską, zamieniają końcowe *s* na *tis*, np. *compos, compotis; prudens, prudentis*. Oprócz *caelebs* bezżenny *caelibis*, i zakończonych na *ceps*, które mają na *itis*, np. *anceps* niepewny *ancipitis*.

5. Zakończone na *ar, or*, przybierają *is*, np. *par, paris; memor, memoris*.

6. Zakończone na *rs*, zmieniają *s* na *dis*, np. *concors* zgodny *concordis*.

7. Zakończone na *ex*, formują na *icis*, np. *simplex, simplicis*. Wszystkie inne na *x*, zmieniają tę spółgłoskę na *cis*, np. *tenax, tenacis; velox, velocis; trux, trucis*.

8. Zakończone na *as* i *is* formowane od imion własnych, zmieniają *s* na *dis*, np. *Pelias, Peliadis*.

Przypadkują się podług trzeciej deklinacji.

*Wzory przypadkowania przymiotników jednego
zakończenia.*

Liczba pojedyncza.

Rodzaj męzki i żeński.

R. nijaki.

1. *Felix* szczęśliwy, *szczęśliwa*, *szczęśliwe*.
2. *Felicis* szczęśliwego, *szczęśliwej*, *szczęśliwego*.
3. *Felici* szczęśliwemu, *szczęśliwej*, *szczęśliwemu*.
4. *Felicem* szczęśliwego, — *wą*, *Felix* szczęśliwe.
5. *Felix!* szczęśliwy! *szczęśliwa!* *szczęśliwe!*
6. *Felici* albo *felice* szczęśliwym, *szczęśliwą*, *szczęśliwém*.

Liczba mnoga.

1. *Felices* szczęśliwi, — *we*, | *Felicia* szczęśliwe.
2. *Felicitum* szczęśliwych.
3. *Felicibus* szczęśliwym.
4. *Felices* szczęśliwych, — *e* | *Felicia* szczęśliwe.
5. *Felices!* szczęśliwi, — *we* | *Felicia!* szczęśliwe!
6. *Felicibus* szczęśliwymi.

Uwaga. *Memor* pamiętny, *par* równy ze złożonemi, mają szósty przypadek liczby pojedynczej tylko na *i*. Zaś *bipes* dwójnożny, *compos* posiadający, *hospes* gościnny, *impos* niemożny, *juvenis* młody, *pauper* ubogi, *quadrupes* czworożny, *senex* stary, *sospes* nieuszkodzony, tylko na *e*.

Vetus stary, ma przypadek 1, 4 i 5 w liczbie mnogiej *vetera*. w rodz, ni:

Drugi przypadek liczby mnogiej mają na *um* wszystkie mające szósty przypadek liczby pojedynczej na *e*, tudzież następujące: *anceps* obojętny, *caelebs* samotny,

celer prędki, *degener* wyrodny, *dives* bogaty, *immemor* niepamiętny, *inops* ubogi, *memor* pamiętny, *particeps* uczestnik, *praeceps* lecący, *princeps* pierwszy, *supplex* pokorny, *uber* obfity, *versicolor* różnobarbny, *vetus* dawny, *vigil* czuły.

Przymiotniki nieodmieniające się przez przypadki, są: *damnas* skazany na co, *frugi* skromny, *nesesse* potrzebne, *nequam* niegodziwy, *ladaco*.

Uwaga. Rzeczowniki formowane od słów czynnych zakończone w rodzaju męzkim na *tor*, a w żeńskim na *trix*, uważają się, szczególnie u poetów, za przymiotniki, np. *Victor exercitus*. Nep. zwycięzkie wojsko. *Victrix causa*. Lucan Ph. 1. 128. Zwycięzka sprawa. Te ostatnie w liczbie mnogiej przyjmują nawet zakończenia rodzaju nijakiego, np. *Victricia arma* Virg. Aen. 3, 54. Zwycięzki oręż. Dla tejże przyczyny mówi się: *duce Achate* Virg. Aen. 1. 700. Pod dowództwem Achatesa, *Natura duce* i t. p.

O STOPNIOWANIU PRZYMIOTNIKÓW

(*de Comparatione adjectivorum*).

Stopni jest trzy: równy (*positivus*), wyższy (*comparativus*), najwyższy (*superlativus*).

Stopień wyższy formuje się od stopnia równego, dodając zakończenie *or* na rodzaj męzki i żeński, a *us* na rodzaj nijaki, do przypadku drugiego lub trzeciego kończącego się na *i*, np. *dignus* drugi przypadek *digni*, stopień wyższy *dignior*, *dignius*; *fortis* trzeci przypadek *forti*, stopień wyższy *fortior*, *fortius*. A zatem przymiotniki należące do drugiej deklinacji, formują stopień wyższy od przypadku drugiego; należące do trzeciej, od trzeciego. Stopień najwyższy formuje się od tegoż przy-

padku na *i* zakończonego przez dodanie na rodzaj męzki zgłoski *ssimus*, na żeński *ssima*, na nijaki *ssimum*, np. *dignus*, *digni*, *dignissimus*, *dignissima*, *dignissimum*; *fortis*, *forti*, *fortissimus*, *fortissima*, *fortissimum*.

Nieforemne co do stopniowania są:

I. Wszystkie przymiotniki pochodzące od słów: *facio* czynię, *dico* mówię, *volo* chcę, zakończone na *ficus*, *dicus*, *volus*; formują stopień wyższy, zamieniając *us* na *entior*, *entius*; najwyższy, zamieniając *us* na *entissimus*, *entissima*, *entissimum*; np. *beneficus* dobroczynny, *beneficentior*, *beneficentius*; *beneficentissimus*, *beneficentissima*, *beneficentissimum*; *maledicus* szkalujący, *maledicentior*, —*ius*, *maledicentissimus*, —*ma* —*mum*; *benevolus* życzliwy, *benevolentior*, —*ius*, *benevolentissimus*, —*ma*, —*mum*.

II. Przymiotniki kończące się na *er*, formują stopień najwyższy, dodając do stopnia równego zgłoski *rimus*, np. *celeber* sławny, *celebrior*, *celeberrimus*. Tu także należą: *vetus* dawny, *veterior*, *veterrimus*; *maturus* dojrzały, *maturior*, *maturrimus* i *maturissimus*.

III. Przymiotniki: *facilis* łatwy, *gracilis* szczupły, *humilis* niski, *similis* podobny, i z nich złożone, formują stopień najwyższy, zamieniając końcówkę *is* na *limus*, np. *facilis*, *facilior*, *facillimus*; *difficilis* trudny, *difficilior*, *difficillimus*; *imbecillis* słaby, ma *imbecillimus* albo *imbecitissimus*.

IV. *Bonus*, a, um, *dobry*, ma stopień wyższy, *melior*, us, *najwyższy*, *optimus*, a, um.

Dexter, a, um, *prawy*, *dexterior*, us, *dextimus*, a, um, (1).

(1) Stopnie te znaczą to samo co stopień równy. *Dexter* gdy znaczy szczęśliwy, nie ma stopnia najwyższego.

Dives albo dis bogaty, ditior czasem divitior, us, ditissimus czasem divitissimus, a, um.

Exter albo exterus, a, um, cudzoziemski, dalecki, exterior, us, extremus, albo extimus, a, um.

Inferus, a, um, niski inferior, us, infimus, albo imus, a, um.

Magnus, a, um, wielki, major, us, maximus, a, um.

Malus, a, um, zły, pejor, us, pessimus, a, um.

Multus, a, um, liczny, plus, (prz. 2. l. p. pluris, l. m. plures, plurium, pluribus), plurimus, a, um.

Nequam niegodziwy, nequior, us, nequissimus, a, um.

Parvus, a, um, mały, minor, us, minimus, a, um.

Posterus, a, um, pośledni, posterior, us, postremus, albo postumus, a, um.

Superus, a, um, wysoki, superior, us, supremus, albo summus, a, um.

Ułompe, to jest niemające jednego lub dwóch stopni, są:

I. Następujące nie mają stopnia równego: *citerior* bliższy *citimus*, *deterior* gorszy *detrinimus*, *interior* głębszy *intimus*, *ocior* przedszy *ocissimus*, *prior* pierwszy *primus*, *propior* bliższy *proximus*, *ullerior* dalszy *ultimus*.

II. Następujące nie mają stopnia wyższego: *bellus* piękny *bellissimus*, *consultus* biegły *consultissimus*, *falsus* fałszywy *falsissimus*, *inclutus* albo *inclutus*, sławny *inclutissimus*, *invictus* niezwyciężony *invictissimus*, *invitus* niechętny *invitissimus*, *nuperus* świeży *nuperrimus*, *pius* pobożny *piissimus*, *sacer* święty *sacerrimus*.

III. Nie mają stopnia najwyższego: 10d, przymiotniki zakończone na *bilis*, i po większej części na *ilis*, *osus*, *entus*; 2re, następujące: *agrestis* dziki *agrestior*,

alacer ochotny *alacrior*, *ater* czarny *atrior*, *caecus* ciemny *caecior*, *declivis* spadzisty *declivior*, *deses* gnuśny *desidior*, *dexter* szczęśliwy *dexterior*, *enormis* ogromny *enormior*, *jejuns* głodny *jejunior*, *juvenis* młody *junior* czasem *juvenior*, *longinquus* daleki *longinquior*, *popularis* ludowi przychylny *popularior*, *proclivis* pochodzisty *proclivior*, *propinquus* bliski *propinquior*, *protervus* zuchwały *protervior*, *salutaris* zbawienny *salutarior*, *satur* syty *saturior*, *senex* stary *senior*, *sinister* lewy, nieszczęśliwy *sinisterior*, *vulgaris* pospolity *vulgarior*.

IV. *Anterior* przedsobny, *sequior* pośledniejszy, mają tylko stopień wyższy.

Nie odmieniają się wcale przez stopnie przymiotniki, których znaczenia powiększyć ani zmniejszyć nie można. Mianowicie więc nie odmieniają się przez stopnie: 1od, okazujące materya, pochodzenie, posiadanie, i czas określony, np. *aureus* złoty, *romanus* rzymski, *pater-nus* ojcowski, *aestivus* letni; 2re, oznaczające kolory, np. *albus* biały: oprócz *niger* czarny, *viridis* zielony; 3cie, kończące się na *us* z poprzedzającą samogłoską, np. *idoneus* zdatny, *necessarius* potrzebny, (1): wyższy *assiduus* usilny *assiduissimus*; *egregius* wyborny, *egregior*, *egregiissimus*, *exiguus* mały *exiguissimus*, *noxius* szkodliwy *noxior*, *pius* pobożny *piissimus*, *strenuus* walczny *strenuior*, *strenuissimus*, *vacuus* próżny *vacuissimus*; 4te, mające przed sobą *prae* lub *per*, np. *praedives* bardzo bogaty, *perdoctus* bardzo uczony; 5te, następujące: *almus* dobroczynny, *balbus* zająkliwy, *caducus* skazitelny, *canorus* śpiewny,

(1) Pamiętać należy, że zgłoska *quus*, *a*, *um*, nie ma samogłoski przed zakończeniem *us*, gdyż pierwsze *u* w takim połączeniu jest spółgłoską.

canus siwy, *curvus* krzywy, *dispar* nierówny, *egenus* ubogi, *ferus* dziki, *frugifer* żyzny, *gnarus* biegły, *immemor* niepamiętny, *infidus* niewierny, *lassus* zmordowany, *mediocris* mierny, *memor*, *memorabilis* pamiętny, *merus* czysty, *mirus* dziwny, *navus* pilny, *nefastus* niegodziwy, *parilis* podobny, *properus* skwapliwy, *rudis* surowy, *salutaris* zbawienny, *vagus* zmienny.

Gdy w przymiotnikach mających tylko stopień równy wypadnie potrzeba wyrażenia stopnia wyższego i najwyższego, dodaje się na stopień wyższy jeden z tych przysłówków: *magis* bardziej, *plus* więcej, *minus* mniej; na najwyższy, *maxime* najbardziej, *plurimum* najwięcej, *minime* najmniej, np. *magis necessarius* potrzebniejszy, *minime necessarius* najmniejpotrzebniejszy (1).

Przymiotniki stopnia wyższego przypadają się jak przymiotniki dwóch zakończeń, podług trzeciej deklinacyi: przymiotniki zaś stopnia najwyższego przypadają się jak przymiotniki trzech zakończeń, podług drugiej i pierwszej deklinacyi.

*Wzór przypadkowania przymiotników stopnia
wyższego.*

Liczba pojedyncza.

Rodzaj męzki żeński. nijaki.

- | | | |
|---|---|----------------------------|
| 1. <i>Dignior</i> godniejszy,— <i>sza.</i> | | <i>dignius</i> godniejsze. |
| 2. <i>Dignioris</i> godniejszego,— <i>szój.</i> | — | <i>szego.</i> |

(1) Poeci używają czasem tego sposobu nawet w takich przymiotnikach, które się odmieniają przez stopnie, np. *magis optus* Hor. zamiast *aptior* sposobniejszy.

- | | |
|--|---------------------------|
| 3. Digniori godniejszemu,—széj. | — szemu. |
| 4. Digniore <i>m</i> godniejszego,—y,—szą, | dignius go-
dniejsze. |
| 5. Dignior! godniejszy!—sza! | dignius! go-
dniejsze! |
| 6. Digniore lub—i, godniejszym,—szą,—ém. | |

Liczba mnoga.

- | | |
|-----------------------------------|-----------------------|
| 1. Digniores godniejsi,—sze, | digniora godniejsze. |
| 2. Digniorum godniejszych. | |
| 3. Dignioribus godniejszym. | |
| 4. Digniores godniejszych,—sze, | digniora godniejsze. |
| 5. Digniores! godniejsi!—sze! | digniora! godniejsze! |
| 6. Dignioribus godniejszymi,—emi! | |

*Wzór przypadkowania przymiotników stopnia
najwyższego.*

Liczba pojedyncza.

R. męzki.	R. żeński.	R. nijaki.
1. Dignissimus najgodniejszy.	dignissima najgodniejsza.	dignissimum najgodniejsze.
2. Dignissimi najgodniejszego.	dignissimae najgodniejszój	dignissimi najgodniejszego
3. Dignissimo najgodniejszemu.	dignissimae najgodniejszój.	dignissimo najgodniejszemu
4. Dignissimum najgodniejszego-y	dignissimam najgodniejszą.	dignissimum najgodniejsze.
5. Dignissime! najgodniejszy!	dignissima! najgodniejsza!	dignissimum! najgodniejsze!
6. Dignissimo najgodniejszym.	dignissima najgodniejszą.	dignissimo najgodniejszém

Liczba mnoga.

1. Dignissimi najgodniejsi.	dignissimae najgodniejsze.	dignissima najgodniejsze.
--------------------------------	-------------------------------	------------------------------

2. Dignissimorum <i>najgodniejszych</i>	dignissimarum <i>najgodniejszych</i>	dignissimorum <i>najgodniejszych</i>
3. Dignissimis <i>najgodniejszym.</i>	dignissimis <i>najgodniejszym.</i>	dignissimis <i>najgodniejszym</i>
4. Dignissimos <i>najgodniejszych.</i>	dignissimas <i>najgodniejsze.</i>	dignissima <i>najgodniejsze.</i>
5. Dignissimi! <i>najgodniejsi!</i>	dignissimae! <i>najgodniejsze!</i>	dignissima! <i>najgodniejsze!</i>
6. Dignissimis <i>najgodniejszymi.</i>	dignissimis <i>najgodniejszemi</i>	dignissimis <i>najgodniejszemi.</i>

O IMIENIU LICZBOWEM

(*de Numerali*).

Do wyrażenia liczb używali Rzymianie siedmiu większych głosek abecadła, to jest:

I	znaczyło	1.	C	znaczyło	100.
V	—	5.	D	albo ID	500.
X	—	10.	M	albo CIJ	1000.
L	—	50.			

Tu uważać potrzeba, gdy mniejsza liczba leży przed większą, pierwsza odciąga się od drugiej, np. IV znaczy 4, XL znaczy 40. Jeżeli zaś znak mniejszy kładzie się po większym, wtedy mniejszy do większego się dodaje, np. VI znaczy 6, LX znaczy 60, CX znaczy 110, DC znaczy 600, MDCCCXXXVI znaczy 1836.

Imiona liczbowe są trojaki: pierwotne (*cardinalia*), na pytanie wiele? porządkowe (*ordinalia*), na pytanie który? podzielne (*distributiva*), na pytanie po wiele? Prócz tego są jeszcze przysłówki liczbowe (*adverbia numeralia*), na pytanie wiele razy.

*Liczby arabskie pierwotne. porządkowe.
i rzymskie.*

1. I.	Unus, a, um. Jeden, a, o.	Primus, a, um. <i>Pierwszy, a, e.</i>
2. II.	Duo, ae, o. <i>Dwaj, je, a.</i>	Secundus. <i>Drugi.</i>
3. III.	Tres, tres, tria.	Tertius.
4. IV.	Quatuor.	Quartus.
5. V.	Quinque.	Quintus.
6. VI.	Sex.	Sextus.
7. VII.	Septem.	Septimus.
8. VIII.	Octo.	Octavus.
9. IX.	Novem.	Nonus.
10. X.	Decem.	Decimus.
11. XI.	Undecim.	Undecimus.
12. XII.	Duodecim.	Duodecimus.
13. XIII.	Tredecim.	Decimus tertius. <i>albo</i> Decimus et tertius. <i>albo</i> Tertius decimus (2).
14. XIV.	Quatuordecim	Decimus quartus.
15. XV.	Quindecim	Decimus quintus.
16. XVI.	Sedecim <i>albo</i> Decem et sex.	Decimus sextus.
17. XVII.	Septemdecim. <i>albo</i> Decem et septem.	Decimus septimus.
18. XVIII.	Duodeviginti (3) <i>albo</i> Decem et octo.	Duodevicesimus,
19. XIX.	Undeviginti (3) <i>albo</i> Decem et novem.	Undevicesimus,

(2) I tak dalej aż do *vicesimus*.

(3) Podobnież *duodetriginta, undetriginta*, i t. d. aż do *undecentum* 99.

podzielne.

Singuli, ae, a.
Pojednemu.
 Bini.
Po dwóch.
 Terni albo trini (1).
 Quaterni.
 Quini.
 Seni.
 Septeni.
 Octoni.
 Noveni.
 Deni.
 Undeni.
 Duodeni.
 Terni deni.

Quaterni deni.

Quini deni.

Seni deni.

Septeni deni.

Duodeviceni.

albo Octoni deni.

Udeviceni.

albo Noveni deni.

*przysłówki
liczbowe.*

Semel.
Raz.
 Bis.
Dwa razy.
 Ter.
 Quater.
 Quinquies.
 Sexies.
 Septies.
 Octies.
 Novies.
 Decies.
 Undecies.
 Duodecies.
 Tredecies.
 albo Terdecies.

Quaterdecies.

albo Quatuordecies.

Quindecies.

albo Quinquiesdecies.

Sedecies.

albo Sexies decies.

Decies septies.

Duodevicies.

albo Octies decies.

Undevicies.

albo Novies decies.

(1) *Trini* używa się przy imionach mających tylko liczbę mnogą.

20. XX.	Viginti.	Vicesimus.
30. XXX.	Triginta.	Tricesimus.
40. XL.	Quadragenta.	Quadragesimus.
50. L.	Quinquagenta.	Quinquagesimus.
60. LX.	Sexagenta.	Sexagesimus.
70. LXX.	Septuagenta.	Septuagesimus.
80. LXXX.	Octoginta.	Octogesimus.
90. XC.	Nonaginta.	Nonagesimus.
99. IC.	Undecentum.	Undecentesimus.
	<i>albo</i> Nonaginta novem.	Nonagesimus nonus.
	<i>albo</i> Novem et nonaginta.	Nonus et nonagesimus.
100. C.	Centum.	Centesimus.
200. CC.	Ducenti, ac, a.	Ducentesimus.
300. CCC.	Trecenti.	Trecentesimus.
400. CCCC.	Quadringenti.	Quadringentesimus.
500. D. ID.	Quingenti.	Quingentesimus.
600. DC.	Sexcenti.	Sexcentesimus.
700. DCC.	Septingenti.	Septingentesimus.
800. DCCC.	Octingenti.	Octingentesimus.
900. DCCCC.	Nongenti.	Nongentesimus.
1,000. M. CIJ.	Mille (Mile)	Milesimus.
2,000. MM. CIJCICJ.	Duo milia	Bis milesimus.
	<i>albo</i> Bis mile.	
5,000. IDJ.	Quinque milia.	Quinques milesimus.
10,000. CCIDJ.	Decem milia.	Decies milesimus.
100,000. CCCIDJ.	Centum milia.	Centies milesimus.
1,000,000.	Decies centena.	Decies centies
	milia (4).	milesimus.

(4) Przy wyrazie *sestertium* albo przy znaku HS opuszcza się *centena milia*, np. *decies sestertium*, albo *decies*, HS znaczy milion sestercyuszów. *Vicies*, *tricies*, i t. d. *sestertium* albo HS, znaczy 2, 3. i t. d. miliony sestercyuszów. *Sestertius* była srebrna moneta rzymska, zawierająca trochę więcej jak 10 groszy polskich.

Viceni.
Triceni.
Quadrageni.
Quinquageni.
Sexageni.
Septuageni.
Octogeni.
Nonageni.
Undecenteni.
Nonageni noni.
Noni et nonageni.
Centeni.
Duceni.
Treceni.
Quadringeni.
Quingeni.
Sexceni.
Septingeni.
Octingeni.
Nougeni.
Singula milia *albo* milia.
Bina milia.

Quina milia.
Dena milia.
Centena milia.
Decies centena
milia.

Vicēs.
Tricēs.
Quadrigēs.
Quinquagēs.
Sexagēs.
Septuagēs.
Octogēs.
Nonagēs.
Undecentēs.
Nonagēs novēs.
Novēs et nonagēs.
Centēs.
Ducentēs.
Trecentēs.
Quadringentēs.
Quingentēs.
Sexcentēs.
Septingentēs.
Octingentēs.
Nongentēs.
Milies.
Bis milies.

Quinquies milies.
Decies milies.
Centies milies.
Milies milies.

Uwaga 1. W większych rachunkach lepiej jest zachować nowe nazwiska *bilio, trilio, quadrilio*, i t. d.

Uwaga 2. W imionach liczbowych pierwotnych od 20 do 100 sposób liczenia jest taki, że albo liczba mniejsza kładzie się przed większą, a między nimi spójnik *et*; albo większa poprzedza, a wtedy nie używa

się spójnik, np. *unus et viginti*, albo *viginti unus*. Od 100 kładzie się zawsze liczba większa przed mniejszą ze spójnikiem *et*, albo bez niego, np. *centum et novem* albo *novem trecenti sexaginta sex*, albo *trecenti et sexaginta sex*, a nigdy nie znajduje się *trecenti et sexaginta et sex*.

I. Imiona liczbowe pierwotne *unus, a, um; duo, duae, duo; tres, tria*, odmieniają się przez rodzaje, liczby i przypadki w następujący sposób:

Rodzaj męzki.	żeński.	nijaki.
1. Unus jeden,	una jedna,	unum jedno.
2. Unius jednego,	jednej,	jednego.
3. Uni jednemu,	jednej,	jednemu.
4. Unum jednego,	unam jedną,	unum jedno.
	albo jeden.	
6. Uno jednym,	una jedną,	uno jednym.

W liczbie mnogiej odmienia się podług deklinacji drugiej i pierwszej, jak przymiotniki trzech zakończeń (a),

1. Duo dwaj, duae dwie, duo dwa.
2. Duorum dwóch, duarum dwóch, duorum dwóch.
3. Duobus dwom, duabus dwom, duobus dwom.
4. Duo czasem duos dwóch, duas dwie, duo dwa.
6. Duobus dwoma, duabus dwiema, duobus dwoma.

Uwaga. Tym samym sposobem odmienia się ambo *obadwa, ambae obiedwie, ambo, obadwa*.

1. Tres trzej, trzy, tria trzy.
2. Trium trzech.

(a) Z imionami używanymi tylko w liczbie mnogiej używa się *unus, a, um*, także w liczbie mnogiej, np. *uni Suevi, unae litterae, una eustra*. Zob. Caes. G. I. 52. IV 7. 16. Cic. Fam. 2. 7.

3. *Tribus* *trzem.*
 4. *Tres* *trzech, trzy, tria* *trzy.*
 6. *Tribus* *trzema.*

Też imiona pierwotne od *quatuor* aż do *centum* wcale się nie odmieniają: zaś *ducenti, trecenti* i t. d. aż do *mille* odmieniają się podług deklinacyi drugiej i pierwszej, jak przymiotniki trzech zakończeń w liczbie mnogiej, np.

Rodzaj męzki.	żeński.	nijaki.
1. <i>Ducenti</i> <i>dwieście,</i>	<i>ducentae,</i>	<i>ducenta.</i>
2. <i>Ducentorum,</i>	<i>ducentarum,</i>	<i>ducentorum.</i>
3. <i>Ducentis.</i>		
4. <i>Ducentos,</i>	<i>ducentas,</i>	<i>ducenta.</i>
6. <i>Ducentis.</i>		

Mille w liczbie pojedynczej jest nieodmienne: w mnogiej ma przypadek: 1, *Milia*, 2, *Milium*, 3, *Milibus*, 4, *Milia*, 6, *Milibus*. Wreszcie nowe nazwiska *bilio, trilio* i t. d. odmieniają się podług trzeciej deklinacyi, i mają drugi przypadek *bilionis, trillionis* i t. d.

II. Imiona liczebne porządkowe odmieniają się przez rodzaje, liczby i przypadki podług deklinacyi drugiej i pierwszej, jak przymiotniki trzech zakończeń.

Liczba pojedyncza,

Rodzaj męzki.	żeński.	nijaki.
1. <i>Primus</i> <i>pierwszy,</i>	<i>prima</i> <i>pierwsza,</i>	<i>primum</i> <i>pierwsze.</i>
2. <i>Primi,</i>	<i>primae,</i>	<i>primi.</i>
3. <i>Primo,</i>	<i>primae,</i>	<i>primo.</i>
4. <i>Primum,</i>	<i>primam,</i>	<i>primum.</i>
5. <i>Prime!</i>	<i>prima!</i>	<i>primum!</i>
6. <i>Primo,</i>	<i>prima,</i>	<i>primo.</i>

Liczba mnoga.

1. Primis,	primae.	prima.
2. Primorum,	primarum,	primorum.
3. Primis,	primis,	primis.
4. Primos,	primas,	prima.
5. Primis,	primae!	prima!
6. Primis,	primis,	primis.

Złożone z dwóch imion liczbowych porządkowych, jakoto. *decimus tertius, decimus quartus, decimus quintus, decimus sextus, decimus septimus*; obadwa imiona wyżej podanym sposobem odmieniają, np. *decimū tertii, decimae tertiae, decimo tertio, decimae tertiae* i t. d. Złożone z przysłówka liczbowego i imienia porządkowego, np. *bis miliesimus, decies miliesimus* i t. d. odmieniają tylko toż imię porządkowe, np. *Bis miliesimi, bis miliesimae, bis milesimo, bis miliesimae, bis miliesimum, am,* i t. d.

Uwaga. Pierwszy lub trzeci przypadek rodzaju nijakiego używa się także w znaczeniu przysłówka, np. *primum* albo *primo* najprzód, *popierwsze, tertium* albo *tertio* po trzecim.

III. Imiona liczbowe podzielne odmieniają się przez rodzaje i przypadki podług deklinacji drugiej i pierwszej, jak przymiotniki trzech zakończeń w liczbie mnogiej, np.

Rodzaj męzki.	żeński.	nijaki.
1. Singulē,	singulae.	singula.
2. Singulorum,	singularum,	singulorum.
3. Singulis,	singulis,	singulis.
4. Singulos,	singulas,	singula,
6. Singulis,	singulis,	singulis.

Cośmy powiedzieli o złożonych porządkowych imionach, toż się ma rozumieć i o podzielnych.

Przysłówki liczbowe są wcale nieodmienne.

Uwaga 1. Oprócz podanych wyżej czterech gatunków częściej używanych imion liczbowych, znajdują się jeszcze dwa, w niektórych tylko liczbach wyrażane, jakoto:

Multiplicativa.

1. Simplex (2. prz. *icis*).

Pojedynczy.

2. Duplex

Podwójny.

3. Triplex.

4. Quadruplex.

5. Quintuplex.

7. Septemplex.

8.

10. Decemplex.

100. Centumplex.

Proportionalia.

Simplus, a, um.

Pojedynczy.

Duplus

Dwukrotny.

Triplus.

Quadruplus.

Quinquipus.

Septuplus.

Octuplus.

Decuplus.

Centuplus.

Pierwsze odmieniają się przez przypadki podług deklinacyi trzeciej, jak przymiotniki jednego zakończenia; drugie podług deklinacyi drugiej i pierwszej, jak przymiotniki trzech zakończeń.

Uwaga 2. Części jedności wyrażają się w ten sposób:

$\frac{1}{2}$ *dimidia pars*, $\frac{1}{3}$ *tertia pars*, $\frac{1}{4}$ *quarta pars* i t. d.

$\frac{2}{3}$ *duae partes*, $\frac{3}{4}$ *tres partes*, $\frac{4}{5}$ *quatuor partes* i t. d.

$\frac{2}{7}$ *duae septimae*, $\frac{3}{7}$ *tres septimae* i t. d.

$\frac{1}{8}$ *octava pars* albo *dimidia quarta* (to jest połowa jednej czwartej, czyli $\frac{1}{4}$ podzielona przez 2), $\frac{1}{21}$ *tertia septima* (to jest trzecia część jednej siódmej, czyli $\frac{1}{7}$ podzielona przez 3), $\frac{10}{21}$ *tertia et septima* to jest $\frac{1}{3} + \frac{1}{7}$.

ROZDZIAŁ DRUGI.

O ZAIMKU.

Zaimki co do własności, są dwojakie, to jest rzeczowne i przymiotne. Zaimki rzeczowne (*pronomina substantiva*) są te, które się zawsze kładą za imiona rzeczowne, to jest: *ja* ego; *ty* tu; *siebie*, sui. Przymiotne znowu (*pronomina adjectiva*) są te, które się zawsze kładą za imiona przymiotne, to jest: *mój*, meus; *twój*, tuus; *swój*, suus; *nasz*, noster; *wasz*, vester. Inne zaimki jeśli się same bez rzeczownika kładą, są rzeczownemi; jeśli z rzeczownikiem, są przymiotnemi, np. w wyrażeniu: *hic est quem amo*, ten jest którego kocham, *hic* jest zaimek rzeczowny; *hic homo* ten człowiek, *hic* jest zaimek przymiotny.

Co do znaczenia zaimki są pięciorakie: 1. pytające (*interrogativa*) *quis?* kto? *quid?* co? *cujus*, a, um, czyj? *cujus* z kąd? 2. Osobiste (*personalia*): *ego*, *tu*, *ille*, ja, ty, on. 3. Ukazujące (*demonstrativa*): *hic*, *haec*, *hoc*, ten, ta, to: *is*, *ea*, *id*, ten, ta, to; *iste*, *ista*, *istud*; ten, ta, to; *ille*, a, *ul*, on, ona, ono; *ipse*, a, *um*; on sam, ona sama, ono samo. 4. Dzierżawcze (*possessiva*) wyrażające posiadanie czyli dzierżenie czego: *meus*, *mea*, *meum*; mój, moja, moje; *tuus*, a, *um*; twój, ja, je; *suius*, a, *um*; swój, ja, je; *noster*, *nostra*, *nostrum*; nasz, a, e; *vester*, *vestra*, *vestrum*, wasz, wasza, wasze; *nostras* naszego kraju, *vestras* waszego kraju. Względne (*relativa*) które się zawsze do poprzedzającego imienia lub zaimka odnoszą: *qui*, *quae*, *quod*; który, która, które. Wyliczone dopiero zaimki są niezłożone (*simplicia*), z których powstają złożone

(*composita*) przez dodanie na początku lub na końcu jakiej zgłoski. Tak z zaimków *quis* i *qui*; formują się: *aliquis, equis, quinam, quispiam, quisquam, quisque, quisquis, quicumque, quidam, quilibet, quivis*. Z zaimku *is* formuje się *idem*.

Zaimki odmieniają się przez rodzaje, liczby i przypadki.

Przypadkowanie zaimków.

I.

Liczba pojedyncza.

1. Ego <i>ja</i> .	Tu, <i>ty</i> .	<i>nie ma</i> .
2. Mei <i>mnie</i> .	Tui, <i>ciebie</i> .	Sui, <i>siebie</i> .
3. Mihi <i>mnie, mi</i>	Tibi, <i>tobie, ci</i> .	Sibi, <i>sobie</i> .
4. Me <i>mnie, mię</i> .	Te, <i>ciebie, cię</i> .	Se, <i>siebie, się</i> .
5. Ego! <i>ia!</i>	Tu! <i>ty!</i>	<i>nie ma</i> .
6. Me, <i>mną</i> .	Te, <i>tobą</i> .	Se, <i>sobą</i> .

Liczba mnoga.

1. Nos, <i>my</i> .	Vos, <i>wy</i> .	Tak jak liczba pojedyncza,
2. Nostrum <i>albo</i> nostrum, <i>nas</i> .	Vestrum <i>albo</i> vestrum, <i>was</i> .	
3. Nobis, <i>nam</i> .	Vobis, <i>wam</i> .	
4. Nos, <i>nas</i> .	Vos, <i>was</i> .	
5. Nos! <i>my!</i>	Vos! <i>wy!</i>	
6. Nobis, <i>nam</i> .	Vobis, <i>wami</i> .	

Dla dobitniejszego wyrażenia przybierają te zaimki zgłoskę *met* we wszystkich przypadkach, oprócz drugiego liczby mnogiej, np. *egomet, temet, semet*. Zaimek *tu* w pierwszym przypadku liczby pojedynczej nie przybiera zgłoski *met*, ale *te* np. *tute*. Zamiast *se* używa się często *sese*, a zamiast *mihi* znajduje się u poetów *mi*.

II.

Liczba pojedyncza.

Rodzaj męzki.	żeński.	niżaki.
1. Hic, <i>ten</i> .	haec <i>ta</i> .	hoc <i>to</i> .
1. Huius, <i>tego</i> .	<i>tėj</i> .	<i>tego</i> .
3. Huic, <i>temu</i> .	<i>tėj</i> .	<i>temu</i> .
4. Hunc, <i>tego, ten</i> .	hanc <i>tę</i> .	hoc <i>to</i> .
6. Hoc, <i>tym</i> .	hac <i>tą</i> .	hoc <i>tém</i> .

Liczba mnoga.

1. Hi, <i>ci</i> .	hae <i>te</i> .	haec <i>te</i> .
2. Horum, <i>tych</i> .	harum <i>tych</i> .	horum <i>tych</i> .
3. His, <i>tym</i> .		
4. Hos, <i>tych</i> .	has <i>te</i> .	haec <i>tę</i> .
6. His, <i>ymi</i> .	<i>temi</i> .	

Dla dobitniejszego wyrażenia dodaje się zgłoska *ce*, z którą często łączy się wyraz pytający *ne*, np. *hicce, hocce, huncce*.

III.

Liczba pojedyncza.

1. Ille, <i>on</i> ,	illa, <i>ona</i> ,	illud, <i>ono</i> .
2. Illius, <i>onego</i> ,	<i>onėj</i> .	<i>onego</i> .
3. Illi, <i>onemu</i> ,	<i>onėj</i> ,	<i>onemu</i> .
4. Illum, <i>onego</i> ,	illam <i>onę</i> ,	illud, <i>ono</i> .
6. Illo, <i>onym</i> ,	illa, <i>oną</i> ,	illo, <i>oném</i> .

Liczba mnoga.

1. Illi, <i>oni</i> ,	illae, <i>one</i> ,	illa, <i>one</i> .
2. Illorum,	illarum,	illorum, <i>onych</i> .
3. Illis, <i>onym</i> .		
4. Illos, <i>onych</i> ,	illas, <i>one</i> ,	illa, <i>one</i> .
6. Illis, <i>onymi</i> ,	<i>onemi</i> ,	<i>onemi</i> .

Dla dobitniejszego wyrażenia dodaje się niektórym przypadkom *ce*, np. *illiusce, illace*. W najdawniejszych pisarzach znajduje się drugi przypadek liczby pojedynczej *illi, illae*, trzeci rodzaju żeńskiego *illae*. Podług *ille, illa, illud*, odmienia się *iste, ista, istud*.

IV.

Liczba pojedyncza.

1. Ipse, *on sam*, ipsa, *ona sama*, ipsum, *ono samo*.
2. Ipsius, *onego samego, onej samej*.
3. Ipsi.
4. Ipsum, *ipsam, ipsum*.
6. Ipsy, *ipsa, ipso*.

Liczba mnoga.

1. Ipsi, ipsae, ipsa.
2. Ipsorum, ipsarum, ipsorum.
3. Ipsis.
4. Ipsos, ipsas, ipsa.
6. Ipsis.

V.

Liczba pojedyncza.

1. Is, *ten*, ea, *ta*, id, *to*.
2. Ejus, *tego, tej*.
3. Ei, *temu, tej*.
4. Eum, *tego, ten*, eam, *te, id, to*.
6. Eo, *tym, ea ta, eo, tem*.

Liczba mnoga.

1. Ii, *czasem ei, oi, eae, te, ea, te*.
2. Eorum, earum, eorum, *tych*.
3. Eis albo iis, *tym*.
4. Eos, *tych, bus, te, ea te*.
6. Eis albo iis, *tymi, temi*.

Dla dobitniejszego wyrażenia używa się 6 przypad. 1. mn. *eisce*. Zamiast *ei* w 3 przypadku liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego, używali najdawniejsi pisarze *eae*, a zamiast *eis*, używali *ibus* albo *eabus* (1).

Uwaga. Przysłówek *eoce* albo *en* oto, łączy się czasem z niektórymi przypadkami zaimków, *is*, *ille*, *iste*, z czego powstają wyrażenia: *eccum* (zamiast *ecce eum*), *eccam*, *eccos*, *eccas*; *eccillum*, *ellum* (zamiast *enillum*), *ellam*, *ellos*, *ellas*, *eccistam*.

VI.

Liczba pojedyncza.

1. Idem, *tenże*, eadem, *taż*, idem, *toż*.
2. Ejusdem.
3. Eidem.
4. Eundem, eandem, idem.
6. Eodem, eadem, eodem.

Liczba mnoga.

1. Iidem, *ciż*, eadem, eadem, *też*.
2. Eorumdem, earumdem, eorumdem.
3. Eisdem albo iisdem.
4. Eisdem, eisdem, eadem.
6. Eisdem albo iisdem.

VII.

Liczba pojedyncza.

1. Qui, *który*, quae, *która*, quod, *które*.
2. Cujus, *którego*, *której*.
3. Cui, *któremu*, *której*.
4. Quem, *którego*, *który*, quam, *którą*, quod, *które*.
6. Quo *czasem* qui, *którym*, qua *czasem* qui, *którą*, quo *czasem* qui, *którem*.

(1) Cato R. R. 152.

Liczba mnoga.

1. Qui, którzy, quae, które, quae, ktore.
2. Quorum, quorum, quorum, których.
3. Quibus, czasem quibus, którym.
4. Quos, których, quas, które, quae, które.
6. Quibus, czasem quibus, którymi, któremi.

W najdawniejszych pisarzach znajduje się 2 przypadki.

1. p. *quojus* albo *cui*, zamiast *cujus*, 3 *quoi* za *cui*.

VIII.

Liczba pojedyncza.

1. Quis? quae? quid? albo quod? kto? co?
2. Cujus?
3. Cui?
4. Quem? quam? quid? albo quod?
6. Quo? qua? quo?

Liczba mnoga.

1. Qui? quae? quae?
2. Quorum?
3. Quibus?
4. Quos? quas? quae?

Tym samym sposobem odmieniają się wszystkie złożone z *qui* lub *quis*? wyjąwszy *quicumque*, które 1 i 4 przypadki liczby pojedynczej rodzaju nijakiego ma tylko jednym sposobem, to jest: *quodcumque*. *Aliquis* ma 1 przypadki liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego *aliqua*, 1 i 4 liczby mnogiej rodzaju nijakiego także *aliqua* nie *aliquae*.

IX.

Liczba pojedyncza.

1. Meus, mój, meā, moja, meum, moje.
2. Mei, mojego, meae, mojej, mei mojego.
3. Meo, mojemu, meae, mojej, meo, mojemu.
4. Meum, mojego, mój, meam, moję, meum, moje.
5. Mi! mój (a), mea (v. mi)! moja! meum (v. mi)!
moje!
6. Meo, moim, mea, moja, meo, mojem.

Liczba mnoga.

1. Mei, moi, meae, moje, mea, moje.
2. Meorum, mearum, meorum, moich.
3. Meis, moim.
4. Meos, moich, meas, moie, mea, moje.
5. Mei! moi! meae! moje! mea! moje!
6. Meis, moimi, mojami.

X.

Liczba pojedyncza.

1. Tuus, twój, tua, twoja, tuum, twoje.
2. Tui, tuae, tui.
3. Tuo, tuae, tuo.
4. Tuum, tuam, tuum.
6. Tuo, tua, tuo.

(a) Zamiast *mi* czasem używa się *meus*: tak Wirgiliusz *Aen.* 6. 855.

Tuque prior, tu, parce, genus qni ducis Olympo:

Projice tela manu, sanguis meus.

Szczególniej to się trafia w pisarzach późniejszych i w księgach kościelnych, np. *Sidonius lib. 4. ep. 18. incus domine.*

Mios. Rom. in Parasc. Popule meus.

Liczba mnoga.

1. *Tui, tuae, tua.*
2. *Tuorum, tuarum, tuorum.*
3. *Tuis.*
4. *Tuos, tuas, tua.*
6. *Tuis.*

Tym samym sposobem odmienia się *suus, sua, suum.*

XI.

Liczba pojedyncza.

1. *Noster, nasz, nostra, nasza, nostrum, nasze.*
2. *Nostri, naszego, nostrae, naszej, nostri, naszego.*
3. *Nostro, naszemu, nostrae, naszej, nostro, naszemu*
4. *Nostrum, naszego, nasz, nostram, naszą, nostrum*
nasze.
5. *Noster! nasz! nostra! nasza! nostrum! nasze!*
6. *Nostro, naszym, nostra, naszą, nostro, naszym.*

Liczba mnoga.

1. *Nostris, nasi, nostrae, nasze, nostra, nasze.*
2. *Nostrorum, nostrarum, nostrorum, naszych.*
3. *Nostris, naszym.*
4. *Nostris, naszych, nostras, nasze, nostra, nasze.*
5. *Nostris! nasi! nostrae! nasze! nostra! nasze!*
6. *Nostris, naszymi, naszymi.*

Tym samym sposobem odmienia się *vester, vestra, vestrum.*

Uwaga. Zaimki dzierżawcze w 6 przypadku l. p. przybierają czasem zgłoskę *pte*, np. *meopte, meapte, suapte.*

XII.

Liczba pojedyncza.

1. *Nostras, nasz, (z naszego kraju).*
2. *Nostratis.*
3. *Nostrati.*
4. *Nostratem, nostratem, nostras.*
5. *Nostras!*
6. *Nostrate.*

Liczba mnoga.

1. *Nostrates, nostrates, nostratia.*
2. *Nostratium.*
3. *Nostratibus.*
4. *Nostrates, nostrates, nostratia.*
5. *Nostrates! nostrates! nostratia!*
6. *Nostratibus.*

Tym samym sposobem odmieniają się *vestras* i *cujas*.

Wyrazy: *hujusmodi, hujuscemodi, ejusmodi*, taki *cujusmodi*, jaki, są zaimkami nieodmiennymi, np. taki człowiek, *ejusmodi homo*, takimi wyrazami mówił do mnie, *ejusmodi verbis me allocutus est*.

Uwaga. Luho zaimki nie odmieniają się przez stopnie, znajduje się jednak w komedjach Plauta (*Trin.* 4, 2, 146), stopień najwyższy *ipsissimus* od zaimka *ipse, a, um*, zamiast którego znajduje się u najdawniejszych pisarzy łacińskich *ipsus, ipsa, ipsum*.

ROZDZIAŁ TRZECI.

O SŁOWIE.

Słowa są: 1) *rod*, czynne (*activa* albo *transitiva*), wyrażające sąd czyli zdanie o tej osobie lub rzeczy, która co czyni względem drugiej, np. *laudo* chwale. Słowa czynne, przez przybranie odmiennych zakończeń, mogą wyrażać czynność bierną (*passiva*) tegoż znaczenia, to jest: że jedna osoba lub rzecz od drugiej doznaje jakiej czynności, np. *laudor* jestem chwalony; 2) *niejakie* (*neutra* albo *intransitiva*) wyrażające prosty stan osoby lub rzeczy jednej bez względu na drugą, podobne są co do zakończenia słowom czynnym: nie wyrażają czynności biernej, a tém samém nie przyjmują pospolicie zakończeń, któremi ta czynność oznaczać się zwykła, np. *sedeo* siedzę, *venio* przychodzę; 3) *Czynnobierne* (*deponentia*) które mają zakończenie bierne (*or*), a znaczenie czynne lub niejake, np. *precor* błagam.

Odmieniają się przez tryby (*per modos*), czasy (*tempora*), liczby (*numeros*), osoby (*personas*).

Trybów jest cztery: oznajmujący (*indicativus*), który po prostu oznajmuje, iż kto coś czyni, albo jaką czynność odbiera, np. *pater amat*, ojciec kocha; *pater amatur* ojciec jest kochany. Rozkazujący (*imperativus*), który wyraża rozkaz, prośbę lub napomnienie, np. *ama Deum et homines* kochaj Boga i ludzi. Łączący (*conjunctivus*), (*) który wystawia rzecz niepe-

(*) Dla tego tak jest nazwany, że się najczęściej łączy przez jaki spójnik z inném zdaniem, i sam nie stanowi dokładnego sensu.

wno i niejako warunkowo; dlatego ma często przy sobie spójnik, np. *si scirem* gdybym wiedział, *utinam amarem* oby mnie kochano. Bezokoliczny (*infinitivus*), który mówi o czynnościach bezokolicznie, nie wymieniając żadnej osoby, np. *amare* kochać, *amari* być kochanym. Tu należą imiesłowy zwyczajne (*participia*), i imiesłowy osobliwe, które w języku łacińskim są dwójakie, to jest: Gerundia i Supina.

Czasów jest sześć: teraźniejszy (*praesens*), przeszły niedokonany (*praeteritum imperfectum*), przeszły dokonany (*praeteritum perfectum*), zaprzyszły (*praeteritum plus quam perfectum*), przyszły niedokonany (*futurum primum*), i przyszły dokonany (*futurum secundum*).

Liczb jest dwie: pojedyncza (*singularis*) i mnoga (*pluralis*).

Osób jest trzy: pierwsza, która mówi; druga do której się mówi; trzecia, o której jest mowa. Przez osoby do mowy wchodzące rozumieją się nie tylko ludzie, ale też zwierzęta i rzeczy nieżyjące. Osoby te wyrażają się przez odmiennie zakończenie, np. w liczbie pojedynczej, *laudo* chwale, *laudas* chwalisz, *laudat* chwali; w liczbie mnogiej, *laudamus* chwalimy, *laudatis* chwalicie, *laudant* chwala.

Uwaga. 1. Słowo będące w trybie oznajmującym, rozkazującym, albo łączącym, zowie się *okolicznem* (*verbum finitum*), będące w trybie bezokolicznym, zowie się *bezokolicznem* (*verbum infinitum*).

Uwaga. 2. Oprócz wymienionych odmian, słowa bierne i czynno-bierne, odmieniają się przez rodzaje w czasie przeszłym dokonanym, zaprzyszłym i przyszłym dokonanym, ponieważ te czasy formują się od imiesłowów odmieniających się przez rodzaje, *laudatus sum*, byłem pochwalonym, *laudata est* była pochwalona.

O KONJUGACYACH.

Konjugacyj czyli form czasowania słów albo ich odmian przez tryby, czasy, liczby i osoby, jest czterzy: i poznają się z zakończenia drugiej osoby liczby pojedynczej czasu teraźniejszego trybu oznajmującego, i czasu teraźniejszego trybu bezokolicznego. I tak, do konjugacyi PIERWSZEJ należą wszystkie słowa czynne i nijakie, zakończone w drugiej osobie na *as*, w trybie bezokolicznym na *are*: tudzież bierne i czynno-bierne zakończone w drugiej osobie na *aris*, w trybie bezokolicznym na *ari*, np. *laudo* chwale, *laudās*, *laudare*, *laudor*, *laudaris*, *laudari*. Do DRUGIEJ czynne i nijakie, zakończone w drugiej osobie na *es*, w trybie bezokolicznym na *ere* (długie): tudzież bierne i czynno-bierne na *eris* i *eri* (długie), np. *moneo* napominam, *mones*, *monere*; *moneor*, *moneris*, *moneri*. Do TRZECIEJ czynne i nijakie, zakończone w drugiej osobie na *is*, w trybie bezokolicznym na *ere* (krótkie): tudzież bierne i czynno-bierne na *eris*, i *i*, np. *emo* kupuję, *emīs*, *emere*; *emor*, *emeris*, *emi*. Do CZWARTEJ, czynne i nijakie zakończone w drugiej osobie na *is*, w trybie bezokolicznym na *ire*: tudzież bierne i czynno-bierne na *iris*, i *iri*, np. *audio* słyszę, *audis*, *audire*; *audior*, *audiris*, *audiri*.

Do żadnej ze czterech form powyższych nie należy słowo *sum* jestem, które samo tylko oznacza właściwie bytność przedmiotu, i dla tego zowie się słowem rzeczowném (*verbum substantivum*). Najpospoliciej jednak nazywają je słowem posiłkowém (*verbum auxiliare*), dla tego, że czasy przeszłe i przyszłe dokonane słów biernych i czynno-biernych, bez jego pomocy obejść się nie mogą.

Czasowanie słowa posiłkowego

§ U M.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

L. p. 1. Sum <i>jestem.</i>	L. m. 1. Sumus <i>jestemy.</i>
2. Es <i>jesteś.</i>	2. Estis <i> jesteście.</i>
3. Est <i>jest.</i>	3. Sunt <i>są.</i>

Czas przeszły niedokonany.

L. p. 1. Eram <i>byłem.</i>	L. m. 1. Eramus <i>byliśmy.</i>
2. Eras <i>byłeś.</i>	2. Eratis <i>byliście.</i>
3. Erat <i>był.</i>	3. Erant <i>byli.</i>

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. Fui <i>byłem.</i>	L. m. 1. Fuimus <i>byliśmy.</i>
2. Fuisti <i>byłeś.</i>	2. Fuistis <i>byliście.</i>
3. Fuit <i>był.</i>	3. Fuerunt <i>albo fuere</i> <i>byli.</i>

Czas zaprzeczony.

L. p. 1. Fueram <i>byłem</i> <i>był.</i>	L. m. 1. Fueramus <i>byliśmy</i> <i>byli.</i>
2. Fueras <i>byłeś był.</i>	2. Fueratis <i>byliście</i> <i>byli.</i>
3. Fuerat <i>był był.</i>	3. Fuerant <i>byli byli.</i>

Czas przyszły niedokonany.

L. p. 1. Ero <i>będę.</i>	L. m. 1. Erimus <i>będziemy.</i>
2. Er's <i>będziesz.</i>	2. Eritis <i>będziecie.</i>
3. Erit <i>będzie.</i>	3. Erunt <i>będą.</i>

Czas przyszły dokonany.

L. p. 1. Fuero będę.		L. m. 1. Fuerimus będziemy
2. Fueris będziesz.		2. Fueritis będziecie.
3. Fuerit będzie.		3. Fuerint będą.

Tryb rozkazujący (a).

Bez nalegania.

L. p. 2. Es bądź.		L. m. Este bądźcie.
-------------------	--	---------------------

Z naleganiem.

L. p. 2. Esto bądźże.		L. m. 2. Estote bądźcież.
3. Esto niechże bądźzie.		3. Suntó niechże będą.

Tryb łączący.

Czas terażniejszy.

L. p. 1. Sim gdy jestem, niech bądź, abym był.		L. m. 1. Simus gdy jesteś- my, niech będzie- my, abyśmy byli.
2. Sis gdy jesteś, niech będziesz, abyś był.		2. Sitis gdy jesteście, niech będziecie, abyście byli.
3. Sit gdy jest, niech bądźie, aby był.		3. Sint gdy są, niech będą, aby byli.

U poetów znajduje się czasem *fuam, fuas, fuat, fuant*, albo *siem, sies, siet, sient*, zamiast *sim, sis, sit, sint*.

(a). Niedostatek osób trybu rozkazującego zastępuje się czasem terażniejszym trybu łączącego, np. bądźmy *simus*, chwalmy *laudemus*.

Czas przeszły niedokonany.

<p>I. p. 1. <i>Essem lub forem, byłbyni, abym był.</i></p> <p>2. <i>Esses lub fores, byłbyś, abys był.</i></p> <p>3. <i>Esset lub foret, byłby, aby był.</i></p>	<p>L. m. 1. <i>Essemus bylibyśmy abyśmy byli.</i></p> <p>2. <i>Essetis bylibyście, abyście byli.</i></p> <p>3. <i>Essent lub forent, byliby, aby byli.</i></p>
---	---

Czas przeszły dokonany.

<p>I. p. 1. <i>Fuerim abym był.</i></p> <p>2. <i>Fueris abys był.</i></p> <p>3. <i>Fuerit aby był.</i></p>	<p>L. m. 1. <i>Fuerimus abyśmy byli.</i></p> <p>2. <i>Fueritis abyście byli.</i></p> <p>3. <i>Fuerint aby byli.</i></p>
---	--

Czas zaprzeszy.

<p>I. p. 1. <i>Fuissem byłbym był.</i></p> <p>2. <i>Fuisses byłbyś był.</i></p> <p>3. <i>Fuisset byłby był.</i></p>	<p>L. m. 1. <i>Fuissemus bylibyśmy byli.</i></p> <p>2. <i>Fuissetis bylibyście byli.</i></p> <p>3. <i>FuisSENT byliby byli.</i></p>
--	--

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

Esse być, że jestem, że jesteś i t. d. że byłem, że byłeś i t. d.

Czas przeszły dokonany i zaprzeszy.

Fuisse być było, że byłem, że byłeś i t. d.

Czas przyszły.

Fore lub futurum, am, um, os, as, a, esse, ze będę
i t. d.

Imiesłowy zwyczajne.

Czas przyszły.

Futurus mający być, lub przyszły; futura mająca
być lub przyszła; futurum mające być lub przyszłe.

Uwaga. Tym samym sposobem odmieniają się i złożone, np. *absum* nie jestem obecny, *aberam, abero, abesse* i t. d.

W słowie *prosum* pomagam, kładzie się głoska *d* po zgłosce *pro*, gdy po niej samogłoska ma następować, np. *prodes, prodest, proderam* i t. d. *Absum i praesum* jestem obecny, mają imiesłów czasu teraźniejszego *absens i praesens*.

O FORMOWANIU CZASÓW.

Cztery są przedniejsze czasy, od których się inne formują, to jest: czas teraźniejszy i przeszły dokonany trybu oznajmującego; teraźniejszy trybu bezokolicznego, i imiesłów osobliwy *Supinum* nazwany, w odmianie czynnej (*in voce activa*) (a), kończący się na *um*.

Czasy te w 4ch konjugacyach kończą się jak następuje:

-
- (a). Zamiast odmiana czynna (*vox activa*) odmiana bierna (*vox passiva*) mówią niektórzy znaczenie czynne, sposób czynny, forma czynna, strona czynna, strona bierna, i t. d.

- | | | | | | |
|----|--------------|---------------|-------------------|----------------------|-------------------|
| 1. | Cz. ter. tr. | Ozn. o. | Dok. <i>avi.</i> | tr. bez. <i>are.</i> | Sup. <i>atum.</i> |
| 2. | — | <i>eo.</i> | — <i>ui.</i> | — <i>ere.</i> | — <i>itum(b).</i> |
| 3. | — | <i>o(io).</i> | — <i>i.</i> | — <i>ere.</i> | — <i>tum.</i> |
| 4. | — | <i>io.</i> | — <i>ivi(ii).</i> | — <i>ire.</i> | — <i>itum.</i> |

I. Od czasu terażniejszego trybu oznajmującego odmiany czynnej formują się następujące czasy:

1. Czas terażniejszy trybu oznajmującego w odmianie biernej, zamieniając *o* na *or*, np. *laudo* chwałę, *laudor*.

2. Czas terażniejszy trybu łączącego w odmianie czynnej, zamieniając w pierwszej konjugacyi *o* na *em*, w innych na *am*, np. *laudo*, *laudem*; *moneo* napominam, *moneam*.

Od tego zaś czasu, formuje się tenże sam czas w odmianie biernej, zamieniając *m* na *r*, np. *laudem*, *lauder*; *moneam*, *monear*.

3. Czas przeszły niedokonany trybu oznajmującego odmiany czynnej, zamieniając *o* w pierwszej konjugacyi na *abam*, w drugiej na *bam*, w innych na *ebam*, np. *laudo*, *laudabam*; *moneo*, *monebam*; *emo* kupuję, *emebam*.

Od tego zaś czasu, formuje się tenże sam czas w odmianie biernej, zamieniając *m* na *r*, np. *laudabam*, *laudabar*.

4. Czas przyszły niedokonany trybu oznajmującego odmiany czynnej, zamieniając *o* w pierwszej konjugacyi

- (b). Najwłaściwiejby było uważać za foremne słowa drugiej konjugacyi mające cz. dok. na *evi*, sup. na *etum*, np. *fleo* płaczę, *flevi*, *fletum*: lecz takich słów kilka się tylko znajduje, i niektóre z nich jeszcze, jako słowa mija-
kie, nie odmieniają się biernie. Mimo to jednak, ułożył tym sposobem konjugacye Blume, w dziele *Latini-
sche Schulgrammatik*. Potsdam 1855 in-8vo.

na *abo*, w drugiej na *bo*, w innych na *am*, np. *laudo*, *laudabo*; *moneo*, *monebo*; *emo*, *emam* (1).

Od tego zaś czasu, formuje się tenże sam czas w odmianie bierniej, zamieniając *bo* na *bor*, *am* na *ar*, np. *laudabo*, *laudabor*; *emam*, *emar*.

5. Imiesłów czasu teraźniejszego, zamieniając *o* w pierwszej konjugacyi na *ans*, w drugiej na *ns*, w innych na *ens*, np. *laudo*, *laudans*; *moneo*, *monens*; *emo*, *emens*.

a). Od tego zaś imiesłowu formuje się *Gerundium*, zamieniając *s* na *dum*, *di*, *do*, np. *laudans*, *laudandum*, *laudandi*, *laudando*.

b). Imiesłów czasu przyszedłego odmiany bierniej, zamieniając *s* na *dus*, *da*, *dum*, np. *laudans*, *laudandus*, *laudanda*, *laudandum*.

II. Od czasu przeszłego dokonanego trybu oznajmującego odmiany czynnej, formują się następujące czasy:

1. Czas zaprzeszły trybu oznajmującego odmiany czynnej, zamieniając *i* na *eram*, np. *laudavi*, *laudaveram*.

2. Czas przyszedły dokonany trybu oznajmującego odmiany czynnej, zamieniając *i* na *ero*, np. *laudavi*, *laudavero*.

3. Czas przeszły dokonany trybu łączącego odmiany czynnej, zamieniając *i* na *erim*, np. *laudavi*, *laudaverim* (2).

(1) W najdawniejszych pisarzach znajduje się ten czas na *sso*, w konjugacyi 1. 2. 3. np. *laudasso* zamiast *laudabo*.

(2) W najdawniejszych pisarzach znajduje się ten czas na *sso*, w konjugacyi 1. 2. 3. np. *laudasso* zamiast *laudaverim*.

4. Czas zaprzeszy trybu łączącego odmiany czynnej, dodając na końcu zgłoskę *ssem*, np. *laudavi*, *laudavissem*.

5. Czas przeszły dokonany trybu bezokolicznego odmiany czynnej, dodając na końcu zgłoskę *sse*, np. *laudavi*, *laudavisse*.

III. Od czasu terażniejszego trybu bezokolicznego odmiany czynnej, formują się następujące czasy:

1. Tryb rozkazujący odmiany biernej, który w niczem się nie różni od czasu terażniejszego trybu bezokolicznego odmiany czynnej, np. *laudare* chwalić, *laudare* bądź chwalony.

2. Tryb rozkazujący odmiany czynnej: odrzucając zgłoskę *re*, np. *laudare*, *lauda*.

3. Czas przeszły niedokonany trybu łączącego odmiany czynnej, dodając na końcu zgłoskę *m*, np. *laudare*, *laudarem*.

Od tego zaś czasu formuje się tenże sam czas w odmianie biernej, odmieniając *m* na *r*, np. *laudarem*, *laudarer*.

4. Czas terażniejszy trybu bezokolicznego odmiany biernej, zamieniając *re* na *ri*; w trzeciej zaś konjugacji zamieniając *ere* na *i*, np. *laudare*, *laudari*; *emere*, *emi*.

IV. Od supinum zakończonego na *um*, formują się następujące czasy:

1. Supinum drugie, od niektórych biernem nazywane, odrzucając gloskę *m*, np. *laudatum*, *laudatu*.

2. Czas przyszły trybu bezokolicznego odmiany biernej, dodając *iri*, np. *laudatum iri*.

3. Imiesłów czasu przeszłego, zamieniając *um* na *us*, *a*, *um*, np. *laudatum*, *laudatus*, *laudata*, *laudatum*.

Od tego zaś imiesłowu formuje się:

a). Czas przeszły dokonany trybu oznajmującego odmiany biernej, dodając słowo posiłkowe *sum*, a niekiedy *fui*. np. *laudatus sum*, albo *laudatus fui*.

b). Czas zaprzeszyły trybu oznajmującego odmiany biernej, dodając *eram* lub *fueram*, np. *laudatus eram*, *laudatus fueram*.

c). Czas przyszły dokonany trybu oznajmującego odmiany biernej, dodając *ero*, niekiedy *fuero*, np. *laudatus ero*, *laudatus fuero*.

d). Czas przeszły dokonany trybu łączącego odmiany biernej, dodając *sim*, a niekiedy *fuerim*, np. *laudatus sim*, *laudatus fuerim*.

e). Czas zaprzeszyły trybu łączącego odmiany biernej, dodając *essem* lub *forem*, niekiedy *fuissem*, np. *laudatus essem*, *laudatus forem*, *laudatus fuissem*.

f). Czas przeszły dokonany i zaprzeszyły trybu bezokolicznego odmiany biernej, dodając *esse*, czasem *fuisse*, np. *laudatus esse*, *laudatus fuisse*.

4. Imiesłów czasu przyszłego odmiany czynnej, zamieniając *m* na *rus*, *ra*, *rum*, np. *laudatum*, *laudaturus*, *laudatura*, *laudaturum*.

Od tego zaś imiesłowu formuje się czas przyszły trybu bezokolicznego odmiany czynnej, dodając słowo posiłkowe *esse*, np. *laudaturus*, *laudaturus esse* (1).

Uwaga. Słowa nie mające któregokolwiek ze czterech czasów przedniejszych, nie mają i tych, które się od niego formują.

(1) Najdawniejsi pisarze formowali ten czas w konjugacji pierwszej i drugiej, od czasu teraźniejszego trybu bezokolicznego, zamieniając *re* na *ssere*, np. *laudassere* zamiast *laudaturus esse* od *laudare*.

KONJUGACYA PIERWSZA.

Odmiana czynna.

Mająca służyć za ogólny wzór czasowania słów czynnych i nijakich.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

L. p. 1. <i>Laudo</i>	<i>Chwałę.</i>
2. <i>Laudas</i>	<i>Chwalisz.</i>
3. <i>Laudat</i>	<i>Chwali.</i>
L. m. 1. <i>Laudamus</i>	<i>Chwalimy.</i>
2. <i>Laudatis</i>	<i>Chwalicie.</i>
3. <i>Laudant</i>	<i>Chwalą.</i>

Czas przeszły niedokonany.

L. p. 1. <i>Laudabam</i>	<i>Chwaliłem.</i>
2. <i>Laudabas</i>	<i>Chwaliłeś.</i>
3. <i>Laudabat</i>	<i>Chwalił.</i>
L. m. 1. <i>Laudabamus</i>	<i>Chwaliśmy.</i>
2. <i>Laudabatis</i>	<i>Chwaliliście.</i>
3. <i>Laudabant</i>	<i>Chwalili.</i>

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. <i>Laudavi</i>	<i>Pochwaliłem.</i>
2. <i>Laudavisti</i>	<i>Pochwaliłeś.</i>
3. <i>Laudavit</i>	<i>Pochwalił.</i>
L. m. 1. <i>Laudavimus</i>	<i>Pochwaliśmy.</i>
2. <i>Laudavistis</i>	<i>Pochwaliliście.</i>
3. <i>Laudaverunt</i>	
v. <i>laudavere</i>	<i>Pochwalili.</i>

Czas zaprzeszy.

L. p.	1. Laudaveram	<i>Pochwalitem był.</i>
	2. Laudaveras	<i>Pochwalilesz był.</i>
	3. Laudaverat	<i>Pochwalił był.</i>
L. m.	1. Laudaveramus	<i>Pochwaliliemy byli.</i>
	2. Laudaveratis	<i>Pochwaliliście byli.</i>
	3. Laudaverant	<i>Pochwalili byli.</i>

Czas przyszły niedokonany.

L. p.	1. Laudabo	<i>Będę chwalił.</i>
	2. Laudabis	<i>Będziesz chwalił.</i>
	3. Laudabit	<i>Będzie chwalił.</i>
L. m.	1. Laudabimus	<i>Będziemy chwailili.</i>
	2. Laudabitis	<i>Będziecie chwailili.</i>
	3. Laudabunt	<i>Będą chwailili.</i>

Czas przyszły dokonany.

L. p.	1. Laudavero	<i>Pochwałę.</i>
	2. Laudaveris	<i>Pochwalisz.</i>
	3. Laudaverit	<i>Pochwali.</i>
L. m.	1. Laudaverimus	<i>Pochwalimy.</i>
	2. Laudaveritis	<i>Pochwalicie.</i>
	3. Laudaverint	<i>Pochwalą.</i>

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

L. p.	2. Lauda	<i>Chwal.</i>
L. m.	2. Laudate	<i>Chwalcie.</i>

Z naleganiem.

L. p.	2. Laudato	<i>Chwalże.</i>
	3. Laudato	<i>Niechże chwali.</i>

L. m. 2.	Laudatote	Chwalcież.
3.	Laudanto	Niechże chwalaq.

Tryb łączący.

Czas terażniejszy.

L. p.	1. Laudem	Gdy chwalcę, abym chwalił.
	2. Laudes	Gdy chwalisz i t. d.
	3. Laudet	Gdy chwali.
L. m.	1. Laudemus	Gdy chwalicimy,
	2. Laudetis	Gdy chwalicie.
	3. Laudent	Gdy chwalaq.

Czas przeszły niedokonyany.

L. p.	1. Laudarem	Chwaliłbym.
	2. Laudares	Chwaliłbyś.
	3. Laudaret	Chwaliłby.
L. m.	1. Laudaremus	Chwalicilibyśmy.
	2. Laudaretis	Chwalicilibyście.
	3. Laudarent	Chwaliciliby.

Czas przeszły dokonany.

L. p.	1. Laudaverim	Abym pochwalił.
	2. Laudaveris	Abyś pochwalił.
	3. Laudaverit	Abym pochwalił.
L. m.	1. Laudaverimus	Abyśmy pochwalili.
	2. Laudaveris	Abyście pochwalili.
	3. Laudaverint	Abym pochwalili.

Czas zaprzeczony.

L. p.	1. Laudavissent	Pochwaliłbym był.
	2. Laudavisses	Pochwaliłbyś był.
	3. Laudavissent	Pochwaliłby był.

- L. m. 1. *Ladavissemus* Pochwalilibyśmy byli.
2. *Ladavissetis* Pochwalilibyście byli.
3. *Ladavisent* Pochwaliliby byli.

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

Laudare chwalić, że chwale, że chwalisz i t. d.
chwalić było, że chwaliłem, że chwaliłeś i t. d.

Czas przeszły dokonany i zaprzeszy.

Laudavisse pochwalić było, że pochwalił, żeś pochwalił i t. d. / żeś był pochwalił, żeś był pochwalił i t. d.

Czas przyszły.

L. p. 1 przyp. *Laudaturus, a, um, esse.*

4 przyp. *Laudaturum, am, um, esse.*

Ze będę chwalił, że będziesz chwalił, że będzie chwalił i t. d.

L. m. 1 przyp. *Laudaturi, ae, a, esse.*

4 przyp. *Laudaturos, as, a, esse.*

Ze będziemy chwailili, że będziecie chwailili, że będą chwailili.

Imiesłowy zwyczajne.

Czas terażniejszy.

Laudans chwalcący, chwalcąca, chwalcące.

Czas przyszły.

Laudaturus, —a, —um, mający, a, —e, chwalić.

Imiesłowy osobliwe.

Gerundia.

1. <i>Laudandum</i>	<i>Potrzeba chwalić.</i>
2. <i>Laudandi</i>	<i>Chwalenia.</i>
3. <i>Laudando</i>	<i>Chwaląc.</i>
4. <i>Laudandum</i>	<i>Do chwalenia.</i>
6. <i>Laudando</i>	<i>Przez chwalenie, w chwaleniu.</i>

Supina.

<i>Laudatum</i>	<i>Na chwalenie.</i>
<i>Laudatu</i>	<i>Ku chwaleniu.</i>

Uwaga. W czasie przeszłym dokonanym, zaprzeszłym i przyszłym dokonanym, jeżeli po zgłosce *vi* albo *ve* następuje spółgłoska *s* albo *r*, natenczas zgłoski te wyrzucić się mogą: np. zamiast *laudavistis, laudaverunt, laudaverim, laudavisse, laudaveram, laudavissem, laudavero*; może być: *laudastis, laudarunt, laudarim, laudasse, laudaram, laudassem, laudaro*. To samo się dzieje także w słowach drugiej i trzeciej konjugacyi, mających czas przeszły dokonany na *evi*.

Odmiana bierna.

Tryb oznajmujący.

Czas terażniejszy.

- I. p. 1. *Laudor* jestem chwalony, albo mnie chwalą.
2. *Laudaris* albo *laudare* jesteś chwalony, albo cię chwalą.
5. *Laudatur* jest chwalony, albo jego chwalą.

- L. m. 1. *Laudamur jesteśmy chwaleni, albo nas chwałą.*
2. *Laudamini, jesteście chwaleni, albo was chwałą.*
3. *Laudantur są chwaleni, albo ich chwałą.*

Czas przeszły niedokonany.

- L. p. 1. *Laudabar byłem chwalony, albo mnie chwałą.*
2. *Laudabaris albo—are byłeś chwalony.*
3. *Laudabatur był chwalony.*
L. m. 1. *Laudabamur byliśmy chwaleni.*
2. *Laudabamini byliście chwaleni.*
3. *Laudabantur byli chwaleni.*

Czas przeszły dokonany.

- L. p. 1. *Laudatus, a, um, sum jestem pochwalony.*
2. *Laudatus, a, um, es jesteś pochwalony.*
3. *Laudatus, a, um, est jest pochwalony.*
L. m. 1. *Laudati, ae, a, sumus jesteście pochwaleni.*
2. *Laudati, ae, a, estis jesteście pochwaleni.*
3. *Laudati, ae, a, sunt są pochwaleni.*

Czas zaprzeszy.

- L. p. 1. *Laudatus, a, um, eram byłem pochwalony.*
2. *Laudatus, a, um, eras byłeś pochwalony.*
3. *Laudatus, a, um, erat był pochwalony.*
L. m. 1. *Laudati, ae, a, eramus byliśmy pochwaleni.*
2. *Laudati, ae, a, eratis byliście pochwaleni.*
3. *Laudati, ae, a, erant byli pochwaleni.*

Czas przyszły niedokonany.

L. p.	1. Laudabor	Będę chwalony.
	2. Laudaberis albo ere	Będziesz chwalony.
	3. Laudabitur	Będzie chwalony.
L. m.	1. Laudabimur	Będziemy chwaleni.
	2. Laudabimini	Będziecie chwaleni.
	3. Laudabuntur	Będą chwaleni.

Czas przyszły dokonany.

L. p.	1. Laudatus, a, um, ero	Mnie pochwalą.
	2. Laudatus, a, um, eris	Ciebie pochwalą.
	3. Laudatus, a, um, erit	Jego pochwalą.
L. m.	1. Laudati, ae, a, erimus	Nas pochwalą.
	2. Laudati, ae, a, eritis	Was pochwalą.
	3. Laudati, ae, a, erunt	Ich pochwalą.

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

L. p.	2. Laudare bądź chwalony, niech cię chwalą.
L. m.	2. Laudamini bądźcie chwaleni, niech was chwalą.

Z naleganiem.

L. p.	2. Laudator	Bądźże chwalony.
	3. Laudator	Niechże będzie chwalony.
L. m.	2. Laudaminor	Bądźcież chwaleni.
	3. Laudantor	Niechże będą chwaleni.

Tryb łączący.

Czas terażniejszy.

L. p.	1. Lauder gdy jestem chwalony, niech mnie chwalą, aby mnie chwalono.
-------	--

2. *Lauderis* albo *ere* gdy *jesteś* chwalony.
 3. *Laudetur* gdy *jest* chwalony.
- I. m. 1. *Laudemur* gdy *jesteśmy* chwaleni.
2. *Laudemini* gdy *jesteście* chwaleni.
 3. *Laudentur* gdy *są* chwaleni.

Czas przeszły niedokonany.

- I. p. 1. *Laudarer* *mnieby* chwalono.
2. *Laudareris* albo *arere* *ciebieby* chwalono.
 3. *Laudaretur* *jegoby* chwalono.
- I. m. 1. *Laudaremur* *nasby* chwalono.
2. *Laudaremini* *wasby* chwalono.
 3. *Laudarentur* *ichby* chwalono.

Czas przeszły dokonany.

- I. p. 1. *Laudatus, a, um, sim* gdy *mnie* pochwalono.
2. *Laudatus, a, um, sis* gdy *ciebie* pochwalono.
 3. *Laudatus, a, um, sit* gdy *jego* pochwalono.
- I. m. 1. *Laudati, ae, a, simus* gdy *nas* pochwalono.
2. *Laudati, ae, a, estis* gdy *was* pochwalono.
 3. *Laudati, ae, a, sint* gdy *ich* pochwalono.

Czas zaprzeszczy.

- I. p. 1. *Laudatus, a, um, essem* *byłbym* był pochwalony.
2. *Laudatus, a, um, esses* *byłbyś* był pochwalony.
 3. *Laudatus, a, um, esset* *byłby* był pochwalony.

- L. m. 1. *Laudati, ae, a, essemus* bylibyśmy byli pochwaleni.
2. *Laudati, ae, a, essetis* bylibyście byli pochwaleni.
3. *Laudati ae, a, essent* byliby byli pochwaleni.

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

- L. p. *Laudari* być chwalonym, *žem* jest chwalony, *žes* jest chwalony i t. d.
Być było chwalonym, *že* mnie chwalono, *že* ciebie chwalono i t. d.

Czas przeszły dokonany i zaprzeszły.

- L. p. 1 przyp. *Laudatus, a, um, esse.*
4 przyp. *Laudatum, a, um, esse* być było pochwalonym, *žem* był pochwalony, *žes* był pochwalony i t. d.
L. m. 1 przyp. *Laudati, ae, a, esse.*
4 przyp. *Laudatos, as, a, esse* żeśmy byli pochwaleni, *žeście* byli pochwaleni i t. d.

Czas przyszły.

Laudatum iri że będę chwalony, że będziesz chwalony i t. d.

Imięślowy zwyczajne.

Czas przeszły dokonany.

Laudatus, a, um, pochwalony, a, e.

Czas przyszły.

Laudandus, a, um, mający być pochwalony, *mająca* być pochwalona, *mające* być pochwalone.

Wzór czasowania słów czynno-biernych.

Tryb oznajmujący.

Czas terażniejszy.

L. p.	1. Precor	Błagam.
	2. Precaris albo are	Błagasz.
	3. Precatur	Błaga.
L. m.	1. Precamur	Błagamy,
	2. Precamini	Błagacie.
	3. Precantur	Błagają.

Czas przeszły niedokonany.

L. p.	1. Precabar	Błagałem.
	2. Precabaris albo are	Błagałeś.
	3. Precabatur	Błagał.
L. m.	1. Precabamur	Błagaliśmy.
	2. Precabamini	Błagaliście.
	3. Precabantur	Błagali.

Czas przeszły dokonany.

L. p.	1. Precatus, a, um, sum	Ublagałem.
	2. Precatus, a, um, es	Ublagałeś.
	3. Precatus, a, um, est	Ublagał.
L. m.	1. Precati, ae, a, sumus	Ublagaliśmy.
	2. Precati, ae, a, estis	Ublagaliście.
	3. Precati, ae, a, sunt	Ublagali.

Czas zaprzeszczy.

L. p.	1. Precatus, a, um, eram	Ublagałem był.
	2. Precatus, a, um, eras	Ublagałeś był.
	3. Precatus, a, um, erat	Ublagał był.

- L. m. 1. *Precati, ae, a, eramus* Ublągaliśmy byli.
2. *Precati, ae, a, eratis* Ublągaliście byli.
3. *Precati, ae, a, erant* Ublągali byli.

Czas przyszły niedokonany.

- L. p. 1. *Precabor* Błagać będę.
2. *Precaberis alho ore* Błagać będziesz.
3. *Precabitur* Błagać będzie.
L. m. 1. *Precabimur* Błagać będziemy.
2. *Precabimini* Błagać będziecie.
3. *Precabuntur* Błagać będą.

Czas przyszły dokonany.

- L. p. 1. *Precatus, a, um, ero* Ublągam.
2. *Precatus, a, um, eris* Ublągasz.
3. *Precatus, a, um, erit* Ubląga.
L. m. 1. *Precati, ae, a, erimus* Ublągamy.
2. *Precati, ae, a, eritis* Ublągacie.
3. *Precati, ae, a, erunt* Ublągają.

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

- L. p. 2. *Precare* Błagaj.
L. m. 2. *Precamini* Błagajcie.

Z naleganiem.

- L. p. 2. *Precator* Błagajże.
3. *Precator* Niechże błaga.
L. m. 2. *Precaminor* Błagajcież.
3. *Precantur* Niechże błągają.

Tryb łączący.

Czas teraźniejszy.

- L. p. 1. *Precer Gdy błagam, abym błagał.*
2. *Preceris albo ere Gdy błagasz, abyś błagał.*
3. *Preceatur Gdy błaga i t. d.*
- L. m. 1. *Precemur Gdy błagamy.*
2. *Precemini Gdy błagacie.*
3. *Preceantur Gdy błagają.*

Czas przeszły niedokonany.

- L. p. 1. *Precarer Błagałbym.*
2. *Precareris albo ere Błagałbyś.*
3. *Precaretur Błagałby.*
- L. m. 1. *Precaremur Błagalibyśmy.*
2. *Precaremini Błagalibyście.*
3. *Precaerentur Błagaliby.*

Czas przeszły¹ dokonany.

- L. p. 1. *Precatus, a, um, sim Abym ubłagał.*
2. *Precatus, a, um, sis Abyś ubłagał.*
3. *Precatus, a, um, sit Aby ubłagał.*
- L. m. 1. *Precati, ae, a, simus Abyśmy ubłagali.*
2. *Precati, ae, a, sitis Abyście ubłagali.*
3. *Precati, ae, a, sint Aby ubłagali.*

Czas zaprzęszły.

- L. p. 1. *Precatus, a, um, essem Ublagałbym był.*
2. *Precatus, a, um, esses Ublagałbyś był.*
3. *Precatus, a, um, esset Ublagałby był.*
- L. m. 1. *Precati, ae, a, essemus Ublagalibyśmy byli.*
2. *Precati, ae, a, essetis Ublagalibyście byli.*
3. *Precati, ae, a, essent Ublagaliby byli.*

Tryb bezokoliczny.

Czas teraźniejszy i przeszły niedokonany.

Precari błagać, że błagam, że błagasz i t. d.
Błagać było, zem błagał, żeś błagał i t. d.

Czas przeszły dokonany i zaprzeczony.

L. p. 1 przyp. *Precatus, a, um, esse.*
4 przyp. *Precatum, a, um, esse Ublagać było.*
zem ubłagał, żeś ubłagał i t. d.

L. m. 1 przyp. *Precati, ae, a, esse.*
4 przyp. *Precatos, as, a, esse Żeśmy ubłagali,*
żeście ubłagali i t. d.

Czas przyszły.

L. p. 1 przyp. *Precaturus, a, um, esse.*
4 przyp. *Precaturum, am, um, esse Że będę bla-*
gał, że będziesz błagał i t. d.

L. m. 1 przyp. *Precaturi, ae, a, esse.*
4 przyp. *Precaturos, as, a, esse Że będziemy*
blagali, że będziecie błagali.

Imiesłowy zwyczajne.

Czas teraźniejszy.

Precans błagający, a, e.

Czas przeszły dokonany.

Precatus, a, um, Ten który ubłagał.

Czas przyszły.

czynnie.

Precaturus, a, um, Mający błagać, mająca błagać, mające błagać.

biernie.

Precandus, a, um, Mający być błagany, mająca być błagana, mające być błagane.

Imiesłowy osobliwe.

Gerundia.

- | | |
|---------------------|------------------------------------|
| 1. <i>Precandum</i> | <i>Potrzeba błagać.</i> |
| 2. <i>Precandi</i> | <i>Błagania.</i> |
| 3. <i>Precando</i> | <i>Błagając.</i> |
| 4. <i>Precandum</i> | <i>Do błagania.</i> |
| 6. <i>Precando</i> | <i>Przez błaganie, w błaganiu.</i> |

Supina.

<i>Precatum</i>	<i>Na błaganie.</i>
<i>Precatu</i>	<i>Do błagania.</i>

Uwaga. Następujące słowa mają nieforemnie czas przeszły dokonany trybu oznajmującego odmiany czynnej, i *Supinum* na *um* zakończone.

Crepro trzaskam, ma czas przeszły dokonany, crepui, Supinum crepitem. Złożone discrepo różnie się, ma discrepui albo discrepavi, discrepatum.

Coeno jem obiad, coenavi albo coenatus sum, coenatum.

Cubo łęczę, cubui, cubitum.

Złożone z eubo kończą się na umbo, np. procumbo upadam, resumbo leżę, należą do trzeciej konjugacyi, i mają czas przeszły dokonany na ui, Supinum na itum, odrzucając głoskę m, np. procumbo, procubui, procubitum.

Do daję, dedi, datum.

Złożone z do należą do trzeciej konjugacyi, i mają czas przeszły dokonany na didi, Supinum na ditum, np. red do oddaję, reddidi, redditum. Wymują się circumdo otaczam, pessumdo depcą, satsido ręczę, venumdo zaprzędaję, które należą do konjugacyi pierwszej, i mają czas przeszły dokonany, i supinum jak niezłożone do, np. circumdo, circumdedi, circumdatum. Abscondo ukrywam, ma cz. prz. dok. częściej abscondi jak abscondidi, Sup. absconditum. Od słowa do, znajduje się przestarzały czas prz. dok. trybu oznajm. davi, czas ter. trybu łącz. duim zamiast dem: podobnie perduim zamiast perdam od perdo tracę, creduim zamiast credam od credo wierzę.

Domo uśmierzam, domui, domitum.

Frico drapię, fricui, frictum albo fricatum.

Juro przysięgam, juravi albo juratus sum, juratum.

Juvo pomagam juvi, jutum.

Imięstów czasu przyszłego odmiany czynnej jest jvaturus.

Lavo myję, lavi czasem lavavi, lotum, lautum albo lavatum.

Lavo odmienia się niekiedy podług trzeciej konjugacyi, zawsze jednak czas przeszły dokonany i supinum ma tak jak w pierwszej konjugacyi.

Mico *łnię się, micui, Supinum nie ma.*

Dimico *walczę, dimicavi albo dimicui, dimicatum.*

Neco *zabijam, necavi albo necui, necatum albo necatum.*

Nexo *związuję; czas prz. i Sup. nie ma.*

Plico *składam, plicavi albo plicui, plicatum, albo plicatum.*

Ze złożonych te, które się składają z imienia i słowa plico, mają czas przeszły na avi, Supinum na atum, np. multiplico rozmnażam, multiplicavi, multiplicatum. Te zaś które się składają z przyimka i słowa plico mają czas przeszły na avi albo ui, Supinum na atum albo itum, np. explico rozwijam, explicavi albo explicui, explicatum albo explicitum. Wyjmują się: supplico pokornie proszę, które ma supplicavi, supplicatum.

Poto *piję, potavi albo potus sum; potatum albo potum.*

Seco *rozcinam, secui, sectum.*

Imiesłów czasu przyszłego czynnie jest secaturus, a, um.

Sono *brzę, sonui, sonitum.*

Imiesłów czasu przyszłego czynnie jest sonaturus, a, um.

Sto *stoję, steti, statum.*

Złożone z przyimkami jednozgłoskowymi mają czas przeszły na stiti, Supinum na statum, np. insto, nastaję, następuję, institi, instatum.

Tono *grzę, tonui, tonitum.*

Veto *zabraniam, vetui, vetitum.*

KONJUGACYA DRUGA.

Odmiana czynna.

Mająca służyć za ogólny wzór czasowania słów czynnych i nijakich.

Tryb oznajmujący.

Czas terażniejszy.

L. p.	1. Moneo	Napominam.
	2. Mones	Napominasz.
	3. Monet	Napomina.
L. m.	1. Monemus	Napominamy.
	2. Monetis	Napominacie.
	3. Mouent	Napominają.

Czas przeszły niedokonany.

L. p.	1. Monebam	Napominałem.
	2. Monebas	Napominałeś.
	3. Monebat	Napominał.
L. m.	1. Monebamus	Napominaliśmy.
	2. Monebatis	Napominaliście.
	3. Monebant	Napominali.

Czas przeszły dokonany.

L. p.	1. Monui	Napomniałem.
	2. Monuisti	Napomniałeś.
	3. Monuit	Napomniat.
L. m.	1. Monuimus	Napomnieliśmy.
	2. Monuistis	Napomnieliście.
	3. Monuerunt albo ere	Napomnieli.

Czas zaprzeszy.

L. p.	1. Monueram	<i>Napomniałem był.</i>
	2. Monueras	<i>Napomniałeś był.</i>
	3. Monuerat	<i>Napomniał był.</i>
L. m.	1. Monueramus	<i>Napomnieliśmy byli.</i>
	2. Monueratis	<i>Napomnieliście byli.</i>
	3. Monuerant	<i>Napomnieli byli.</i>

Czas przyszły niedokonany.

L. p.	1. Monebo	<i>Będę napominał.</i>
	2. Monebis	<i>Będziesz napominał.</i>
	3. Monebit	<i>Będzie napominał.</i>
L. m.	1. Monebimus	<i>Będziemy napominali.</i>
	2. Monebitis	<i>Będziecie napominali.</i>
	3. Monebunt	<i>Będą napominali.</i>

Czas przyszły dokonany.

L. p.	1. Monuero	<i>Napomnę.</i>
	2. Monueris	<i>Napomniesz.</i>
	3. Monuerit	<i>Napomni.</i>
L. m.	1. Monuerimus	<i>Napomnimy.</i>
	2. Monueritis	<i>Napomnicie.</i>
	3. Monuerint	<i>Napomną.</i>

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

L. p.	2. Mone	<i>Napominaj.</i>
L. m.	2. Monete	<i>Napominajcie.</i>

Z naleganiem.

L. p.	2. Moneto	<i>Napominajże.</i>
	3. Moneto	<i>Niechże napomina:</i>

L. m. 2. Monetote	Napominajcież.
3. Monento	Niechże napominają.

Tryb łączący.

Czas teraźniejszy.

L. p. 1. Moneam	Gdy napomnę, abym napominał.
2. Moneas	Gdy napominasz, abys napominał.
3. Moneat	Gdy napomina i t. d.
L. m. 1. Moneamus	Gdy napominamy.
2. Moneatis	Gdy napominacie.
3. Moneant	Gdy napominają.

Czas przeszły niedokonany.

L. p. 1. Monerem	Napominałbym.
2. Moneres	Napominałbyś.
3. Moneret	Napominałby.
L. m. 1. Moneremus	Napominalibyśmy.
2. Moneretis	Napominalibyście.
3. Monerent	Napominaliby.

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. Monuerim	Abym napomniął.
2. Monueris	Abys napomniął.
3. Monuerit	Abi napomniął.
L. m. 1. Monuerimus	Abiśmy napomnieli.
2. Monueritis	Abiście napomnieli.
3. Monuerint	Abi napomnieli.

Czas zaprzeszy.

L. p. 1.	<i>Monuissem</i>	<i>Napomniałbym był.</i>
	2. <i>Monuisses</i>	<i>Napomniałbyś był.</i>
	3. <i>Monuisset</i>	<i>Napomniałby był.</i>
L. m. 1.	<i>Monuissemus</i>	<i>Napomnielibyśmy byli.</i>
	2. <i>Monuissetis</i>	<i>Napomnielibyście byli.</i>
	3. <i>Monuissent</i>	<i>Napomnieliby byli.</i>

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

Monere *Napominać*, że *napominam*, że *napominasz*,
i t. d. *Napominać było*, że *napominałem*, że
napominałeś i t. d.

Czas przeszły dokonany i zaprzeszy.

Monuisse *Napomnieć było*, że *napomniał*, że *na-*
pomniał i t. d. *że był napomniał*, że *był*
napomniał i t. d.

Czas przyszy.

L. p. 1 przyp. *Moniturus*, *a*, *um*, *esse*.

4 przyp. *Moniturum*, *am*, *um*, *esse* *Ze* będę *na-*
pominał, że *będiesz napominał* i t. d.

L. m. 1 przyp. *Monituri*, *ae*, *a*, *esse* *Ze* będziemy *na-*
pominali, że *będziecie napominali* i t. d.

Imiesłowy zwyczajne.

Czas terażniejszy.

Monens *Napominający*, *napominająca*, *napominające*.

Czas przyszły.

Moniturus, a, um, Mający napominać, mająca napominać, mające napominać.

Imiesłowy osobliwe.

Gerundia.

1. <i>Monendum</i>	<i>Potrzeba napominać.</i>
2. <i>Monendi</i>	<i>Napominania.</i>
3. <i>Monendo</i>	<i>Napominając.</i>
4. <i>Monendum</i>	<i>Do napominania.</i>
6. <i>Monendo</i>	<i>Przez napominanie, w napominaniu.</i>

Supina.

<i>Monitum</i>	<i>Na napominanie.</i>
<i>Monitu</i>	<i>Do napominania.</i>

Odmiana bierna.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

L. p.	1. <i>Moneor</i>	<i>Jestem napominany.</i>
	2. <i>Moneris</i> albo <i>ere</i>	<i>Jesteś napominany.</i>
	3. <i>Monetur</i>	<i>Jest napominany.</i>
L. m.	1. <i>Mouemur</i>	<i>Jesteśmy napominani.</i>
	2. <i>Monemini</i>	<i>Jesteście napominani.</i>
	3. <i>Monentur</i>	<i>Są napominani.</i>

Czas przeszły niedokonany.

L. p.	1. <i>Monebar</i>	<i>Byłem napominany.</i>
-------	-------------------	--------------------------

2. *Monebaris* albo *are* *Byleś napominany.*
 3. *Monebatur* *Był napominany.*
- I. m.**
1. *Monebamur* *Byliśmy napominani.*
 2. *Monebamini* *Byliście napominani.*
 3. *Monebantur* *Byli napominani.*

Czas przeszły dokonany.

- I. p.**
1. *Monitus, a, um, sum* *Jestem lub zostałem napomniany.*
 2. *Monitus, a, um, es* *Jesteś napomniany.*
 3. *Monitus, a, um, est* *Jest napomniany.*
- I. m.**
1. *Moniti, ae, a, sumus* *Jesteśmy napomnieni.*
 2. *Moniti, ae, a, estis* *Jesteście napomnieni.*
 3. *Moniti, ae, a, sunt* *Są napomnieni.*

Czas zaprzeszy.

- I. p.**
1. *Monitus, a, um, eram* *Byłem napomniany.*
 2. *Monitus, a, um, eras* *Byleś napomniany.*
 3. *Monitus, a, um, erat* *Był napomniany.*
- I. m.**
1. *Moniti, ae, a, eramus* *Byliśmy napomnieni.*
 2. *Moniti, ae, a, eratis* *Byliście napomnieni.*
 3. *Moniti, ae, a, erant* *Byli napomnieni.*

Czas przyszły niedokonany.

- I. p.**
1. *Monebor* *Będę napominany.*
 2. *Moneberis* albo *ere* *Będziesz napominany.*
 3. *Monebitur* *Będzie napominany.*
- I. m.**
1. *Monebimur* *Będziemy napominani.*
 2. *Monebimini* *Będziecie napominani.*
 3. *Monebuntur* *Będą napominani.*

Czas przyszły dokonany.

- L. p.** 1. *Monitus, a, um, ero* Mnie napomną.
 2. *Monitus, a, um, eris* Ciebie napomną.
 3. *Monitus, a, um, erit* Jego napomną.
L. m. 1. *Moniti, ae, a, erimus* Nas napomną.
 2. *Moniti, ae, a, eritis* Was napomną.
 3. *Moniti, ae, a, erunt* Ich napomną.

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

- L. p.** 2. *Monere* Bądź napominany.
L. m. 2. *Monemini* Bądźcie napominani.

Z naleganiem.

- L. p.** 2. *Monetor* Bądźże napominany.
 3. *Monetor* Niechże będzie napominany.
L. m. 2. *Monemitor* Bądźcież napominani.
 3. *Monentor* Niechże będą napominani.

Tryb łączący.

Czas teraźniejszy.

- L. p.** 1. *Monear* Gdy jestem napominany, niech mnie napominają, aby mnie napominano.
 2. *Monearis* albo *are* Gdy jesteś napominany i t. d.
 3. *Moneatur* Gdy jest napominany.
L. m. 1. *Moneamur* Gdy jesteśmy napominani.
 2. *Moneamini* Gdy jesteście napominani.
 3. *Moneantur* Gdy są napominani.

Czas przeszły niedokonany.

- | | | |
|-------|-----------------------|----------------------|
| L. p. | 1. Monerer | Mnieby napominano. |
| | 2. Monereris albo ero | Ciebieby napominano. |
| | 3. Moneretur | Jegoby napominano. |
| L. m. | 1. Moneremur | Nasby napominano. |
| | 2. Moneremini | Wasby napominano. |
| | 3. Monerentur | Ichby napominano. |

Czas przeszły dokonany.

- | | | |
|-------|-------------------------|------------------------|
| L. p. | 1. Monitus, a, um, sim | Gdy mnie napomniano. |
| | 2. Monitus, a, um, sis | Gdy ciebie napomniano. |
| | 3. Monitus, a, um, sit | Gdy jego napomniano. |
| L. m. | 1. Moniti, ae, a, simus | Gdy nas napomniano. |
| | 2. Moniti, ae, a, sitis | Gdy was napomniano. |
| | 3. Moniti, ae, a, sint | Gdy ich napomniano. |

Czas zaprzeszy.

- | | | |
|-------|---------------------------|-----------------------------|
| L. p. | 1. Monitus, a, um, essem | Byłbym był napomniany. |
| | 2. Monitus, a, um, esses | Byłbyś był napomniany. |
| | 3. Monitus, a, um, esset | Byłby był napomniany. |
| L. m. | 1. Moniti, ae, a, essemus | Bylibyśmy byli napomnieni. |
| | 2. Moniti, ae, a, essetis | Bylibyście byli napomnieni. |
| | 3. Moniti, ae, a, essent | Byliby byli napomnieni. |

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

Moneri *Być napominanym, że jestem napominany, że*

jestes napominany i t. d. ze bylem napominany, ze byles napominany i t. d.

Czas przeszly dokonany i zaprzeszly.

L. p. 1 przyp. *Monitus, a, um, esse.*

4 przyp. *Monitum, a, um, esse* Byc bylo napomnianym, zem byl napomniany, zes byl napomniany i t. d.

L. m. 1 przyp. *Moniti, ae, a, esse.*

4 przyp. *Monitos, as, a, esse* Zesmy byli napomnieni, zesce byli napomnieni i t. d.

Czas przyszly.

Monitum iri Ze bede napominany, ze bcdziesz napominany i t. d.

Imieslowy zwyczajne.

Czas przeszly.

Monitus, a, um, Napomniany, a, e.

Czas przyszly.

Monendus, a, um, Majacy byc napomniany, majaca byc napomniana, majace byc napomniane.

Wzór czasowania stów czynno-biernych.

Tryb oznajmujacy.

Czas terażniejszy.

- | | |
|---------------------|------------|
| L. p. 1. Vereor | Szanuję. |
| 2. Vereris albo ere | Szanujesz. |
| 3. Veretur | Szanuje. |

L. m.	1. Veremur	Szanujemy.
	2. Veremini	Szanujecie.
	3. Verentur	Szanują.

Czas przeszły niedokonany.

L. p.	1. Verebar	Szanowałem.
	2. Verebaris albo ere	Szanowałeś.
	3. Verebatur	Szanował.
L. m.	1. Verebamur	Szanowaliśmy.
	2. Verebamini	Szanowaliście.
	3. Verebantur	Szanowali.

Czas przeszły dokonany.

L. p.	1. Veritus, a, um, sum	Uszanowałem.
	2. Veritus, a, um, es	Uszanowałeś.
	3. Veritus, a, um, est	Uszanował.
L. m.	1. Veriti, ae, a, sumus	Uszanowaliśmy.
	2. Veriti, ae, a, estis	Uszanowaliście.
	3. Veriti, ae, a, sunt	Uszanowali.

Czas zaprzeczony.

I. p.	1. Veritus, a, um, eram	Uszanowałem był.
	2. Veritus, a, um, eras	Uszanowałeś był.
	3. Veritus, a, um, erat	Uszanował był.
L. m.	1. Veriti, ae, a, eramus	Uszanowaliśmy byli.
	2. Veriti, ae, a, eratis	Uszanowaliście byli.
	3. Veriti, ae, a, erant	Uszanowali byli.

Czas przyszły niedokonany.

L. p.	1. Verebor	Będę szanował.
	2. Vereberis albo ere	Będziesz szanował.
	3. Verebitur	Będzie szanował.

L. m. 1.	Verebimur	Będziemy szanowali.
2.	Verebimini	Będziecie szanowali.
3.	Verebuntur	Będą szanowali.

Czas przyszły dokonany.

L. p. 1.	Veritus, a, um, ero	Uszanuję.
2.	Veritus, a, um, eris	Uszanujesz.
3.	Veritus, a, um, erit	Uszanuje.
L. m. 1.	Veriti, ae, a, erimus	Uszanujemy.
2.	Veriti, ae, a, eritis	Uszanujecie.
3.	Veriti, ae, a, erant	Uszanują.

Tryb rozkazujący

Bez nalegania.

L. p. 2.	Verere	Szanuj.
L. m. 2.	Veremini	Szanujcie.

Z naleganiem.

L. p. 2.	Veretor	Szanujże.
3.	Veretor	Niechże szanuje.
L. m. 2.	Vereminor	Szanujcież.
3.	Verentor	Niechże szanują.

Tryb łączący.

Czas teraźniejszy.

L. p. 1.	Verear	Gdy szanuję, abym szanował
2.	Verearis albo are	Gdy szanujesz i t. d.
3.	Vereatur	Gdy szanuje.
L. m. 1.	Vereamur	Gdy szanujemy.
2.	Vereamini	Gdy szanujecie.
3.	Vereantur	Gdy szanują.

Czas przeszły niedokonany.

- L. p. 1. *Vererer* Szanowałbym.
2. *Verereris a'bo ere* Szanowałbyś.
3. *Vereretur* Szanowałby.
- L. m. 1. *Vereremur* Szanowalibyśmy.
2. *Vereremini* Szanowalibyście.
3. *Vererentur* Szanowaliby.

Czas przeszły dokonany.

- L. p. 1. *Veritus, a, um, sim* Abym uszanował.
2. *Veritus, a, um, sis* Abyś uszanował.
3. *Veritus, a, um, sit* Aby uszanował.
- L. m. 1. *Veriti, ae, a, simus* Abyśmy uszanowali.
2. *Veriti, ae, a, sitis* Abyście uszanowali.
3. *Veriti, ae, a, siut.* Aby uszanowali.

Czas zaprzeszy.

- L. p. 1. *Veritus, a, um, essem* Uszanowałbym był.
2. *Veritus, a, um, esses* Uszanowałbyś był.
3. *Veritus, a, um, esset* Uszanowałby był.
- L. m. 1. *Veriti, ae, a, essemus* Uszanowalibyśmy byli.
2. *Veriti, ae, a, essetis* Uszanowalibyście byli.
3. *Veriti, ae, a, essent* Uszanowaliby byli.

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

Vereri Szanować. *Ze* szanując, *ze* szanujesz i t. d.
szanować było, *ze* szanowałem, *ze* szanowa-
łeś i t. d.

Czas przeszły dokonany i zaprzesły.

- L. p. 1 przyp. *Veritus, a, um, esse.*
4 przyp. *Veritum, am, um, esse Uszanować*
było, żem uszanował i t. d. żem był
uszanował, żeś był uszanował i t. d.
- L. m. 1 przyp. *Veriti, ae, a, esse.*
4 przyp. *Veritos, as, a, esse Żeśmy uszanowa-*
li, żeście uszanowali i t. d.

Czas przysły.

- L. p. 1 przyp. *Veriturus, a, um, esse.*
4 przyp. *Veriturum, um, um, esse Ze będą*
szanował, że będziesz szanował i t. d.
- L. m. 1, przyp. *Verituri, ae, a, esse.*
4 przyp. *Verituros, as, a, esse Ze będziemy*
szanowali, że będziecie szanowali
i t. d.

Imiesłowy zwyczajne.

Czas terażniejszy.

Verens Szanujący, a, e.

Czas przeszły dokonany.

Veritus, a, um, Ten który uszanował.

Czas przysły.

czynnie.

Veriturus, a, um, Mający szanować, mająca szano-
wać, mające szanować.

biernie.

Verendus, a, um, Mający być szanowany, mająca być szanowana, mające być szanowane.

Imiesłowy osobliwe.

Gerundia.

- | | |
|--------------------|--|
| 1. <i>Verendum</i> | <i>Potrzeba szanować.</i> |
| 2. <i>Verendi</i> | <i>Szanowania.</i> |
| 3. <i>Verendo</i> | <i>Szanując.</i> |
| 4. <i>Verendum</i> | <i>Do szanowania.</i> |
| 6. <i>Verendo</i> | <i>Przez szanowanie, w szanowaniu.</i> |

Supina.

- | | |
|----------------|-----------------------|
| <i>Veritum</i> | <i>Na szanowanie.</i> |
| <i>Veritu</i> | <i>Do szanowania.</i> |

Uwaga. Następujące słowa mają nieforemnie czas przeszły dokonany trybu oznajmującego odmiany czynnej, i *Supinum na um.*

a) *Czynne i nijakie.*

Acceo kwaśnieć, ma cz. prz. acui, Sup. nie ma.

Albeo bieleć, cz. prz. i Sup. nie ma.

Algeo ziębić, alsi, Sup. nie ma.

Arceo odstręczam, arcui, Sup. nie ma.

Złożone z arceo mają cz. prz. na ui, Sup. na itum, np. coërceo powściągam, coërcui, coërcitum.

Ardeo goreję, arsi, arsum.

Arct schne, arui, Sup. nie ma.

Audeo śmiem, ausus sum, Sup. nie ma (1).

W czasie przeszłym dokonanym trybu łączącego oprócz ausus sim i t. d. ma osobę, 1 ausim, 2 ausis, 3 ausit, l. m. ausint. Imiesłów czasu przyszłego czynnie jest ausurus. Imiesłów czasu przeszłego ausus znajduje się u poetów.

Augeo pomnażam, auxi, auctum.

Aveo żądam, cz. prz. i Sup. nie ma.

Calleo umiem, biegły jestem, callui, Sup. nie ma.

Calveo łysieję, cz. prz. i Sup. nie ma.

Candeo jaśnieję, candui, Sup. nie ma.

Canco siwieję, cantui, Sup. nie ma.

Caveo strzegę się, cavi, cautum.

Censeo twierdzą, taxuję, liczę, censui albo census sum, censum.

Złożone recenseo, przeliczam, ma Sup. dwojako, recensitum i recensum. Percenseo przebiegam, succenseo gniewam się, nie mają Sup.

Cieo pobudzam, civi, citum.

Clareo jaśnieję, clarui, Sup. nie ma.

Clueo słynę, cz. prz. Sup. nie ma.

Compleo dopełniam, complevi, completum.

Conniveo pobłażam, connivi albo connixi, Sup. nie ma.

Deleo mażę, delevi, deletum.

Denseo utłaczam, cz. prz. i Sup. nie ma.

Depleo zlewam, deplevi, depletum.

Docceo nauczam, docui, doctum.

Egeo potrzebuję, egui, Sup. nie ma.

(1) Słowa nijakie audeo śmiem, gaudeo cieszę się, soleo zwykłym, i z trzeciej konjugacyi fido wierzę, używają niektórzy grammatycy nijako-biernemi (neutro-passiva) dla tego. Ze czas przeszły dokonany mają tak, jak słowa odmiany bierniej.

Expleo *nasycam*, explevi, expletum.

Faveo *sprzyjam*, favi, fautum.

Ferveo *wrę*, servi albo *ferbui*, Sup. *nie ma*.

Znajduje się także podług trzeciej konjugacji
fervit, fervat, fervere.

Flacceo *wiednieję*, flaccui, Sup. *nie ma*.

Flaveo *plowieję*, cz. prz. *i* Sup. *nie ma*.

Fleo *placzę*, flevi, fletum.

Floreo *kwitnę*, florui, Sup. *nie ma*.

Foeteo *śmierdzieę*, cz. prz. *i* Sup. *nie ma*.

Foveo *ogrzewam*, fovi, fotum.

Fraceo *gniję*, fracui, Sup. *nie ma*.

Freudeo *zgrzytam zębami*, cz. prz. *nie ma*, Sup.
fressum.

Frigeo *ziębnę*, frigi, Sup. *nie ma*.

Frondeo *obraszcę gałęziami*, frondui, Sup. *nie ma*.

Fulgeo *połyskuje się*, fulsi, Sup. *nie ma*.

Gaudeo *cieszę się*, gavisus sum, Sup. *nie ma*.

Glabreo *łysieję*, cz. prz. *i* Sup. *nie ma*.

Horreo *lekam się*, horrui, Sup. *nie ma*.

Humeo *wilgotnieć*, cz. prz. *i* Sup. *nie ma*.

Imminco *zagrażam*, cz. prz. *i* Sup. *nie ma*.

Impleo *napelwiam*, implevi, impletum.

Indulgeo *przepuszczam*, indulsi, indultum.

Jubeo *rozkazuję*, jussi, jussum.

Lacteo *ssać*, cz. prz. *i* Sup. *nie ma*.

Langueo *gnuśnieję*, languui, Sup. *nie ma*.

Lateo *kryję się*, latui, Sup. *nie ma*.

Liqueo *topnieję*, liquui, Sup. *nie ma*.

Liveo *sinieję*, cz. prz. *i* Sup. *nie ma*.

Luceo *świecę*, luxi, Sup. *nie ma*.

Lugeo *placzę*, luxi, luctum.

Maceo *chudnę*, macui, Sup. *nie ma*.

Madeo *broczę*, madui, Sup. *nie ma*.

Maerco *smucę się*, cz. prz. *i* Sup. *nie ma*.

Maneo zostaję, mansi, mansum.

Złożone z manco które zgłoski ma nieodmieniają, mają czas przeszły na si, Supinum nastum, np. remaneo zostaję się, remansi, remansum. Które zaś odmieniają zgłoskę ma na ui, mają czas prz. na ui, Sup. nie mają, np. emineo wydaję się, przewyższam, eminui, Sup. nie ma.

Marceo gnuśnieję, marcui, Sup. nie ma.

Misceo mieszam, miscui, mixtum albo mistum.

Mordeo kasam, momordi, morsum.

Uważać tu należy, iż jeżeli w czasach przeszłych dokonanych słów niezłożonych jakiegokolwiek bądź \konjugacyi powtarza się jedna zgłoska, ta się w złożonych nie powtarza, np. pendeo ma czas prz. pependi; złożone depeudeo, nie ma depependi, ale dependi. Wyjątkiem się jednakże: repungo kolę, i złożone ze słowami: biho pię, disco uczę się, do daję, posco żądam, sto stoję; które i w złożonych zgłoskę powtarzają. Złożone z curro biegnę, mają dwójako czas przeszły dokonany, z powtórzeniem zgłoski i bez powtórzenia, np. decurro schodzę, decucurri i decurri.

Muceo pleśnieć, mucui, Sup. nie ma.

Mulceo łagodzę, mulsi, mulsum.

Mulgeo doję, mulsi albo mulxi, mulsum albo muletum.

Neo przędę, nevi, netum.

Nigreo czernięję, nigrui, Sup. nie ma.

Niteo błyszczę, nitui, Sup. nie ma.

Oleo pachnę, olui, Sup. nie ma.

Aboleo zagładzam, niszczę, ma abolevi, abolitum; adoleo pachnę, adolui albo adolevi, adultum.

Palleo błednięję, pallui, Sup. nie ma.

Pateo stać otworem, patui, Sup. nie ma.
 Paveo lękam się, pavi, Sup. nie ma.
 Pendeo wiszę, pependi, pensum.
 Polleo mocny jestem, cz. prz. i Sup. nie ma.
 Prandeo obiaduję, prandi albo pransus sum, pransum.
 Promineo wystaje, prominui, Sup. nie ma.
 Puteo śmierdzieć, putui, Sup. nie ma.
 Putreo gniję, putrui, Sup. nie ma.
 Renideo połyskuje się, cz. prz. i Sup. nie ma.
 Repleo uzupełniam, replevi, repletum.
 Rideo śmieję się, risi, risum.
 Rigeo drętwieję, rigui, Sup. nie ma.
 Rubeo czerwienieję, rubui, Sup. nie ma.
 Scateo sączyć się, cz. prz. i Sup. nie ma.
 Sedeo siedzę, sedi, sessum.

Złożone dissideo różnić się, praesideo siedzę z przodu, nie mają Supinum.

Seneo jestem stary, senui, Sup. nie ma.
 Silco milczę, silui, Sup. nie ma.
 Soleo zwykłem, solitus sum czasem solui, Sup. nie ma.
 Sorbeo pijam, sorbui czasem sorpsi, Sup. nie ma.
 Złożone mają czas przeszły częściej na ui jak na psi, Sup. na ptum, np. absorbeo pochłony-
 wam, absorbui rzadko absorpsi, absorptum.

Splendeo błyszcze, splendui, Sup. nie ma.
 Spondeo przyrzekam, sponondi, sponsum.
 Squaleo brudny jestem, cz. prz. i Sup. nie ma.
 Strideo zgrzytam, stridi, Sup. nie ma.
 Studeo usiłuję, studui, Sup. nie ma.
 Stupeo drętwieję, stupui, Sup. nie ma.
 Snadeo radzę, suasi, suasum.
 Teneo trzymam, tenui, tentum.
 Tepeo zagrzewam się, tepui, Sup. nie ma.
 Tergeo ucieram, tersi, tersum.
 Timeo boję się, tinui, Sup. nie ma.

Tondeo *strzygę*, totondi, tonsum.
 Torpeo *drętwieję*, torpui, Sup. *nie ma*.
 Torqueo *kręcę*, dręcę, torsi, torsum i tortum.
 Torreo *piekę*, torru, tostum.
 Tumeo *nadymam się*, tumui, Sup. *nie ma*.
 Turgeo *odnymam się*, tursi, Sup. *nie ma*.
 Urgeo *przynaglam*, ursi, Sup. *nie ma*.
 Vegeo *wzruszam*, cz. prz. i Sup. *nie ma*.
 Video *widzę*, vidi, visum.
 Vico *wbijam obręczę*, vievi, vietum.
 Vigeo *czerstwy jestem*, vigui, Sup. *nie ma*.
 Virco *zielenieć się*, virui, Sup. *nie ma*.
 Voveo *ślubuję*, vovi, votum.

Słowa nijakie do drugiej konjugacyi należące; prawie wszystkie mają czas przeszły na *ui*, *Supinum* nie mają.

b) Czynno-bierne.

Fateor *wyznaję*, fassus sum, fassum.
 Złożone diffiteor *zapieram się*, *nie ma* czasu prz. i Sup. inne mają cz. prz. na *essus sum*, Sup. na *essum*, np. confiteor *wyznaję*, confessus sum, confessum.
 Medeor *leczę*, cz. prz. i Sup. *nie ma*.
 Misereor *lituję się*, misertus sum, misertum.
 Reor *mnieniam*, ratus sum, ratum.
 Tueor *patrzę*, tuitus albo tulus sum, tuitum albo tuitum.
 U najdawniejszych pisarzy znajduje się w tém samym znaczeniu tuor należące do konjugacyi trzeciej, które jednakże ma cz. prz. i Sup. tak jak tueor.

KONJUGACYA TRZECIA.

I.

Odmiana czynna.

Mająca służyć za ogólny wzór czasowania słów czynnych i nijakich, zakończonych na o, bez poprzedzającej samogłoski i.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

L. p.	1. Emo	<i>Kupuję.</i>
	2. Emis	<i>Kupujesz.</i>
	3. Emit	<i>Kupuje.</i>
L. m.	1. Emimus	<i>Kupujemy.</i>
	2. Emitis	<i>Kupujecie.</i>
	3. Emunt	<i>Kupują.</i>

Czas przeszły niedokonany.

L. p.	1. Emebam	<i>Kupowałem.</i>
	2. Emebas	<i>Kupowałeś.</i>
	3. Emebat	<i>Kupował.</i>
L. m.	1. Emebamus	<i>Kupowaliśmy.</i>
	2. Emebatis	<i>Kupowaliście.</i>
	3. Emebant	<i>Kupowali.</i>

Czas przeszły dokonany.

L. p.	1. Emi	<i>Kupiłem.</i>
	2. Emisti	<i>Kupiłeś.</i>
	3. Emit	<i>Kupił.</i>
L. m.	1. Eminus	<i>Kupiliśmy.</i>
	2. Emistis	<i>Kupiliście.</i>
	3. Emerunt albo ere	<i>Kupili.</i>

Czas zaprzeszy.

L. p.	1. Emeram	Kupilem był.
	2. Emeras	Kupiteś był.
	3. Emerat	Kupił był.
L. m.	1. Emeramus	Kupiliśmy byli.
	2. Emeratis	Kupiliście byli.
	3. Emerunt	Kupili byli.

Czas przyszły niedokonany.

L. p.	1. Emam	Będę kupował.
	2. Emes	Będziesz kupował.
	3. Emet	Będzie kupował.
L. m.	1. Ememus	Będziemy kupowali.
	2. Emetis	Będziecie kupowali.
	3. Ement	Będą kupowali.

Czas przyszły dokonany.

L. p.	1. Emero	Kupię.
	2. Emeris	Kupisz.
	3. Emerit	Kupi.
L. m.	1. Emerimus	Kupimy.
	2. Emeritis	Kupicie.
	3. Emerint	Kupią.

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

L. p.	2. Eme	Kupuj.
L. m.	2. Emite	Kupujcie.

Z naleganiem.

L. p.	2. Emito	Kupujże.
	3. Emito	Niechże kupuje.

L. m. 1. Emitote	Kupujcież.
3. Emunto	Niechże kupują.

Tryb łączący.

Czas teraźniejszy.

L. p. 1. Emam	Gdy kupuję, abym kupował.
2. Emas	Gdy kupujesz i t. d.
3. Emat	Gdy kupuje.
L. m. 1. Emamus	Gdy kupujemy.
2. Ematis	Gdy kupujecie.
3. Emant	Gdy kupują.

Czas przeszły niedokonany.

L. p. 1. Emerem	Kupowałbym.
2. Emeres	Kupowałbyś.
3. Emeret	Kupowałby.
L. m. 1. Emeremus	Kupowalibyśmy.
2. Emeretis	Kupowalibyście.
3. Emerent	Kupowaliby.

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. Emerim	Abym kupił.
2. Emeris	Abys kupił.
3. Emerit	Abi kupił.
L. m. 1. Emerimus	Abysmy kupili.
2. Emeritis	Abyscie kupili.
3. Emerint	Abi kupili.

Czas zaprzeszy.

L. p. 1. Emissem	Kupiłbym był.
2. Emisses	Kupiłbyś był.
3. Emisset	Kupiłby był.

- L. m. 1. *Emissemus* Kupilibyśmy byli.
2. *Emissetis* Kupilibyście byli.
3. *Emissent* Kupiliby byli.

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

Emere kupować, że kupuję, że kupujesz i t. d. kupować było, że kupowałem, że kupowałeś i t. d.

Czas przeszły dokonany i zaprzeszły.

Emissē kupić było, że kupiłem, żeś kupił i t. d. że nie był kupiłem, żeś nie był kupił i t. d.

Czas przyszły.

L. p. 1 przyp. *Emturus, a, um, esse.*

4 przyp. *Emturum, am, um, esse że będę kupować, że będziesz kupował i t. d.*

L. m. 1 przyp. *Emturi, ae, a, esse.*

4 przyp. *Emturos, as, a, esse że będziemy kupowali, że będziecie kupowali i t. d.*

Imiesłowy zwyczajne.

Czas terażniejszy.

Emens kupujący, kupująca, kupujące.

Czas przyszły.

Emturus, a, um, mający kupować, mająca kupować, mające kupować.

Imiesłowy osobliwe.

Gerundia.

- | | |
|-------------------|--------------------------------------|
| 1. <i>Emendum</i> | <i>Potrzeba kupować.</i> |
| 2. <i>Emendi</i> | <i>Kupowania.</i> |
| 3. <i>Emendo</i> | <i>Kupując,</i> |
| 4. <i>Emendum</i> | <i>Do kupowania.</i> |
| 6. <i>Emendo</i> | <i>Przez kupowanie, w kupowaniu.</i> |

Supina.

- | | |
|--------------|----------------------|
| <i>Emtum</i> | <i>Na kupowanie.</i> |
| <i>Emtu</i> | <i>Do kupowania.</i> |

Odmiana bierna.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

- | | |
|----------------------------------|----------------------------|
| L. p. 1. <i>Emor</i> | <i>Jestem kupowany.</i> |
| 2. <i>Emeris</i> albo <i>ere</i> | <i>Jesteś kupowany.</i> |
| 3. <i>Emitur</i> | <i>Jest kupowany.</i> |
| L. m. 1. <i>Emimur</i> | <i>Jesteśmy kupowani.</i> |
| 2. <i>Emimini</i> | <i>Jesteście kupowani.</i> |
| 3. <i>Emuntur</i> | <i>Są kupowani.</i> |

Czas przeszły niedokonany.

- | | |
|------------------------------------|---------------------------|
| L. p. 1. <i>Emebar</i> | <i>Byłem kupowany.</i> |
| 2. <i>Emebaris</i> albo <i>are</i> | <i>Byłeś kupowany.</i> |
| 3. <i>Emebatur</i> | <i>Był kupowany.</i> |
| L. m. 1. <i>Emebamur</i> | <i>Byliśmy kupowani.</i> |
| 2. <i>Emebamini</i> | <i>Byliście kupowani.</i> |
| 3. <i>Emebantur</i> | <i>Byli kupowani.</i> |

Czas przeszły dokonany.

- L. p. 1. Emtus, a, um, sum *Jestem lub zostałem kupiony.*
 2. Emtus, a, um, es *Jesteś kupiony.*
 3. Emtus, a, um, est *Jest kupiony.*
 L. m. 1. Emti, ae, a, sumus *Jesteśmy kupieni.*
 2. Emti, ae, a, estis *Jesteście kupieni.*
 3. Emti, ae, a, sunt *Są kupieni.*

Czas zaprzeszy.

- L. p. 1. Emtus, a, um, eram *Byłem kupiony.*
 2. Emtus, a, um, eras *Byłeś kupiony.*
 3. Emtus, a, um, erat *Był kupiony.*
 L. m. 1. Emti, ae, a, eramus *Byliśmy kupieni.*
 2. Emti, ae, a, eratis *Byliście kupieni.*
 3. Emti, ae, a, erant *Byli kupieni.*

Czas przyszły niedokonany.

- L. p. 1. Emar *Będę kupowany.*
 2. Emeris albo ere *Będziesz kupowany.*
 3. Emetur *Będzie kupowany.*
 L. m. 1. Ememur *Będziemy kupowani.*
 2. Ememini *Będziecie kupowani.*
 5. Ementur *Będą kupowani.*

Czas przyszły dokonany.

- L. p. 1. Emtus, a, um, ero *Mnie kupią.*
 2. Emtus, a, um, eris *Ciebie kupią.*
 3. Emtus, a, um, erit *Jego kupią.*
 L. m. 1. Emti, ae, a, erimus *Nas kupią.*
 2. Emti, ae, a, eritis *Was kupią.*
 3. Emti, ae, a, erunt *Ich kupią.*

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

- L. p. 2. *Emere* *Bądź kupowany.*
l. m. 2. *Eminini* *Bądźcie kupowani.*

Z naleganiem.

- L. p. 2. *Emitor* *Bądźże kupowany!*
 3. *Emitor* *Niechże będzie kupowany.*
l. m. 2. *Emiminor* *Bądźcież kupowani.*
 3. *Emuntor* *Niechże będą kupowani.*

Tryb łączący.

Czas teraźniejszy.

- L. p. 1. *Emar* *Gdy jestem kupowany, niech mnie kupują, aby mnie kupowano.*
 2. *Emaris* albo *are* *Gdy jesteś kupowany.*
 3. *Ematur* *Gdy jest kupowany.*
l. m. 1. *Emanur* *Gdy jesteśmy kupowani*
 2. *Emamini* *Gdy jesteście kupowani.*
 3. *Emanur* *Gdy są kupowani.*

Czas przeszły niedokonany.

- L. p. 1. *Emerer* *Mnieby kupowano.*
 2. *Emereris* albo *ere* *Ciebieby kupowano.*
 3. *Emeretur* *Jegoby kupowano.*
l. m. 1. *Emeremur* *Nasby kupowano.*
 2. *Emeremini* *Wasby kupowano.*
 3. *Emerentur* *Ichby kupowano.*

Czas przeszły dokonany.

- L. p. 1. *Emtus, a, um, sim* *Gdy mnie kupiono.*
 2. *Emtus, a, um, sis* *Gdy ciebie kupiono.*
 3. *Emtus, a, um, sit* *Gdy jego kupiono.*
 L. m. 1. *Emti, ae, a, simus* *Gdy nas kupiono.*
 2. *Emti, ae, a, sitis* *Gdy was kupiono.*
 3. *Emti, ae, a, sint* *Gdy ich kupiono.*

Czas zaprzeszły.

- L. p. 1. *Emtus, a, um, essem* *Byłbym był kupiony.*
 2. *Emtus, a, um, esses* *Byłbyś był kupiony.*
 3. *Emtus, a, um, esset* *Byłby był kupiony.*
 L. m. 1. *Emti, ae, a, essemus* *Bylibyśmy byli kupieni.*
 2. *Emti, ae, a, essetis* *Bylibyście byli kupieni.*
 3. *Emti, ae, a, essent* *Byliby byli kupieni.*

Tryb bezokoliczny.

Czas teraźniejszy i przeszły niedokonany.

Emi *Być kupowanym, że jestem kupowany, że jesteś kupowany i t. d. Być było kupowanym, że mnie kupowano, że ciebie kupowano i t. d.*

Czas przeszły dokonany i zaprzeszły.

- L. p. 1 przyp. *Emtus, a, um, esse.*
 4 przyp. *Emtum, am, uni, esse* *Być było kupionym, że był kupiony, żeś był kupiony i t. d.*

L. m. 1 przyp. *Emiti, ae, a, esse.*

4 przyp. *Emitos, as, a, esse* *Ześmy byli kupieni, żeście byli kupieni i t. d.*

Czas przyszły.

Emitum iri *Ze będę kupowany, że będziesz kupowany i t. d.*

Imiesłowy zwyczajne.

Czas przeszły dokonany,

Emitus, a, um, Kupiony, e.

Czas przyszły.

Emendus, a, um, Mający być kupiony, mająca być kupiona, mające być kupione.

II.

Odmiana czynna.

Mająca służyć za ogólny wzór czasowania słów czynnych i ujętych, zakończonych na *to*.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

L. p. 1 *Capio biorę, 2 capis, 3 capit.*

L. m. 1 *Capinus, 2 capitis, 3 capiunt.*

Czas przeszły niedokonany.

L. p. 1 *Capiobam, 2 capiebas i t. d.*

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. Cēpi, 2. cēpisti i t. d.

Czas zaprzeszły.

L. p. 1. Cēperam, 2. cēperas i t. d.

Czas przyszły niedokonany.

L. p. 1. Cāpiam, 2. cāpies i t. d.

Czas przyszły dokonany.

L. p. Cēpero, 2. cēperis i t. d.

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

L. p. 2. Cāpe, L. m. 2. cāpīte.

Z naleganiem.

L. p. 2. 3. Cāpito; L. m. 2. cāpitote; 3. cāpiunto.

Tryb łączący.

Czas terażniejszy.

L. p. 1. Cāpias, 2. cāpias i t. d.

Czas przeszły niedokonany.

L. p. 1. Cāperem, 2. cāperes, 3. cāperet.

L. m. 1. Cāperemus, 2. cāperetis, 3. cāporent.

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. Cēperim, 2. cēperis i t. d.

Czas zaprzeszły.

L p. 1. *Cepissem*, 2. *cepisses* i t. d.

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

Capere.

Czas przeszły dokonany i zaprzeszły.

Cepisse.

Czas przyszły.

Capturus, a, um, esse i t. d.

Imiesłowy zwyczajne.

Czas terażniejszy.

Capiens.

Czas przyszły.

Capturus, a, um.

Imiesłowy osobliwe.

Gerundia.

1. 4. *Capiendum*, 2. *capiendi*, 3. 6. *capiendo*.

Supina.

Captum, captu.

Uwaga. Złożone z *capio* biorę, *facio* czynię, *facio* rzucam, zmieniające *a* na *i*, mające w przedostatniej zgłosce *Supinum*, np. *incipio* zaczynam, *cz. prz. dok.*

incepi, *Sup.* inceptum; perficio *dokonywam*, perfecti, perfectum; projicio *wyrzucam*, projeci, projectum. Facio, *oprócz zwyczajnej formy ma jeszcze niekiedy czyn. tr. ozn, cz. prz. dok. l. p.* 1. faxo, 2. faxis, 3. faxit; *l. m.* 3. faxunt: *tr. łącz. cz. prz. dok. l. p.* 1. faxim, 2. faxis, 3. faxit; *l. m.* 1. faximus, 2. faxitis, 3. faxint: *cz. zaprz. l. p.* 1. faxem.

Odmiana bierna.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

L. p. 1. Capior, 2. caperis albo capere, 3. capitur,
l. m. 1. Capimur, 2. capimini, 3. capiuntur.

Czas przeszły niedokonany.

L. p. 1. Capiebar, 2. capiebaris i t. d.

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. Captus, a, um, sum, 2. captus, a, um, es,
3. captus, a, um, est i t. d.

Czas zaprzeczony.

L. p. 1. Captus, a, um, eram, 2. captus, a, um, eras
i t. d.

Czas przyszły niedokonany.

L. p. 1. Capiar, 2. capieris albo capiere, 3. capietur
i t. d.

Czas przyszły dokonany.

L. p. 1. Captus, a, um, ero i t. d.

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

L. p. 2. Capere; L. m. 2. capimini.

Z naleganiem.

L. p. 2. 3. Capitor; L. m. 2. capiminoꝛ, 3. capiuntor.

Tryb łączący.

Czas terażniejszy.

L. p. 1. Capiar, 2. capiaris albo capiare, 3. capiantur; L. m. 1. capiamur, 2. capiamini, 3. capiantur.

Czas przeszły niedokonany.

L. p. 1. Caperer, 2. capereris albo caperere, 3. caperetur; L. m. 1. caperemur, 2. caperemini, 3. caperentur.

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. Captus, a, um, sim i t. d.

Czas zaprzeszy.

L. p. 1. Captus, a, um, essem i t. d.

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

Capit.

Czas przeszły dokonany i zaprzeszy.

Captus, a, um, esse, i t. d.

Czas przyszły.

Captum iri.

Imiesłowy zwyczajne.

Czas przeszły dokonany.

Captus, a, um.

Czas przyszły.

Capiendus, a, um.

Wzory czasowania słów czynno-biernych.

I.

Zakończonych na or bez poprzedzającej samogłoski i.

Tryb oznajmujący.

Czas terażniejszy.

- | | | |
|-------|----------------------|------------------------|
| L. p. | 1. Sequor | Idę za kim, naśladuję. |
| | 2. Sequeris albo ere | Idziesz. |
| | 3. Sequitur | Idzie. |
| L. m. | 1. Sequimur | Idziemy. |
| | 2. Sequimini | Idziecie. |
| | 3. Sequuntur | Idą. |

Czas przeszły niedokonany.

- | | | |
|-------|------------------------|----------|
| L. p. | 1. Sequebar | Szedłem. |
| | 2. Sequebaris albo are | Szedłeś. |
| | 3. Sequebatur | Szedł. |

L. m.	1. Sequebamur	Szliśmy.
	2. Sequebamini	Szłyście.
	3. Sequebantur	Szli.

Czas przeszły dokonany.

L. p.	1. Secutus, a, um, sum	Poszedłem.
	2. Secutus, a, um, es	Poszedłeś.
	3. Secutus, a, um, est	Poszedł.
L. m.	1. Secuti, ae, a, sumus	Poszliśmy.
	2. Secuti, ae, a, estis	Poszłyście.
	3. Secuti, ae, a, sunt	Poszli.

Czas zaprzyszły.

L. p.	1. Secutus, a, um, eram	Poszedłem był.
	2. Secutus, a, um, eras	Poszedłeś był.
	3. Secutus, a, um, erat	Poszedł był.
L. m.	1. Secuti, ae, a, eramus	Poszliśmy byli.
	2. Secuti, ae, a, eratis	Poszłyście byli.
	3. Secuti, ae, a, erant	Poszli byli.

Czas przyszły niedokonany.

L. p.	1. Sequar	Będę szedł.
	2. Sequeris albo ere	Będziesz szedł.
	3. Sequetur	Będzie szedł.
L. m.	1. Sequemur	Będziemy szli.
	2. Sequemini	Będziecie szli.
	3. Sequentur	Będą szli.

Czas przyszły dokonany.

L. p.	1. Secutus, a, um, ero	Pójdę.
	2. Secutus, a, um, eris	Pójdiesz.
	3. Secutus, a, um, erit	Pójdzie.

- L. m. 1. *Secuti, ae, a, erimus* *Pójdziemy.*
 2. *Secuti, ae, a, eritis* *Pójdziecie.*
 3. *Secuti, ae, a, erunt* *Pójdą.*

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

- L. p. 2. *Sequere* *Idź.*
 L. m. 2. *Sequimini* *Idźcie.*

Z naleganiem.

- L. p. 2. *Sequitur* *Idźże.*
 3. *Sequitur* *Niechże idzie.*
 L. m. 2. *Sequiminiſor* *Idźcież.*
 3. *Sequuntur* *Niechże idą.*

Tryb łączący.

Czas teraźniejszy.

- L. p. 1. *Sequar* *Gdy idę, abym szedł.*
 2. *Sequaris* albo *are* *Gdy idziesz i t. d.*
 3. *Sequatur* *Gdy idzie.*
 L. m. 1. *Sequamur* *Gdy idziemy.*
 2. *Sequamini* *Gdy idziecie.*
 3. *Sequantur* *Gdy idą.*

Czas przeszły niedokonany.

- L. p. 1. *Sequerer* *Szedłbym.*
 2. *Sequereris* albo *ere* *Szedłbyś.*
 3. *Sequeretur* *Szedłby.*
 L. m. 2. *Sequeremur* *Szlibyśmy.*
 2. *Sequeremini* *Szlibyście.*
 3. *Sequerentur* *Szliby.*

Czas przeszły dokonany.

- L. p. 1. *Secutus, a, um, sim* *Abym poszedł.*
2. *Secutus, a, um, sis* *Abyś poszedł.*
3. *Secutus, a, um, sit* *Aby poszedł.*
- L. m. 1. *Secuti, ae, a, simus* *Abysmy poszli.*
2. *Secuti, ae, a, sitis* *Abyscie poszli.*
3. *Secuti, ae, a, sint* *Abys poszli.*

Czas zaprzeszczy.

- L. p. 1. *Secutus, a, um, essem* *Poszedłbym był.*
2. *Secutus, a, um, esses* *Poszedłbyś był.*
3. *Secutus, a, um, esset* *Poszedłby był.*
- L. m. 1. *Secuti, ae, a, essemus* *Poszlibyśmy byli.*
2. *Secuti, ae, a, essetis* *Poszlibyście byli.*
3. *Secuti, ae, a, essent* *Poszliby byli.*

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

Sequi *ić, że idę, że idziesz i t. d. iść było, że szedłem, że szedłeś i t. d.*

Czas przeszły dokonany i zaprzeszczy.

- L. p. 1 przyp. *Secutus, a, um, esse.*
4 przyp. *Secutum, am, um. esse* *Pójsć było, że poszedłem, że poszedłeś i t. d. żem był poszedł, żeś był poszedł i t. d.*
- L. m. 1 przy. *Secuti, ae, a, esse.*
4 przyp. *Secutos, as, a, esse* *Żesmy poszli, żeście poszli i t. d. żeśmy poszli byli, żeście poszli byli i t. d.*

Czas przyszły.

- L. p. 1 przyp. *Secuturus, a, um, esse.*
4 przyp. *Secuturum, am, um, esse* *Ze będę szedł*
że będziesz szedł i t. d.
- L. m. 1 przyp. *Secuturi, ae, a, esse.*
4 przyp. *Secuturos, as, a, esse* *Ze będziemy*
szli, że będziecie szli.

Imiesłowy zwyczajne.

Czas terażniejszy.

Sequens Idący, a, e.

Czas przeszły dokonany.

Secutus, a, um, Ten który poszedł.

Czas przyszły.

czynnie.

Secuturus, a, um, Mający iść, mającä iść, mające
iść.

biernie.

Sequendus, a, um, Ten za którym iść mają, czyli
mający być naśladowany.

Imiesłowy osobliwe.

Gerundia.

1. *Sequendum* *Potrzeba iść, potrzeba naśladować.*
2. *Sequendi* *Naśladowania.*
3. *Sequendo* *Idąc, naśladowując.*

4. *Sequendum* *Do naśladowania.*
 6. *Sequendo* *Przez naśladowanie, wnaśladowaniu*

Supina.

Secutum (skrótcone z *sequutum*) *Na naśladowanie.*
Secutu *Do naśladowania.*

II.

Zakończonych na ior.

Czasowanie takich słów czynno-biernych odbywa się podług odmiany biernej podanego wyżej słowa *capio*: zaś czas przyszły trybu bezokolicznego, imiesłów czasu teraźniejszego i przyszłego czynnie, tudzież imiesłowy osobliwe, podług odmiany czynnej tegoż słowa, np. *egredior* wychodzę, *egrederis* wychodzisz, *egreditur* wychodzi; *egredere* wychódź, *egrederer* wychodziłbym, *egrediens* wychodzący i t. d.

Uwaga 1. Następujące słowa mają niesforemnie czas przeszły dokonany trybu oznajmującego odmiany czynnej i *Supinum* na *um*.

a) *Czynne i nijakie.*

Prawidło ogólne. Słowa trzeciej konjugacji zakończone na *do*, mają cz. prz. na *di*, *Sup.* na *sum*; zakończone na *go* lub *guo* mają cz. prz. na *xi*, *Sup.* na *ctum*; zakończone na *seo*, znaczące zaczęcie jakiej rzeczy (*verba inchoativa*), mają cz. prz. na *ui*, *Sup.* nie mają, np. *Accendo* zapalam, *accendi*, *accensum*; *rego* rządzą, *rex*, *rectum*; *extinguo* gaszę, *extinxi*, *extinctum*; *delitescio* kryję się, *delitui*, *Sup.* nie ma. Do tego prawidła nie należą następujące:

Abolesco niszczeje, abolevi, abolitum.

Accerso przyzywam, accersivi, accersitum.

Adolesco dorastam, adolevi, adultum.

Aegresco zaczynam chorować, cz. prz. i Sup. nie ma

Ago czynię, egi, actum.

Alo żywię, alui, alitum albo altum.

Ambigo wątpię, cz. prz. i Sup. nie ma.

Ango dręcę, auxili, Sup. nie ma.

Antecello przewyższam, antecellui, Sup. nie ma.

Arcesso przyzywam, arcessivi, arcessitum.

Aspicio oglądam, aspexi, aspectum.

*Wszystkie słowa złożone z nieużywanego ter-
raz spacio, mają cz. prz. na exi, Sup. na ectum,
np. respicio oglądam się, respexi, respectum.*

Batuo biję, batui, Sup. nie ma.

Beto idę, cz. prz. i Sup. nie ma.

Bibo piję, bibi, bibitum.

Bito idę, cz. prz. i Sup. nie ma.

Cado upadam, cecidi, casum.

*Złożone accido, concido, decido, upadam, excido
wypadam, intercido upadam, procido upadam,
mają cz. prz. accidi, concidi, decidi, excidi, in-
tercidi, procidi, Sup. nie mają.*

Caedo biję, caecidi, caesum.

*Złożone z caedo mają Sup. na isum, np. occido,
zabijam, occidi, occisum.*

Calesco rozgrzewam się, calui, Sup. nie ma.

Calvo oszukuję, calvi, Sup. nie ma.

Cano śpiewam, cecini, cantum.

*Złożone mają cz. prz. na ui, Sup. na entum,
np. concino przyśpiewuję, concinui, concentum.
Oprócz accino przyśpiewuję, intercino śpiewam
w środku czego, recino odśpiewuję, które nie
mają cz. prz. i Sup.*

Capesso *obejmuję*, capessivi, capessitum.

Carpo *urywam*, carpsi, carptum.

Złożone mają cz. prz. na erpsi, Sup. na erptum,
np. excerpo, odłączam, excerpsi, excerptum,

Cedo *ustępuję*, cessi, cessum.

Cerno *widzę*, cz. prz. i *Sup. nie ma.*

Cerno *dziedziczę*, crevi, cretum.

Claugo *trąbię*, clanxi, *Sup. nie ma.*

Claudo *albo cludo zamykam*, clausi, clausum.

Złożone mają cz. prz. na usi, Sup. na usum,
np. concludo, zamykam się, conclusi, conclusum.

Clepo *kradnę*, clepsi, cleptum.

Cludo *obacz*, claudio.

Cluo *słynę*, clui, *Sup. nie ma.*

Coalesco *zrastam*, coalui, coalitum.

Cogo *przymuszam*, coēgi, coactum.

Colo *czczę*, colui, cultum.

Como *stroję*, compsi, comptum.

Compesco *hamuję*, compescui, *Sup. nie ma?*

Complo do *klaskam*, complosi, complosum.

Concupisco *żądam*, concupivi, concupitum.

Congruo *zgadzam się*, congrui, *Sup. nie ma.*

Conquinisco *nachylam się*, conquexi, *Sup. nie ma.*

Consulo *radzę*, cousului, consultum.

Contemno *gardzę*, contempsi, contemptum.

Coquo *warzę*, coxi, coctum.

Credo *wierzę*, credidi, creditum.

Cresco *rosnę*, crevi, cretum.

Złożone: increseo wrastam, procresto wyrastam,
nie mają Sup.

Cupio *żądam*, cupivi, cupitum.

Curro *biegnę*, cucurri, cursum.

Dego *mieszkam*, degi, *Sup. nie ma.*

Demo *ujmuję*, demsi, dentum.

Depso *rozczyniam*, depsui, depstum i depositeum.

Desuesco odzwyczajam się, desuevi, desuetum.

Dico mówię, dixi, dictum.

Disco uczyć się, didici, Sup. nie ma.

Imiesłów czasu przyszłego czynnie jest disciturus.

Dispesco rozpraszam, dispescui, Sup. nie ma.

Ditesco bogacę się, cz. prz. i Sup. nie ma.

Divido rozdzielam, divisi, divisum.

Duco prowadzę, duxi, ductum.

Dulcesco stawać się słodkim, cz. prz. i Sup. nie ma.

Evanesco słabieję, evanui, evanitum.

Exardesco zapalam się, exarsi, Sup. nie ma.

Excello celuję, excellui, Sup. nie ma.

Exolesco starzeję się, exolevi, exoletum.

Expavesco lękam się, expavi, Sup. nie ma.

Explodo wyszydzam, explosi, explosum.

Facesso sprawuję, facessi albo facessivi, facessitum.

Fallo oszukuję, fefelli, falsum.

*Złożone refello zbijam czyje zdanie, ma refelli;
Sup. nie ma.*

Fido wierzę, fisis sum, Sup. nie ma.

Złożone: confido powierzam, ma cz. prz. confisus sum czasem confidi: diffido niedowierzam, diffisus sum czasem diffidi.

Figo wbijam, fixi, fixum.

Findo rozszczepiam, fidi, fissum.

Fingo lepię, fluxi, fictum.

Flecto zginam, flexi, flexum.

Fluo płynę, fluxi, fluxum.

Fodio kopię, fodi, fossum.

Frango łamię, fregi, fractum.

Fremo ryczę, fremui, fremitum.

Frendo zgrzytam, frendi, fressum.

Frigescio ziębnę, frixi, Sup. nie ma.

Friigo smażę, frixi i frivi, frictum rzadko frixum.

Fugio *uciekam*, fugi, fugitum.

Fundo *leję*, fudi, fustum.

Furo *gniewam się*, cz. prz. i Sup. *nie ma*.

Gemo *wzdycham*, gemui, gemitum.

Złożone nie mają supinum, np. congemo wzdycham, congemui, Sup. nie ma.

Gero *sprawuję*, gessi, gestum.

Gigno *rodzę*, genui, genitum.

Glisco *wzrastam*, cz. prz. i Sup. *nie ma*.

Glubo *łupię*, glupsi, gluptum.

Grandesco *rosnę*, cz. prz. i Sup. *nie ma*.

Gravesco *staję się ciężkim*, cz. prz. i Sup. *nie ma*.

Haeresco *lgnę*, haesi, Sup. *nie ma*.

Hisco *otwieram usta*, cz. prz. i Sup. *nie ma*.

Ico *uderzam*, ici, ictum.

Incesso *prześladuję*, incessi albo incessivi.

Incurvesco *zginam się*, cz. prz. i Sup. *nie ma*.

Ingruo *następuję* ingrui, Sup. *nie ma*.

Inolesco *wzmagam się*, inolevi albo inolui, inolitum.

Intergrasco *odnawiać się*, cz. prz. i Sup. *nie ma*.

Inveterasco *starzeję się*, inveteravi, inveteratum.

Irrauesco *ochrzypnąć*, irrauci, Sup. *nie ma*.

Juvenesco *staje się młodzieńcem*, cz. prz. i Sup. *nie ma*.

Lacesso *drażnię*, lacessivi i lacessi, lacessitum.

Lacio *wabię*, cz. prz. i Sup. *nie ma*.

Złożone mają cz. prz. na exi, Sup. na ectum, np. illicio pociągam, illexi, illectum. Wyjmuje się elicio wydobywam, które ma elicui, elicium.

Laedo *obrażam*, laesi, laesum.

Złożone mają cz. prz. na isi, Sup. na isum, np. elido utłaczam, elisi, elisum.

Lambo *lizę*, lambi, lambitum.

Lavo *myję*, lavi, lautum albo lavatum albo lotum.

Lego czytam, zbieram, legi, lectum.

Złożone: diligo kocham, intelligo rozumiem, negligigo zaniedbuję, mają cz. prz. na exi, Sup. na ectum, np. diligo, dilexi, dilectum.

Lino namaszczam, levi albo livi, litum.

Linquo opuszczam, liqui, Sup. nie ma.

Złożone mają cz. prz. na liqui, Sup. na lictum, np. relinquo porzucam, reliqui, relictum.

Ludo igram, lusi, lusum.

Luo obmywam, lui, lutum albo luitum.

Złożone mają cz. prz. na ui, Sup. na utum, np. abluo obmywam, ablui, ablutum.

Mergo zanurzam, mersi, mersum.

Meto żnę, messui, messum.

Metuo lękam się, metui, Sup. nie ma.

Miseresco lituję się, cz. prz. i Sup. nie ma.

Mitescio dojrzewać, cz. prz. i Sup. nie ma.

Mitto posyłam, misi, missum.

Mollesco mięknięć, cz. prz. i Sup. nie ma.

Molo miele, molui, molitum.

Necto wiąże, nexi albo nexui, nexum.

Nosco znam, novi, notum.

Złożone agnosco uznaję, mają cz. prz. agnovi, Sup. agnitum; cognosco poznaję, cognovi, cognitum; recognosco rozpoznaję, recognovi, recognitum. Nosco ma czyn. tr. ozn. cz. prz. dok. l. p. 1 novi, 2 novisti albo nosti, 3 novit; l. m. 1 novimus, 2 novistis albo nostis, 3 noverunt albo norunt: cz. zaprz. noveram albo noram: cz. prz. dok. l. p. 1 cognovero albo cognoro: tr. łącz. cz. prze. dok. l. p. 1 noverim albo norim, 2 noveris albo noris: tr. bezok. cz. prz. dok. no-visse albo nosse.

Nubo iść za mąż, nupsi, nuptum.

Obdormisco zasypiam, obdormivi, obdormitum.

Obsolesco ustaję, zaniedbuję, obsolevi albo obsolui, obsoletum.

Oculò ukrywam, ocului, occultum.

Pando rozpinam, pandi, passum niekiedy pansum.

Złożone dispando rozpościeram, ma dispandi, dispansum.

Pango szczepię, panxi albo pegi, albo pepigi, pactum.

Złożone mają cz. prz. tylko na egi, Sup. na actum, np. compingo spajam, compegi, compactum.

Parco przepuszczam, peperci, parsum.

W dawnych pisarzach rzymskich znajduje się cz. prz. parsi.

Pario rodzę, peperci, partum.

Złożone z pario, należą do czwartej konjugacji, i mają cz. prz. na ui, Sup. na ertum, np. aperio otwieram, aperui, apertum. Wyjmują się: comperio dochodzę, reperio znajduję, które mają cz. prz. comperi, reperi, Sup. compertum, repertum. Pario ma imiesłów cz. przysł. odmi. czyn. pariturus.

Pasco żywię, pavi, pastum.

Pecto czeszę, pexi albo pexui, pexum.

Pello pędzę, pepuli, pulsum.

Pendo wazę, pependi albo pendi, pensum.

Percello przerażam, perculi, perculsum.

Pergo postępuję, perrexi, perrectum.

Peto proszę, petii albo petivi, petitum.

Pingo maluję, pinxi, pictum.

Pinguesco tyję, cz. prz. i Sup. nie ma.

Pinso piekę, pinsi albo pinsui, pinsitum albo pinsum albo pistum.

Plaudo klaskam rękami, plausi, plausum.

Plecto karzę, cz. prz. i Sup. nie ma.

- Plecto *splatam*, plexi albo plexui, plexum.
Plumesco *porastać pierzem*, cz. prz. i Sup. *nie ma*.
Pono *kładę*, posui *czasem* posivi, positum.
Posco *proszę*, poposci, Sup. *nie ma*.
Praecello *przodkuję*, praecellui, Sup. *nie ma*.
Premo *wyciskam*, pressi, pressum.
Prodigo *utracam*, prodegi, Sup. *nie ma*.
Promo *wydaję*, promsi, promptum.
Psallo *śpiewam*, psalli, Sup. *nie ma*.
Puerasco *dziecinnieję*, cz. prz. i Sup. *niema*.
Pungo *kolę*, pupugi, punctum.
 Złożone mają cz. prz. na xi, Sup. na ctum,
 np. expungo, mażę, expunxi, expunctum. Wyj-
 muje się repungo kolę, które ma cz. prz. re-
 punxi albo repupugi, Sup. repunctum.
Quaero *szukam*, quaesivi, quaesitum.
Quaeso *proszę*, cz. prz. i Sup. *nie ma*.
Quatio *wstrząsam*, cz. prz. *nie ma*, Sup. quassum.
 Złożone mają cz. prz. na cussi, Sup. na cus-
 sum, np. concutio wstrząsam, uderzam, concussi,
 concussum.
Quiesco *odpoczywam*, quievi, quietum.
Rado *golę*, rasi, rasum.
Rapio *wydzieram*, rapui, raptum.
 Złożone mają Sup. na eptum, np. eripio wy-
 rywam, eripui, ereptum.
Rego *rządę*, rexi, rectum.
 Złożone, lubo zmieniają w cz. teraz. re na ri,
 mają jednak cz. prz. i Sup. jak niezłożone,
 np. dirigo kieruję, direxi, directum.
Repo *czołgam się*, repsi, reptum.
Revivisco *ożyć*, revixi, revictum.
Rodo *gryzę*, rosi, rosum.
Rudo *ryczę jak osiel*, rudi, Sup. *nie ma*.
Rumpo *przerywam*, rupi, ruptum.

Ruo *obalam*, rui, ruitum, *rzadko* rutum.

Złożone mają Sup. tylko na utum, np. diruo burzę, dirui, dirutum. Corruo upadam, irruo napadam, nie mają Sup.

Sallo *solę*, sali, salsum.

Sapio *mam rozum*, sapivi albo sapui, *Sup. nie ma.*

Satago *usiłuję*, sategi, *Sup. nie ma.*

Scabo *drapież*, scabi, *Sup. nie ma.*

Scalpo *wyrzynam*, scalpsi, scalptum.

Scindo *kraję*, scidi, scissum.

Scisco *stanowię*, scivi, scitum.

Scribo *piszę*, scripsi, scriptum.

Sculpo *wyrzynam*, sculpsi, sculptum.

Sero *splatam*, serui, sertum.

Sero *sieję*, sevi, satum.

Złożone mają cz. prz. na evi, Sup. na itum, np. consero zasiewam, consevi, consitum.

Serpo *czołgam się*, serpsi, serptum.

Sido *osiadam*, sidi, *Sup. nie ma.*

Złożone mają cz. prz. na edi, Sup. na essum, np. assido siadam obok kogo, assedi, assessum.

Sino *pozwalam*, sivi, situm.

Sisto *zastanawiam*, stiti, statum.

Złożone mają Sup. na stitum, np. resisto sprzeciwiam się, restiti, restitum.

Solvo *placę*, solvi, solutum.

Spargo *rozrzucam*, sparsi, sparsum.

Sperno *pogardzam*, sprevi, spretum.

Sterilisco *stawać się nieurodzajnym, cz. prz. i Sup. nie ma.*

Sterno *ścielę*, stravi, stratum.

Sterto *chrapię*, stertui, *Sup. nie ma.*

Strepto *szeleszczę*, strepui, strepitum.

Strido *skrzypię*, stridi, *Sup. nie ma.*

Stringo *ściągam*, strinxi, strictum.

Struo *buduję*, struxi, structum.

Suesco *przyzwyczajam się*, suevi, sueiura.

Sumo *biore*, sumsi, sumtum.

Supplodo *w takt uderzam nogą*, supplōsi, supplōsum.

Surgo *wstaję*, surrexi, surrectum.

Tango *dotykam*, tetigi, tactum.

Tendo *nateżam*, tetendi, tensum albo tentum.

Złożone mają Sup. tylko na tum, np. attendo nateżam, attendi, attentum. Wyjmują się: extendo rozciągam, ostendo pokazuję, które mają Sup. tak jak niezłożone.

Teneresco *staję się delikatnym*, cz. prz. i Sup. *nie ma.*

Tergo *ucieram*, tersi, tersum.

Tero *trę*, trivi, tritum.

Złożone mają czasem także cz. prz. na ui, Sup. na itum, np. attero przycieram, attrivi czasem alterui, attritum czasem atteritum.

Texo *tkam*, texui, textum.

Tollo *podnoszę*, sustuli, sublatum.

Złożone attollo podnoszę, nie ma cz. prz. i Sup.

Traho *ciągnę*, traxi, tractum.

Tremo *drzę*, tremui, Sup. *nie ma.*

Trudo *trącam*, trusi, trusum.

Tundo *stukę*, tutudi tuntum albo tusum.

Złożone mają Sup. tylko na tusum, np. contundo rozbijam, contudi, contusum.

Uro *pale*, ussi, ustum.

Vado *idę*, cz. prz. i Sup. *nie ma.*

Złożone mają cz. prz. na si, Sup. na sum, np. evado uchodzę, evasi, evasum.

Veho *wiozę*, vexi, vectum.

Vello *wyrrywam*, velli albo vulsi, vulsum.

Vergo *nakłaniam*, cz. prz. i Sup. *nie ma.*

Verro *uniatam*, verri, versum *albo* vorsum.

Verto *wywracam*, verti, versum.

Vinco *zwyciężam*, vici, victum.

Viso *nawiedzam*, visi, *Sup. nie ma.*

Vivo *żyję*, vixi, victum.

Volvo *taczam*, volvi, volutum.

Vomo *wyrzucam*, vomui, vomitum.

b) *Czynno-bierne.*

Amplector *ściskam*, amplexus sum, amplexum.

Apiscor *nabywam*, aptus, sum, aptum.

*Złożone mają Sup. na eptum, np. adipiscor
dostępuję, adeptus sum, adeptum.*

Commiscor *zmyślam*, commentus sum, commentum.

Complector *obejmuję*, complexus sum, complexum.

Defetiscor *przestaję*, defessus sum, defessum.

Depascor *pożeram*, depastus sum, depastum.

Divertor *zbaczam, cz. prz. i. Sup. nie ma.*

Expergiscor *budzę się*, experrectus sum, experrectum.

Fruor *używam*, fructus *albo* fructus sum, fructum *albo*
fruitum.

Fungor *sprawuję*, functus sum, functum.

Gradior *chodzę*, gressus sum, gressum.

Irascor *gniewam się*, iratus sum, iratum.

Labor *upadam*, lapsus sum, lapsum.

Liquor *topnieć*, liquefactus sum, liquefactum.

Morior *umieram*, mortuus sum, mortuum.

Imiesłów cz. przyszł. czyn. ma moriturus.

Nanciscor *znajduję*, nactus sum, nactum.

Nascor *rodzę się*, natus sum, natum.

Imiesłów czasu przyszł. czyn. ma nasciturus.

Nitor *wspieram się*, nisus *albo* nixus sum, nisum *albo*
nixum.

Obliviscor *zapominam*, oblitus sum, oblitum.

Pasciscor *umawiam się*, pactus sum, pactum.

Pascor *pasę się*, pastus sum, pastum.

Patior *cierpię*, passus sum, passum.

Złożone, pepotior *cierpliwie znoszę*, perpeessus sum perpeessum.

Proficiscor *jadę, idę*, profectus sum, profectum.

Queror *użalam się*, questus sum, questum.

Reminiscor *przypominam*, cz. prz. *i Sup. nie ma*.

Revertor *powracam*, cz. prz. *nie ma*, Sup. reversum.

Ringor *srożę się*, cz. prz. *i Sup. nie ma*.

Ulciscor *mszczę się*, ultus sum, ultum.

Utor *używam*, usus sum, usum.

Vescor *żywię się*, cz. prz. *i Sup. nie ma*.

Uwaga 2. Słowa: dico *mówię*, duco *prowadzę*, *i z nich złożone*, mają 2 osobę liczby pojedynczej tr. rozkaz. bez nalegania czynnie, na c, np. dic, duc, praedic od praedico *przepowiadam*, deduc od deduco *sprowadzam*. Słowo facio *czynię*, ma też osobę fac rzadko face. Złożone z facio, w których samogłoska a nie jest zamieniona na i, mają wspomnianą osobę na c, np. calefacio *ogrzewam*, calefac: inne złożone z facio mają ją foremnie, np. perficio *dokonywam* perfice.

Uwaga 3. Słowo facio *czynię*, *i z niego złożone w których samogłoska a nie jest zamieniona na i*, mają za odmianę bierną słowo niesforemne swo staję się, np. calefacio *ogrzewam* calesto: inne złożone mają tę odmianę foremnie, np. perficio *dokonywam* perficior.

KONJUGACJA CZWARTA.

Odmiana czynna.

Mająca służyć za ogólny wzór odmiany słów czynnych i nijakich.

Tryb oznajmujący.

Czas terażniejszy.

I. p.	1. Audio	Słyszę.
	2. Audis	Słyszysz.
	3. Audit	Słyszysz.
I. m.	1. Audimus	Słyszemy.
	2. Auditis	Słyszycie.
	3. Audiunt	Słyszają.

Czas przeszły niedokonany.

I. p.	1. Audiebam	Słyszałem.
	2. Audiebas	Słyszałeś.
	3. Audiebat	Słyszał.
I. m.	1. Audiebamus	Słyszeliśmy.
	2. Audiebatis	Słyszeliście.
	3. Audiebant	Słyszeli.

Czas przeszły dokonany.

I. p.	1. Audivi	Usłyszałem.
	2. Audivisti	Usłyszałeś.
	3. Audivit	Usłyszał.
I. m.	1. Audivimus	Usłyszeliśmy.
	2. Audivistis	Usłyszeliście.
	3. Audiverunt albo ere	Usłyszeli.

Czas zaprzeszy.

I. p.	1. Audiveram	Usłyszałem był.
	2. Audiveras	Usłyszałeś był.
	3. Audiverat	Usłyszał był.
I. m.	1. Audiveramus	Usłyszeliśmy byli.
	2. Audiveratis	Usłyszeliście byli.
	3. Audiverant	Usłyszeli byli.

Czas przyszły niedokonany.

L. p.	1. Audiam	Będę sły ^s zał.
	2. Audies	Będiesz sły ^s zał.
	3. Audiet	Będzie sły ^s zał.
L. m.	1. Audiemus	Będziemy sły ^s zeli.
	2. Audietis	Będziecie sły ^s zeli.
	3. Audient	Będą sły ^s zeli.

Czas przyszły dokonany.

L. p.	1. Audivero	Usły ^s szę.
	2. Audiveris	Usły ^s szysz.
	3. Audiverit	Usły ^s szy.
L. m.	1. Audiverimus	Usły ^s szymy.
	2. Audiveritis	Usły ^s zycie.
	3. Audiverint	Usły ^s zq.

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

L. p.	2. Audi	Sły ^s sz.
L. m.	2. Audite	Sły ^s zcie.

Z naleganiem.

L. p.	2. Audito	Sły ^s szę.
	3. Audito	Niechże sły ^s szy.
L. m.	2. Auditote	Sły ^s zcież.
	3. Audiunto	Niechże sły ^s zq.

Tryb łączący.

Czas terażniejszy.

L. p.	1. Audiam	Gdy sły ^s szę, abym sły ^s zał.
-------	-----------	--

- | | | |
|-------|-------------|----------------------|
| | 2. Audias | Gdy słyszysz i t. d. |
| | 3. Audiat | Gdy słyszy. |
| I. m. | 1. Audiamus | Gdy słyszymy. |
| | 2. Audiatis | Gdy słyszycie. |
| | 3. Audiant | Gdy słyszają. |

Czas przeszły niedokonany.

- | | | |
|-------|--------------|-----------------|
| L. p. | 1. Audirem | Słyszalbym. |
| | 2. Audires | Słyszalbyś. |
| | 3. Audiret | Słyszalby. |
| L. m. | 1. Audiremus | Słyszelibyśmy. |
| | 2. Audiretis | Słyszelibyście. |
| | 3. Audirent | Słyszeliby. |

Czas przeszły dokonany.

- | | | |
|-------|----------------|--------------------|
| L. p. | 1. Audiverim | Abym usłyszał. |
| | 2. Audiveris | Abyś usłyszał. |
| | 3. Audiverit | Aby usłyszał. |
| L. m. | 1. Audiverimus | Abyśmy usłyszeli. |
| | 2. Audiveritis | Abyście usłyszeli. |
| | 3. Audiverint | Aby usłyszeli. |

Czas zaprzeczony.

- | | | |
|-------|-----------------|-----------------------|
| L. p. | 1. Audivissem | Usłyszalbym był. |
| | 2. Audivisses | Usłyszalbyś był. |
| | 3. Audivisset | Usłyszalby był. |
| L. m. | 1. Audivissemus | Usłyszelibyśmy byli. |
| | 2. Audivissetis | Usłyszelibyście byli. |
| | 3. Audivissent | Usłyszeliby byli. |

Tryb bezokoliczny:

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

*Audire Słyszeć, że słyszę, że słyszysz i t. d. słysze
było, że słyszałem, że słyszałeś i t. d.*

Czas przeszły dokonany i zaprzeszły.

*Audiuisse Usłyszeć było, że usłyszałem, że usłyszałaś,
i t. d. że usłyszałem, że usłyszałaś i t. d.*

Czas przyszły.

L. p. 1 przyp. Auditorus, a, um, esse.

*4 przyp. Auditorum, am, um, esse Ze będę sły-
szał, że będziesz słyszał i t. d.*

L. m. 1 przyp. Audituri, ae, a, esse.

*4 przyp. Audituros, as, a, esse Ze będziemy
słyszeli, że będziecie słyszeli i t. d.*

Imiesłowy zwyczajne.

Czas terażniejszy.

Audiens Słyszący, słyszająca, słyszące.

Czas przyszły.

*Auditorus, a, um, Mający słyszeć, mająca słyszeć,
mające słyszeć.*

Imiesłowy osobliwe.

Gerundia.

1. Audiendum,

Potrzeba słyszeć.

2. Audiendi

Słyszenia.

- | | |
|--------------|------------------------------|
| 3. Audiendo | Słyszac. |
| 4. Audiendum | Do słyszenia. |
| 6. Audiento | Przez słyszenie, w słyszeniu |

Supina.

- | | |
|---------|---------------|
| Auditum | Na słyszenie. |
| Auditu | Do słyszenia. |

Uwaga. W czasach przeszłych dokonanych, zaprzeczonych i przyszłym dokonanym, gdzie tylko jest głoska *v*, zawsze ją można wyrzucić, np. zamiast *audiui*, *audivisti* i t. d. mówić: *audii*, *audiisti*, *audierunt* i t. d. Jeżeli głoska *s* następuje po dwóch *ii*, można jedno z nich wyrzucić, np. zamiast *audiisti*, *audiistis*, można mówić *audisti*, *audistis* i t. d.

Odmiana bierna.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

- | | |
|----------------------------|---------------------|
| l. p. 1. Audior | Jestem słyszany. |
| 2. Audiris albo <i>ire</i> | Jesteś słyszany. |
| 3. Auditor | Jest słyszany. |
| l. m. 1. Audimur | Jesteśmy słyszani. |
| 2. Audimini | Jesteście słyszani. |
| 3. Audiuntur | Są słyszani. |

Czas przeszły niedokonany.

- | | |
|-------------------------------|-----------------|
| l. p. 1. Audiebar | Byłem słyszany. |
| 2. Audiebaris albo <i>are</i> | Byłeś słyszany. |
| 3. Audiebatur | Był słyszany. |

- L. m.** 1. Audiebamur *Byliśmy słyszani.*
2. Audiebamini *Byliście słyszani.*
3. Audiebantur *Byli słyszani.*

Czas przeszły dokonany.

- L. p.** 1. Auditus, a, um, sum *Jestem usłyszany.*
2. Auditus, a, um, es *Jesteś usłyszany.*
3. Auditus, a, um, est *Jest usłyszany.*
L. m. 1. Auditi, ae, a, sumus *Jesteśmy usłyszani.*
2. Auditi, ae, a, estis *Jesteśmy usłyszani.*
3. Auditi, ae, a, sunt *Są usłyszani.*

Czas zaprzyszły.

- L. p.** 1. Auditus, a, um, eram *Byłem usłyszany.*
2. Auditus, a, um, eras *Byłeś usłyszany.*
3. Auditus, a, um, erat *Był usłyszany.*
L. m. 1. Auditi, ae, a, eramus *Byliśmy usłyszani.*
2. Auditi, ae, a, eratis *Byliście usłyszani.*
3. Auditi, ae, a, erant *Byli usłyszani.*

Czas przyszły niedokonany.

- L. p.** 1. Audiar *Będę słyszany.*
2. Audieris albo ere *Będziesz słyszany.*
3. Audietur *Będzie słyszany.*
L. m. 1. Audiemur *Będziemy słyszani.*
2. Audiemini *Będziecie słyszani.*
3. Audientur *Będą słyszani.*

Czas przyszły dokonany.

- L. p.** 1. Auditus, a, um, ero *Mnie usłyszają.*
2. Auditus, a, um, eris *Ciebie usłyszają.*
3. Auditus, a, um, erit *Jego usłyszają.*

- L. m. 1. *Auditi, ae, a, erimus* *Nas usłyszyci.*
2. *Auditi, ae, a, eritis* *Was usłyszyci.*
3. *Auditi, ae, a, erunt* *Ich usłyszyci.*

Tryb rozkazujacy, 4. A

Bez nalegania.

- L. p. 2. *Audire* *Bądź słyszany.*
L. m. 2. *Audimini* *Bądźcie słyszani.*

Z naleganiem.

- L. p. 2. *Auditor* *Bądźże słyszany!*
3. *Auditor* *Niechże będzie słyszany!*
L. m. 2. *Audimini* *Bądźcież słyszani.*
3. *Audiuntor* *Niechże będą słyszani.*

Tryb łączący:

Czas terażniejszy.

- L. p. 1. *Audiar* *Gdy jestem słyszany, niech mnie słyszyci, aby mnie słyszano.*
2. *Audiaris* albo *are* *Gdy jesteś słyszany!*
3. *Audiatur* *Gdy jest słyszany.*
L. m. 1. *Audiamus* *Gdy jesteśmy słyszani.*
2. *Audiamini* *Gdy jesteście słyszani.*
3. *Audiantur* *Gdy są słyszani.*

Czas przeszły niedokonany!

- L. p. 1. *Audirer* *Mnieby słyszano.*
2. *Audireris* albo *ere* *Ciebieby słyszano!*
3. *Audireretur* *Jegoby słyszano.*

- L. m. 1. *Audiremur* Nasby słyszano.
 2. *Audiremini* Wasby słyszano.
 3. *Audirentur* Ichby słyszano.

Czas przeszły dokonany.

- L. p. 1. *Auditus, a, um, sim* Gdy mnie usłyszano.
 2. *Auditus, a, um, sis* Gdy ciebie usłyszano.
 3. *Auditus, a, um, sit* Gdy jego usłyszano.
 L. m. 1. *Auditi, ae, a, simus* Gdy nas usłyszano.
 2. *Auditi, ae, a, sitis* Gdy was usłyszano.
 3. *Auditi, ae, a, sint* Gdy ich usłyszano.

Czas zaprzeczony.

- L. p. 1. *Auditus, a, um, essem* Byłbym był usły-
 szany.
 2. *Auditus, a, um, esses* Byłbyś był usły-
 szany.
 3. *Auditus, a, um, esset* Byłby był usłyszany.
 L. m. 1. *Auditi, ae, a, essemus* Bylibyśmy byli
 usłyszani.
 2. *Auditi, ae, a, essetis* Bylibyście byli
 usłyszani.
 3. *Auditi, ae, a, essent* Byliby byli usły-
 szani.

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany:

Audiri Być słyszany, że jest słyszany, żeś jest
 słyszany i t. d. być było słyszany, że mnie
 słyszano, że ciebie słyszano i t. d.

Czas przeszły dokonany i zaprzeszy.

L. p. 1 przyp. *Auditus, a, um, esse.*

4 przyp. *Auditum, am, um, esse* Być było u-
słyszany, że był usłyszany, żeś
był usłyszany i t. d.

L. m. 1 przyp. *Auditi, ae, a, esse.*

4 przyp. *Auditos, as, a, esse* Żeśmy byli usły-
szani, żeście byli usłyszani i t. d.

Czas przyszy.

Audituri Że będę słyszany, że będziesz słyszany
i t. d.

Imiesłowy zwyczajne.

Czas przeszły dokonany.

Auditus, a, um, Usłyszany, usłyszana, usłyszane.

Czas przyszy.

*Audiendus, a, um, Mający być słyszany, mająca być
słyszana, mające być słyszane.*

Wzór czasowania słów czynno-bieraych.

Tryb oznajmujący.

Czas terażniejszy.

L. p. 1.	<i>Blandior</i>	<i>Podchlebiam.</i>
2.	<i>Blandiris albo ire</i>	<i>Podchlebiasz.</i>
3.	<i>Blanditur</i>	<i>Podchlebia.</i>
L. m. 1.	<i>Blandimur</i>	<i>Podchlebiamy.</i>
2.	<i>Blandimini</i>	<i>Podchlebiacie.</i>
3.	<i>Blandiuntur</i>	<i>Podchlebiają.</i>

Czas przeszły niedokonany:

- L. p.** 1. Blandiebar *Podchlebiałem.*
 2. Blandiebaris albo are *Podchlebialeś.*
 3. Blandiebatur *Podchlebiał.*
- L. m.** 1. Blandiebamur *Podchlebialiśmy.*
 2. Blandiebamini *Podchlebiałiście.*
 3. Blandiebantur *Podchlebiałi.*

Czas przeszły dokonany:

- L. p.** 1. Blanditus, a, um, sum *Podchlebiłem.*
 2. Blanditus, a, um, es *Podchlebiłeś.*
 3. Blanditus, a, um, est *Podchlebił.*
- L. m.** 1. Blanditi, ae, a, sumus *Podchlebiliśmy!*
 2. Blanditi, ae, a, estis *Podchlebiliście.*
 3. Blanditi, ae, a, sunt *Podchlebili.*

Czas zaprzeczony.

- L. p.** 1. Blanditus, a, um, eram *Podchlebiłem był.*
 2. Blanditus, a, um, eras *Podchlebiłeś był.*
 3. Blanditus, a, um, erat *Podchlebił był.*
- L. m.** 1. Blanditi, ae, a, eramus *Podchlebiliśmy byli.*
 2. Blanditi, ae, a, eratis *Podchlebiliście byli.*
 3. Blanditi, ae, a, erant *Podchlebili byli.*

Czas przyszły niedokonany.

- L. p.** 1. Blandiar *Będę podchlebiał.*
 2. Blandieris albo ere *Będziesz podlebiał.*
 3. Blandietur *Będzie podchlebiał.*
- L. m.** 1. Blandiemur *Będziemy podchlebiałi.*
 2. Blandiemini *Będziecie podchlebiałi.*
 3. Blandientur *Będą podchlebiałi.*

Czas przyszły dokonany.

- L. p. 1. Blanditus, a, um, ero Podchlebię.
2. Blanditus, a, um, eris Podchlebisz.
3. Blanditus, a, um, erit Podchlebi.
L. m. 1. Blanditi, ae, a, erimus Podchlebigmy.
2. Blanditi, ae, a, eritis Podchlebiacie.
3. Blanditi, ae, a, erunt Podchlebiają.

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

- I. p. 2. Blandire Podchlebiaj.
L. m. 2. Blandimini Podchlebiajcie.

Z naleganiem.

- L. p. 2. Blanditor Podchlebiajże.
3. Blanditor Niechże Podchlebiaj.
L. m. 2. Blandiminator Podchlebiajcież.
3. Blandiantor Niechże podchlebiajcież!

Tryb łączący.

Czas terażniejszy.

- L. p. 1. Blandiar Gdy podchlebiam, abym podchlebiał.
2. Blandiaris albo are Gdy podchlebiasz i t. d.
3. Blandiatur Gdy podchlebia.
L. m. 1. Blandiamur Gdy podchlebiamy.
2. Blandiamini Gdy podchlebiacie.
3. Blandiantur Gdy podchlebiają.

Czas przeszły niedokonany.

- L. p. 1. Blandirer *Podchlebiałbym.*
 2. Blandireris albo ere *Podchlebiałbyś.*
 3. Blandiretur *Podchlebiałby.*
 L. m. 1. Blandiremur *Podchlebiałibyśmy.*
 2. Blandiremini *Podchlebiałibyście.*
 3. Blandirentur *Podchlebiałiby.*

Czas przeszły dokonany.

- L. p. 1. Blanditus, a, um, sim *Abym podchlebił.*
 2. Blanditus, a, um, sis *Abyś podchlebił.*
 3. Blanditus, a, um, sit *Aby podchlebił.*
 L. m. 1. Blanditi, ae, a, simus *Abyśmy podchlebili.*
 2. Blanditi, ae, a, sitis *Abyście podchlebili.*
 3. Blanditi, ae, a, sint *Aby podchlebili.*

Czas zaprzeszy.

- L. p. 1. Blanditus, a, um, essem *Podchlebiłbym był.*
 2. Blanditus, a, um, esses *Podchlebiłbyś był.*
 3. Blanditus, a, um, esset *Podchlebiłby był.*
 L. m. 1. Blanditi, ae, a, essemus *Podchlebilibyśmy
 byli.*
 2. Blanditi, ae, a, essetis *Podchlebilibyście
 byli.*
 3. Blanditi, ae, a, essent *Podchlebiliby byli.*

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

Blandiri *Podchlebiać, że podchlebiam, że podchle-
 biasz i t. d. podchlebiać było, że podchle-
 białem, że podchlebiałeś i t. d.*

Czas przeszły dokonany i zaprzeszy.

L. p. 1 przyp. *Blanditus, a, um, esse.*

4 przyp. *Blanditum, am, um, esse* Podchlebić
było, że podchlebiłem, że podchlebiłeś
i t. d. *zem był podchlebił, żeś był*
podchlebił i t. d.

L. m. 1 przyp. *Blanditi, ae, a, esse.*

4 przyp. *Blanditos, as, a, esse* *Żeśmy* podchle-
bili, żeście podchlebili i t. d. żeśmy
byli podchlebili, żeście byli podchle-
bili i t. d.

Czas przyszły.

L. p. 1 przyp. *Blanditurus, a, um, esse.*

4 przyp. *Blanditurum, am, um, esse* *Ze będę*
podchlebiał, że będziesz podchlebiał,
i t. d.

L. m. 1 przyp. *Blandituri, ae, a, esse.*

4 przyp. *Blandituros, as, a, esse* *Ze będziemy*
podchlebiali, że będziecie podchlebiali
i t. d.

Imięsłowy zwyczajne.

Czas terażniejszy.

Blandiens *Podchlebiający, a, e.*

Czas przyszły.

Blandiūs, a, um, Ten który podchlebił.

Czas przyszły.

czynnie.

Blanditurus, a, um, Mający podchlebiać, mającã podchlebiać, mające podchlebiać.

biernie.

Blandiendus, a, um, Ten któremu podchlebiać mają.

Imiesłowy osobliwe.

Gerundia.

- | | |
|-----------------------|--|
| 1. <i>Blandiendum</i> | <i>Potrzeba podchlebiać.</i> |
| 2. <i>Blandiendi</i> | <i>Podchlebiania.</i> |
| 3. <i>Blandiendo</i> | <i>Podchlebiając.</i> |
| 4. <i>Blandiendum</i> | <i>Do podchlebiania.</i> |
| 6. <i>Blandiendo</i> | <i>Przez podchlebianie, w podchlebianiu.</i> |

Supina.

- | | |
|------------------|--------------------------|
| <i>Blanditum</i> | <i>Na podchlebianie.</i> |
| <i>Blanditu</i> | <i>Do podchlebiania.</i> |

Uwaga 1. Następujące słowa mają nieforemnie czas przeszły dokonany trybu oznajmującego odmiány czynnyj, i *Supinum* na *um*.

a) *Czynne i nijakie.*

Amicio odziewam, cz. prz. nie ma Sup. amictum.

Aperio otwieram. aperui, apertam.

Cambio zmieniam pieniądze, campsi, campsum.

Cicujio przymilam się, cz. prz. i Sup. nie ma:

Comperio odkrywam, comperi, compertum.

Crimo zarastam włosami, cz. prz. i Sup. nie ma.

Farcio nadziewam, farsi, fartum.

Złożone confercio i refercio napętniam, mają
confersi, refersi, confertum, refertum.

Ferio biję, cz. prz. i Sup. nie ma.

Ferocio srozę się, cz. prz. i Sup. nie ma.

Falcio podpieram, fulsi, faltum.

Haurio czerpam, hausi, haustum.

Imięstów czasu przyszłego czynn. ma także
hauriturus i hausurus.

Operio zakrywam, operui, opertum.

Raucio chrapię, rausi, rausum.

Reperio znajduje, reperi, repertum.

Salio skaczę, salivi albo salui, saltum.

Złożone mają cz. prz. na ivi albo ui, Sup. na
ultum, np. desilio zsiadam, desilivi albo desilui,
desultum.

Sancio stanowią, sanxi albo sancivi, sanctum albo sancitum.

Sarcio naprawiam, sarsi, sartum.

Sentio czuję, sensi, sensum.

Sepelio pogrzeb sprawuję, chwam, sepelivi, sepultum.

Sepio grodzę, sepsi albo sepi, septum.

Singultio łkam, singultivi, singultum.

Venio przychodzę, veni, ventum.

Vincio więzę, vinxi, vinctum.

1) Czynno-bierne.

Assentior przyzwalam, assensus sum, assensum.

Comperior odkrywam, cz. prz. i Sup. nie ma.

Experior doświadczam, expertus sum, expertum.

Metior mierzę, mensus sum, mensum.

Opperior *czekam*, oppertus sum, oppertum.

Ordior *poczynam*, orsus sum, orsum.

Orior *pokazuję się*, ortus sum, ortum.

Imiesłów cz. prz. czynn. ma oriturus. W czasie terażniejszym trybu oznajmującego i przeszłym niedokonanym trybu łączącego odmienia się niekiedy podług koniugacyi trzeciej, np. oriris albo oreris, orirat albo orerer i t. d.

Uwaga 2. Słowo scio wiem, nie ma trybu rozkazującego bez nalegania, i 3 osoby l. m. tegoż trybu z naleganiem.

Uwaga 3. W najdawniejszych pisarzach łacińskich znajduje się czas przeszły niedokonany trybu oznajmującego na ibam, ibar; przyszły niedokonany na ibo, ibor, np. custodibam, od custodio strzegę, largibar od largior udzielam, scibo od scio wiem, amicibor od amicio odziewam.

UWAGI OGÓLNE

NAD WSZYSTKIEMI KONIUGACYAMI.

Uwaga 1. Oprócz dwóch czasów przyszłych, to jest: niedokonanego i dokonanego, słowo posiłkowe sum i wszystkie słowa czynne i nijakie mają jeszcze czasy omowne (periphrastica), które się tworzą przez dodanie słowa posiłkowego do imiesłowu czasu przyszłego. Czasów takich najczęściej używanych jest trzy w trybie oznajmującym, dwa w łączącym, jeden w bezokolicznym; to jest: omowny terażniejszy, (futurum periphrasticum praesentis), gdy do imiesłowu dodajemy czas terażniejszy słowa posiłkowego; omowny przeszły, (futurum periphrasticum praeteriti), gdy dodajemy czas przeszły; omowny przyszły, (futurum periphrasticum futuri), gdy dodajemy czas przyszły.

WZÓR CZASÓW.

Odmiana czynna.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

- | | | | |
|-------|----|-------------------------|----------------|
| l. p. | 1. | Laudaturus, a, um, sum | Mam chwalić. |
| | 2. | Laudaturus, a, um, es | Masz chwalić. |
| | 3. | Laudaturus, a, um, est | Ma chwalić. |
| l. m. | 1. | Laudaturi, ae, a, sumus | Mamy chwalić. |
| | 2. | Laudaturi, ae, a, estis | Macie chwalić. |
| | 3. | Laudaturi, ae, a, sunt | Mają chwalić. |

Czas przeszły.

- | | | | |
|-------|----|--------------------------|-------------------|
| l. p. | 1. | Laudaturus, a, um, eram | Miałem chwalić. |
| | 2. | Laudaturus, a, um, eras | Miałeś chwalić. |
| | 3. | Laudaturus, a, um, erat | Miał chwalić. |
| l. m. | 1. | Laudaturi, ae, a, eramus | Mieliśmy chwalić. |
| | 2. | Laudaturi, ae, a, eratis | Mieście chwalić. |
| | 3. | Laudaturi, ae, a, erant | Mieli chwalić. |

Czas przyszły.

- | | | | |
|-------|----|--------------------------|--------------------------|
| l. p. | 1. | Laudaturus, a, um, ero | Będę miał chwalić. |
| | 2. | Laudaturus, a, um, eris | Będziesz miał chwalić. |
| | 3. | Laudaturus, a, um, erit | Będzie miał chwalić. |
| l. m. | 1. | Laudaturi, ae, a, erimus | Będziemy mieli chwalić. |
| | 2. | Laudaturi, ae, a, eritis | Będziecie mieli chwalić. |
| | 3. | Laudaturi, ae, a, erunt | Będą mieli chwalić. |

Tryb łączący.

Czas teraźniejszy. (1).

- L. p. 1. *Laudaturus, a, um, sim* Gdy *ma* chwalić.
 2. *Laudaturus, a, um, sis* Gdy *masz* chwalić.
 3. *Laudaturus, a, um, sit* Gdy *ma* chwalić.
 L. m. 1. *Laudaturi, ae, a, simus* Gdy *mamy* chwalić.
 2. *Laudaturi, ae, a, sitis* Gdy *macie* chwalić.
 3. *Laudaturi, ae, a, sint* Gdy *mają* chwalić.

Czas przeszły.

- L. p. 1. *Laudaturus, a, um, essem* *Miałbym* chwalić.
 2. *Laudaturus, a, um, esses* *Miałbyś* chwalić.
 3. *Laudaturus, a, um, esset* *Miałby* chwalić.

(1) Za zwyczajny czas przyszły trybu łączącego, używa się czas omowy teraźniejszy trybu łączącego, gdy w poprzedzającym zdaniu głównym jest czas teraźniejszy; używa się zaś omowy przeszły tegoż trybu, gdy w poprzedzającym zdaniu głównym jest czas przeszły, np. *jusjurandum ita conseruavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore eadem mente sim futurus.* NEP. Przysięgę tak zachowałem, iż nikt powątpiewać nie powinien, że i na przyszłość tegoż sposobu myślenia będę. *Non erat dubium, quin se tradituri essent.* VAL. MAX. Nie było wątpliwości, że się poddadzą. Zdanie główne (*sententia primaria*) jest to, które w sobie myśl zamknąć może, chociażby to, które dla jego objaśnienia jest mu przydane, całkiem było wypuszczone. To zaś zdanie, które głównemu dla dokładności przydane; samo zupełnej myśli nie stanowi, nazywa się zdaniem cząstkowym czyli pobocznym (*sententia secundaria*), np. *Nie było wątpliwości, że się poddadzą.* *Nie było wątpliwości,* jest zdanie główne; *że się poddadzą,* zdanie cząstkowe. Podobnie: *Gdy August panował, Narodził się Chrystus.* *Narodził się Chrystus,* jest zdanie główne; *gdy August panował,* zdanie cząstkowe.

- L. m. 1. *Laudaturi, ae, a, essemus* Mielibyśmy chwalić.
2. *Laudaturi, a, a, essetis* Mielibyście chwalić.
3. *Laudaturi, ae, a, essent* Mieliby chwalić.

Tryb bezokoliczny.

Czas przyszły.

Laudaturum fuisse Ze miałem chwalić, że byłbym pochwalił i t. d.

Odmiana bierna.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

- L. p. 1. *Laudandus, a, um, sum* Mam być chwalony, albo mnie trzeba chwalić.
2. *Laudandus, a, um, es* Masz być chwalony, i t. d.
3. *Laudandus, a, um, est* Ma być chwalony.
L. m. 1. *Laudandi, ae, a, sumus* Mamy być chwaleni.
2. *Laudandi, ae, a, estis* Macie być chwaleni.
3. *Laudandi, ae, a, sunt* Mają być chwaleni.

Czas przyszły.

- L. p. 1. *Laudandus, a, um, eram* Miałem być chwalony albo mnie trzeba było chwalić.
2. *Laudandus, a, um, eras* Miałeś być chwalony.
3. *Laudandus, a, um, erat* Miał być chwalony.

- L. m. 1. *Laudandi, ae, a, eramus* *Mieliśmy być chwale-
leni.*
2. *Laudandi, ae, a, eratis* *Mielicie być chwaleni.*
3. *Laudandi, ae, a, erant* *Mieli być chwale-
leni.*

Czas przyszły.

- L. p. 1. *Laudandus, a, um, ero* *Będę miał być chwale-
lony albo mnie trzeba będzie chwalić.*
2. *Laudandus, a, um, eris* *Będzie miał być
chwalony i t. d.*
3. *Laudandus, a, um, erit* *Będziesz miał być
chwalony.*
L. m. 1. *Laudandi, ae, a, erimus* *Będziemy mieli być
chwaleni.*
2. *Laudandi, ae, a, eritis* *Będziecie mieli być
chwaleni.*
3. *Laudandi, ae, a, erunt* *Będą mieli być
chwaleni.*

Tryb łączący.

Czas teraźniejszy.

- L. p. 1. *Laudandus, a, um, sim* *Gdy mam być chwale-
lony albo gdy mnie trzeba chwalić.*
2. *Laudandus, a, um, sis* *Gdy masz być chwale-
lony i t. d.*
3. *Laudandus, a, um, sit* *Gdy ma być chwale-
lony.*
L. m. 1. *Laudandi, ae, a, simus* *Gdy mamy być
chwaleni.*
2. *Laudandi, ae, a, sitis* *Gdy macie być
chwaleni.*
3. *Laudandi, ae, a, sint* *Gdy mają być
chwaleni.*

Czas przeszły.

- L. p. 1. *Laudandus, a, um, essem* Miałbym być chwਾਲony albo gdy mnie trzeba było chwalić.
2. *Laudandus, a, um, esses* Miałbyś być chwਾਲony.
3. *Laudandus, a, um, esset* Miałby być chwਾਲony.
- L. m. 1. *Laudandi, ae, a, essemus* Mielibyśmy być chwaleni.
2. *Laudandi, ae, a, essetis* Mielibyście być chwaleni.
3. *Laudandi, ae, a, essent* Mieliby być chwaleni.

Uwaga 2. Do form polskich, które w konjugacyach obok łacińskich są położone, przywieszywać się nie można, ponieważ też same formy łacińskie rozmaicie używać się będą, a ztąd rozmaicie tłómaczyć je potrzeba. I tak czas przeszły niedokonany trybu łączącego *laudarem* chwaliłbym, podług różnych spójników przy nim położonych, tłómaczy się: że chwaliłem, abym chwalił, obym chwalił i t. d.

Uwaga 3. Słowa złożone odmieniają się jak niezłożone, wyjąwszy wymienione w uwagach nad każdą konjugacją w szczególności.

Uwaga 4. Niektóre słowa czynno-bierne znaczą czynnie i biernie (*active et passive*), i zowią się *wspólne* (*communia*). Takimi są: *aggredior* przedsiębiore, *aspersor* pogardzam, *depopulor* pustoszę, *dimetior* rozmierzam, *hortor* napominam, *partior* dzieję, *tueor* bronię, np. *Cum agros depopularetur*, gdy pola pustoszył. *Ora maritima depopulata erat*, kraj nadmorski spustoszony był.

O SŁOWACH NIEFOREMNYCH.

Słowa nieforemne (*irregularia* albo *anomala*) są te, które w czasowaniu od podanych wzorów odstępują. Takimi są:

I. POSSUM.

Tryb oznajmujący.

Czas terażniejszy.

L. p. 1. Possum *mogę*, 2. potes, 3. potest;
L. m. 1. Possumus, 2. potestis, 3. possunt.

Czas przeszły niedokonany.

L. p. 1. Poteram *mogłem*, 2. poteras, 3. poterat;
L. m. 1. Poteramus, 2. poteratis, 3. poterant.

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. Potui *mogłem*, 2. potuisti, 3. potuit;
L. m. 1. Potuimus, 2. potuistis, 3. potuerunt albo potuere.

Czas zaprzeszy.

L. p. 1. Potueram *mogłem być*, 2. potueram, 3. potuerat;
L. m. 1. Potueramus, 2. potueratis, 3. potuerant.

Czas przyszły niedokonany.

L. p. 1. Potero *będę mógł*, 2. poteris, 3. poterit;
L. m. 1. Poterimus, 2. poteritis, 3. poterunt.

Czas przyszły dokonany.

- L. p. 1. Potuero *będę mógł*, 2. potueris, 3. potuerit;
L. m. 1. Potuerimus, 2. potueritis, 3. potuerint.

Tryb łączący.

Czas terażniejszy.

- L. p. 1. Possim *gdy mogę, abym mógł*, 2. possis, 3. possit;
L. m. 1. Possimus, 2. possitis, 3. possint.

Czas przeszły niedokonany.

- L. p. 1. Possem *mógłbym*, 2. posses, 3. posset;
L. m. 1. Possemus, 2. possetis, 3. possent.

Czas przeszły dokonany.

- L. p. 1. Potuerim *abym mógł*, 2. potueris, 3. potuerit;
L. m. 1. Potuerimus, 2. potueritis, 3. potuerint.

Czas zaprzeszły.

- L. p. 1. Potuissem *mógłbym był*, 2. potuisses, 3. potuisset;
L. m. 1. Potuissemus, 2. potuissetis, 3. potuissent.

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

Posse *móść, że mogę*, i t. d.

Czas przeszły dokonany i zaprzeszły.

Potuisse *że mogłem*, i t. d.

Imiesłowy zwyczajne.

Czas teraźniejszy.

Potens, bierze się za przymiotnik i znaczy: *możny, można, możne.*

II. FER O.

Odmiana czynna.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

L. p. 1. Fero *niosę*, 2. fers, 3. fert;
L. m. 1. Ferimus, 2. fertis, 3. ferunt.

Czas przeszły niedokonany.

L. p. 1. Ferebam *nosiłem*, 2. ferebas, 3. ferebat;
L. m. 1. Ferebamus, 2. ferebatis, 3. ferebant.

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. Tali *zaniósłem*, 2. tulisti, 3. tulit;
L. m. 1. Tulimus, 2. tulistis, 3. tulerunt *albo* tulere.

Czas zaprzeszy.

L. p. 1. Tuleram *zaniósłem był*, 2. tuleras, 3. tulerat.
L. m. 1. Tuleramns, 2. tuleratis, 3. tulerant.

Czas przyszły niedokonany.

L. p. 1. Feram *będę nosił*, 2. feres, 3. feret.
L. m. 1. Feremus, 2. feretis, 3. ferent.

Czas przyszły dokonany.

- L. p. 1. Tulero *zaniosę*, 2. tuleris, 3. tulerit;
L. m. 1. Tulerimus, 2. tuleritis, 3. tulerint.

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

- L. p. 2. Fer *nieś*, L. m. 2. Ferte *nieście*.

Z naleganiem.

- L. p. 2. Ferto *nieście*, 3. ferto *niechże niesie*;
L. m. 2. Fertote, 3. ferunto.

Tryb łączący.

Czas terażniejszy.

- L. p. 1. Feram *gdy niosę, abym niósł*, 2. feras,
3. ferat;
L. m. 1. Feramus, 2. feratis, 3. ferant.

Czas przeszły niedokonany.

- L. p. 1. Ferrem *niosłbym*, 2. ferres, 3. ferret;
L. m. 1. Ferremus, 2. ferretis, 3. ferrent.

Czas przeszły dokonany.

- L. p. 1. Tulerim *abym zaniósł*, 2. tuleris, 3. tulerit;
L. m. 1. Tulerimus, 2. tuleritis, 3. tulerint.

Czas zaprzeszy.

- L. p. 1. Tulissem *zaniósłbym*, 2. tulisses, 3. tulisset;
L. m. 1. Tulissemus, 2. tulissetis, 3. tulissent.

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

Ferre nieść, że niosę i t. d.

Czas przeszły dokonany i zaprzeszły.

Tulisse zanieść było, żem zaniósł i t. d.

Uwaga. Zamiast *tuli, tulisse*, używali dawni pisarze Rzymscy *tetuli, tetulisse*.

Czas przyszły.

L. p. 1 przyp. *Laturus, a, um, esse.*

4 przyp. *Laturum, a, um, esse* *Że poniosę, że poniesiesz i t. d.*

L. m. 1 przyp. *Laturi, ae, a, esse.*

4 przyp. *Laturos, as, a, esse* *Że poniesiemy, że poniesiecie i t. d.*

Imiesłowy zwyczajne.

Czas terażniejszy.

Ferens niosący, niosąca, niosące.

Czas przyszły.

Laturus, a, um, Mający nieść, mająca nieść, mające nieść.

Imiesłowy osobliwe.

Gerundia.

1. *Ferendum.*
2. *ferendi.*
3. *ferendo.*
4. *ferendum.*
6. *ferendo.*

Supina.

Latum.

Latu.

Odmiana bierna.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

L. p. 1. Feror jestem niesiony, 2. ferris, 3. fertur;

L. m. 1. Ferimur, 2. ferimini, 3. feruntur.

Czas przeszły niedokonany.

L. p. 1. Ferebar byłem niesiony, 2. ferebaris, 3. ferebatur;

L. m. 1. Ferebamur, 2. ferebamini, 3. ferebantur.

Czas przyszły dokonany.

L. p. 1. Latus, a, um, sum jestem zaniesiony, 2. latus, a, um, es, 3. latus, a, um, est;

L. m. 1. Lati, ae, a, sumus, 2. lati, ae, a, estis, 3. lati, ae, a, sunt.

Czas zaprzeczony.

L. p. 1. Latus, a, um, eram byłem zaniesiony, 2. latus, a, um, eras, 3. latus, a, um, erat;

L. m. 1. Lati, ae, a, eramus, 2. lati, ae, a, eratis, 3. lati, ae, a, erant.

Czas przyszły niedokonany.

L. p. 1. Ferar będę niesiony, 2. fereris, 3. feretur.

L. m. 2. Feremur, 2. feremini, 3. ferentur.

Czas przyszły dokonany.

- L. p. 1. *Latus, a, um, ero mnie poniosą, 2. latus, a, um, eris, 3. latus, a, um, erit;*
L. m. 1. *Lati, ae, a, erimus, 2. lati, ae, a, eritis, 3. lati, ae, a, erunt.*

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

- L. p. 2. *Ferre bądź niesiony; L. m. 2. ferimini bądźcie niesieni.*

Z naleganiem.

- L. p. 2. *Fertor bądźże niesiony, 3. fertor niechże będzie niesiony;*
L. m. 2. *Ferimino, 3. feruntor.*

Tryb łączący.

Czas teraźniejszy.

- L. p. 1. *Ferar gdy jestem niesiony, 2. feraris, 3. feratur;*
L. m. 1. *Feramur, 2. feramini, 3. ferantur.*

Czas przeszły niedokonany.

- L. p. 1. *Ferrer mnieby niesiono, 2. ferreris, 3. ferretor;*
L. m. 1. *Ferremur, 2. ferremini, 3. ferrentur.*

Czas przeszły dokonany.

- L. p. 1. *Latus, a, um, sin gdy mnie zanosono, 2. latus, a, um, sis, 3. latus, a, um, sit;*
L. m. 1. *Lati, ae, a, sinus, 2. lati, ae, a, sitis, 3. lati, ae, a, sint.*

Czas zaprzeszły.

- L. p. 1. *Latus, a, um, essem byłbym był zanieiony,*
2. *latus, a, um, esses,* 3. *latus, a. um, esset;*
L. m. 1. *Lati, ae, a, essemus,* 2. *lati, ae, a, essetis,* 3.
lati, ae, a, essent.

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

Ferri, być niesionym, że mnie niosą i t. d.

Czas przeszły dokonany i zaprzeszły.

- I. p. 1 przyp. *Latus, a, um, esse.*
4 przyp. *Latum, am, um, esse być było niesio-*
nym, że był zanieiony, że był za-
niesiony i t. d.
L. m. 1 przyp. *Lati, ae, a, esse.*
4 przyp. *Latos, as, a, esse* *Ześmy byli zanie-*
sieni i t. d.

Czas przyszły.

Latum iri *Ze będę niesionym i t. d.*

Imiesłowy zwyczajne.

Czas przeszły.

Latus, a, um, Zanieiony, zanieiona, zanieione.

Czas przyszły.

Ferendus, a, um, Mający być niesiony.

Uwaga. Tym samym sposobem odmieniają się wszystkie złożone z *fero*, np. *perfero* donoszę, *persers*, *perfertur*, *pertuli*, *perlatum*. Niektóre jednakże w czasie przeszłym dokonanym i *Supinum*, odmieniają końcowe głoski przyimka, z którego się składają, np. *Affero* przynoszę, *affers*, *affert*, cz. prz. *attuli*, *Supin. allatum*. *Aufero* unoszę, *abstuli*, *ablatum*. *Confero* znoszę, *contuli*, *collatum*. *Differo* roznoszę, *distuli*, *dilatatum*. *Effero* wynoszę, *extuli*, *elatum*. *Infero* zanoszę, *intuli*, *illatum*. *Offero* ofiaruję, *obtuli*, *oblatum*. *Differo* różnię się, i *Suffero* utrzymuję, nie mają cz. prz. i *Supinum*.

III. VOLO.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

L. p. 1. *Volo* chcę, 2. *vis*, 3. *vult*;
L. m. 1. *Volumus*, 2. *vultis*, 3. *volunt*.

Czas przeszły niedokonany.

L. p. 1. *Volebam* chciałem, 2. *volebas*, 3. *volebat*;
L. m. 1. *Volebamus*, 2. *volebatis*, 3. *volebant*.

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. *Volui* chciałem, 2. *voluisti*, 3. *voluit*;
L. m. 1. *Voluimus*, 2. *voluistis*, 3. *voluerunt albo voluere*.

Czas zaprzeszy.

L. p. 1. *Volueram* chciałem był, 2. *volueras*, 3. *voluerat*;
L. m. 1. *Volueramus*, 2. *volueratis*, 3. *voluerant*.

Czas przyszły niedokonany.

- L. p. 1. Volam *będę chciał*, 2. voles, 3. volet;
L. m. 1. Volemus, 2. voletis, 3. volent.

Czas przyszły dokonany.

- L. p. 1. Voluero *zechcę*, 2. volueris, 3. voluerit;
L. m. 1. Voluerimus, 2. volueritis, 3. voluerint.

Tryb łączący.

Czas teraźniejszy.

- L. p. 1. Velim *gdy chcę, abym chciał*, 2. velis,
3. velit;
L. m. 1. Velimus, 2. velitis, 3. velint.

Czas przeszły niedokonany.

- L. p. 1. Vellem *chciałbym*, 2. velles, 3. vellet;
L. m. 1. Vellemus, 2. velletis, 3. vellent.

Czas przeszły dokonany.

- L. p. 1. Voluerim *abym chciał*, 2. volueris, 3. voluerit;
L. m. 1. Voluerimus, 2. volueritis, 3. voluerint.

Czas zaprzeczony.

- L. p. 1. Voluissem *chciałbym był*, 2. voluisses,
3. voluisset;
L. m. 1. Voluissemus, 2. voluissetis, 3. voluissent.

Tryb bezokoliczny.

Czas teraźniejszy i przeszły niedokonny.

Velle *chcieć, że chcę i t. d.*

Czas przeszły dokonany i zaprzeszy.

Voluisse *chcieć* było, *że chciałem* i t. d.

Imiesłowy zwyczajne.

Czas terażniejszy.

Volens *chcący, chcąca, chcące.*

Imiesłowy osobliwe.

Gerundia.

1. Volendum, 2. volendi, 3. volendo, 4. volendum,
6. volendo.

IV. NOLO.

Tryb oznajmujący.

Czas terażniejszy.

L. p. 1. Nolo *nie chcę*, 2. non vis, 3. non vult;

L. m. 1. Nolumus, 2. non vultis, 3. nolunt.

Czas przeszły niedokonany.

L. p. 1. Nolebam *nie chciałem*, 2. nolebas, 3. nole-
bat;

L. m. 1. Nolebamus, 2. nolebatis, 3. nolebant.

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. Nolui *nie chciałem*, 2. noluisti, 3. noluit;

L. m. 1. Noluiumus, 2. nolulistis, 3. noluerunt *albo*
noluere.

Czas zaprzeszły.

- L. p. 1. Noluera*m nie chciałem być*, 2. nolueras,
3. Noluerat;
L. m. 1. Noluera*mus*, 2. nolueratis, 3. noluerant.

Czas przyszły niedokonany.

- L. p. 1. Nolem *nie będę chciał*, 2. noles, 3. nolet;
L. m. 1. Nolemus, 2. noletis, 3. nolent.

Czas przyszły dokonany.

- L. p. 1. Noluero *nie zechcę*, 2. nolueris, 3. noluerit;
L. m. 1. Nolucri*mus*, 2. nolueritis, 3. noluerint.

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

- L. p. 2. Noli *nie chciej*; L. m. 2. nolite.

Z naleganiem.

- L. p. 2. Nolito *nie chciejże*, 3. nolito;
L. m. 2. Nolitote, 3. nolunto.

Tryb łączący.

Czas terażniejszy.

- L. p. 1. Nolim *gdy nie chcę, abym nie chciał*, 2.
nolis, 3. nolit;
L. m. 1. Nolimus, 2. nolitis, 3. nolint.

Czas przeszły niedokonany.

- L. p. 1. Nollem *nie chciałbym*, 2. nolles, 3. nollet;
L. m. 1. Nollemus, 2. nolletis, 3. nollet.

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. Nolucri^m *abym nie chciał*, 2. nolueris, 3. noluerit;

L. m. 1. Nolucri^mus, 2. nolueritis, 3. noluerint.

Czas zaprzeszły.

L. p. 1. Noluiss^em *nie chciałbym był*, 2. noluis^ses, 3. noluis^set;

L. m. 1. Noluiss^em^{us}, 2. noluis^setis, 3. noluis^sent.

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

Nol^e *nie chceć*, że niech^eć i t. d.

Czas przeszły dokonany i zaprzeszły.

Noluisse *nie chceć było*, że nie chcia^em i t. d.

Imiesłowy zwyczajne.

Czas terażniejszy.

Nolens *nie chcący*, nie chc^eca, nie chc^ece.

V. M A L O.

Tryb oznajmujący.

Czas terażniejszy.

L. p. 1. Malo *wolę*, 2. mavis, 3. mavult;

L. m. 1. Malumus, 2. mavultis, 3. mavult.

Czas przeszły niedokonany.

- L. p. 1. Malebam *wolałem*, 2. malebas, 3. malebat;
L. m. 1. Malebamus, 2. malebatis, 3. malebaut.

Czas przeszły dokonany.

- L. p. 1. Malui *wolałem*, 2. maluisti, 3. maluit;
L. m. 1. Maluimus, 2. maluistis, 3. maluerunt *albo*
maluere.

Czas zaprzyszły.

- L. p. 1. Malueram *wolałem był*, 2. malueras, 3. ma-
luerat;
L. m. 1. Malueramus, 2. malueratis, 3. maluerant.

Czas przyszły niedokonany.

- L. p. 1. Malam *będę wolał*, 2. males, 3. malet;
L. m. 2. Malemus, 2. maleritis, 3. malent.

Czas przyszły dokonany.

- L. p. 1. Maluero *będę wolał*, 2. malueris, 3. ma-
luerit;
L. m. 1. Maluerimus, 2. malueritis, 3. maluerint.

Tryb łączący.

Czas teraźniejszy.

- L. p. 1. Malim *gdy wolę, abym wolał*, 2. malis,
3. malit;
L. m. 1. Malimus, 2. malitis, 3. malint.

Czas przeszły niedokonany.

- L. p. 1. Mallem *wolałbym*, 2. malles, 3. mallet;
L. m. 1. Mallemus, 2. malletis, 3. mallent.

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. Maluerim *aby*m *wolał*, 2. malueris, 3. maluerit;

L. m. 1. Maluerimus, 2. malueritis, 3. maluerint.

Czas zaprzeszy.

L. p. 1. Maluissem *wolał*by^m *był*, 2. maluisses, 3. maluisset;

L. m. 1. Maluissemus, 2. maluissetis, 3. maluissent.

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

Malle *woleć*, *że wole* i t. d.

Czas przeszły dokonany i zaprzeszy.

Maluisse *woleć*, *że wolał*em i t. d.

VI. E D O.

Odmiana czynna.

Tryb oznajmujący.

Czas terażniejszy.

L. p. 1. Edo *jém*, 3. edis *albo* es, 3. edit *albo* est;

L. m. 1. Edimus, 2. editis *albo* estis, 3. edunt.

Czas przeszły niedokonany.

L. p. 1. Edebam *jadł*em, 2. edebas, 3. edebat;

L. m. 1. Edebamus, 2. edebatis, 3. edebant.

Czas przeszły dokonany.

- L. p. 1. Edi *zjadłem*, 2. edisti, 3. edit;
L. m. 1. Edimus, 2. edistis, 3. ederunt *albo* edere.

Czas zaprzeczły.

- L. p. 1. Ederam *zjadłem był*, 2. ederas, 3. ederat;
L. m. 1. Ederamūs, 2. ederatis, 3. ederant.

Czas przyszły niedokonany.

- L. p. 1. Edam *będę jadł*, 2. edes, 3. edet;
L. m. 1. Edemus, 2. edetis, 3. edent.

Czas przyszły dokonany.

- L. p. 1. Edero *zjem*, 2. ederis, 3. ederit;
L. m. 1. Ederimus, 2. ederitis, 3. ederint.

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

- L. p. 2. Ede *albo* es *jedz*; L. m. 2. Edite *albo* este.

Z naleganiem.

- L. p. 2. Edito *albo* esto *jédźże*, 3. edito *albo* edat;
L. m. 2. Editote *albo* estote, 3. edunto.

Tryb łączący.

Czas terażniejszy.

- L. p. 1. Edam *gdy jem*, *abym jadł*, 2. edas, 3. edat;
L. m. 1. Edamus, 2. edatis, 3. edant.

Czas przeszły niedokonany.

- L. p. 1. Ederem albo essem jadłbym, 2. ederes albo esses, 3. ederet albo esset.
L. m. 1. Ederemus albo essemus, 2. ederetis albo essetis, 3. edereut albo essent.

*Czas przeszły dokonany.**

- L. p. 1. Ederim abym zjadł, 2. ederis, 3. ederit.
L. m. 1. Ederimus, 2. ederitis, ederint.

Czas zaprzeszy.

- L. p. 1. Edissem zjadłbym był, 2. edisses, 3. edisset.
L. m. 1. Edissemus, 2. edissetis, 3. edissent.

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

Edere albo esse jeść, że jem i t. d.

Czas przeszły dokonany i zaprzeszy.

Edisse jeść było, że jadł i t. d.

Czas przyszy.

L. p. 1 przyp. Esurus, a, um, esse.

4 przyp. Esurum, am, um, esse Ze będę jadł,
że będziesz jadł i t. d.

L. m. 1 przyp. Esuri, ae, a, esse.

4 przyp. Esuros, as, a, esse Ze będziemy jedli,
że będziecie jedli i t. d.

Imiesłowy zwyczajne.

Czas terażniejszy.

Edens jedzący, jedząca, jedzące.

Czas przyszedły.

Esurus, a, um, Mający jeść i t. d.

Imiesłowy osobliwe:

Gerundia.

1. Edendum, 2. edendi, 3. edendo, 4. edendum,
6. edendo.

Supina.

Esum.

Esu.

W odmianie biernej żadna nieforemność nie zachodzi.

Uwaga. Tym samym sposobem odmieniają się i złożone, np. *exedo* wyjadam. *aces, exest, exesse* i t. d. *Comedo* objadam, ma imiesłów czasu przeszłego *comesus* albo *comestus*.

VII. E O.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

I. p. 1. *Eo idę*, 2. *is*, 3. *it*.

L. m. 1. *Imus*, 2. *itis*, 3. *eunt*.

Czas przeszły niedokonany.

I. p. 1. *Ibam szedłem*, 2. *ibas*, 3. *ibat*.

L. m. 1. *Ibamus*, 2. *ibatis*, 3. *ibant*.

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. *Ivi poszedłem*, 2. *ivisti*, 3. *ivit*.

L. m. 1. *Ivimus*, 2. *ivistis*, 3. *iverunt* albo *iveret*.

Czas zaprzeczony.

L. p. 1. Iveram poszedłtem był, 2. iveras, 3. iverat,
L. m. 1. Iveramus, 2. iveratis, 3. iverant.

Czas przyszły niedokonany.

L. p. 1. Ibo będąc szedł, 2. ibis, 3. ibit.
L. m. 1. Ibiaus, 2. ibitis, 3. ibunt.

Czas przyszły dokonany.

L. p. 1. Ivero pójdę, 2. iveris, 3. iverit.
L. m. 1. Iverimus, 2. iveritis, 3. iverint.

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

L. p. 2. I idź; L. m. 2. ite.

Bez nalegania.

L. m. 2. Ito idźże, 3. ito; L. m. 2. itote, 3. eunto.

Tryb łączący.

Czas teraźniejszy.

L. p. 1. Eam gdy idę, abym szedł, 2. eas, 3. eat.
L. m. 1. Eamus, 2. eatis, 3. eant.

Czas przeszły niedokonany.

L. p. 1. Irem szedłbym, 2. ires, 3. iret.
L. m. 1. Iremus, 2. iretis, 3. irent.

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. Iverim *abym poszedł*, 2. iveris, 3. iverit.

L. m. 1. Iverimus, 2. iveritis, 3. iverint.

Czas zaprzyszły.

L. p. 1. Ivissem *poszedłbym był*, 2. ivisses, 3. ivisset.

L. m. 1. Ivisserous, 2. ivissetis, 3. ivissent.

Tryb bezokoliczny.

Czas teraźniejszy i przeszły niedokonany.

Ire *iść*, *że idę* i t. d.

Czas przeszły dokonany i zaprzyszły.

Ivisse *iść było*, *żem szedł* i t. d.

Czas przyszły.

L. p. 1 przyp. Iturus, *a, um, esse.*

4 przyp. Iturum, *am, um, esse że pójdę, że pójdiesz* i t. d.

L. m. 1 przyp. Ituri, *ae, a, esse.*

4 przyp. Ituros, *as, a, esse że pójdziemy, że pójdziecie* i t. d.

Imiesłowy zwyczajne.

Czas teraźniejszy.

Iens, 2 *przypadek euntis, Idący, a, e.*

Czas przyszły.

Iturus, *a, um, Mający iść, mająca iść, mające iść.*

Imiesłowy osobliwe.

Gerundia.

1. Eundum, 2. eundi, 3. eundo, 4. eundum, 6. eundo.

Supina.

Itum.

Itu.

Uwaga. Tym samym sposobem odmieniają złożone z *eo*, tylko w czasach przeszłych i przyszłym dokonanym pospolicie głoskę *v* wyrzucają (co w niezłożoném bardzo rzadko się zdarza), i nie mają trybu rozkazującego i imiesłowów zwyczajnych i osobliwych. *Ambio* obiegam, lubo jest złożone z *eo*, odmienia się jednak foremnie podług czwartej konjugacyi, czas tylko przeszły niedokonany trybu oznajmującego ma *ambiebam* albo *ambibam*. *Transeo* przechodzę, lubo się odmienia jak *eo*, ma jednak w czasie przyszłym niedokonanym *transiet* zamiast *transibit*.

VIII. F I O.

Używa się za odmianę bierną słowa *facio* czynię (1).

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

L. p. 1. Fio staję się, 2. fis, 3. fit.

L. m. 1. Fimus, 2. fitis, 3. fiunt.

(1) Podobnież *vapulo* biją mnie, i *veneo* przedają mnie, używają się za odmianę bierną słów czynnych *verbero* biję, *vendo* przedaję. Nazywają się bierno-miakiem (*neutrali passiva*). *Vapulo* odmienia się foremnie podług odmiany czynnej pierwszej konjugacyi, a *veneo* podług słowa nieforemnego *eo*, z którego jest złożone.

Czas przeszły niedokonany.

- L. p. 1. Fiebam *stawałem się*, 2. fiebas, 3. fiebat.
L. m. 1. Fiebamus, 2. fiebatis, 3. fiebant.

Czas przeszły dokonany.

- L. p. 1. Factus, a, um, sum *stałem się*, 2. factus, a, um, es, 3. factus, a, um, est.
L. m. 1. Facti, ae, a, sumus, 2. facti, ae, a, estis, 3. facti, ae, a, sunt.

Czas zaprzyszły.

- L. p. 1. Factus, a, um, eram *stałem się był*, 2. factus, a, um, eras, 3. factus, a, um, erat.
L. m. 1. Facti, ae, a, eramus, 2. facti, ae, a, eratis, 3. facti, ae, a, erant.

Czas przyszły niedokonany.

- L. p. 1. Fiam *będę się stawał*, 2. fietis, 3. fient.
L. m. 1. Fiemus, 2. fietis, 3. fient.

Czas przyszły dokonany.

- L. p. 1. Factus, a, um, ero *stanę się*, 2. factus, a, um, eris, 3. factus, a, um, erit.
L. m. 1. Facti, ae, a, erimus, 2. facti, ae, a, eritis, 3. facti, ae, a, erunt.

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

- L. p. 2. Fi *stań się*; L. m. 2. fite.

Z naleganiem.

- L. p. 2. Fito *stanże się*, 3. fito.
L. m. 2. fitote, 3. fiunto.

Tryb łączący.

Czas teraźniejszy.

- L. p. 1. Fiam gdy się staję, abym się stał, 2. fias,
3. fiat.
L. m. 1. Fiamus, 2. fiatis, 3. fiant.

Czas przeszły niedokonany.

- L. p. 1. Fierem stałbym się, 2. fieres, 3. fieret.
L. m. 1. Fieremus, 2. fieretis, 3. fierent.

Czas przeszły dokonany.

- L. p. 1. Factus, a, um, sim abym się stał, 2. factus,
a, um, sis, 3. factus, a, um, sit.
L. m. 1. Facti, ae, a, simus, 2. facti, ae, a, sitis, 3.
facti, ae, a, sint.

Czas zaprzeczony.

- L. p. 1. Factus, a, um, essem stałbym się był, 2. factus,
a, um, esses, 3. factus, a, um, esset.
L. m. 1. Facti, ae, a, essemus, 2. facti, ae, a, essetis,
3. facti, ae, a, essent.

Tryb bezokoliczny.

Czas teraźniejszy i przeszły niedokonany.

Fieri stać się, że się staje i t. d.

Czas przeszły dokonany i zaprzeczony.

- L. p. 1 przyp. Factus, a, um, esse.
4 przyp. Factum, am, um, esse że się stałem,
że się stałeś i t. d.

L. m. 1 przyp. Facti, ae, a, esse.

4 przyp. Factos, as, a, esse że się staliśmy, że się staliście i t. d.

Czas przyszły.

Factum iri Że się stanę i t. d.

Imiesłowy zwyczajne.

Czas przeszły.

Factus, a, um, który się stał.

Czas przyszły.

Faciendus, a, um, który się ma stać.

O SŁOWACH UŁOMNYCH.

Słowa ułomne (*verba defectiva*) są te, które nie wszystkie mają tryby, czasy i osoby. Takimi są:

I. MEMINI.

Tryb oznajmujący.

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. Memini pamiętam, pamiętałem, 2. meministi,
3. meminit.

L. m. 1. Meminimus, 2. meministis, 3. meminervnt albo meminere.

Czas zaprzyszły.

L. p. 1. Memineram pamiętałem był, 2. memineras,
3. meminerat.

L. m. 1. Memineramus, 2. memineratis, 3. memineraut.

Czas przyszły dokonany.

- L. p. 1. *Meminero będę pamiętał*, 2. *memineris*,
3. *meminerit*.
L. m. 1. *Meminerimus*, 2. *memineritis*, 3. *meminerint*.

Tryb rozkazujący.

- L. p. 2. *Memento pamiętaj*; L. m. 2. *mementote*.

Tryb łączący:

Czas przeszły dokonany.

- L. p. 1. *Meminerim abym pamiętał*, 2. *memineris*,
3. *meminerit*.
L. m. 1. *Meminerimus*, 2. *memineritis*, 3. *meminerint*.

Czas zaprzeszy.

- L. p. 1. *Meminissem pamiętałbym był*, 2. *meminisses*,
3. *meminisset*.
L. m. 1. *Memiuissemus*, 2. *meminissetis*, 3. *meminissent*.

Tryb bezokoliczny.

Czas przeszły dokonany.

Meminisse pamiętać.

II. O D I.

Tryb oznajmujący.

Czas przeszły dokonany.

- L. p. 1. *Odi nienawidzę, nienawidziłem*, 2. *odisti*,
3. *odit*.
L. m. 1. *Odimus*, 2. *odistis*, 3. *oderunt albo odere*.

Czas zaprzeszy.

L. p. 1. Oderam *nienawidzilem był*, 2. oderas,
3. oderat.

L. m. 1. Oderamus, 2. oderatis, 3. oderant.

Czas przyszły dokonany.

L. p. 1. Odero *będę nienawidził*, 2. oderis, 3. oderit.

L. m. 1. Oderimus, 2. oderitis, 3. oderint.

Tryb łączący.

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. Oderim *abym nienawidził*, 2. oderis, 3. oderit.

L. m. 1. Oderimus, 2. oderitis, 3. oderint.

Czas zaprzeszy.

L. p. 1. Odissem *nienawidziłbym był*, 2. odisses,
3. odisset.

L. m. 1. Odissemus, 2. odissetis, 3. odissent.

Tryb bezokoliczny.

Czas przeszły dokonany.

Odisse *nienawidzić.*

Imięstowy zwyczajne.

Czas przeszły.

Osus, a, um, *Nienawidzący, nienawidząca, nienawi-
dzące.*

Czas przyszły.

Osurus, a, um, Mający nienawidzić, mająca nienawidzić, mające nienawidzić.

III. COEPI.

Tryb oznajmujący.

Czas przeszły dokonany. (1).

L. p. 1. *Coepi zaczynam, zacząłem, 2. coepisti, 3. coepit.*

L. m. 1. *Coepimus, 2. coepistis, 3. coeperunt albo coepere.*

Czas zaprzeszyły.

L. p. 1. *Coeperam zacząłem być, 2. coeperas, 3. coeperat.*

L. m. 1. *Coeporamus, 2. coeperatis, 3. coeperant.*

Czas przyszyły dokonany.

L. p. 1. *Coepero zacząę, 2. coeperis, 3. coeperit.*

L. m. 1. *Coeperimus, 2. coeperitis, 3. coeperint.*

Tryb łączący:

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. *Coeperim abym zaczął, 2. coeperis, 3. coeperit.*

L. m. 1. *Coeperimus, 2. coeperitis, 3. coeperint.*

(1) W najdawniejszych pisarzach łacińskich znajduje się tr: ozn. cz. teraz. *coepio*, tr. łącz. cz. teraz. *coepiat*, pize. nied. *coeperet*, tr. bezok. cz. teraz. *coepere*. Zob. *Plaut, Menech*, 5. 5. 57. *Truc.* 1. 1. 25. *Pers*, 1) 3. 41. *Teren, Adel.* 3. 3. 43.

Czas zaprzeszły.

L. p. 1. Coepissem zacząłbym był, 2. coepises, 3. coepisset.

L. m. 1. Coepissemus, 2. coepissetis, 3. coepissent.

Tryb bezokoliczny.

Czas przeszły dokonany.

Coepisse zacząć.

Imięsłów zwyczajny.

Czas przeszły.

Coeptus, a, um, zaczęty, zaczęta, zaczęte.

Uwaga. Biernie znajduje się w trybie oznajmującym cz. przesz. dok. *coeptus, a, um, sum, cz. zaprz. coeptus, a, um, eram.* Używają się najczęściej przy trybach bezokolicznych biernych, np. *Pons institui coeptus est.* CAES. most stawiać zaczęto. *A me bellum coeptum est.* LIV. przemuie wojna zaczęta została.

IV. INQUAM.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

L. p. 1. Inquam mówię, 2. inquis, 3. inquit.

L. m. 1. Inquimus, 2. inquitis, 3. inquiunt.

Czas przeszły dokonany.

L. p. 1. Inquiebam mówiłem, 2. inquiebas, 3. inquiebat.

L. m. 1. Inquiebamus, 2. inquiebatis, 3. inquiebant.

Czas przeszły dokonany.

L. p. 2. Inquisti mówileś, 3. inquit; L. m. 2. inquistis.

Czas przyszły niedokonany.

L. p. 2. Inquies będziesz mówił, 3. inquiet.

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

L. p. 2. Inque mów; L. m. 2. inquite.

Z naleganiem.

L. p. 2. Inquito mówże.

Tryb łączący.

Czas terażniejszy.

L. p. 2. Inquias gdy mówisz, abys mówił; 3. inquat.

L. m. 2. inquistis, 3. inquiet.

V. A J O.

Tryb oznajmujący.

Czas terażniejszy.

L. p. 1. Ajo mówię, 2. ais, 3. ait;

L. m. 3. ajunt.

Czas przeszły niedokonany.

L. p. 1. Ajebam mówiłem, 2. ajebas, 3. ajebat.

L. m. 1. Ajebamus, 2. ajebatis, 3. ajebant.

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

L. p. 2. Ai mów.

Tryb łączący.

Czas teraźniejszy.

L. p. 2. Ajas *gdy mówisz, abys mówił*, 3. ajat.

L. m. 3. Ajant.

Imiesłów zwyczajny.

Czas teraźniejszy.

Aiens.

Uwaga. Za *aiene* czy *mówisz*, używa się często *ain'*.
Podobnież *viden'* za *videsne* czy *widzisz*, *abin'* za *abi-*
sne czy *odchodzisz* i t. p.

VI. F A R I S.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

L. p. 2. Faris *albo fare mówisz*, 3. fatur.

Czas przeszły dokonany.

Fatus, *a, um, sum, es, est, mówiłem*; fati, *ae, a, sumus,*
estis, sunt.

Czas zaprzeczony.

L. p. Fatus *eram mówiłem* *bu*

Czas przyszły niedokonany.

L. p. 1. Fabor *będę mówił.*

Tryb rozkazujący.

Famino *albo fare mów.*

Imiesłowy zwyczajne.

Czas teraźniejszy.

Fans *mówiący, a, e.*

Czas przyszły.

Fandus, a, um, mający, a, e, mówić.

Imięśłów osobliwy.

Gerundium.

Fando mówiąc.

VII. SALVEO.

Tryb oznajmujący.

Czas przyszły niedokonany.

L. p. 2. Salvebis będziesz pozdrowiony.

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

L. p. 2. Salve bądź pozdrowiony; L. m. 2. salvete.

Z naleganiem.

L. p. 2. Salveto bądźże pozdrowiony; 3. salveto.

Tryb bezokoliczny.

Salvere być pozdrowionym.

VIII. DEFIT.

Tryb oznajmujący.

Czas terażniejszy.

L. p. 3. Defit niedostaje; L. m. 3. defiunt.

Tryb łączący.

Czas terażniejszy.

L. p. 3. Defiat gdy niedostaje, aby niedostawało.

Tryb bezokoliczny.

Czas terażniejszy.

— *fieri niedostawać.*

IX. A V E.

Tryb rozkazujący.

Bez nalegania.

L. p. 2. Ave *witaj*; L. m. 2. avete.

Z naleganiem.

L. p. 2. Aveto *witajże*.

Tryb bezokoliczny.

Avere witać.

X. QUAESO.

Tryb oznajmujący.

Czas terażniejszy.

L. p. 1. Quacso *proszę*; L. m. 1. Quaesumus.

XI. INFIT.

Tryb oznajmujący.

Czas terażniejszy.

L. p. 3. Infit *zaczyna*.

XII. APAGE.

Tryb rozkazujący.

L. p. 2. Apage *odwróć się*.

XIII. CEDO.

Tryb rozkazujący.

L. p. 2. Cedo *powiedz, daj*; L. m. 2. cedo, cedite,
cette.

O SŁOWACH NIEOSOBISTYCH.

Słowa nieosobiste (*verba impersonalia*) są te, które się używają tylko w trzeciej osobie liczby pojedynczej.

1. Konjugacyi są: *diluculat* dnieje, *grandinat* grad pada, *vesperat* zmierzcha się.

2. Konjugacyi są: *oportet* potrzeba, *poenitet*, *piget* żal czego, *taedet* (czas prz. dok. *pertaesum est*) nudno jest. Prócz tego: *decet* przystoi, *dedecet* nie przystoi, *libet* albo *lubet* podoba się, *licet* godzi się, wolno, *liquet* jasno jest, które mają i w liczbie mnogiej osobę trzecią, np. *decent*.

3. Konjugacyi są: *lucescit* (cz. prz. nie ma) świta, *ningit*, cz. prz. *ninxit*) śnieg pada, *pluit* (cz. prz. *pluuit* albo *pluit*) deszcz pada, *vesperascit* (cz. prz. nie ma) zmierzcha się, *perpudescit* (cz. prz. nie ma) bardzo wstyd.

Prócz tego niektóre słowa osobiste użyte w trzeciej osobie przybierają znaczenie słów nieosobistych. Takie mi są:

1. Konjugacyi: *fulgurat* błyska się, *praestat* lepiej jest, *tonat* grzmi, *constat* wiadomo jest, *juvat* miło jest, pomaga i t. d.

2. Konjugacyi: *pudet* wstyd jest, *placet* podoba się, *apparet* pokazuje się i t. d.

3. Konjugacyi: *accidit* (cz. prz. *accidit*) trafia się, *conducit* (cz. prz. *conduxit*) pomaga i t. d.

4. Konjugacyi: *convenit*, (cz. prz. *convenit*) przystoi, *evenit* (cz. prz. *evenit*) trafia się i t. d.

Nieforemne: *refert* zależy na czém, które się odmienia jak *fero*, i *interest* zależy na czém, które się odmienia jak słowo posiłkowe *sum*, np. *referebat*, *intererat* i t. d.

Słowa nieosobiste mają pospolicie w trybie oznajmującym, czas teraźniejszy, przeszły niedokonany, przeszły dokonany, zaprzeczony, przyszły niedokonany, przy-

szły dokonany; w *trybie łączącym*, terażniejszy, przeszły niedokonany, przeszły dokonany, zaprzyszły; w *trybie bezokolicznym*, terażniejszy i przeszły dokonany. Nadto, *libet* ma imiesłów czasu terażniejszego *libens*; *licet* ma tenże imiesłów *licens*, a imiesłów cz. przys. *liciturus*; *poenitet* ma imiesł. cz. prz. bier. *poenitendus*; *pudet* ma *pudendus*.

O SKŁADANIU SŁÓW.

Kiedy się słowa składają, natenczas taka co do głosek zachodzi w nich odmiana:

1. Niektóre słowa zamieniają *a* na *e*, lub na *u*, np. *carpo* zrywam, *decarpo* obrywam; *calco* deptę, *conculco* przydeptuję.

2. Bardzo wiele słów prostych zamienia *a* lub *ae* na *i*, np. *habeo* mam, *adhibeo* przykładam.

3. Inne zamieniają *e* na *i*, np. *teneo* trzymam, *abstineo* wstrzymuję się.

4. Inne znowu zamieniają *au* na *e*, *o*, *u*, np. *audio* słyszę, *obedio* jestem posłuszny; *plaudo* klaskam, *explodo* wyszydzam; *claudio*, *includo* zamykam.

5. Słowa zaczynające się od samogłoski, np. *ago* czynię, kiedy się mają składać z przyimka *re*, natenczas dodaje się po przyimku głoska *d* dla gładszego wymawiania. Będzie więc ze słowa *ago* złożone *redigo* przyprowadzam; z *eo* idę, będzie *redeo* powracam.

ROZDZIAŁ CZWARTY.

O IMIESŁOWIE.

Imiesłowy zwyczajne jako imiona przymiotne pochodzące od słowa, odmieniają się przez czasy, rodzaje, liczby i przypadki, a niekiedy nawet przez stopnie.

Imiesłowy kończące się na *ns*, przypadkują się tak, jak przymiotniki jednego zakończenia, z tą różnicą, że przypadek szósty liczby pojedynczej, mają tylko na *e*; kończące się zaś na *rus, ra, rum; tus, ta, tum; ndus, nda, ndum*, przypadkują się podług deklinacji drugiej i pierwszej, jak przymiotniki trzech zakończeń. Przez stopnie odmieniają się te tylko imiesłowy czasu teraźniejszego i przeszłego, które wyrażają przymiot mogący się powiększać, np. *uczony, ucześnie, najucześnie, doctus, doctior, doctissimus*. Następujące imiesłowy nie mają stopnia wyższego: *deditus* przychylny *deditissimus*, *exclusus* wyłączony *exclusissimus*, *meritus* zasłużony *meritissimus*, *persuasus* przekonany *persuasissimus*. Następujące nie mają stopnia najwyższego: *adductus* zwięzły *adductior*, *circumscriptus* ograniczony *circumscripior*, *contractus* skrócony *contractior*, *damnatus* potępiony *damnator*, *explicitus* jasny *explicitior*, *pressus* ścisły *pressior*, *spoliatus* odarty *spoliator*, *tectus* skryty *tector*.

Imiesłowy osobliwe są nicodmienne.

ROZDZIAŁ PIĄTY.

O PRZYSŁÓWKU.

Przysłówki są pierwotne (*primitiva*) i pochodne (*derivativa*).

I. Następujące przysłówki pierwotne odmieniają się przez stopnie.

Diu długo, st. wyż. *diutius*, najw. *diutissima*.

Pene, penitus zupełnie, st. najw. *penissime*.

Saepe często, st. wyż. *saepius*, najw. *saepissime*.

Satis dosyć, st. wyż. *satius*.

Secus inaczej, st. wyż. *secius*.

Tempori wczas, st. wyż. *temporius*.

Uwaga. Niektóre przysłówki pierwotne są zupełnie takie jak przyminki, od których tém się tylko różnią, że nie mają przy sobie przypadku, którymby rządziły, i nie odnoszą się do imion, ale raczej do słów. Takimi są:

Przysłówki.	Przyminki.
<i>Ante</i> wprzód, pierwój.	<i>Ante</i> przed.
<i>Circa</i> naokoło, wszędzie.	<i>Circa</i> około.
<i>Contra</i> przeciwnie.	<i>Contra</i> przeciw.
<i>Juxta</i> zarówno.	<i>Juxta</i> za.
<i>Post</i> potem, później.	<i>Post</i> po.
<i>Super</i> nadto, prócz tego.	<i>Super</i> nad.

II. Przysłówki pochodne formują się:

1. Z rzeczowników, imion rzeczowych i imiesłówów, np. *catervatim* gromadnie, od *caterva* gromada; *coelitus* z nieba, od *coelum* niebo; *noctu* w nocy, od *nox* noc; *caesim* rąbiąc, od *caesus* porąbany; *quater* cztery razy, od *quatuor* cztery.

2. Z przymiotników w następujący sposób:

Jeżeli przymiotnik należy do deklinacji drugiej i pierwszej, jego przysłówek kohezy się na *e*, niekiedy na *o*, a bardzo rzadko na *ter*, np. *pulcher*, *pulchra*, *pulchrum*, *pulchra* pięknie; *certus*, *certa*, *certum*, *certe* zapewne, może, *certo* z pewnością; *tutus*, *tuta*, *tutum*, *tuto* bezpiecznie; *largus*, *larga*, *largum*, *largiter* hojnie; *validus*, *valida*, *validum*, *valide* mocno, *valde* mocno, bardzo. Przysłówek z przymiotnika trzeciej deklinacji formuje się pospolicie, dodając *ter* do trzeciego przypadku liczby pojedynczej, np. *brevis*, 3. prz. *brevi*, *breviter* krótko; *felix*, 3. prz. *felici*, *feliciter* szczęśliwie. Formując przysłówek od przymiotnika na *ns*, wyrzuca się zakończenie trzeciego przypadku, np. *sapiens*, 3. prz. *sapienti*, *sapienter* mądrze. Od przymiotników: *audax*, *difficilis*, *nuperus*, *recens*, pochodzą przysłówki, *audacter* śmiało, *difficile* albo *difficulter*

trudno, *nuper* niedawno, *recens* czasem *recenter* świeżo. Od wielu przymiotników trzeciej deklinacji rodzaj męski używa się w znaczeniu przysłówka, np. *dulce* słodko, od *dulcis*; *sublime* wysoko, od *sublimis*; *facile* łatwo, od *facilis* i t. d.

Przysłówki formowane od przymiotników odmieniających się przez stopnie, mają także stopień wyższy i najwyższy. Stopnie te formują od swoich przymiotników, dodając do przypadku kończącego się na *i*, zgłoskę *us* na stopień wyższy; a *ssime* na stopień najwyższy: np. *longe* długo, od przymiotnika *longus*, z prz. *longi*; ma stopień wyższy *longius*, najwyższy *longissime*; *sapienter* mądrze, *sapiens*, *sapientis*, *sapienti*, *sapientius*, *sapientissime*, *valde* bardzo, *valdius*, *valdissime*. Przysłówki niesforemne co do stopniowania są: 1d. Formowane z przymiotników zakończonych w stopniu najwyższym na *rimus*, mają tenże stopień najwyższy na *rime*, np. *pulchre* pięknie, od *pulcher*, ma *pulchrius*, *pulcherrime*. 2re. Formowane z przymiotników: *facilis* łatwy, *humilis* niski, *similis* podobny, ze złożonemi, mają stopień najwyższy na *lime*, np. *facile* łatwo, *facilius*, *facillime*; *difficile* trudno, *difficilius*, *difficillime*. 3cie. Bene dobrze, ma stop. wyż. *melius*, najw. *optime*; male źle, *pejus*, *pessime*; *multum* wiele, *plus*, *plurimum*; *parum* mało, *minus*, *minime*; *prope* blisko, *propius*, *proxime*. Przysłówki nie mają tych stopni, na których zbywa przymiotnikom, od których są uformowane, np. *ocius* prędzej, ma tylko ten stopień wyż. i najw. *ociissime*, gdyż formuje się od ułomnego przymiotnika, *ocior*. Podobnie jest tylko st. równy *festinate* spieszenie, wyższy *festinatius*; st. rów. *novae* albo *noviter* nowo, st. najw. *novissime*; st. wyż. *magis* bardziej, najw. *maxime*; st. wyż. *potius* bardziej, najw. *potissime* albo *potissimum*.

Uwaga. Okoliczność przeczenia wyraża się w polskim języku dwoma przysłówkami, w łacińskim zaś, jednym tylko, np. Nigdy nie słyszano, *nunquam auditum est.* Cic. Dwa przeczenia w języku łacińskim są znakiem twierdzenia, np. *Nihil non meruit.* NER. na coś zasłużył.

ROZDZIAŁ SZÓSTY.

O DOCHODZENIU ZNACZENIA WYRAZÓW Z ICH ZAKOŃCZENIA
ALBO SKŁADAJĄCYCH PRZYIMKÓW.

I. Uwagi nad Rzeczownikami.

Rzeczowniki zakończone na:

1. *Io* i *us* czwartej deklinacji, oznaczają pewną czynność, np. *lectio* czytanie, *jactus* rzucanie.
2. *Or* i *ix*, jeżeli od słów pochodzą, znaczą sprawcę czego, np. od *vinco* zwyciężam, *victor* zwycięzca, *victrix* zwyciężycielka.
3. *Ellus*, *ella*, *olus*, *ola*, *ulus*, *ula*, oznaczają zdrobniałość, np. *libellus* rzędeczka, *fabella* bajeczka, *filiolus* synek, *filiola* córeczka, *rivulus* strumyczek, *portiuncula* cząsteczka.
4. *Etum* oznaczają miejsce zarosłe drzewem, krzewami lub innymi roślinami, np. *quercetum* dębina, *dumetum* ciernisko, *arundinetum* trzcinisko.
5. *Us* oznaczają drzewo, a *um* jego owoc, np. *malus* jabłoń, *malum* jabłko; *cerasus* drzewo wiśnia, *cerasum* owoc wiśnia.

II. Uwagi nad przymiotnikami.

Znaczenie przymiotników zawisto albo od zakończenia, albo od przyimków składających.

A. Co do zakończenia.

Przymiotniki zakończone na:

1. *Osus* oznaczają osobę lub rzecz pełną czego, np. *gloriosus pełen chwały*, *arenosus piaszczysty*.
2. *Bilis*; a szczególnie na *abilis*, oznaczają albo wartość albo łatwość, np. *intelligibilis łatwy do zrozumienia*, *mutabilis zmienny*, *mirabilis podziwienia godny*.
3. *Eus* oznaczają materią, np. *aureus złoty*, *luteus płócienny*.
4. *Inus* wyrażają zmianę rzeczownika na przymiotnik, np. przymiotnik *marinus morski* utworzony jest z rzeczownika *mare* morze.

B. Co do przyimków składających.

1. Przyimek *per* znaczy w wyrazach złożonych, *bardzo*, np. *permagnus bardzo wielki*, *perdifficilis bardzo trudny*.
2. *Prae* oznacza także *bardzo*, np. *praecelestus bardzo wysoki*, *praeacutus bardzo ostry*.
3. *In* wyraża znaczenie przeciwne temu, jakie się w wyrazie zamyka, np. *certus pewny*, *incertus niepewny*; *felix szczęśliwy*, *infelix nieszczęśliwy*.
4. *Sub* wyraża *nieco*, *przy*, np. *subamarus nieco gorzki*, *subdifficilis przytrudny*.

III. Uwagi nad słowami.

Znaczenie słów zawisło albo od zakończenia albo od przyimków składających.

A. Co do zakończenia.

1. Słowa do pierwszej konjugacji należące, formowane od przymiotników, mają pospolicie znacze-

nie czynności, np. liberare *uwalniać*, od liber *wolny*; mitigare *złagodzić*, od mitis *łagodny*; caecare *oślepić*, od caecus *ślepy*.

2. Zakończone na *ito* wyrażają czynność jaką często powtarzaną, i dla tego nazywają się *częstotliwemi* (frequentativa). Wszystkie zaś należą do pierwszej konjugacyi, i pospolicie formują się od *Supinum* słów jednotliwych, np. lectitare *czytywać*, od Sup. lectum *słowa jednotliwego* lego *czytam*; dictitare *mawiać*, od Sup. dictum *słowa jedn.* dico *mówię*.
3. Zakończone na *seo* zwykle oznaczają początek jakiej czynności, i dla tego nazywają się (inchoativa), np. albescio *bieleję*, calesco *zagrzewam się*.

B. Co do przyimków składających.

1. Przyimek nierozdzielny *con* albo *com* oznacza złączenie, np. contraho *ściągam*, compono *składam*, colligo (zamiast conligo) *zbieram*, corumpo (zamiast conrumpe) *zrywam*.
2. Przyimek *di* albo *dis* oznacza rozłączenie, np. diduco *rozprowadzam*, disjungo *rozłączam*.
3. Przyimek *re* znaczy powrót jakiej czynności, np. reduco *odprowadzam*, redeo *powracam*.
4. *A* albo *ab* znaczą od, np. avolo *odlatuję*, abjicio *odrzućcam*.
5. *De* znaczy z albo za, np. dejicio *zrzucam*, detineo *zatrzymuję*.
6. *E* albo *ex* tłumaczą się przez przyimek nierozdzielny *wy*, np. exeo *wychodzę*, educio *wyprowadzam*.
7. *Prae* kiedy jest na początku słowa, znaczy *prze*, np. praedico *przepowiadam*, praescribo *przepisuję*.

8. *Pro* znaczy *wy*, np. *produco* wyprowadzam,
progredior występuję.

IV. Uwagi nad przysłówkami.

Przysłówki kończące się na *tim*, pochodzą pospo-
licie od rzeczowników, i oznaczają *wymiar równej*
części, np. *catervatim* gromaźnie, *viritim* po jedne-
mu.

C Z E Ś Ć III.

O SKŁADNI.



ROZDZIAŁ PIERWSZY

SKŁADNIA SZYKU.

Jak w polskim tak i w łacińskim języku szykują się pospolicie wyrazy porządkiem przekładanym: często jednakże dla lepszego zrozumienia mowy łacińskiej, musimy wyrazy szykiem nieprzekładanym czyli grammatycznym, układać.

Szyk grammatyczny robi się w ten sposób: 1od bierze się przysłówek; 2re, Przypadek pierwszy czy wyraźny, czy domyślny, i należący do niego przymiotnik; 3cie, Słowo okoliczne i bezokoliczne; 4te, Przypadek należący do słowa; 5te, Trzecie przypadki zaimków *ego*, *tu*, *sui* i inne tym podobne; 6te, Przyimek, i należący do niego przypadek.

Szyk takowy wiele także pomaga do przekładania z polskiego na łaciński: przy czém trzeba sobie czynić następujące uwagi: I. nad imieniem: 1. którego jest rodzaju, 2. której liczby, 3. w którym przypadku, 4. do której deklinacyi należy. II. Nad słowem: 1. w któ-

rej jest osobie, 2. której liczby, 3. którego czasu, 4. którego trybu, 5. której konjugacji, 6. której odmiany, czynnej czy biernej, 7. którym przypadkiem rządzi.

ROZDZIAŁ DRUGI.

SKŁADNIA ZGODY:

A. Zgoda Przymiotnika z Rzeczownikiem.

1. Przymiotnik (a) z rzeczownikiem zgadza się w rodzaju, liczbie i przypadku, np. *Mundus globosus est*. Cic. świat jest kulisty. *Mediocritas optima est*. Cic. mierność jest najlepsza. *Maximum animal terrestre est elephas*. PLIN. największy zwierz lądowy jest słoń. *Agri non omnes frugiferi sunt*. Cic. nie wszystkie pola są żyzne.

2. Przymiotnik należący do kilku rzeczowników żywotnych jednego rodzaju, kładzie się w tymże rodzaju co i rzeczowniki, ale w liczbie mnogiej, np. *Pater et filius similes*. PLIN. ojciec i syn podobni. *Soror et amita jucundissimae*. Cic. siostra i ciotka najmiłsze.

3. Przymiotnik należący do kilku rzeczowników żywotnych różnego rodzaju, albo zgadza się z ostatnim lub głównym rzeczownikiem w rodzaju, liczbie i przypadku; albo kładzie się w liczbie mnogiej z rodzajem przedniejszym: rodzaj zaś męzki przedniejszy jest od

(a) Pod wyrazem Przymiotnik rozumiemy właściwie imiona przymiotne, imiona liczebne, mianowicie porządkowe i podzielne, imiona przymiotne i imiesłowu: co w ogólności, Grammatycy nazywają *Predykat*. Rzeczownikowi zaś dają nazwisko *Subjekt*.

żeńskiego, żeński od nijakiego; co dzieje się w ten czas nawet, kiedy jeden rzeczownik kładzie się w przypadku szóstym z przyimkiem *cum*, z, np. *Ibi Orgetorigis filia atque unus e filiis captus est*. CAES. tam Orgetoryxa córka i jeden z synów pojmany został. *Caper tibi saluus et hoedi*. VIRG. kozieł ci ocalał i kozłeta. *Pater et mater mortui*. TRR. ojciec i matka umarli. *Ilium cum Lauso de Numitore sali*. OVID. Ilium z Lauzem z Numitora zrodzeni.

4. Przymiotnik należący do kilku rzeczowników nieżywotnych jednego rodzaju, kładzie się w liczbie mnogiej, w tym samym rodzaju co rzeczowniki, albo też czasem w rodzaju nijakim, np. *Carthago atque Numantia potentissimae*. CIC. Kartagina i Numancya najpotężniejsze. *Arcus et calami donata*. VIRG. łuk i strzały darowane.

5. Przymiotnik należący do kilku rzeczowników nieżywotnych różnego rodzaju, kładzie się w liczbie mnogiej w rodzaju nijakim; niekiedy zaś zgodza się z ostatnim rzeczownikiem, np. *Divitiae, decus, gloria in oculis sita sunt*. SALL. bogactwa, zaszczyt, chwata przed oczami leżą. *Honos et gloria constituta est*. CIC. cześć i chwata jest przeznaczona.

Uwaga. Niekiedy kładzie się sam przymiotnik bez żadnego rzeczownika, w rodzaju nijakim, częściej w liczbie mnogiej jak pojedynczej. Takiemu przymiotnikowi w polskiem tłumaczeniu, dodaje się wyraz *rzecz*, np. *Videntur omnia repentina graviora*. CIC. wszystkie rzeczy niespodziane zdają się być przykrzejsze. *Bonum valetudo, miserum est morbus*. CIC. dobra rzecz zdrowie, a nieszczęśliwa choroba. Tłumacząc zaś z polskiego na łaciński, gdy wyraz *rzecz*, gdzie go się łatwo domyślić można, opuszczamy; należący do niego przymiotnik kładzie się w rodzaju nijakim; w liczbie pojedynczej, gdy o jednej rzeczy, a w mnogiej, gdy o

więcej rzeczach jest mowa, np. Rzecz źle nabyta na złe wychodzi, *male partum male disperit*. PLAUT. Rzeczy umiarkowane długo trwają, *moderata durant*. SEN.

B. *Appozycya* (Substantiva continuata).

Appozycyą Grammatycy nazywają ten rzeczownik, który się ściąga do imienia własnego lub innego rzeczownika, i służy do objaśnienia tychże. Appozycya ze swoim rzeczownikiem zgadza się w przypadku, a jeżeli można, w rodzaju i liczbie, np. *Bucephalus, Alexandri equus, videbatur sentire quem veheret*. CURT. Bucefalus, koń Alexandrą, zdawał się czuć kogo niesie. *Vidi hunc ipsum Hortensium, lumen et ornamentum reipublicae*. CIC. widziałem tego samego Hortensjusza, światło i ozdobę rzeczypospolitej. *Corinthiis, nobilissimae Graeciae civitati, bellum indictum est*. EATR. Koryntyanom najznakomitszemu miastu Grecyi, wojna wypowiedziana została.

C. *Zgoda zaimek względny z należącym do niego rzeczownikiem* (Relativi cum Antecedente).

Zaimek względny *qui, quae, quod*, który, która, które, z rzeczownikiem, do którego należy, zgadza się w rodzaju i liczbie; kładzie się zaś w tym przypadku, jakiego wymaga to zdanie, do którego *qui, quae, quod* należy. Toż samo rozumieć się ma o przymiotnikach *qualis* jaki, *quantus* jak wielki, np. *Ha est jucundissima amicitia, quam similitudo morum conjugavit*. CIC. ta przyjaźń jest najprzyjemniejsza, którą podobieństwo obyczajów skojarzyło. *Campus, qualem saepe solemus despiceret*. VIRG. pole, jakie często zwykliśmy widzieć. *Tantae multitudinis, quantam capit urbs nostra, concursus est ad me factus*. CIC. tak

wielkie mnóstwo ludzi, 'jakie objąć może miasto nasze, do mnie się zbiegło.

Uwaga. Zaimek względny należący do kilku rzeczowników, zgadza się z nimi tak, jak przymiotnik z kilku rzeczownikami.

D. Zgoda Słowa osobistego z Przypadkiem pierwszym.

1. Słowo osobiste z przypadkiem pierwszym czy wyrażonym, czy domyślnym, zgadza się w osobie i liczbie, np. *Labor omnia vincit. Virg.* praca wszystko zwycięża. *Non fallam opinionem tuam. Cic.* nie zawiodę twego oczekiwania.

2. Słowo osobiste należące do kilku pierwszych przypadków jednakowej osoby, oznaczających rzeczy żywotne, kładzie się w liczbie mnogiej. Czasem niektóre przypadki pierwsze zamieniają się na szósty z przyimkiem *cum* z; w ten czas słowo albo się zgadza z pozostałemi pierwszymi przypadkami, albo też kładzie się w liczbie mnogiej, gdy wyraz z przyimkiem *cum* położony wielość oznacza, np. *Plato et Aristoteles de justitia multa dixerunt. Cic.* Plato i Arystoteles o sprawiedliwości wiele powiedzieli. *Gentius cum fratre et filiis ante currum ductus est. Eon.* Genecyusz z bratem i synami przed wozem był prowadzony. *Demosthenes cum ceteris in exilium erant expulsiv. Nep.* Demostenes z innymi na wygnanie był postany.

3. Słowo osobiste należące do kilku pierwszych przypadków jednakowej osoby, oznaczających rzeczy nieżywotne, kładzie się albo w liczbie pojedynczej albo mnogiej. Jeżeli zaś jeden z tych pierwszych przypadków jest w liczbie mnogiej, słowo kładzie się w liczbie mnogiej, np. *Mens, ratio et consilium in senibus est. Cic.* rozum, rozsądek i rada w starych jest. *Au-*

dacia, largitio, avaritia, vigebant. SALL. zuchwalstwo, rozrzutność i łakomstwo się wzmagają. *Frons, oculi, vultus, persaepe mentiuntur.* CIC. czoło, oczy, twarz, bardzo często zwodzą.

4. Słowo osobiste należące do kilku pierwszych przypadków, będących nie w jednakowej osobie, kładzie się w liczbie mnogiej, zgadzając się z osobą przedniejszą: pierwsza zaś osoba jest przedniejsza od drugiej, druga od trzeciej. Czasem jeden przypadek pierwszy zamienia się na szósty z przyimkiem *cum* z, a w tenczas słowo zgadzać się może z pozostałym pierwszym przypadkiem, np. *Haec neque ego, neque tu fecimus.* TER. ani ja, ani ty nie zrobiliśmy tego. *Divellimur inde Iphitus et Pelias mecum.* VIRG. wyrwamy się z tamtąd, Iphitus, Pelias i ja. *Tu ipse cum Sexto scire velim quid cogites.* CIC. chciałbym wiedzieć co ty myślisz i Sextus, np. *Si modo ego et vos scimus inurbanum lepido seponere dictu* żart niegrzeczny od dowcipnie wesołego rozróżnić). HOR. A. P. 272. *Spolia ampla (łupy okazałe) refertis tuque puer tuus.* VIRG. Aen. 4. 93.

5. Słowa osobiste czynne w polskim języku położona z zaimkiem *się*, w łacińskim tłumaczą się niekiedy przez słowa bierne, np. Szczęście razem z obyczajami się zmienia, *fortuna simul cum moribus immutatur.* SALL.

Uwaga. Czasem przymiotnik nie zgadza się ze swoim rzeczownikiem, a słowo ze swoim przypadkiem pierwszym, ale z domyślnym ich znaczeniem. To się najczęściej zdarza przy imionach zbiorowych: *plebs* pospolstwo, *turba* mnóstwo, *pars* część i t. p. tudzież przy *quisque* każdy, *uterque* jeden i drugi, np. *Capita conjuratiōnis virgis caesi ac securi percussi sunt.* LIV. naczelnicy spisku różgami ochłostani i toporami pozabijani zostali. *Ingens turba circumfusi fremebant.*

LIV. niezmierne mnóstwo do koła stojące mrucało. *Magna multitudo undique convenerant.* CAES. wielkie mnóstwo zewsząd się zbiegło. *Pro se quisque caedunt resistentes.* LIV. każdy jak może zabija opierających się. *Uterque eorum, e castris exercitum educunt.* CAES. jeden i drugi wyprowadza wojsko z obozu.

Składnia nieosobista (Constructio impersonalis).

Składnia nieosobista jest wtenczas, gdy się mówi bez wyrażenia osoby działającej, np. *Idzie się.* *Potrzebnych środków użyto.* *Dla ciebie uczyniono.* *Będzie się o tem myślało.* W języku łacińskim nieosobistość wyraża się pospolicie przez trzecią osobę liczby pojedynczej słów, nawet nijakich, w odmianie bierniej w rodzaju nijakim położonych, np. *Facile intelligitur, nos ad societatem natos esse.* CIC. łatwo pojąć, żeśmy do towarzystwa zrodzeni. *Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur.* SEN. każdy roztropny nie dla tego karze, że wykroczo, ale żeby nie wykraczano. Ponieważ zaś słowa: *incipio* zaczynam, *possum* mogę, *volo* chcę, i inne oznaczające czynność niedokonaną (*verba imperfectae actionis*) biernie się nie używają; więc dla wyrażenia nieosobistości, kładą się: albo w drugiej osobie liczby pojedynczej jednego z trzech pierwszych czasów trybu łączącego; albo też w trzeciej osobie liczby pojedynczej, a będący przy nich tryb bezokoliczny, pospolicie (lubo nie zawsze) kładzie się w odmianie bierniej, np. *Priusquam incipias, consulto, est ubi consulueris, mature facto opus est.* SALL. trzeba dobrze rozważyć nim się co zacznie, a rozważywszy, spiesznie działać. *Optimum est pati, quod emendare non possis.* SEN. najlepiej jest znieść, czego poprawić nie można. *Difficile est tacere, cum doleas:* CIC.

trudno milezcć, gdy co dolega. *Non potest jucunde vivi, nisi cum virtute vivatur.* CIC. bez cnoty nie można żyć przyjemnie. *Ex quo judicari posset.* CAES. z czegooby sądzić można. *Sed tamen in his vitiis inest illa magna commoditas, quod ubique gentium est, ut ad eam urbem possit adnare.* CIC. lecz jednak przy tych niedogodnościach jest owa wielka wygoda, że do takiego miasta można zewsząd dopłynąć. Sposób wyrażania nieosobistości przez drugą osobę czasów trybu łączącego, bardzo często jest używany i z takimi słowami, które w składni nieosobistej mogłyby przyjąć odmianę bierną: niekiedy nawet ze słowami czynno-biernymi, które z natury swojej najmniej są sposobne do wyrażenia 'nieosobistości, np. *Malo si quid benefacias, id beneficium interit.* PLAUT. dobrodziejstwo złemu wyświadczone, ginie. *Quem neque gloria, neque pericula excitant, nequidquam hortere.* SALL. kogo ani chwala, ani niebezpieczeństwa nie pobudzają, na próżno zachęcać.

Słowo *est* jest, dodane do trybu bezokolicznego, wyraża także nieosobistość, np. *Est cernere* można postrzedz.

Składnia imion liczbowych pierwotnych (cardinalium).

Imiona liczbowe pierwotne od *unus* do *duo millia* tudzież wyrazy oznaczające ogólne ilości, uważają się za przymiotniki, i jako takie ze swemi rzeczownikiem zgadzać się muszą, np. *Sexcenti viri.* JUVR. sześć mężów. *Passus sexcentos.* CAES. sześć set sążni. *Quot civitates.* EUTR. kilka miast. *Quot homines, et sententiae.* TER. co głowa, to rozum. Od *duo millia*, imiona liczbowe pierwotne mają własności rzeczowników, i dla tego należący do nich rzeczownik będzie

się w przypadku drugim, np. *Epicurus non sexcenta millia mundorum, sed innumerabilia ausus est dicere*. Cic. Epikur odważył się powiedzieć, że nie sześć kroć sto tysięcy światów, ale niezliczone są. Gdy jednakże ilość tysięcy wyraża się przez przysłówki liczbowe *bis, ter* i t. d. to jest gdy zamiast *duo millia, tria millia* i t. d. mówi się *bis mille, ter mille* i t. d. tudzież, gdy po tysiącach następują inne mniejsze liczby; imiona liczbowe pierwotne są przymiotnikami, i zgadzają się ze swojemi rzeczownikami, np. *Bis mille equos*. Hor. dwa tysiące koni. *Hostes capti sunt circiter duo millia octingenti*. Liv. pojmano nieprzyjaciół blisko dwa tysiące ósm set.

Uwaga. *Mille* czasem bierze się rzeczownie, i wtenczas należący do niego rzeczownik kładzie się w przypadku drugim, np. *Mille misit militum*. Nep. posłał tysiąc żołnierzy.

O imionach własnych miast, wsi, zamków,

1. Na pytanie *gdzie?* Imiona własne miast, wsi, zamków, należące do deklinacyi pierwszej i drugiej, jeżeli są w liczbie pojedynczej, kładą się w przypadku drugim; jeżeli zaś są w liczbie mnogiej, lub należą do deklinacyi trzeciej, kładą się w przypadku szóstym bez przyimka, np. *Ut Romae Consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur*. Nep. jak w Rzymie Konsulów, tak w Kartaginie corocznie po dwóch Królów obierano. *Artemisia, Mausoli Cariae regis uxor, nobilis illud Halicarnassi fecit sepulcrum*, Cic. Artemizya żona Mauzola Króla Karyjskiego, ów sławny grob w Halikarnasie wystawiła. *Tusculi ante, quam Romae sumta sunt arma*. Liv. pierwój w Tusculum niż w Rzymie wzięto się do oręża. *Antipater Tyrius Athenis mortuus est*. Cic. Antypater Tyryjczyk w A-

tonach umarł. *Delphis oracula jam non eduntur.* Cic. w Delfach wyrocznie już nie są ogłaszane.

2. Na pytanie *dokąd?* imiona własne miast, wsi, zamków, kładą się w przypadku czwartym bez przyimka, np. *Corpus Alexandri Memphim, et inde paucis post annis Alexandriam translatum est.* Curt. ciało Alexandra do Memfis, a z tamąd w kilka lat później do Alexandryi przeniesione zostało. *Multae nationes quondam Delphos ad Apollinis oraculum profectae sunt.* Cic. wiele narodów udawało się niegdyś do Delf do wyroczni Apollina.

3. Na pytanie *z kąd?* imiona własne miast, wsi, zamków, kładą się w przypadku szóstym bez przyimka, np. *Vestorius me per litteras facit certiozem, te Roma profectum esse.* Cic. Westoryusz listownie mię uwiadomia, żeś z Rzymu wyjechał. *Timoleon Coryntho arcessivit colonos.* Nep. Tymoleon z Koryntu sprowadził osadników. Niekiedy, ale bardzo rzadko, dodaje się przyimek *a* albo *ab*, np. *Nec a Corintho nec ab Tarquinis.* Liv. ani z Koryntu ani z Tarkwiniów.

4. Na pytanie *którędy?* imiona własne miast, wsi, zamków, kładą się w przypadku czwartym z przyimkiem *per* przez, np. *Provinciam Boeticam per Ticinum est petiturus.* Plin. Jun. do prowincyi Betyki ma się udać przez Tycyn.

Uwaga 1. Imiona *urbe* miasto, *oppidum* miasto, *locus* miejsce, jako appozycya przydane imionom własnym miast, wsi, zamków, na pytanie *gdzie?* kładą się w przypadku szóstym bez przyimka, np. *Archias Antochiae natus est, celebri quondam urbe et copiosa.* Cic. Archiasz urodził się w Antyochi, ludném niegdyś i bogatém mieście. Gdy te imiona użyte w przypadku szóstym z przyimkiem *in* w, kładą się przed imionami własnymi miast, wsi, zamków; natenczas te imiona własne, na pytanie *gdzie?* mogą się położyć w przy-

padku drugim lub szóstym, np. *Cassius in oppido Antiochiae cum omni exercitu est.* Cic. Kassysuz z całym wojskiem znajduje się w mieście Antyachii. *In oppido Adrumeto.* Tac. w mieście Adrumecie. W odpowiedzi zaś na inne pytania, appozycja zgadzać się powinna w przypadku ze swoim imieniem własnym, np. *Ad urbem Ancyrani,* do miasta Ancyry. *Ex urbe Roma* z miasta Rzymu.

Uwaga 2. Imię pospolite *domus* dom, na pytanie *gdzie? dokąd? skąd?* kładzie się tak jak imiona własne miast. Prócz tego na pytanie *gdzie?* może mieć przy sobie zaimeki, *meus* mój, *tuus* twój, *suus* swój, *noster* nasz, *vester* wasz, *ille* on, i przymiotnik *alienus* cudzy, w przypadku drugim; z innymi przymiotnikami kładzie się przypadek szósty z przymiotnikiem *in* w. Na pytanie zaś *dokąd?* jeżeli z wyrazem *domus* kładzie się jaki przymiotnik, pospolicie dodaje się przymiotek *in* w, do, np. *Istam juvenem domi tenendum censeo.* Liv. tego młodzieńca w domu trzymać radzę. *Clodius deprehensus est domi Caesaris.* Cic. Klodyusz pojmany został w domu Cezara. *Alcibiades domum reverti noluit.* Nef. Alcybiades nie chciał do domu powrócić. *Ingreditur domo.* Ovip. wychodzi z domu. *Apud eum sie fui, ut domi meae.* Cic. u niego tak byłem, jak w moim domu. *Nonne mavis domi tuae esse, quam alienae.* Cic. czyż nie wolisz być w domu twoim, jak w cudzym? *Marius, septimum consul, domi suae mortuus est.* Cic. Maryusz siódmy raz będąc konsulem, w domu swoim umarł. *In locupletem domum veni.* Cic. do bogatego domu przyszedłem. Za wyjątek uważać należy: *Mea in domo.* Hor. w moim domu. Imię pospolite *humus* ziemia, na pytanie *gdzie?* kładzie się, jak imiona własne miast, w przypadku drugim; podobnież na pytanie *skąd?* w przypadku szóstym bez przymiotku; na pytanie zaś *dokąd?* kładzie się w przypadku

czwartym z przyimkiem *ad* do, albo *in* na, np. *Serpit humi*. HOR. czołga się po ziemi. *Surgit humo*. OVID. wstaje z ziemi. *Ad humum deducit*. HOR. na ziemię obala. *In humum abiecit*. CURT. na ziemię porzucił. Imię pospolite *rus* wieś, na pytanie *dokąd?* kładzie się w przypadku czwartym; na pytanie *z kąd?* w przypadku szóstym zakończonym na *e*; na pytanie *gdzie?* także w przypadku szóstym, ale zakończonym na *i*: gdy się dodaje jaki przymiotnik, wtedy używa się przypadek szósty zakończony na *e*, np. *Ego rus ibo, atque ibi manebo*. TER. pójdę na wieś, i tam zostanę. *Rure huc advenit*. TER. ze wsi tu przybył. *Ruri semper vixit*. CIC. zawsze żył na wsi. *Rure meo possum quidvis perferre*. HOR. w mojej wsi mogę na czémkolwiek przestać. Imię pospolite *locus* miejsce, stan, z przymiotnikami, na pytanie *gdzie?* kładzie się w przypadku szóstym bez przyimka. *Meliore loco erant res nostrae*. CIC. w lepszym stanie były rzeczy nasze. Imię pospolite *militia* wojna, służba wojskowa, na pytanie *gdzie?* kładzie się w przypadku drugim, np. *Virtus domi militiaeque cognita*. CIC. męstwo w domu i na wojnie poznane. Poeci a czasem i inni pisarze kładą niekiedy w przypadku czwartym bez przyimka, wszelkie imiona pospolite oznaczające miejsce, na pytanie *dokąd?* a w przypadku szóstym bez przyimka, na pytanie *gdzie?* np. *Lavinia venit littora*. VIRG. przybył do lawińskich brzegów. *Speluncam Dido et dux Trojanus eandem deveniunt*. VIRG. do jednejże groty wchodzi Dydona i wódz trojański. *Silvisque, agrisque, viisque corpora foeda jacent*. OVID. po lasach, po polach, po drogach, brzydkie ciała leżą. *Gabina via*. LIV. na drodze Gabińskiej.

5. Imiona własne miast, wsi, zamków, gdy chcemy wyrazić miejsca ich blizkie, na pytanie *gdzie?* kładą się w przypadku czwartym z przyimkiem *ad* albo *apud*,

na pytanie *dokąd?* w przypadku czwartym z przyimkiem *ad*, na pytanie *z kąd?* w przypadku szóstym z przyimkiem *a* albo *ab*, np. *Hannibal erat victor ad Cannas*. Liv. Hannibal był zwycięzcą pod Kannami. *Fru menti satio apud Eleusim a Triptolemo inventa est*. Just. zasiewanie zboża wynalezione zostało przez Tryptolema przy Eleusis. *Scipio ad Numantiam missus est*. Eutr. Scypio był pod Numancyą. *Ab Arimino fugit*. Eutr. z pod Ariminum uciekł.

+

*O imionach własnych części świata, krajów
i wysp.*

Imiona własne części świata, krajów i wysp, na pytanie *gdzie?* kładą się w przypadku szóstym z przyimkiem *in*; na pytanie *dokąd?* w przypadku czwartym z przyimkiem *in* czasem *ad*; na pytanie *z kąd?* w przypadku szóstym z przyimkiem *ex*, np. *Motum in Asia bellum est*. Eutr. powstała wojna w Azji. *Hannibal in Italiam pervenit, Alpibus superatis*. Liv. Hannibal, przeszedłszy Alpy, do Włoch przybył. *Ad Siciliam profectus est*. Eutr. do Sycylii się udał. *Ex Sicilia exercitum trajecit*. Eutr. z Sycylii wojsko przeprowadził.

Uwaga. Niekiedy kładą się tak jak imiona własne miast, wsi, zamków, np. *Graeciae, sicut apud nos, delubra magnifica sunt*. Ctc. w Grecyi, tak jak u nas, są wspaniałe świątynie. *Conon plurimum Cypri vixit, Timotheus Lesbi, Chares in Sigeo*. NEP. Konon najwięcej przebywał na Cyprze, Tymoteusz na Lesbos, Chares na Sigeum. *Lycurgus Cretam profectus est*. Just. Likurg udał się do Krety. *Litterae Macedoniae allatae sunt*. Liv. listy nadeszły z Macedonii.

O przypadku drugim podzielnym.

(De genitivo Partitivo).

Gdy z pewnej całości bierze się część jaka, całość ta kładzie się w drugim przypadku, który grammatyce podzielnym nazywają. Przypadek więc drugi podzielny kładzie się szczególniej przy imionach zwierząt, przy imionach liczbowych, przy stopniach najwyższych, i następujących wyrazach: *princeps* najznakomitszy, *medius* środkowy, *alius* inny, *alter* drugi, *multi* wielu, *nemo* nikt (*), *nullus* żaden, *solus* sam, *ullus* którykolwiek, *uter* jeden ze dwóch, *uterque* każdy z dwóch i t. p. np. *Quadrupedum talpīs visus non est.* Plus. z czworonożnych zwierząt krety wzroku nie mają. *Unus natorum Priami.* Vir. jeden z synów Pryama. *Sicilia prima omnium provincia romana est appellata.* Cic. Sycylia pierwszą ze wszystkich prowincją rzymską została nazwana. *Beneficiorum maxima a parentibus accipimus.* Sen. największe dobrodziejstwa od rodziców odbieramy. *Omnium nationum exterarum princeps Sicilia.* Cta. ze wszystkich narodów zewnętrznych najznakomitsza Sycylia. *Regio Carnutum totius Galliae media habetur.* Caes. kraj Karnutów uważany jest za środkowy w całej Gallii. *Animalium alia rationis expertia sunt, alia ratione utentia.* Cic. ze zwierząt jedne pozbawione są rozumu, drugie go używają. *Quorum alter.* Cic. z których drugi. *Plurimi philosophorum.* Cic. najwięcej filozofów. *Neminem omnium*

(*) *Nemo* nikt, jest rzeczownikiem; lecz używa się niekiedy jako przymiotnik, i wtedy znaczy żaden, np. *Neminem omnium hominum pluris facio.* Cic. nikogo ze wszystkich ludzi więcej nie považam. *Adhuc neminem cognovi poetam, qui sibi non optimus videretur.* Cic. żadnego jeszcze nie znałem poety, któremu by się nie zdawało, że jest najlepszy.

hominum pluris facio. Cio. nikogo ze wszystkich ludzi więcej nie považam. *Nullus hominum.* Cio. żaden z ludzi. *Sola sororum.* OVID. sama z siostr. *Harum arborum ulla.* HOR. którekolwiek z tych drzew. *Utri eorum.* AGR. VIC. jednemu z nich. *Uterque eorum.* CAES. każdy z nich.

Uwaga. Zamiast drugiego przypadku podzielnego, używa się niekiedy przypadek czwarty z przyimkiem *inter*, lub szósty z przyimkiem *ex* albo *de*, np. *Croesus inter reges opulentissimus.* SEN. Krezus najbogatszy z królów. *Ex omnibus praemiis virtutis amplissimum est praemium gloriae.* Cio. chwata jest najznakomitszą nagrodą cnoty. *Themistocles noctu de servis suis quem habuit fidelissimum, ad regem misit.* NĚP. Temistokles najwierniejszego ze swych niewolników, w nocy do króla posłał.

X

Sposób wyrażania własności czyli przymiotu osoby lub rzeczy.

Opisując osobę jaką lub rzecz podług jej kształtu, wielkości, trwałości, czasu, przymiotów; wszystkie te własności kładą się w przypadku drugim, czasem też i w szóttym, gdzie domyślać się można przymiotnika *praeditus*, np. *C. Volusenus vir et consilii magni et virtutis.* CAES. K. Voluzenus mąż wielkiej roztropności i męztwa. *Aristoteles fuit vir summo ingenio.* Cio. Arystoteles był mąż bardzo wielkiego geniuszu. *Dies est tempus viginti quatuor horarum.* SEN. dzień jest czas dwudziestu czterech godzin. *Classem septuaginta navium Athenienses Miltiadi dederunt.* NĚP. Ateńczykowie dali Milecyadesowi flotę o siedmdziesięciu okrętach.

O przypadku trzecim wyrażającym pożytek
lub szkodę.

(Dativus commodi vel incommodi).

Trzecim przypadkiem odpowiada się nie tylko na pytanie komu, ale jeszcze na pytanie *dla kogo? na co? czém? na jaki pożytek lub szkodę?*; dla tego ten przypadek zowie się *Dativus commodi* albo *incommodi*, np. *Non scholae sed vitae discimus*. SEN. uczymy się nie dla szkoły, ale dla życia. *Magno nobis usui ad bellum gerendum erant*. CAES. byli nam wielce pożyteczni do prowadzenia wojny. *Magno malo est hominibus avaritia*. CIC. wielkiem nieszczęściem dla ludzi jest łakomstwo.

O przypadku czwartym podług zwyczaju greckiego
użytym.

(Accusativus graecus).

W poetach i historykach łacińskich znajduje się niekiedy przypadek czwarty uierządzony od żadnego z przyległych wyrazów, zamiast którego inni pisarze najczęściej używają przypadku szóstego. Taki przypadek czwarty przejęty z greckiego, nazywa się *Accusativus graecus*, i najczęściej się kładzie przy imiesłowach i przymiotnikach, np. *Mercurio similis vocemque coloremque*. VIRG. głosem i twarzą Merkuremu podobny. *Miles fractus membra*. HOR. żołnierz mający połamane członki. *Germanorum feminae nudae brachia et lacertos*. TAC. kobiety Germanów miały odkryte ręce i ramiona. *Magnam partem ex iambis nostra constat oratio*. CIC. nasza mowa w wielkiej części składa się z jambów.

Sposób oznaczania wielkości jakiej rzeczy.

Dla oznaczenia długości, szerokości, wysokości i t. p. jakiej rzeczy, używa się przypadek czwarty bez przyimka, np. *Milites Caesaris aggerem latum pedes trecentos et triginta, altum pedes octoginta paucis diebus exstruxerunt.* CAES. żołnierze Cezara w kilku dniach wzniesli wał trzysta trzydzieści stóp szeroki, a osmdziesiąt wysoki.

Sposób wyrażania miary czasu.

1. Na pytanie *jak długo?* kładzie się przypadek czwarty bez przyimka, niekiedy z przyimkiem *per* przez, a czasem przypadek szósty, np. *Hasdrubal octo annos imperium obtinuit.* LIV. Hasdrubal przez ośm lat naczelne dowództwo sprawował. *Per quatuor et viginti annos primo punice bello certaverunt Romani et Carthaginenses.* EURP. w pierwszej wojnie kartagińskiej przez dwadzieścia cztery lat walczyli Rzymianie i Kartagińczykowie. *In quibusdam regionibus sol sex mensibus non videtur.* VARR. w niektórych okolicach słońce przez sześć miesięcy nie jest widziane.

2. Na wyrażenie: *w przeciągu jakiego czasu,* używa się przypadek czwarty z przyimkiem *intra* lub *inter*; albo przypadek szósty bez przyimka; albo wyraz *w przeciągu* tłumaczy się przez wyraz *spatio*, będący szóstym przypadkiem rzeczownika *spatium*, po którym miara czasu kładzie się w drugim przypadku, np. *Intra annos quatuordecim.* CAES. w przeciągu czternastu lat. *Inter annos tot unus inventus.* CIC. w przeciągu tylu lat jeden się znalazł. *Agamemnon universaque Graecia rex decem annis unam ceperunt urbem.* NEP. Agamemnon z całą Grecją zaledwo w przeciągu dziesięciu lat jedno miasto zdobył. *Septemdecim dierum spatio*

Caucasum superavit Alexandri exercitus. CURT. wojsko Alexandra w przeciągu siedmnastu dni przebyło góry Kaukazkie.

3. Na pytanie: *jak długo wprzód* lub *jak długo później*, kładzie się przypadek szósty z wyrazami *ante*, *post*, które kładą się po imionach, i wtenczas nie są przyimkami, ale przysłówkami, np. *Carthago condita erat octoginta duobus annis ante, quam Roma.* JOSR. Kartagina założona była osindziesiąt dwa lat pierwej niż Rzym. *Carthago, jussu senatus romani reparata est, annis duobus et viginti post quam a Scipione fuerat eversa.* EURR. Kartagina z rozkazu senatu rzymskiego odbudowana była wo dwadzieścia dwa lat po zburzeniu jej przez Scypiona.

Uwaga. W podobnym znaczeniu może być użyty przypadek czwarty z temiż wyrazami, lecz położonemi przed imionami jako przyimki, np. *Ante hos sex menses maledixisti mihi.* PHAED. przed temi sześciu miesiącami zlorzeczyłeś mi.

4. Na pytanie: *ile ma lat? jak stary?* wyrażenie wieku przy wyrazie *natus*, kładzie się w przypadku czwartym. Na pytanie zaś, *o ile starszy lub młodszy*, wyrażenie wieku kładzie się w przypadku drugim lub szóstym z wyrazami *major* lub *minor*, np. *Romulus decem et octo annos natus urbem Romam in Palatino monte constituit.* EURR. Romulus mając lat osmnaście, założył miasto Rzym na górze Palatyńskiej. *Pompejus biennio major erat Cicerone.* CIC. Pompejusz o dwa lata był starszy od Cyncerona. *Cautum est Pompeja lege, ne quis capiat magistratum minor annorum triginta.* PLIN. JUN. prawem Pompejusza zastrzeżone zostało, żeby nikt nie otrzymał urzędu, nie mając lat trzydziestu.

5. Na pytanie *kiedy?* imiona oznaczające czas, kładą się w przypadku szóstym bez przyimka, np. *Nemo eo*

dem tempore assequi potest magnam famam et magnam quietem. SEN. nikt w jednymże czasie dostąpić nie może wielkiej sławy i wielkiego spoczynku. *Numa Pompilius decessit quadragesimo tertio imperii anno.* EORN. Numa Pompiliusz umarł w czterdziestym trzecim roku panowania. *Hicme mare calidius est, autumnno salsius.* PLIN. w zimie morze jest cieplejsze, w jesieni słodsze. *Idibus martiis Romae consulatus inibatur.* LIV. konsulat w Rzymie poczynało się dnia piętnastego marca.

Uwaga. Gdy wyraz *tempus* oznacza okoliczności czasu, biedę, utrapienie, używa się z nim przyimek *in* w, np. *In gravissimis temporibus civitatis.* CIC. w najprzykrzejszych dla kraju okolicznościach. *In hoc tempore.* CIC. w tym czasie.

Sposób wyrażania ceny, narzędzi, materyi, sposobu i przyczyny, dla której się co dzieje.

Imiona znaczące cenę, narzędzie lub materją do zrobienia jakiej rzeczy potrzebne, sposób jakim się co dzieje, i przyczynę dla której się co dzieje, kładą się w przypadku szóstym bez przyimka, np. *Viginti talentis unam orationem Isocrates vendidit.* PLIN. Izokrates sprzedał jedną mowę za dwadzieścia talentów. *Otium nec gemmis, neque purpura est venale, nec auro.* HOR. spoczynku nie można kupić ani za perły, ani za szkarłat, ani za złoto. *Dente lupus, cornu taurus petit.* HOR. wilk kłami, a wół rogami naciera. *Ex est argento factum.* PLAUT. z tego srebra jest zrobione. *Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur.* SALL. przez zgodę małe rzeczy wzrastają, przez niezgodę największe niszczeją. *Oderunt peccare boni virtutis amore.* HOR. ludzie poczciwi dla miłości cnoty wstępują od grzechu.

O przypadku szóstym kładącym się przy stopniu wyższym przymiotników.

I. Stopień wyższy porównywa dwie rzeczy z sobą; a to dzieje się dwojakim sposobem: albo przez przysłówek *quam* jak, niżeli, od, nad: gdzie rzecz porównywana, i ta z którą ją porównywamy, kładą się w jednym przypadku, np. *Dictatura major dignitas quam Consulatus*. ETRN. dyktatura jest większa godność jak konsulstwo: albo przysłówek *quam* opuszcza się, a imię należące do niego, kładzie się w przypadku szóstym, np. *Vilius argentum est auro, virtutibus aurum*. HOR. srebro jest podlejsze od złota, a złoto od cnoty. *Quid est optabilius sapientia? quid praestantius? quid homini melius? quid homine dignius?* CIC. cóż jest pożądańsze nad mądrość? co wyborniejsze, co dla człowieka lepsze, co człowieka godniejsze?

Uwaga 1. Przy stopniach wyższych: *minus* mniej, *plus, amplius* więcej, po opuszczeniu przysłówka *quam*, albo się kładzie przypadek szósty, albo też zostaje ten sam, który był przy *quam*, np. *Amplius sex horis*. CAES. więcej jak sześć godzin. *In eo proelio occiderant minus duo millia civium*. TAC. w tej bitwie poległo mniej jak dwa tysiące obywateli. *Plus quingentos colaphos iniegit mihi*. TER. więcej niż pięć set razy w twarz mię uderzył.

Uwaga 2. Drugi sposób porównywania nie może być użyty wtenczas, kiedy rzecz porównywana i ta z którą ją porównywamy, należą do deklinacyi pierwszej; gdyż dla jednakowego zakończenia przypadku pierwszego i szóstego, myśl byłaby wątpliwą, np. *Hibernia minor est Britannia*: zachodzi wątpliwość, czy Irlandia mniejsza od Anglii, czy Anglia od Irlandyi; lecz ta wątpliwość znika, gdy się mówi: *Hibernia minor est quam Britannia*. CAES. Irlandya mniejsza jest od Anglii.

II. Przy stopniu wyższym wyrażenie miary na pytanie *o ile?* kładzie się w przypadku szóstym, np. *Hibernia dimidio minor est quam Britannia.* CAES. Irlandya o połowę jest mniejsza od Anglii.

ROZDZIAŁ TRZECI.

SKŁADNIA RZĄDU.

A. Rząd Przyimków.

1. Przyimki rządzące przypadkiem czwartym, są następujące: *Ad* do, *adversum*, *adversus* naprzeciw, *ante* przed, *apud*, *u*, *circiter* około, *circum*, *circa* wokoło, *cis* z tej strony, *citra* wedle, *contra* przeciwko, *erga* ku, *extra* zewnątrz, *infra* niżej, *inter* między, *intra* w przeciągu, wewnątrz, *iuxta* blisko, *ob* dla, *penes* przy, *per* przez, *pone* za, *post* po, *praeter* oprócz, *propter* dla, *secundum* według, *subter* pod, *supra* nad, *trans* z tamtej strony, *ultra* nad, *versus* ku (który się pospolicie kładzie po wyrazie rządzonym), np. *Multae nationes quondam ad Apollinis oraculum profectae sunt.* CIC. wiele narodów udawało się niegdyś do wyroczeni Apollina. *Adversum deos.* CIC. naprzeciw bogów. *Adversus eum.* ETR. naprzeciw niego. *Ante alios.* VIRG. przed innymi. *Apud viros bonos.* CIC. u dobrych mężów. *Circiter calendas junias.* SALT. około pierwszego czerwca. *Circum illum.* CIC. wokoło niego. *Circa regem.* VIRG. koło króla. *Cis Rhenum.* CAES. z tej strony reny. *Citra calendas octobris.* COLUM. wedle pierwszego października. *Contra homines barbaros.* CAES. przeciw ludziom niecywilizowanym. *Vir bonus summae pietatis erga Deum*

est. SEN. człowiek poczciwy ma największą pobożność ku Bogu. *Extra aquam.* PLIN. zewnątrz wody. *Infra se.* CIC. niżej siebie. *Allium cepasque inter deos habebat Aegyptus.* PLIN. Czosnek i cebulę Egipcyanie między bogów policzli. *Intra sexaginta dies.* LIV. w przeciągu dni sześćdziesięciu. *Intra parietes meos.* CIC. wewnątrz ścian moich. *Juxta murum.* CAES. przy murze. *Decem annos urbs oppugnata est ob unam mulierem ab universa Graecia.* LIV. dla jednej kobiety przez dziesięć lat cała Grecya zdobywała Troję. *Penes eum.* VELL. przy nim. *Plerumque nos poenitet, quod fecimus per iram.* CIC. często żałujemy tego, cośmy zrobili w gniewie. *Pone castrā.* PLAUT. za obozem. *Post Romulum Numa Pompilius rex creatus est.* EUR. po Romulusie Numa Pompiliusz królem był obrany. *Bello gallico, praeter Capitolium, omnia hostium erant.* LIV. w czasie wojny z Gallami, wszystko, prócz kapitolium, była w mocy nieprzyjaciół. *Antonius propter clementiam Pius est dictus.* EUR. Antoniusz dla łaskawości nazywany był Pius (pobożny). *Secundum naturam.* CIC. według przyrodzenia. *Subter praecordia.* CIC. pod serce. *Ille qui supra nos habitat.* PLAUT. ten co nad nami mieszka. *Trans fluvium.* VIRG. z tamtej strony rzeki. *Ultra terminum.* HOR. nad zakres. *Roman versus.* CIC. ku Rzymowi.

Uwaga. *Subter* znajduje się u poetów z przypadkiem szóstym, np. *Subter densa testudine.* VIRG. pod mocną zastoną z puklerzów.

2. Przyimki rządzące przypadkiem szóstym, są następujące: *A, ab, abs* od, (*a* kładzie się przed spółgłoskami, spółgłoską *h*, a często i przed innymi spółgłoskami, *abs* przed spółgłoską *t*), *absque* bez, *clam* bez wiadomości, potajemnie, bez wiedzy, *coram* przed, w obliczu, *cum* z (znaczy złączenie), *de, o, ex, e, ex* z, (znaczy rozłączenie i *e* kładzie się przed spółgłos-

skami, *ex* przed samogłoskami i spółgłoską *h*, a często i przed innymi spółgłoskami), *prae* dla, z, *pro* za, *sine* bez, *tenus* po (który się zawsze kładzie po wyrazie rządzonej), np. *Tenacissimi sumus eorum, quae a rudibus annis percepimus*. *Quint.* najlepiej pamiętamy to, czegośmy się w dziecińczych latach uczyli. *Nil est ab omni parte beatum*. *Hor.* nic nie masz, co by ze wszystkich stron szczęśliwem było. *Ab hoc sermone*, *Cic.* od tej mowy. *Abs terra*. *Caeto.* od ziemi. *Absque severitate*. *Cic.* bez surowości. *Clam uxore*. *Plaut.* bez wiedzy żony. *Coram populo*. *Hor.* w obliczu ludu. *Cum calamitate civitatis*. *Cic.* z klęską kraju. *Navita de ventis narrat*. *Prop.* żeglarz mówi o wiatrach. *E parte contraria*. *Cic.* z przeciwniej strony. *Ex urbe*. *Caes.* z miasta. *Ex his*. *Caes.* z tych. *Prae moerore*. *Cic.* dla smutku. *Pro merito*. *Sen.* za zasługę. *Otium sine litteris mors est*. *Sen.* czas wolny bez nauk jest śmiercią. *Antiochus Tauro tenus regnavit*. *Cic.* Antioch panował po górę Taurus.

Uwaga 1. Przyimek *cum* z zamkiem *me, te, se, nobis, vobis*, a czasem z *quo, qua, quibus*, nie kładzie się wprzód, ale po nich, i z niemi się łączy, np. *Ego et populus mecum*. *Hor.* ja i lud ze mną. *Prope est a te Deus, tecum est*. Bóg blisko ciebie, z tobą jest. *Scythae uxores liberosque secum in plaustris vehunt*. *Iust.* Scytowie żony i dzieci z sobą na furach wożą. *Liberalia studia pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur*. *Cic.* nauki piękne z nami nocują, podróżują, bawią na wsi. *Haec ipsa vobiscum agam*. *Sall.* o témże samem z wami mówić będę. *Quocum ambulandum*. *Cic.* z którym trzeba iść na przechadzkę. *Quibuscum conjunctissime vixerat*. *Cic.* z którymi najpoufalej żył. *Legio, quaeum erat*. *Caes.* legia, z którą był.

Uwaga 2. Przyimek *clam*, u dawnych pisarzy łacińskich znajduje się z przypadkiem czwartym, a nawet z drugim, np. *clam uxorem*. PLAUT. bez wiedzy żony. *Clam patris*. PLAUT. bez wiedzy ojca. *Tenus*, rządzi niekiedy przypadkiem drugim, bardzo rzadko czwartym, np. *Corcyrae tenus*. LIV. po Korfu. *Crurum tenus*. VIRG. po golénie. *Tanaim tenus*. VAL. FLAC., po Don.

Uwaga 3. Wyrazy: *aedes* świątynia, *templum* kościół i t. p. rządzone od przyimków *ad*, *a*, niekiedy się opuszczają, np. *Ventum erat ad Vestae*. HOR. przyszlismy do świątyni Westy. *A vestae ducta est*. CIC. od świątyni Westy była prowadzona. Czasem zamiast przypadku czwartego z przyimkiem *ad*, znajduje się u poetów przypadek trzeci, np. *Ut clamor coelo*. VIRG. krzyk wznosi się do nieba.

4. Przyimki *in* na, *w*, *do*, *sub* pod, *super* na; na pytanie, *dokąd? w co? na co? pod co?* rządzą przypadkiem czwartym; na pytanie, *gdzie? w czym? na czym? pod czym?* rządzą przypadkiem szóstym, np. *Multos inducit in peccatum pecuniae spes*. CIC. nadzieja pieniędzy wielu prowadzi do grzechu. *Virtutis laus in actione consistit*. CIC. chwala cnoty na działaniu zależy. *Sub imperium tuum redeo*. LIV. pod władzę twoją powracam. *Sub terra habitare*. CIC. mieszkać pod ziemią. *Alii super alios*. LIV. jedni na drugich. *Fronde super viridi*. VIRG. na gałązce zielonej.

B. Rząd przysłówków.

Przysłówki rządzą przypadkami i stopniami.

I. Rządzą Przypadkami.

1. Przypadkiem drugim rządzą:

a) Przysłówki znaczące ilość, jakoto: *abunde* obficie, *affatim* podostatkiem, *eo*, *huc* do tego stopnia, *nihil*

nie, *parum* mało, *minus* mniej, *minimum* najmniej, *plus* więcej, *quantum* ile, *quo* do jakiego stopnia, *tantum* tyle, *sat*, *satis* dosyć i t. p. np. *Caesar dicebat, se potentiae gloriaeque abunde adeptum.* SUET. Cezar mawiał, że obfitą potęgę i chwałę pozyskał. *Affatim est hominum, quibus negotii nihil est.* PLAUT. podostatkami jest ludzi, którzy żadnego zatrudnienia nie mają. *Populus romanus eo magnitudinis crevit, ut viribus suis conficeretur.* FLOR. lud rzymski do tego stopnia wielkości doszedł, iż się własnymi siłami niszczył. *Inerat Catilinae satis eloquentiae, sapientiae parum.* SALL. Katylina miał dosyć wymowy, mądrości mało. *Minimum laudis.* OVID. najmniej chwały. *Sat habet fautorum, qui recte facit.* PLAUT. kto dobrze robi, ma dosyć przyjaciół.

b) Przysłówki oznaczające miejsce, jako to: *ibidem* tamże, *nusquam* nigdzie, *unde* ząd, *ubi*, *quo*, *usquam* gdzie, *ubicunque* gdziekolwiek, *ubinam* gdzież, które kładą się z drugimi przypadkami: *gentium*, *terrarum*, *loci*, które w polskiem tłumaczeniu zwykle się opuszczają, np. *Ibidem loci.* PLAUT. tamże. *Poeta quaerit quod nusquam gentium est.* CIC. poeta szuka tego, co się nigdzie nie znajduje. *Unde gentium.* PLAUT. ząd. *Ubi terrarum.* CIC. gdzie. *Qui virtutem adeptus erit, ubicunque, a nobis diligetur.* CIC. kto się stanie cnotliwym, gdziekolwiek będzie, kochać go będziemy.

Uwaga. Mówi się także: *longe gentium.* CIC. daleko. *Minime gentium.* TER. bynajmniej.

c) Przysłówki oznaczające czas, jakoto: *tum*, *tunc* w ten czas (które kładą się z drugim przypadkiem *temporis*), *adhuc* póty, *interea* tymczasem, *postea* potem (które kładą się z drugimi przypadkami *loci*, *locorum*: wszystkie te drugie przypadki w polskiem tłumaczeniu opuszczają się), *pridie* w wigilią, *postridie* nazajutrz,

np. *Tum temporis consul.* Jest. w ten czas konsul. *Parvae tunc temporis vires erant.* Jest. małe w ten czas były siły. *Interea loci cognari.* TER. tymczasem poznałem. *Pridie ejus diei.* CAES. w wigilię tego dnia. *Postridie ejus diei.* CAES. nazajutrz po tym dniu.

Uwaga 1. *Pridie i postridie* rządzą niekiedy przypadkiem czwartym, np. *Pridie Novus Junias.* CIC. czwartego czerwca. *Postridie ludos Apollinares.* CIC. nazajutrz po igrzyskach na cześć Apollina odprawianych.

2. Przypadkiem trzecim rządzą przysłówki formowane od przymiotników rządzących tymże przypadkiem, np. *Congruenter naturae convenienterque vivere.* CIC. żyć zgodnie i stosownie do przyrodzenia.

3. przypadkiem czwartym rządzą przysłówek *prope* blisko; stop. wyż. *propius*, najw. *proxime*, np. *Prope hostium castra.* CAES. blisko obozu nieprzyjacielskiego. *Propius Albam.* LUV. bliżej Alby. *Proxime Hispaniam.* SALL. najbliżej Hiszpanii.

Uwaga 4. *Propius i proxime* rządzą niekiedy przypadkiem szóstym, np. *Propius Tiberi quam Thermopylis.* NEP. bliżej Tybru jak Termopilów. *Proxime hostium castris.* CAES. najbliżej obozu nieprzyjacielskiego.

II. Rządzą Stopniami.

1. Ze stopniem równym kładą się: *admodum*, *perquam*, *apprime* bardzo, *cumprimis* szczególnie, *inprimis* szczególnie, *multum* wiele, *parum* mało, *satis* dosyć, np. *Non admodum grandis natu.* CIC. nie bardzo stary. *Perquam puerile.* CIC. bardzo dzieciinne. *Apprime utile.* TER. bardzo pożyteczne. *Homo cumprimis locuples.* CIC. człowiek szczególnie bogaty. *Inprimis copiosus.* CIC. bardzo zamożny. *Multum loquax.* PLAUT. bardzo gadatliwy. *Frons parum laeta*

VIRG. czolo posepne. *Homo satis litteratus*. CIC. człowiek dostę zajęty naukami.

2. Ze stopniem wyższym kładzie się: *nihilò* nic, *paullo* nieco, *quo* im, *eo*, *hoc* tẽm, np. *Benevolentior tibi, quam fui, nihilò sum factus*. CIC. nie stałem ci się nic przychlebniejszym, jak byłem. *Orator paullo illustrior*. CIC. mówca nieco znakomitszy. *Quo major gloria, eo propior invidiae est*. LIV. im większa chwala, tẽm bliższa nienawisci. *Luna quo propior est soli, hoc minus habet luminis*. PLIN. księżyc im bliżej słońca jest, tẽm mniej ma światła.

3. Ze stopniem najwyższym kładzie się *facile* bez wątpienia, np. *Totius Graeciae facile doctissimus*. CIC. w całej Grecyi bez wątpienia najuczestszy.

4. Ze stopniem wyższym lub najwyższym kładą się: *longe* daleko, *quanto* ile, *tanto* tyle, np. *Pedibus longe melior Lycus*. VIRG. daleko lepszy w nogach Likus. *Longe nobilissimus*. CAES. daleko szlachetniejszy. *Tanto brevius est omne tempus, quanto felicius*. PLIN. wszelki czas tẽm jest krótszy, im szczęśliwszy. *Tanto pessimus omnium poeta, quanto tu optimus omnium patrosus*. CATUL. tyle najgorszy ze wszystkich poeta, ile ty najlepszy ze wszystkich obronca.

C. Rząd Wykrzykników.

1. Przypadkiem pierwszym lub czwartym rządzą: *en*, *ecce* oto, *heu* mnestety, np. *En Priamus!* VIRG. oto Pryam! *En quatuor aras!* VIRG. oto cztery oltarze! *Ecco Ausoniae tellus!* VIRG. oto ziemia Anzonii! *Ecco me, qui id faciam vobis*. TER. oto ja wam to zrobię. *Heu me miserum!* CIC. mnestety! ja nieszczęśliwy.

2. Przypadkiem pierwszym, czwartym lub piątym rządzi *o*, np. *O dii boni! quid est in hominum vita*

diu? SEN. o dobrzy bogowie! cóż długo trwa w życiu ludzkim? *O fallacem hominum spem fragilemque fortunam, et inanes nostras contentiones!* CIC. o zwo-
dnicza ludzka nadziejo, niestateczny losie, i próżne na-
sze usiłowania! *O Meliboees!* VIRG. o Melibeuszu!

Uwaga. Ten wykrzykunik przy czwartym przypadku często często się opuszcza, np. *Me miserum!* TER. o ja nieszczęśliwy!

3. Przypadkiem pierwszym, trzecim, czwartym lub piątym rządzi: *hem* hej, np. *Hem quae haec est fabula!* TER. hej co to za sztuka! *Hem tibi talentum argenti!* PLAVT. hej, masz talent srebra! *Hem astutias!* TER. hej podstępny! *Hem Pamphile!* TER. hej Pamfilu!

4. Przypadkiem trzecim rządzi: *hei*, *vae* biada, np. *Hei mihi!* OVID. biada mnie! *Vae mi sero mihi!* TER. biada mnie ugodzonemu.

5. Przypadkiem czwartym rządzi: *eheu* ach, np. *Eheu me miserum!* ach! ja nieszczęśliwy.

6. Przypadkiem czwartym lub piątym rządzi: *ah* ach, *pro* albo *proh* o, *vah* otóż, np. *Ah me miserum,* TER. ach ja nieszczęśliwy! *Ah demens!* VIRG. ach nierozsądny. *Proh Deum fidem!* TER. dla Boga! *Pro supreme Jupiter!* TER. o najwyższy Jowiszu! *Vah consilium callidum!* TER. otóż przewrotny zamiar!

7. Nie wyliczone tu wykrzykunki rządzią przypadkiem piątym, np. *Io triumph!* HOR. hej tryumf!

D. Rząd Słów. +

I. Rząd Słowa posilkowego Sum.

1. Jeżeli po słowie *sum* jestem, w języku polskim jest przypadek szósty, w łacińskim nie kładzie się szósty, ale pierwszy, np. *Cnotliwe życie jest drogą do nie-*

ba, *proba vita via est in coelum*. Cic. Nikt zły nie jest szczęśliwym, *nemo malus felix est*. Just.

2. Ze słowem *sum* kładzie się drugi przypadek.

a) Kiedy się opuszczają wyrazy: *munus*, *officium* powinność, obowiązek, *negotium* zatrudnienie, interes, *opus* dzieło, sztuka, *proprium* własność i t. p. których się łatwo domyślić można, i od których takowy przypadek drugi zależy. Jeżeli zaś do powyższych rzeczowników należą zaimki dzierżawcze, same te zaimki bez rzeczownika kładą się w przypadku pierwszym, w rodzaju nijakim, np. *Adolescentis est, majores natu vereri*. Cic. powinnością jest młodzieńca, szanować starszych. *Nihil est tam angustum animi, quam amare divitias*. Cic. nie bawdziej nie oznacza płytkiego rozumu, jak miłość bogactw *Cujusvis hominis est errare, nullius nisi insipientis in errore perseverare*. Cic. każdy człowiek może zbłądzić, ale tylko nierozumny trwa w błędzie. *Non est mentiri meum*. Ter. nie zwykłem kłamać, *Tuum est videre, quid agatur*. Cic. twoim obowiązkiem jest uważać, co się dzieje.

b) Kiedy słowo *sum* znaczy: być w czyjś mocy, do kogo należeć, być czyją własnością, np. *Caesar dixit, se non judicare, Gallias potius esse Ariovisti, quam populi Romani*. CAES. Cesar powiedział, iż mu się nie zdaje, ażeby Gallie więcej były własnością Aryowista, jak ludu rzymskiego.

c) Kiedy oznacza szacunek lub poważanie, np. *Mea mihi conscientia pluris est, quam omnium sermo*. Cic. moje sumienie więcej u mnie znaczy, jak gadanie wszystkich.

3. Słowo *sum* wymaga przypadku trzeciego.

a) Kiedy jest położone za słowo *habeo* mam, i wtedy ta rzecz lub osoba, która coś ma, kładzie się w przypadku trzecim, a rzecz posiadana, kładzie się w przy-

padku pierwszym, np. *Homini cum Deo similitudo est.* Cic. człowiek jest Bogu podobny. Przy wyrażeniu zaś *est mihi nomen* lub *cognomen* albo *cognomentum*, mam imię (nazywam się), *est tibi nomen* masz imię (nazywasz się) i t. d. także nazwisko lub imię kładzie się w przypadku trzecim lub pierwszym, rzadko w drugim, np. *Romanis erant leges, quibus tabulis duodecim est nomen.* Liv. Rzymianie mieli prawa, które się prawami dwunastu tablic nazywają. *Scipio, cui Africano cognomen ex virtute fuit.* SALL. Scypio, który za waleczność Afrykańskim był nazwany. *Aegyptum occupavit Ptolomaeus, cui cognomentum Philopatori fuit.* JUST. Egipt opanował Ptolomeus Filopatorem nazwany. Jug. 5. *Syracensis est fons, cui nomen Aretusa est.* Cic. w Syrakuzach jest źródło zwane Aretuza.

Uwaga. Podobnie przy słowach czynnych: *do* daję, *addo* przydaję, *indo*, *facio* nadaję, *dico* mianuję, *pono* kładę, *impono* nadaję, *tribuo* udzielam, *nomen* lub *cognomen*; także nazwisko lub imię kładzie się w przypadku trzecim, rzadko w czwartym lub drugim, np. *Est flos in pratis, cui nomen amello fecere agricolae.* VIRG. na łąkach rośnie kwiat, któremu rolnicy nadali nazwisko jaskier. *Stirps virilis, cui Ascanium parentes dixerunt nomen.* LIV. potomek mężki, któremu rodzice nadali imię Askaniusz. *Metello nomen Numidici inditum fuit.* VELL. Metellowi imię Numidyjskiego nadane było.

b) Gdy się łączy z nim jaki przyimek, np. *Equitatu praeerat.* EURR. dowodził jazdą. *Justitiae inest splendor maximus.* Cic. w sprawiedliwości największa jest świetność. Jednak złożone z przyimka *in* rządzi niekiedy tym przypadkiem, co przyimek, który się zwykle przed wyrazem rządzonym powtarza, np. *In oratore inest philosophorum omnis scientia.* Cic. w mowie wszelka jest umiejętność filozofów.

II. Rząd Słów czynnych.

1. Wszystkie słowa czynne z natury swojej rządzą przypadkiem czwartym, np. *Studia adolescentium aulant, senectutem oblectant, securdas res ornant, adversis perfugium et solatium praebent.* Cic. nauki żywią młodość, rozweselają starość, są ozdobą w szczęściu, a przytulkiem i pociechą w nieszczęściu.

2. Słowa czynne rządzące, oprócz czwartego, jeszcze przypadkiem drugim, są:

a) Znaczące napomnienie, przypomnienie, uwiadomienie, jakoto: *moneo, admoneo, commoneo, commonefacio*, które rządzą czwartym przypadkiem osoby, a drugim (czasem szóstym z przyimkiem *de*) rzeczy, np. *Moneo te amicitiae nostrae.* Cic. przypominam ci naszą przyjaźń. *Res adversae admonent religionum.* Liv. przeciwności przypominają pobożność. *Terentiam moneatis de testamento.* Cic. Terencyą napomnijcie o testament.

b) Znaczące oskarżenie, obwinienie, skazanie na karę, lub uwolnienie, jakoto: *accuso* oskarżam, *arguo* obwiniam, *defero* zaskarżam, *incuso* naganiam, *insinualo* czynie zarzut, *interrogo*, *postulo* zapożyczam; *danno* skazuję; *absolvo, libero* uwalniam i t. p. przy których osoba kładzie się w przypadku czwartym; występki zaś o które się kogo obwinia, i kary, od jakich kogo uwalniają, kładą się w przypadku drugim albo szóstym bez przyimka lub z przyimkiem *de*, a kary na jakie kogo skazują, w przypadku drugim, czwartym z przyimkiem *ad* albo *in*, lub szóstym, np. *Piso accusat Germanicum luxus et superbiae.* Tac. Pizo oskarża Germanika o zbytki i dumę. *Qui alterum incusat probri, ipsum se intueri oportet.* PLAUT. kto w drugim czyz haniebny nagania, pierwój na siebie oglądać się

powinien. *Judex absolvit eum injuriarum.* Cic. sędzia uwolnił go od pokrzywdzeń. *Lupus arguebat vulpem furti crimine.* PHAED. Wiele fortuna liberała karę, metę nemię. *SEN.* los uwalnia wielu od kary, ale od bojaźni nikogo. *Accussare de epistolarum negligentia.* Cic. oskarżać o niepisanie listów.

c) Oznaczające szacunek i poważanie, kupowanie i sprzedawanie, puszczenie w dzierżawę i najmowanie, jakoto: *aestimo* szacuję, *facio* cenię, *pendo* ważę, *pulo* uważam; *emo* kupuję, *vendo* sprzedaję, *loco* puszczam w dzierżawę, *conduco* najmuję; przy których ogólne, lub przez przymiotniki tylko oznaczone wyrażenie wartości lub szacunku, kładzie się szczególniej z temi drugimi przypadkami: *quanti* ile, *quanticunque* ilekolwiek, *tanti*, *tantidem* tyle, *nihili*, *flocci* za nic, *pili* za włos, *assis* za grosz, *parvi* mało, *minoris* mniejsz, *minimi* najmniejsz, *magni* wiele, *pluris* więccz, *maximi*, *plurimi* najwięccz; lub z temi szóstymi przypadkami: *nihilo* nic, *parvo* mało, *magno* wiele, *permagno* bardzo wiele, *plurimo* najwięccz up. *Magni aestimabat pecuniam.* Cic. wiele szacował pieniądze. *Hephaestionem Alexander plurimi fecit.* CORR. Alexander najwięccz cenil Hefestyona. *Nequam hominis ego parvi pendo gratiam.* PLAUT. złego człowieka łaskę mało sobie ważę. *Magis illa juvant, quae pluris emuntur.* JUV. bardziej się to podoba, co drożej kosztuje. *Qui vendit, vult quam plurimi vendere.* Cic. kto sprzedaje, chce jak najdrożej sprzedać.

Uwaga. Słowo *facio* kładzie się także z drugim przypadkiem *ditionis*, lub *potestatis*, i znaczy podbijam, up. *Scipio omnem oram usque ad Iberum flumen, Romanae ditionis fecit.* LIV. Scypio całe po-brzeże aż do rzeki Ebro, pod władzę Rzymian podbił.

3. Prócz czwartego, rządzą przypadkiem trzecim słowa czynne złożone z przymiotników: *ad, ante, con* albo *com* zamiast *cum, de, ex, in* albo *in, inter, ob, post, prae, pro, re, sub*, np. *Formam Britanniae Livius et Fabius bipenni assimilaverunt*. Tac. Liviusz i Fabiusz przyrównali kształt Brytanii do obosiecznego topora. *Multi levissimam delectationem gravissimae utilitati anteponunt*. Cic. wielu nie nie znaczącą zabawkę nad największy pożytek przenoszą. *Omni virtuti vitium opponitur*. Cic. każdej cnotcie jest przeciwny występok. *Deus animum praefecit corpori*. Cic. Bóg duszę nad ciałem przełożył. *Pecuniam praeferre amicitiae sordidum est*. Cic. brzydko jest, pieniądze przekładać nad przyjaźń. *Iustitia utilibus rectum praeponere suadet*. Claud. sprawiedliwość radzi słusność nad pożytek przenosić. *Deus omne quod corporeum est, subiecit animo*. Cic. Bóg wszystko co jest cielesne, duszy poddał.

Uwaga. Złożone z przyimków: *ad, con, de, ex, in*; rządzą niekiedy temi przypadkami, co przyimki, które się zwykle powtarzają, np. *Timotheus ad bellicam laudem doctrinae gloriam adjecit*. Cic. Tymoteusz do sławy wojennej chwagę z nauk przyłączył. *Caesar eas cohortes cum exercitu suo conjunxit*. Caes. Cezar te rotę z wojskiem swoim połączył. *Ego me e conspectu vestro eripui*. Cic. wyrwałem się z oczu waszych.

4. Przy słowach czynnych *do, tribuo, habeo, duco, verto*, gdy znaczą poczytując, mam za coś i osoba i rzecz, kładą się w przypadku trzecim, np. *Vitio mihi dant, quod mortem hominis necessarii graviter fero*. Cic. za występok mi poczytują, że nad śmiercią krewnego ubolewam. *Tu tibi id laudi ducis*. Ter. poczytujesz to sobie za chwagę. *Qui genus alicui vitio certant, naturam, non hominem accusant*. Sen. którzy komu

ród za występki poczytuja, przynależnie, nie człowieka oskarżają.

Słowo czynne *interdico* zabraniam, rządzi przypadkiem trzecim osoby, a czwartym lub szóstym rzeczy, np. *Domitianus interdixit histrionibus scenam*. SERT. Domicyan zabronił aktorom sceny. *Leges romanae jubent ei, qui majestatis damnatus sit, aqua et igni interdici*. CIC. prawa rzymskie rozkazują zabronić wody i ognia temu, który za obrazę majestatu połączony został.

6. Słowa czynne rządzące przypadkiem trzecim osoby a czwartym rzeczy, a bo czwartym osoby, a szóstym rzeczy, są: *adspergo, inspergo* skrapiam, *circumdo, circumfudo* otaczam! *dono* obdarzam, *exuo* obnażam, *illudo* wyszydłam, *impertio* udzielam, obdarzam, *induo* obłócze, *insulto* szydże, *intercludo* zamykam, niedopuszczam, np. *Vatinius Miloni nonnullam labeculam adspergit*. CIC. Watwiniusz trochę oczernił Milona. *Adspergere aram sanguine*. CIC. krwią skrapiać ołtarz. *Semiramis murum urbi circumdedit*. JOST. Semiramis miasto otoczyła murem. *Deus animum circumdedit corpore*. CIC. Bóg ciałem otoczył duszę. *Ciceroni populus romanus immortalitatem donavit*. CIC. lud rzymski obdarzył Cyncerona nieśmiertelnością. *Universos frumento donavit*. NEP. wszystkich obdarzył zbożem. *Exuere alicui vestem*. SEN. obnażyć kogo z sukni. *Hostem exuerunt castris*. LIV. zabrali oboz nieprzyjacielowi. *Puerilem aetatem doctrinis impertire debemus*. NEP. wiek młody naukom poświęcić powinniśmy. *Parmenonem plurima salute impertit*. TER. Parmenona najprzejmiej pozdrawia. *Falsam sibi scientiae persuasionem induerunt*. QUINT. utworzyli sobie fałszywe wyobrażenie o nauce. *Vites se induunt uvae*. COLUM. winne latorosie okrywają się winogronami. *Itinerium angustiae multitudini fugam intercluse-*

runt. CAES. wazkie drogi przecięty ludowi *Arriovistus castra fecit eo consilio, ut frumenta Caesarem intercluderet.* CAES. Arriowisi założył obóz w tym zamiarze, ażeby zboża Cezarowi nie dopuścić.

Uwaga. *Induo* rządzi niekiedy dwoma czwartymi przypadkami, z których drugi kładzie się z przyimkiem *in*, np. *Cum se nux sylvis induet in florem.* VIRG. gdy się w lasach leszczyna kwiatem przyędzie.

7. Słowo czynne *impono* gdy znaczy oszukać, rządzi przypadkiem trzecim; gdy znaczy kładę kogo lub co na co, rządzi przypadkiem trzecim osoby, a czwartym rzeczy, albo czwartym osoby, a czwartym z przyimkiem *in* lub szóstym z przyimkiem *in* rzeczy. *Peto* gdy znaczy proszę dla kogo, rządzi trzecim osoby, a czwartym rzeczy; gdy znaczy godzę na kogo, udaję się dokąd, rządzi czwartym; gdy znaczy proszę kogo o co, rządzi czwartym rzeczy, a szóstym z przyimkiem *a* lub *e* osoby. *Tempero* gdy znaczy ochraniać, rządzi trzecim; gdy znaczy urządzam co, rządzi czwartym; gdy znaczy wstrzymuję się od czego, rządzi szóstym z przyimkiem *a*, np. *Cui egregie imposuit Milo.* CIC. którego wybornie Milon oszukał. *Romani nullum novum vectigal Siculis imposuerunt.* CIC. Rzymianie żadnego nowego podatku na Sycylijczyków nie nałożyli. *Metellum multi filii, filiae, nepotes, neptes in rogum imposuerunt.* CIC. Metella wielu synów, córek, wnuków i wnuczek na stos włożyła. *Imposuisti eum in cervicibus nostris.* CIC. włożyłeś go na karki nasze. *Tiberius Germanico Caestri proconsulare imperium petivit.* TAC. Tyberysz prosił o prokonsulostwo dla Germanika Cezara. *Ferro eum petebat.* TAC. z żelazem godził na niego. *Paulus per Thessaliam Delphos petit inclytum oraculum.* LIV. Paweł przez Tessalię udaje się do Delf do sławnej wyroczni. *Victi Carthaginienses pacem a Romanis petierunt.* EUTR. Kart-

głuchym, zwyciężeni prosili Rzymian o pokój. *Tantum ex te peto*. CIE. o tyle cię proszę. *Temperare sociis*. LIV. ochraniać sprzymierzeńców. *Rempublicam temperaverunt*. CIE. urządzili państwo. *Quis talia fando, temperet a lacrymis?* VIRG. któż mówiąc o tém, wstrzyma się od łez?

8. Słowa czynne rządzące dwoma czwartemi przypadkami, jednym osoby, a drugim rzeczy, są:

a) Znaczące prośbę, żądanie, zapytanie, jakoto: *oro* proszę, *rogo* proszę, pytam się; *flagito* domagam się, żądam, *posco*, *reposco*, *postulo* proszę, żądam, *interrogo* pytam się, np. *Illud te oro*. CIE. o to cię proszę. *Ne res turpes amicos rogemus*. SEN. o rzeczy haniebne przyjaciół nie prośmy. *Caesar Aeduos frumentum flagitabat*. CAES. Cezar żądał zboża od Eduów. *Poscis Quinctilium deos*. HOR. prosisz bogów o Kwinktyliusza. *Legati ad Verrem adeunt, eumque simulacrum Cereris et Victoriae repossunt*. CIE. posłowie udają się do Werresa, i żądają od niego wizerunku Cerery i zwycięstwa. *Pusionem Socrates interrogavit quaedam geometrica*. CIE. Sokrates zapytał się chłopca o coś z geometryi.

Uwaga. Znaczące prośbę i żądanie, zamiast przypadku czwartego osoby, mają niekiedy szósty z przyimkiem *a* albo *de*: znaczące zapytanie, zamiast przypadku czwartego rzeczy, mają czasem szósty z przyimkiem *de*, np. *Ne ab amico argentum roges*. PLAUT. nie proś przyjaciela o srebro.

b) Znaczące nauczanie, ukrywanie, jakoto: *doceo*, *edoceo*, *perdoceo* uczę, nauczam, *dedoceo* oduczam, odzwyczajam; *celo* ukrywam, np. *Athenienses primi et olei et vini Graecos usum docuere*. JUST. Ateńczykowie pierwsi nauczyli Greków użycia oliwy i wina. *Ciceronem Minerva ipsa omnes artes edocuit*. SALL. sama Minerwa wszystkich sztuk Cycerona nauczyła.

Paupertas homines omnes artes perdocet. PLAUT. ubóstwo^o wszelkich sztuk ludzi naucza.

Uwaga. Czasem kładą się z przypadkiem czwartym osoby, a szóstym z przyimkiem *de*, rzeczy, np. *De itinere hostium Senatum edocet.* SALL. uwiadomia senat o podróży nieprzyjaciół. *Bassus me de hoc libro celavit.* CIC. Bassus mi tej książki nie pokazał. Mówi się także: *docere aliquem equo* uczyć kogo konno jeździć; *Docere aliquem armis.* LIV. uczyć kogo bronią robić; *docere fidibus.* CIC. uczyć na lutni,

c) Znaczące robienie kogo czém, jakoto: *facio, reddo, relinquo*; znaczące wybieranie na co, mianowanie czém, nazywanie, jakoto: *appello, creo, declaro, deligo, designo, dico, inscribo, nomino, cognomino, nuncupo, voco*; znaczące poczytywanie, uważanie, tudzież mieć za co, jakoto: *existino, habeo, invenio, judico, puto, reperio*; znaczące okazywanie się czém, wydawanie, jakoto: *exhibeo, praebeo, praesto*, np. *Meliores, prudentiores, constantiores nos tempus facit.* LIV. czas czyni nas lepszymi, roztropniejszymi, stateczniejszymi. *Homines coecos reddit cupiditas et avaritia.* CIC. pożądliwość i łakomstwo czyni ludzi ślepyimi. *Heredeni populum Romanum reliquit.* EVTR. lud rzymski zrobił dziedzicem. *Verborum interpretationem etymologiam appellant.* CIC. tłumaczenie wyrazów nazywają etymologią. *Romani Aemilium Paulum consulem creant.* JUST. Rzymianie Pawła Emiliusza konsulem obierają. *Ciceronem universus populus consulem declaravit.* CIC. Cyncerona cały lud konsulem mianował. *Multi reges in honorem Augusti condebant civitates, quas Caesareas nominabant.* EVTR. liczni królowie na cześć Augusta zakładali miasta, które Cezareami nazywali. *Julum gens Julia auctorem sui generis nuncupat.* LIV. familia Juliuszów Julia sweim założycielem być mieni. *Epaminondas philosophiae praeceptorem*

habuit Lysim Tarentinum. NEP. Epaminos das miał za nauczyciela filozofii Lizysa z Tarentu. *Trajanus aequalem se omnibus exhibebat.* ECTR. Trajan równym się dla wszystkich okazywał.

d) Złożone z przyimka *trans*, jakoto: *transduco*, *transjicio*, *transmitto* przeprowadzam, przeprowadzam, np. *Caesar exercitum Lagerim transducit.* CAES. Cozar wojsko za Loarę przeprowadza.

g. Słowo czynne *animadverto* gdy znaczy uważam, rządzi przypadkiem czwartym bez przyimka; gdy znaczy strofuję, karzę, rządzi przypadkiem czwartym z przyimkiem *in*, np. *Equid animadvertis horum silentium?* CIC. czy uważasz tych milczenie? *Cato in complures nobiles animadvertebat.* NEP. Kato wielu znakomych strofował.

10. Słowa czynne: *jubeo*, *impero*, *praecipio* rozkazuję, *postulo* żądam, *veto* zabraniam, rządzi przypadkiem czwartym osoby, której się rozkazuje lub zabrania, jeżeli ta wyrażnie przy nich jest położona, a w ten czas tryb bezokoliczny do tych słów należący kładzie się w odmianie czynnej. Jeżeli zaś nie masz wyrażonej osoby, której się co rozkazuje lub zabrania, natenczas tryb bezokoliczny czynny do tych słów należący, kładzie się w odmianie biernej, a bardzo rzadko w czynnej, np. *Duas acies hostem propulsare jussit.* CAES. dwom szynom rozkazał odpierać nieprzyjaciela. *Talia quaerentes rex superum trepidare vetat.* OVID. pytającym się o to, król bogów trwożyć się zabrania. *Antigonus vetuit ad Eumenem quemquam admitti, et quotidianum victum amoveri jussit.* NEP. Antygon rozkazał żeby do Eumenesa nikogo nie wpuszczano, i żeby mu codziennego pożywienia nie dawano. *Hannibal imperavit quam plurimas venenatas serpentes colligi.* NEP. Hannibal rozkazał jak najwięcej jadowitych węzów nazbierać. *Infandum regina jubes renovare do-*

lorem. VIRG. królowo! rozkazujesz wznowić niewymowną boleść.

Uwaga 1. Niekiedy słowo przy *jubeo* będące, kładzie się w trybie łączącym ze spójnikiem *ut* albo *ne* wyrażonym lub doraysłnym: a wtedy osoba, której się rozkazuje, kładzie się w przypadku trzecim, np. *Militibus jusserat, ut instantibus cominus resisterent*. TAC. żołnierzom rozkazał, ażeby nacierających z blizka odpiérali. *Britannico jussit exsurgeret*. TAC. Brytannikowi kazał wstać.

Uwaga 2. *Impero* gdy znaczy panuję, rządzi przypadkiem trzecim, np. *Cupiditatibus imperare maximum imperium est, servire gravissima servitus*. SEN. panowanie nad namiętnościami jest największém państwem; służenie im, najcięższą niewolą.

11. Słowa czynne rządzące oprócz czwartego, przypadkiem szóstym bez przyimka, są:

a) Znaczące ubieranie, rozbieranie, ogołocenie, pozbawienie, jakoto: *amicio, induo* ubieram się, wkładam, okrywam, *cingo* przypasuję, *exuo* rozbieram się, ogołacam, *nudo, orbo, privo, spolio* ogołacam, pozbawiam, np. *Vites se induunt uvis*. COLUM. winne latorośle okrywają się winogronami. *Ense latus cinxit*. OVID. przypasał miecz do boku. *Exiit hostem impedimentis*. CAES. zabrał nieprzyjacielowi tabory wojenne. *Nudare arbores foliis*. PLIN. ogołocić drzewa z liści. *Orbare se luce*. CIC. pozbawić się światła. *Democritus dicitur oculis se privasse*. CIC. Demokryt miał sobie oczy wylupić. *Libido sanitate animum spoliat*. CIC. rozpusta odbiera zdrowie duszy.

b) Następujące: *abstineo* wstrzymuję się, *afficio* daję, sprawuję, *augeo* powiększam, pomnażam, *erudio* ćwiczę, *prohibeo* nie dopuszczam, wstrzymuję, np. *Atticus biduum cibo se abstinuit*. NER. Attyk przez dwa dni od pokarmu się wstrzymał. *Multos saepe magnis*

incommodis afficit pecuniae cupiditas. Cíc. żądza pieniędzy, często sprawia wielu ludziom wielkie przykrości. *Lycurgi leges erudiunt juventutem venando, currendo, esuriendo, sitiendo.* Cíc. prawa Likurga ćwiczą młodzież w polowaniu, bieganiu, łaknieniu, pragnieniu. *Galli com meatu nostros prohibebant.* CÉS. Gallowie nie dopuszczali naszym żywności.

Uwaga. *Abstineo* rządzi czasem przypadkiem drugim lub szóstym z przyimkiem *a* albo *ab*; *prohibeo* także szóstym z przyimkiem *a* albo *ab*, np. *Abstine irarum calidaeque rixae.* HOR., wstrzymaj się od gniewu i zapalczywej kłótni. *Ab alienis manus abstine.* Cíc. wstrzymuj ręce od cudzych rzeczy. *Prohibere hostem a pugna.* CÉS. wstrzymywać nieprzyjaciela od walki.

18. Słowa czynne rządzące, oprócz czwartego, przypadkiem szóstym z przyimkiem *a*, *de* albo *ex*, są: *audio* słyszę, *quaero* pytam się, np. *Ego hoc a te audiivi.* PLAUT. to od ciebie słyszałem. *Hoc ex aliis audire malo.* Cíc. to wolę od innych usłyszeć. *Quaesivit hoc a medicis.* NEP. pytał się o to lekarzy. *Quaerit ex solo ea.* CÉS. samego pyta się o to.

Rząd odmiany biernej słów czynnych.

Gdy się ~~główna~~ odmiana bierna słów czynnych, natenczas wszystkie przypadki czwarte, któremi te słowa rządziły, zamieniają się na pierwsze, np. *Themistocles absens prodicionis est damnatus.* Cíc. Temistokles nieobecny za zdradę potępiony został. *Demosthenes a doctis oratorum judicatus est princeps.* Cíc. uczeni osądzili Demostenesa za najznakomitszego z mówców. *Nihil mali a natura constitutum est.* Cíc. przyrodzenie nie złego nie postanowiło. *Duo consules creati sunt, L. Junius Brutus et L. Tarquinius Collatinus.*

LIV. dwaj konsulowie obrani zostali, L. Juniusz Brutus i L. Tarkwiniusz Kollatynus.

Uwaga 1. Przy odmianie biernej słowa *celo* ukrywam, przypadek czwarty osoby, zamienia się na trzeci, np. *Id Aleybiadi celari non potuit*. NXP. to nie mogło się ukryć przed Aleybiadesem.

Uwaga 2. Przy odmianie biernej słów: *amicio, indno* ubieram się, *cingo* przypasuję, *exuo* ogołacam, i innych oznaczających ubieranie się lub rozbieranie, poeci kładą przypadek czwarty zamiast szóstego, np. *Induitur faciem Dianae*. OVID. przybiera postać Diany, *Inutile ferrum cingitur*. VIRG. niepożyteczne żelazo przypasuje.

III. Rząd słów nijakich

Niektóre słowa nijakie nie mają żadnego rzędu, i zowią się *absoluta*; takimi są: *sto* stoję, *sedeo* siedzę, *cado* upadam, *cresco* rosnę i t. p. Niektóre rządzą przypadkami.

1. Słowa nijakie rządzące przypadkiem pierwszym są: *appareo* okazuje się, *existo* wydaję się, *jestem*, *evado* staję się, np. *Rebus angustis animosus atque fortis appare*. HOK. w ciężkich przygodach stał rozum i moc duszy: *Ego huic causae patronus extiti*. CIC. ja byłem obrońcą tej sprawy. *Is perfectus Epicureus evaserat*. CIC. ten doskonałym Epikurejczykiem został.

2. Słowa nijakie rządzące przypadkiem drugim lub szóstym są: *egeo* potrzebuję, *indigeo* wymagam, *potrebuję*, np. *Animus clarus est, neque fortunae eget*. SALL. umysł znakomity jest i nie zależy od losu. *Multis praeceptis eget animus*. SEN. umysł potrzebuje wielu nauk. *Ut quisque maxime opis indiget, ita ei potissimum opitulari debemus*. CIC. tego szczeroko-

niej wspierać powinniśmy, kto najbardziej pomocy potrzebuje. *Mea adolescentia indiget illorum bona estimatione.* Cic. moja młodość potrzebuje ich dobrego zdania.

3. Słowo nijakie *pendeo* powątpiewam, położone w liczbie pojedynczej, rządzi przypadkiem drugim rzeczownika *animus* umysł, położone w liczbie mnogiej, rządzi tegoż rzeczownika przypadkiem szóstym, np. *Animi pendeo et de te et de me.* Cic. powątpiewam o tobie i o sobie. *Expectando pendemus animis.* Cic. oczekując powątpiewamy.

4. Słowa nijakie rządzące przypadkiem trzecim są: *do operam, navo operam, studium* przykładam starania; *nubo* idę za męż, *parco* oszczędzam, *studeo* sprzyjam, przykładam się, *supplico* błagam, i wszystkie złożone z przyimków *ad, con, in, inter, ob, prae, re, sub, super,* np. *Operam dare valetudini.* Cic. starać się o zdrowie. *Venus nupsit Vulcano.* Cic. Wenera poszła za Wulkana. *Bonis nocet, qui malis parcit.* Sen. dobrym szkodzi, kto oszczędza złych. *Alienis commodis studere.* Cic. cudzym pożytkom sprzyjać. *Imperio Romano Asia accessit.* EURN. do państwa rzymskiego Azja przybyła (przyłączona została). *Non convenit moribus meis.* PLIN. JUN. nie zgadza się z moimi obyczajami. *Interpenit nox proelio.* LIV. noc zaskoczyła bitwę. *Consiliis Catilinae occurri atque obstiti.* Cic. zamiarom Katyliny zapobiegłem i oparłem się. *Non ignara mali miseris succurrere disco.* VIRG. doznawszy nieszczęścia, umiem się litować nad nieszczęśliwymi. *Supersedere pugnae.* HIRT. zaprzestać walki.

Uwaga 1. Złożone z przyimków: *ad, con, sub,* rządzą niekiedy temi przypadkami co przyimki, które się zwykle powtarzają, np. *Ad Claudii senectutem accedebat etiam, ut caecus esset.* Cic. do starości Klau-
dyusza przykładano się i to, że był ślepy. *Cum vit-*

tute congruere. Cic. zgadzać się z cnotą. *Sub montem succedunt.* CAES. pod górę podchodzą.

Uwaga 2. Słowo *acquiesco* uspokajam się, *super-sedo* wstrzymuję się, rządzą niekiedy przypadkiem szóstym, np. *Qui morte Clodii acquieverunt.* Cic. którzy się po śmierci Klodyusza uspokoiłi. *Supersedere labore.* Cic. zaniechać pracy.

Uwaga 3. Na wyrażenie że kobieta idzie za męża, używa się słowo *nubo*. O mężczyźnie mówi się *ducere uxorem, in matrimonium ducere*, np. *Venus nupsit Vulcano.* Cic. Wenus poszła za Wulkana. *Sestius duxit uxorem filiam Scipionis.* Cic. Sestysz pojął za żonę córkę Scypiona. *Dumnorix Orgetorigis filiam in matrimonium duxit.* CAES. Dumnoryx pojął za żonę córkę Orgetoryxa.

5. Słowa nijakie rządzące przypadkiem trzecim lub czwartym, są: *allatro* czekać, obmawiać, *antecedo*, *anterello*, *anteo* przewyższam, *attendo* uważam, *auscull* jestem posłuszny, *deficio* nie mam czego, *despero* rozpaczam, *incesso* ogarniam, napadam, *praecedo*, *praecurro*, *praesto* przebiegam, przewyższam, *praevert* upprzedzam, np. *Scipioni nunquam canes allatraverunt.* AUR. VIET. na Scypiona nigdy psy nie czekały. *Ijus magnitudinem allatrare solitus erat.* LIV. zwykł był uwłóczyć jego wielkości. *Natura hominis peculiaribus reliquisque belluis antecedit.* Cic. przyrodzenie człowieka przewyższa bydło i inne zwierzęta. *Populus Romanus antecedit fortitudine cunctas nationes.* NEP. lud rzymski przewyższa walecznością wszystkie narody. *Omnis sensus hominum multo antecellit sensibus bestiarum.* Cic. każde uczucie ludzkie jest wyższe od uczucia zwierząt. *Animi praestantia omnibus bonis corporis anteit.* Cic. zacność umysłu wszystkie dobre przymioty ciała przewyższa. *Chabrias, omnes, qui in magistratu erant, auctoritate anteibat.* NEP. Chabry-

asz wszystkich urzędników powagą przewyższał. *Homo sapiens sermonibus malignis non attendit.* PLIN. człowiek mądry nie uważa na mowy złośliwe. *Saepe non attendimus nosmet ipsos.* CIC. często na siebie samych nie uważamy. *Ausculta seni.* TER. bądź posłuszny staremu. *Nisi me auscultas.* PLAUT. jeżeli mi nie będziesz posłuszny. *Non solum vires, sed etiam tela nostris deficiebant.* CAES. nie tylko sił, ale nawet pocisków nasi nie mieli. *Eos res frumentaria deficere coepit.* CAES. zaczęli doznawać niedostatku żywności. *Hic sibi ipse desperat.* CIC. ten sam o sobie rozpacza. *Desperavi pacem.* CIC. straciłem nadzieję pokoju. *Gravior cura patribus incessit.* LIV. większa niespokojność ogarnęła senatorów. *Incessit admiratio homines.* LIV. podziwienie ogarnęło ludzi. *Vestrae fortunae meis praecedunt.* PLAUT. wasz majątek jest większy od mego. *Helvetii reliquos Gallos virtute praecedunt.* CAES. Helwetowie innych Gallów męstwem przewyższają. *Praestare omnibus.* CIC. przewyższać wszystkich. *Doctrina praestare omnes.* NTR. nauką przewyższać wszystkich. *Huic praevertere.* CAES. uprzędzić to. *Praevertere ventos.* uprzędzać wiatry.

6. Słowo nijakie *excelllo* celuję, przewyższam, rządzi przypadkiem trzecim lub czwartym z przyimkiem *inter*, np. *Zeuxis longe coeteris excellere pictoribus existimabatur.* CIC. mówią, że Zeuxis bardzo przewyższał innych malarzy. *Excellit inter omnes Demosthenes.* CIC. Demostenes celuje między wszystkimi.

7. Słowa nijakie: *fido*, *confido* ufam, rządzi przypadkiem trzecim lub szóstym bez przyimka, np. *Fidere nocti.* VIRG. ufać cieniem nocy. *Cur sibi confidat?* CIC. dla czego sobie ufa? *Corporis firmitate confidere.* CIC. ufać mocy ciała.

8. Słowo nijakie *occumbo* podejmuję co, ponoszę, rządzi przypadkiem trzecim, czwartym lub szóstym bez

przyimka, np. *Occumbere morti*. *Ving!* *Occumbere mortem*. *Cic.* *Morte occumbere*. *Liv.* śmierć ponieść, polędz.

9. Słowo nijakie *caveo* gdy znaczy staram się o co, rządzi przypadkiem trzecim; gdy znaczy mam się na ostrożności, rządzi czwartym, albo szóstym z przyimkiem *a*; gdy znaczy ręczę, rządzi szóstym z przyimkiem *de*. *Consulo* gdy znaczy mam pieczę, zaradzam, rządzi trzecim; gdy znaczy radzę się kogo, rządzi czwartym; gdy znaczy postępuję z kim, rządzi czwartym z przyimkiem *in*. *Cupio* gdy znaczy sprzyjam, rządzi trzecim; gdy znaczy pragnę czego, rządzi czwartym. *Horreo* gdy znaczy lękam się o co, rządzi trzecim; gdy znaczy lękam się czego, rządzi czwartym. *Incumbo* gdy znaczy wspieram się na czém, rządzi trzecim; gdy znaczy przykładam usilności do czego, rządzi czwartym z przyimkiem *ad* albo *in*. *Metuo*, *timeo* gdy znaczy boję się o co, rządzą trzecim albo szóstym z przyimkiem *de*; gdy znaczą boję się kogo, rządzą czwartym albo szóstym z przyimkiem *a*. *Prospicio*, *provideo* gdy znaczą mam staranie o co, zaradzam, rządzą trzecim, gdy znaczą przewiduję, rządzą czwartym. *Recipio* gdy znaczy zapewniam kogo, rządzi trzecim; gdy znaczy uciekam, rządzi czwartym zaimka osobistego; gdy znaczy odbieram, rządzi czwartym. *Vaco* gdy znaczy przykładam się do czego, rządzi trzecim; gdy znaczy jestem wolny od czego, rządzi szóstym bez przyimka albo z przyimkiem *a*, np. *Cicero unice cavet concordiae publicae*. *Vell.* Cycero starał się jedynie o zgodę publiczną. *Cavere insidias*. *Suet.* strzedz się zasadzek. *Parmenio ignarus infirmitatis Alexandri scripserat, a Philippo medico caveret*. *Just.* Parmenion nie wiedząc o słabości Alexandra, pisał do niego, żeby się strzegł Filipa lekarza. *Obsidibus de pecunia cavent*. *Caes.* zakładnikami ręczą, że dadzą pieniądze. *Stabit*

illud, esse deos, eosdemque consulere rebus humanis.
Cic. to będzie niezmiennie, że są bogowie, i mają pieczę nad sprawami ludzkiemi. *Consulere Apollinem.*
NER. radzić się Apollina. *In secundis rebus nihil in quemquam superbe ac violenter consulere decet.* **LIV.** w szczęściu nie należy z nikim dumnie i gwałtownie postępować. *Tibi, cui maxime cupio, satisfaciam.*
Cic. tobie, któremu najwięcej sprzyjam, zadesyć uczynię. *Non semper bonum illud est, quod cupimus ardenter.* **Cic.** nie zawsze to jest dobre, czego gorąco pragniemy. *Parens filio horret.* **PLIN.** Jura, ojciec lęka się o syna. *Horreo conspectu omnium.* **Cic.** lękam się spojrzenia wszystkich. *Tua centenis incumbunt tecta columnis.* **MART.** twój dom wspiera się na stu kolumnach. *Incumbe toto pectore ad laudem.* **Cic.** największej przykładaj usilności do nabycia chwały. *In rempublicam incumbas.* **Cic.** przykładaj usilności do spraw publicznych. *Metuo vitae.* **Cic.** *Metuo de vita.* **Cic.** lękam się o życie. *Metuit pampinus Austros.* **Virg.** winna latorośl boi się wiatrów południowych. *Timeo ejus vitae.* **TER.** boję się o jego życie. *De republica valde timeo.* **Cic.** bardzo się boję o sprawy publiczne. *Timeo Deum immortalem.* **LIV.** boję się nieśmiertelnego Boga. *A quo genere ego nunquam timui.* **Cic.** którego to rodzaju nigdy się nie bałem. *Prospicite rei frumentariae.* **CAES.** postarajcie się o żywność. *Futura prospicere.* **TER.** przyszłość przewidywać. *Deus vitae hominum providet.* **Cic.** Bóg ma staranie o życie ludzkie. *Recipio vobis, celeriter me negotium ex sententia confecturum.* **Cic.** zapewniam was, że interes wkrótce pomyślnie ukończę. *Et se recipere coeperunt.* **CAES.** tam uciekać poczęli. *Res amissas recipere.* **LIV.** rzeczy utracone odebrać. *Philosophiae semper vaco.* **Cic.** zawsze się przykładam do filozofii. *Vacare culpa, magnum est solatium.* **Cic.** być wolnym od winy, jest wielka pociecha.

10. Słowa nijakie rządzące przypadkiem czwartym, są: *abhorreo* nienawidzę, *ambulo*, *curro* biegam, *desino* przestaję, *dubito* wątpię, *mereo* zasługuję sobie na co, *navigo* płynę, żegluję, *subeo* wchodzę, następuję, np. *Parum abhorret famam*. Liv. trochę nienawidzi sławy. *Xerxes maria ambulavit, terramque navigavit*. Cic. Xerxes po morzach chodził. a po ziemi żeglował. *Qui stadium currit, enisi debet ut vincat*. Cic. kto do me ty biegnie, starać się powinien, żeby zwyciężył. *Desine plura puer*. Virg. przestań już chłopcze. *Illud non dubito*. Cic. o tem nie wątpię. *Meruit laudem*. Caes. zasłużył na pochwałę. *Tum primum subiere domos*. Ovid. wtedy pierwszy raz weszli do domów.

Uwaga. *Abhorreo* rządzi niekiedy przypadkiem szóstym bez przyimka albo z przyimkiem *a*. *Desino*, drugim lub szóstym. *Mereo*, szóstym: a gdy znaczy zasługuję się komu, rządzi szóstym z przyimkiem *de*. *Subeo*, czwartym z przyimkiem *ad* albo *in*, np. *Vitiis abhorret*. Cic. nienawidzi występków. *Abhorret a nuptiis*. Ter. gdy małżeńskie ma w nienawiści. *Desine mollium querelarum*. Hor. poprzestań miękkich narzekañ. *Desine communibus locis*. Cic. porzuć ogólne myśli. *Merere equo*. Cic. służyć w jeździe. *Merere pedibus*. Liv. służyć w piechocie. *De republica merere*. Cic. zasłużyć się krajowi. *Ad portam castrorum subire*. Liv. zbliżyć się do bramy obozu. *In quorum subiere locum*. Ovid. na których miejsce nastąpiły.

11. Słowo nijakie *abdico* składam urząd, rządzi przypadkiem czwartym osoby, a szóstym rzeczy, np. *Eo die consulatu se abdicavit*. Cic. tego dnia złożył konsulostwo.

12. Słowa nijakie rządzące przypadkiem szóstym bez przyimka, są:

a) Znaczące obfitość, dostatek i niedostatek, jakoto: *abundo* obfituję, *affluo* opływam, *diffluo* zatapiam się w czém, *redundo*, *scateo* mam podostatkim, *valeo* znaczę, *careo* nie mam, pozbawiony jestem, np. *Antiochia quondam eruditissimis hominibus abundabat.* Cic. Antiochia niegdyś w najuczestszych ludzi obfitowała. *Miser est, qui in vita vitiosa, affluit voluptatibus.* Cic. nędzny jest, kto w życiu występniem opływa w rozkosze. *Turpe est diffluere luxuria.* Cic. brzydko jest, zatapiać się w rozpucie. *Redundat optimorum civium multitudinem.* Cic. ma podostatkim najlepszych obywateli. *Metallis tota Hispania scetet.* PLIN. cała Hiszpania ma podostatkim kruszców. *Quantum ego acie valeo, tantum valet iste loquendo.* OVID. ile ja znaczę w boju, tyle ten znaczy w wymowie. *Quam miserum est carere consuetudine amicorum!* Cic. co za nieszczęście być pozbawionym obcowania z przyjaciółmi!

b) Następujące: *calleo* umiem, *desisto* wstrzymuję się, *doleo* ubolewam nad czém, *gaudeo* cieszę się, *lubo* choruję, cierpię, *mano* sączyć się, *moereo* smuć się, *sto*, *consto* składam się, kosztuję (przy których osoba koszt ponosząca kładzie się w przypadku trzecim), *tono* grzmie, np. *Calleo fidibus.* HOR. umiem grać na lutni. *Tempus desistere pugna.* VIRG. czas zaprzestać walki. *Nemo mea injuria doluit.* Cic. nikt nad mojem pokrzywdzeniem nie ubolewał. *Gaude tuo tam excellenti bono.* Cic. ciesz się z twego tak wybornego szczęścia. *Aliquo horum morborum laborat.* Cic. cierpi którą z tych chorób. *Manat sudore.* LIV. polnieje, zmici, *qui tuo dolore moerent.* Cic. przyjaciele, którzy się smucą z twojój boleści. *Multoque sanguine ca Poenis victoria stetit.* LIV. to zwycięstwo wiele krwi Kartagińczyków kosztowało. *Constat quadringentis millibus.* VAHRE kosztuje cztery kroć sto tysięcy.

Coelum tonat omne tumultu. VIRG. całe niebo wżaskiem się napelnia.

Uwaga. *Calleo* rządzi niekiedy przypadkiem czwartym. *Desisto* przypadkiem szóstym z przyimkiem *a*. *Doleo* czwartym albo szóstym z przyimkiem *de*; gdy zaś znaczy dolega mi co, ból cierpię, rządzi przypadkiem trzecim. *Laboro* szóstym z przyimkiem *ex*. *Moereo* czwartym. *Sto* drugim, np. *Callet dicenda tacendaque*. PERS. umie mówić i milczeć. *Desiste ab hac mente*. CIE. zaniechaj téj myśli. *A te peto, ut meas injurias doleas*. CIE. proszę cię, abyś na ł mojem pokrzywdzeniem ubolewał. *De Hortensio te scio dolere*. CIE. wiem, że nad Hortensyuszem ubolewasz. *Dole hoc mihi*. TER. to mi dolega. *Ex pedibus laborate*. CIE. chorować na podagrę. *Moereo casum ejusmodi*. CIE. smucę się nad takim przypadkiem. *Nulla pestis humano generi pluris stetit quam ira*. SEN. żadna zaraza nie była zgubniejsza dla rodzaju ludzkiego, jak gniew.

IV. Rząd Słów czynno-biernych.

1. Słowa czynno-bierne rządzące przypadkiem drugim, niekiedy czwartym są: *recordor, reminiscor* przypominam sobie, *obliviscor* zapominam, np. *Homo improbus aliquando dolenter flagitiorum suorum recordabitur*. CIE. człowiek niegodziwy kiedykolwiek ze smutkiem swoje nieczne postęпки przypominac sobie będzie. *Audita recordor*. VIRG. przypominam sobie to, com slyszal. *Reminiscere pristinae virtutis*. CAES. przypomnij sobie dawne meztwo. *Dulces moriens reminiscitur Argos*. VIRG. umierajac przypominac sobie przyjemne miasto Argos. *Beneficii recepti nunquam cito dati obliviscere*. SEN. prędko zapominaj dobrodziejstwa, któreś komu wyświadczył, a zawsze miej w pamięci to, które tobie wyświadczone. *Homines*

res praeclarissimas obliviscuntur. Cic. ludzie zapominają rzeczy najpiękniejszych.

2. Słowo czynno-bierne *miserer* lituje się, rządzi przypadkiem drugim, np. *Miserere laborum tantorum, miserere animi non digna ferentis.* VIRG. zlitujcie się nad tak wielkimi nieszczęściami, zlitujcie się nademną niewinnie cierpiącym.

3. Słowa czynno-bierne rządzące przypadkiem trzecim są: *assentior, astipulor* zgadzam się, *auxilior* wspieram, dopomagam, *insidior* czynię zasadzkę, *irascor, stomachor* gniewam się, *latrocinor* rozbijam na morzu, *medeor* leczę, *palpor* głaszczę, podchlebiam, np. *Astipulari consuli.* LIT. zgadzać się z konsulem. *Insidior apris.* MARR. czynię, zasadzki na dziki. *Irasci iis nefas est, quos amare debemus.* Cic. nie trzeba się gniewać na tych, których kochać winniśmy. *Istis bellum illatum est, quia latrocinati navibus Romanorum fuerant.* EORR. Istrem wojna była wydana, ponieważ rozbijali rzymskie okręty. *Philosophia medetur animis.* Cic. filozofia leczę umysły. *Palpari mulieri.* PLAUT. podchlebiać kobiecie.

4. Słowa czynno-bierne rządzące przypadkiem trzecim lub czwartym, są: *adulor* podchlebiam, *medicor* leczę, *praestolor* czekam, np. *Potenti adulatus est Antonio.* NEP. podchlebiał potężnemu Antoniuszowi. *Nec adulari nos sinamus.* Cic. nie dajmy sobie podchlebiać. *Medi senibus medicantur anhelis.* VIRG. Medowie leczą słaby oddech starców. *Medicari cupidis ietum.* VIRG. uleczyć cios włócznią zadany. *Praestolor tibi usque ad tertium Nonas Maji.* Cic. czekam cię aż do piątego Maja. *Quem praestolare hic ante ostium.* TER. którego tu czekaj przede drzwiami.

5. Słowo czynno-bierne *dominor* panuje, rządzi przypadkiem trzecim, lub czwartym z przyimkiem *in,*

lub szóstym z przyimkiem *in*, np. *Dominari cunctis oris*. VIRG. nad wszystkimi krajami panować. *Dominari in caetera animalia*. OVID. panować nad innymi zwierzętami. *Fortuna in omni re dominatur*. SALL. los wszystkiem władnie.

6. Słowo czynno-bierne *moderor* gdy znaczy powściągam, hamuję, rządzi przypadkiem trzecim; gdy znaczy rządzę, rządzi przypadkiem czwartym, np. *Moderari irae*. HOR. powściągać gniew. *Res rusticas venti et tempestates moderantur*. CIC. rzeczami wiewskimi wiatry i burze rządzą.

7. Słowa czynno-bierne rządzące przypadkiem czwartym, są: *adipiscor* dostępuję, *admiror*, *miror* dziwię się, *aggredior* napadam na kogo, *comitor* towarzyszę, *egredior* wychodzę, odstepuję, *experior* doświadczam, *glorior* chełpię się, *gratulor* winszuję, *intueor* patrzę na co, *mereor* zasługuję sobie co, *miseror* lituję się, *queror* żalę się, *sector* idę, uganiam się za czém, *sequor* idę za kim, *ulciscor* mszczę się, np. *Is laudem est adeptus*. CIC. ten chwale dostąpił. *Illum admirantur*. VIRG. jemu się dziwiają. *Mirantur sub aqua lucos, urbesque, domosque Nereides*. OVID. ninfy morskie dziwiają się gajom, miastom i domom stojącym pod wodą. *Omnes mortales pecunia aggredi*. SALL. wszystkich ludzi pieniądźmi ujmować. *Gressum canes comitantur herilem*. VIRG. psy towarzyszą idącemu panu. *Historia non debet egredi veritatem*. PLIN. historia nie powinna odstepować prawdy. *Itaque omnia experiar*. CIC. przeto wszystkiego doświadczę. *Non idem gloriari possum*. CIC. nie mogę się z tegoż chełpić. *Gratulor tibi magistratum*. CIC. winszuję ci urzędu. *Terram intueri*. CAES. na ziemię patrzeć. *Mereri aes militare*. VARR. służyć w wojsku. *Aut suum fatum querebantur, aut commune periculum miserabantur*. CAES. albo na swoje przeznaczenie się

użalali, albo nad spólnem niebezpieczeństwem się lito-
wali. *Is praetorem sectabatur.* Cic. ten uganiał się
za pretorem. Cic. *Ubi malos praemia sequuntur, haud
facile quisquam gratuito est bonus.* SALL. gdzie źli
nagrody otrzymują, tam nie łatwo jest kto bez zapłaty
dobrym. *Injurias ulcisci.* Cic. mścić się za krzy-
wdy.

Uwaga. *Glorior* rządzi niekiedy przypadkiem szó-
stym bez przyimka lub z przyimkiem *de* albo *in*. *Que-
ror* szóstym z przyimkiem *de*, np. *Gloriari otio iners
ambitio est.* SEN. z nieczynności się chelpić, jest nik-
czemna próżność. *Quis de misera vita possit gloriari?*
Cic. któż z nędznego życia chelpić się może?
Nobis licet in hoc gloriari. Cic. wolno nam z tego
się chelpić. *Cethegus semper querebatur de ignavia
sociorum.* SALL. Cethegus zawsze się żalił na opiesza-
łość spólników.

8. Słowa czynno-bierne *percontor*, *sciscitor* dowia-
dują się, pytam się, rządzi przypadkiem czwartym oso-
by, a czwartym lub szóstym z przyimkiem *de* rzeczy;
albo czwartym rzeczy, a szóstym z przyimkiem *ex* oso-
by. *Precor* błagam, rządzi czwartym lub szóstym
z przyimkiem *a* osoby, a czwartym rzeczy, np. *Ille me
de nostra republica percontatus est.* Cic. on mi się
pytał o sprawy naszego kraju. *Cum Theophrastus
percontaretur ex anicula quadam.* Cic. gdy się Teo-
frast pytał pewnej staruszki. *Ex Vellejo sciscitabar
sententiam.* Cic. pytałem się Welleja o zdanie. *Uti-
nam non experiare, quod precarer deos.* Cic. bodajżeś
nie doznał tego, o cobyś błagał bogów. *Quae pre-
catus sum a diis immortalibus.* Cic. o co prosiłem
bogów nieśmiertelnych. *Utinam non experiare, quod
precarer deos, nisi meas preces audire desiissent.*
Cic. Qui. Fr. 3. *Quae precatus sum a diis immor-
talibus,* Cic, Mur, 1.

9. Słowa czynno-bierne rządzące przypadkiem szóstym bez przyimka, są: *dignor* godnym uznając, *fruor*, *utor* używam, *fungor* urząd sprawuję, *laetor* cieszę się, *nitor* wspieram się, *potior* dostępuję czego, rządząc, *vescor* jem, np. *Haud tali me dignor honore*. VIRG. nie sądzę się być godnym takiego zaszczytu. *Vita, qua fruimur, brevis est*. SALL. życie nasze jest krótkie. *Difficile est virtutes revereri eum, qui semper secunda fortuna sit usus*. CIC. trudno jest, ażeby ten cześć cnoty, kto zawsze ponijłnego losu używał. *Crassus functus est aedilitio munere*. CIC. Krassus sprawował urząd edyla. *Parmenio laetatur adventu amici*. CURT. Parmenion cieszy się z przybycia przyjaciela. *Virtute decet niti*. CLAUD. na cnotcie wspierać się należy. *Rex Archelaus Cappadocia potiebatur*. TAC. król Archelaus rządził Kappadocyą. *Mardi ferarum carne vescuntur*. CURT. Mardowie jedzą mięso dzikich zwierząt.

Uwaga. *Fruor*, *utor*, *fungor*, *laetor*, *vescor*, rządzą niekiedy przypadkiem czwartym. *Nitor* czwartym z przyimkiem *in*. *Potior* drugim lub czwartym, np. *Non fruieris nuptias*. APUL. nie użyjesz wesela. *Uteris operam meam*. PLAUT. będziesz miał moją pomoc. *Datames militare munus fungebatur*. NEP. Datames sprawował urząd wojskowy. *Laetor utrumque*. CIC. z obójga się cieszę. *Tradunt restitui vespertinam aciem his, quos nyctalopas vocant, si caprinum jecur vescantur*. PLIN. powiadają, że ci, co w nocy nie widzieć nie mogą, odzyskują wzrok, jedząc kozią wątrobę. *In vita Pompeii nitebatur salus civitatis*. CIC. na życie Pompejusza polegała całość państwa. *Regni potiri*. CIC. dostąpić panowania. *Semper habiti sunt fortissimi, qui summam imperii potirentur*. NEP. zawsze za najmężniejszych uważani byli ci, którzy władzy najwyższej dostąpili.

10. Słowo czynno-bierne *digredior* odstępuję, rządzi przypadkiem szóstym z przyimkiem *a* albo *de*, np. *Digressus est a proposito*. Czc. odstąpił od zamiaru. *De causa digredā* od sprawy odstąpić.

V. Rząd Słów ułomnych.

1. Słowo ułomne *memini* pamiętam, rządzi przypadkiem drugim, np. *Paciam ut mei memineras*. PLAUT. zrobię to, żebyś o mnie pamiętał. *Ipsa jubet mortis te meminisse Deus*. MARR. sam Bóg ci każe pamiętać na śmierć.

Uwaga. *Memini* rządzi niekiedy przypadkiem czwartym; lecz pospolicie tylko w ten czas, kiedy pamiętanie odnosi się do rzeczy nieżywotnej, np. *Multi homines praeterita non meminērunt*. Czc. wiele ludzi nie pamięta przeszłych rzeczy.

2. Słowo ułomne *odi* nienawidzę, rządzi przypadkiem czwartym, np. *Odimus improbos*. Czc. złych nienawidzimy.

3. Słowo ułomne *quaeso* proszę, rządzi przypadkiem czwartym lub szóstym z przyimkiem *a* albo *de* osoby, a czwartym rzeczy, np. *Hoc deos quaeso*. TER. o to bogów proszę. *Quaeso a vobis*. Czc. proszę was.

VI. Rząd Słów nieosobistych.

1. Słowa nieosobiste rządzące przypadkiem drugim, są: *interest* i *refert* zależy komu co na czem, tyczy się kogo. Osoba, której co na czem zależy, kładzie się w przypadku drugim. Gdy ta osoba ma być wyrażona przez zaimek, nie bierze się zaimek osobisty, ale dzierżawczy: *mea, tua, sua, nostra, vestra*, np. *Theodori nihil interest*. Czc. Teodorowi nic na tem nie zależy. *Et tua et mea maxime interest, te valere*

Cic. i mnie i tobie najwięcej na tém zależy, ażebyś był zdrow. *Caesar dicere solebat, non tam sua, quam reipublice interesse, uti salvus esset.* SUET. Cezar zwykł był mawiać, że nie tak jemu jak państwu na tém zależy, żeby był nienaruszony. *Permagni nostra interest, te esse Romae.* Cic. bardzo wiele nam na tém zależy, żebyś był w Rzymie. *Vehementer interest vestra, qui senes estis, juventutem exemplis vestris informare.* PLIN. bardzo wiele wam, starcy, na tém zależy, żebyście młodzieź przykładami waszemi kształcili. *Illud mea magni refert, te ut videam.* Cic. wiele mi na tém zależy, żebym cię widział. *Tua refert maxime.* Cic. tobie najwięcej na tém zależy. *Quid nostra refert, victum esse Antonium.* Cic. cóż nam na tém zależy, że Antoniusz zwyciężony został.

Uwaga 1. *Interest i refert* rządzą niekiedy przypadkiem czwartym z przyimkiem *ad*, np. *Magni ad honorem nostrum interest.* Cic. mojej czei wiele na tém zależy.

Uwaga 2. *Jak wiele lub jak mało* komu na czéin zależy, przy słowach *interest i refert* nie tylko się wyraża przez przysłówki: *nultum* wiele, *magnopere* bardzo wiele, *maxime* najwięcej, *minime* najmniej, *nihil* nic i t. d. ale też i przez drugie przypadki: *magni* wiele, *permagni* bardzo wiele, *parvi* mało, *quanti* ile, *tanti* tyle, np. *Intelligo quanti intersit reipublicae.* Cic. pojmuję, ile krajowi na tém zależy. †

2. Słowo nieosobiste *licet* wolno jest, rządzi dwoma trzeciami przypadkami, albo też trzecim i czwartym, np. *Patricio romano tribuno plebis fieri non licebat.* Cic. patrycyuszowi rzymskiemu nie wolno było zostać trybunem pospólstwa. *Civi romano licet esse Gaditanum.* Cic. obywatelowi rzymskiemu wolno być obywatelem Kadyxu.

3. Słowo nieosobiste *manet* gdy znaczy [po]zostaje, rządzi przypadkiem trzecim; gdy znaczy czeka, rządzi czwartym, np. *Quod adimi non potest, id mihi manet*. Cic. to mi pozostaje, co nie może być wydarte. *Omnes una manet nox*. Hor. wszystkich zarówno śmierć czeka.

4. Słowa nieosobiste rządzące przypadkiem czwartym, są: *decet* przystoi, *dedit* nie przystoi, *juvat* miło, przyjemnie jest. *fugit, latet, praeterit* uchodzi wiadomości czyjś; przy których kładzie się ta osoba, której co przystoi, nie przystoi i t. d. w przypadku czwartym, a rzecz która jej przystoi, w przypadku pierwszym: jeżeli zaś to co przystoi, nie przystoi i t. d. jest słowem to kładzie się w Trybie bezokolicznym. Toż samo się rozumie i o słowie *oportet* potrzeba, powinien, niech; przy którym kładzie się przypadek czwarty z trybem bezokolicznym, a niekiedy łączącym, np. *Decet magnanimitas quemlibet mortalem*. Sen. wielkość duszy przystoi każdemu człowiekowi. *Miseros convivia laeta non decet*. Just. wesole ucztwy nie przystoją nieszczęśliwym. *Neque te ministrum dedit myrtus, neque me*. Hor. mirt nie źle nam przystoi, i tobie, który mi usługujesz, i mnie. *Juvat me*. Cic. miło mi jest. *Illud quam sit difficile, non te fugit*. Cic. nie tajno ci, jak to rzecz trudna. *Omnes latet ultimus dies*. Sen. ostatni dzień nikomu nie jest wiadomy, *Non te praeterit*. Cic. nie uchodzi to twojej wiadomości. *Oratorem irasci minime decet*. Cic. gniew wcale mówcy nie przystoi. *Omnes honos interitu suorum quam gravissime moerere oportet*. Cic. wszyscy poczciwi nad stratą swoich jak najmocniej ubolewać powinni. *Alteri vivas oportet*. Sen. potrzeba żyć dla drugich.

5. Słowa nieosobiste rządzące, oprócz czwartego, przypadkiem drugim, są: *miseret, piget, poenitet* żal mi, *pudet* wstyd mię, *taedet* tęskno mię, nudzę się,

to jest: ta osoba która czego żałuje, wstyd i się i t. d. kładzie się w przypadku czwartym, a rzecz lub osoba, której się wstydzi lub żałuje, w przypadku drugim, np. *Tui me miseret, me piget*. Cic. żał mi cię. *Geminat peccatum, quem delicti non poenitet*. Syr. dwa razy grzeszy, kto nie żałuje swego wykroczenia. *Sibi ipsi dat supplicium, quem culpae admissae pudet*. Syr. sam się karze, kto się wstydzi swojego występku. *Taedet me sermonis tui*. Ter. nudzę się twoją rozmową.

6. Słowo nieosobiste *pluit* deszcz pada, rządzi przypadkiem szóstym, niekiedy przypadkiem czwartym, np. *Nuntiatum est lapidibus pluisse*. Liv. doniesiono, że kamienny deszcz padał. *Lapides pluere portenta esse putatis* Liv. deszcz kamienny za straszne zjawisko uważacie.

E. Rząd Imiesłowów.

Imiesłowy tak zwyczajne jako i osobliwe rządzą temi samemi przypadkami, któremi ich słowa, np. *Atticus timens proscriptionem, de foro decesserat*. Nęp. Attyk bojąc się wygnania, usunął się od spraw publicznych. *Damnatus longi laboris*. Hor. skazany na długą pracę. *Etiā secundissimis rebus utendum est consilio amicorum*. Cic. w największym nawet szczęściu używać potrzeba rady przyjaciół.

Uwaga. Wyjmują się imiesłowy zwyczajne czasu terażniejszego, które, jeżeli oznaczają nie przemijający, lecz długotrwały przymiot czyli własność, rządzą przypadkiem drugim, np. *Veteres Romani appetentes gloriae erant*. Cic. starożytni rzymianie byli chciwymi chwały. *Amantissimus domini est canis*. Colum. pies najbardziej kocha swojego pana. *Operum patiens de-*

bet esse iuventus. Vinc. młodzież powinna być wytrzymać na prace.

F. Rząd Imion.

I. Rząd Imion rzeczownych.

1. Imiona rzeczowne rządzące przypadkiem drugim, są :

a) *Cura* staranie, *memoria* pamięć, *studium* chęć, np. *Cura rei domesticae.* Cic. staranie o sprawy domowe. *Jucunda memoria est praeteritorum malorum.* Cic. pamięć przeszłych nieszczęść jest przyjemna. *Studium pugnantium.* CAES. chęć walczenia.

Uwaga. *Cura* rządzi czasem przypadkiem szóstym z przyimkiem *de*, np. *Studium tuum curaque de salute mea.* Cic. chęć i staranie twoje o moje ocalenie.

b). *Causa, gratia, ergo* dla, na, z powodu, (1), które się kładą nie przed ale po przypadku drugim, np. *Hoc natura constitutum est, ut non liceat sui commodi causa nocere alteri.* Cic. jest to prawo przyrodzone, że nie wolno dla swego pożytku szkodzić drugiemu. *Bestiae hominum gratia generatae sunt.* Cic. zwierzęta dla ludzi stworzone zostały. *Pausanias barbaros apud Plataeas delevit, jusque victoriae ergo Apollini donum dedit.* NEP. Pauzaniusz pod Plateą Persów pokonał, i z powodu tego zwycięstwa dar Apollinowi ofiarował.

(1) Są to szóste przypadki rzeczowników: *causa* przyczyna, *gratia* łaska. *Ergo* jest greckie "εργον", trzeci przypadek liczby pojedynczej rzeczownika "εργου" dzieło, rzecz.

Uwaga 1. Czasem opuszcza się *causa* przy drugim przypadku, np. *E seditiosis unum vinciri jubet magis usurpandi juris, quam quia unius culpa foret.* Tac. jednego z buntowników w kajdany okuć rozkazał, bardziej z przyczyny przywłaszczenia prawa, niżeli że to był jeden tylko winowajca.

Uwaga 2. *Causa* przy zaimkach osobistych nie rządzi przypadkiem drugim, ale się mówi: *mea, tua, sua, nostra, vestra, causa*, np. *Istud quidem, faciam, neque tua causa, sed mea.* Nep. to wprawdzie zrobię, ale nie dla ciebie lecz dla mnie. *Non licet sua causa nocere alteri* Cic. nie godzi się dla siebie szkodzić drugiemu. *Vestra causa nec ullius alterius loquor apud vos.* Liv. dla was nie dla kogo innego mówię do was.

2. Przy *opus est* potrzeba, potrzebuję, kładzie się ta osoba, która czego potrzebuje, w przypadku trzecim, a rzecz, której osoba potrzebuje, w przypadku szóstym lub pierwszym, a bardzo rzadko w drugim. Jeżeli się kładzie w przypadku szóstym, *opus est* nie odmienia się: jeżeli w pierwszym, słowo *est* przy *opus* będące, stosownie do liczby tego przypadku pierwszego, odmieniać się musi. Jeżeli to, czego osoba potrzebuje, jest słowem, wtenczas to, albo się kładzie w trybie bezokolicznym, albo w trybie łączącym ze spójnikiem *ut*, albo w *Supinum* zakończoném na *u*, np. *Quibuscumque rebus opus est amico, illi praesto sis.* Cic. cze-
gokolwiek potrzebuje przyjaciel, w tém mu dopomagaj. *Dux mihi opus est.* Cic. wodza mi potrzeba. *Magni laboris nobis opus fuit.* Cic. potrzeba nam było wielkiej pracy. *Milites opus sunt tibi.* PLAUT. żołnierzy ci potrzeba. *Opus est pluribus verbis commemorare.* Nep. potrzeba obszernie opowiedzieć. *Puero opus est, cibum ut habeat.* PLAUT. dziecku pokarmu potrzeba. *Ita dictu opus est.* TER. tak potrzeba mówić.

3. Rzeczowniki zakończone na *io* formowane od *Supinum* słów, rządzą temi przypadkami, któremi słowa, od których się formują, np. *Justitia est obtemperatio scriptis legibus*. Cic. sprawiedliwość jest uległość prawom pisanim. *Quid tibi hanc rem curatio est*. PLAUT. dla czego się o to starasz.

II. Rząd Imion przymiotnych.

1. Imiona przymiotne rządzące przypadkiem drugim, są:

a). Znaczące biegłość, niebiegłość, jakoto: *consultus*, *peritus*, *prudens* biegły, świadomy; *imprudens* niebiegły, nieświadomy, np. *Consultus eloquentiae*. LIV. biegły w wymowie. *Multarum rerum peritus*. Cic. biegły w wielu rzeczach. *Prudens rei militaris*. NEP. biegły w sztuce wojennej. *Imprudens harum rerum*. TER. nieświadomy tych rzeczy.

b). Znaczące pamiętanie lub niepamiętanie, jakoto: *memor* pamiętny, *immemor* niepamiętny, np. *Vive memor leti*. PERS. żyj pamiętając na śmierć. *Omnibus immemor beneficii odiosus est*. Cic. niewdzięczny u wszystkich jest w nienawiści.

c). Znaczące posiadanie czego, władzę nad czem i przeciwie, jakoto: *compos*, *potens* posiadający, władający; *impos*, *impotens* nieposiadający, niewładający, np. *Compos mentis*. LIV. przy zdrowym umyśle będący. *Di, maris et terrae tempestatumque potentes*. VIRG. bogowie, morzem, ziemią i burzami władający. *Impos animi*. PLAUT. niewładający sobą. *Impotens laetitiae*. LIV. nieposiadający się z radości.

Uwaga. *Compos* rządzi niekiedy przypadkiem szóstym, np. *Matres animo vix prae gaudio compotes*. LIV. matki zaledwie posiadające się z radości.

d), Znaczące pełność, obfitość, mnogość, i przeciwnie, jakoto: *plenus* pełny, *refertus* napełniony, pełny; *abundans* obfitujący, *dives* bogaty, *fertilis* żyzny, *foecundus* płodny; *egenus* pozbawiony, *inanis* próżny, *indigus* potrzebujący, *inops* ubogi, *sterilis* niepłodny, *vacuus* próżny, wolny od czego, i t. p. np. *Vita sine amicis metus plena est.* Cic. życie bez przyjaciół pełne jest bojaźni. *Referta Gallia negotiatorum est.* Cic. w Gallii pełno jest kupców. *Dives pecoris, lactis abundans.* VIRG. bogaty w bydło, obfitujący w mleko. *Gallia frugum hominumque fertilis fuit.* LIV. Gallia miała wiele zboża i ludzi. *Germania pecorum foecunda est.* TAC. Germania jest płodna w bydło. *Egenus aquae locus.* TAC. miejsce bez wody. *Opis haud indiga nostrae.* VIRG. niepotrzebująca naszej pomocy. *Versus inopes rerum.* HOR. wiersze czcze co do rzeczy. *Non adeo virtutum sterile saeculum, ut non et bona exempla prodiderit.* TAC. nie był atoli wiek ów tak w enoty niepłodny, aby razem znakomitych przykładów nie wydał. *Tempus nullum vacuum laboris.* TER. żaden czas nie jest wolny od pracy.

Uwaga. Przyniotniki te rządzą niekiedy przypadkiem szóstym. *Vacuus* rządzi jeszcze przypadkiem szóstym z przyimkiem *a*, np. *Coelum splendore est plenum.* PLAUT. Niebo pełne jest blasku. *Donis fortunae refertus.* CIC. darami losu zubożony. *Abundans ingenio.* CIC. pełen dowcipu. *Dives agris.* HOR. bogaty w pola. *Fertilis auro amnis.* PLIN. rzeka obfitująca w złoto. *Viminibus salices foecundae.* VIRG. wierzby płodne w cienkie prątki. *Egenum commeatu castellum.* TAC. warownia pozbawiona żywności. *Epistola inanis aliqua re utili.* CIC. list nie pożytecznego w sobie nie zawierający. *Indigus auxilio.* LUCR. potrzebujący pomocy. *Lentulus non inops verbis.*

Cic. Lentulus nie ubogi w słowa. *Nullum temporis punctum sterile beneficio.* PLIN. JUN. żadna chwila czasu nie była niepłodną w dobrodziejstwa. *Vacuum periculo consilium.* Cic. przedsięwzięcie wolne od niebezpieczeństwa. *Oppidum vacuum a bello.* Cic. miasto wolne od wojny. †

e). Formowane od słów, zakończone na *ax*, np. *Terra ferax Cereris, multoque feracior uvae.* OVID. ziemia obfita w zboże, i daleko obfitsza w wino. *Tenacissimi sumus eorum, quae a rudibus annis percipimus.* QUINT. najlepiej pamiętamy to, czegośmy się w dzieciennych latach uczyli.

Uwaga. Czasem rządzą przypadkiem szóstym, np. *Saeculum ferax bonis artibus.* PLIN. JUN. wiek obfitujący w piękne sztuki.

f). Następujące, szczególnie u poetów: *anxius* troskliwy, niespokojny, bojący się, *dubius* wątpliwy, *integer* nieskażony, *liberalis* hojny, *purus* czysty, *timidus* bojaźliwy, np. *Anxia furti* OVID. bojąca się być okradzioną. *Nec sum animi dubius.* VIRG. ani wątpię. *Integer vitae scelerisque purus.* HOR. prowadzący życie czyste, i żadną zbrodnią nieskażone. *Pecuniae liberales erant Romani.* SAL. Rzymianie w wydawaniu pieniędzy hojnymi byli. *Animalia timida lucis.* SEN. zwierzęta niemogące znieść światła. λ

2. Imiona przymiotne rządzące przypadkiem trzecim, są :

a). Znaczące przyjaźń, jakoto: *amicus* przyjazny, *charus* miły, *propitius* łaskawy; *infestus* nienawistny, *inimicus* nieprzyjazny i t. p. np. *Canis homini amicum animal est.* PLIN. pies jest zwierz przyjazny człowiekowi. *Homines mihi chari.* Cic. ludzie mi mili. *Huic ego deos propitios puto.* Cic. sądzę, że na niego bogowie są łaskawi. *Africa huic victoriae maxime infesta.* Cic. Afryka najbardziej nienawistna

temu zwycięztwu. *Saepe nihil inimicius homini, quam sibi ipse.* CIC. często nic nie jest bardziej nieprzyjazne człowiekowi, jak on sam sobie.

Uwaga. Przymiotniki te rządzą niekiedy przypadkiem drugim, lub czwartym z przyimkiem *adversus, erga, in,* np. *Coelius inimicissimus istius sceleris.* CIC. Celiusz najbardziej nienawidzący tej zbrodni.

b). Znaczące zręczność, stosowność lub zgadzanie się, jakoto: *accommodatus* stosowny, *aptus* zdolny, sposobny, *congruus, consentaneus* zgodny, stosowny, *idoneus* przydatny, dogodny, stosowny i t. p. np. *Nihil est naturae hominis accommodatius beneficentia et liberalitate.* CIC. nic nie jest stosowniejsze do natury człowieka nad dobroczynność i szczodrobliwość. *Terra quae vitibus apta est, etiam arboribus est utilis.* COLUM. ziemia do rodzenia wina sposobna, jest także i dla drzew użyteczna. *Jam saxo nuptias juri civili congruas.* APUL. już wyprawę gody małżeńskie z prawem cywilnym zgodne. *Actiones, virtuti consentaneae.* HOR. czynności zgadzające się z cnotą. *Castris idoneum locum delegit.* CAES. miejsce dogodne na obóz wybiera.

Uwaga. *Accommodatus, aptus, idoneus;* rządzą niekiedy przypadkiem czwartym z przyimkiem *ad,* np. *Ad consolandum accommodatus.* CIC. do pocieszania stosowny. *Ad quas res aptissimi, iis potissimum studebimus.* CIC. do czego będziemy najzdolniejsi, do tego szczególnie przykładac się będziemy. *Magis idoneum ad eam causam reperies neminem.* CIC. nikogo zdolniejszego do tej sprawy nie znajdziesz.

c). Znaczące łatwość lub trudność, jakoto: *facilis* łatwy; *difficilis, arduus* trudny, *durus* przykry, *invius* bezdrożny, nieprzystępny i t. p. np. *Verba innocenti reperire facile est, modum verborum misero tenere difficile.* CORT. łatwo jest niewinnemu wynaleźć sło-

wa, nieszczęśliwemu zaś trudno miarę w słowach znaleźć. *Nil mortalibus arduum est.* Hor. Dla ludzi nie trudnego nie masz. *In via virtuti nulla est via.* Ovid. żadna drbga nie jest dla cnoty nieprzystępną.

d). Znaczące pożytek lub szkodę, jakoto: *utilis* pożyteczny, *salutaris* zbawienny, pożyteczny; *inutilis* niepożyteczny i t. p. np. *Clementia utilis est victori ac victo.* Just. łaskawość pożyteczna jest dla zwycięzcy i dla zwyciężonego. *Hominum generi universis cultura agrorum salutaris est.* Cic. rolnictwo dla całego rodzaju ludzkiego jest pożyteczne. *Inutiles bello.* CAES.

Uwaga. *Inutilis* rządzi niekiedy przypadkiem czwartym z przyimkiem *ad*, np. *Naves ad navigandum inutiles.* CAES. okręty nieużyteczne do żeglugi.

e). Znaczące podobieństwo, niepodobieństwo, równość i nierówność, jakoto: *similis* podobny, *dissimilis* niepodobny; *aequalis*, *par* równy; *inaequalis*, *dispar*, *impar* nierówny i t. p. np. *Nihil est morti tam simile quam somnus.* Cic. nic nie jest tak śmierci podobne, jak sen. *Rex apum caeteris dissimilis est.* Sen. matka pszczoł nie jest podobna do innych. *Oratio aequalis rebus ipsis.* Cic. mowa wyrównywająca samym rzeczom. *Par graeco verbum latinum.* Cic. wraz łaciński równy greckiemu. *Impar invidiae.* Tac. słaby przeciw zazdrości. †

Uwaga. *Similis*, *dissimilis*, *aequalis*, *par*, *dispar*, rządzi niekiedy przypadkiem drugim, np. *Non potuit patris similis esse.* Cic. nie mógł być ojcu podobny. *Dissimilis sui.* Juv. niezgodny z samym sobą. *Q. Metellum, cuius paucos pares haec civitas tulit, cum Pisonem non conferam.* Cic. K. Metella, któremu mało równych to miasto wydało, z Pizonem nie będą porównywał. *Dispar sui.* Cic. niezgadający się z sobą.

f). Znaczące bliskość lub sąsiedztwo, jakoto: *affinis* należący do czego, uczestnik, spółnik, *finitimus* graniczący, sąsiedni, *propior* bliższy, *proximus* najbliższy, *vicinus* sąsiedzki, blizki i t. p. np. *Hunc affinem cul-pae judicatote*. Cic. tego za spółnika winy osądźcie. *Finitimi Galliae*. CAES. graniczący z Gallią. *Res, quae virtuti propiores sunt*. Cic. rzeczy, które są bliższe cnoty. *Dis proximus ille est, quem ratio non ira movet*. CLAUD. najbliższy bogów jest ten, kto się rozumem a nie gniewem rządzi. *Dialecticorum scientia vicina eloquentiae*. Cic. umiejętność dyalektyków podobna do wymowy.

Uuaga. *Propior i proximus* rządzą niekiedy czwartym lub szóstym z przyimkiem *a*, a nawet drugim. *Affinis* drugim, np. *Quod tamen vitium propius virtutem erat*. SAL. który to jednak występki był bliższym cnoty. *Possedere ea loca, quae proxima Carthaginem Numidia appellatur*. SALL. posiadli te miejsca, które najbliższe będąc Kartaginy nazywają się Numidya. *A contumelia quam a laude propius*. TAC. bliższe zuiewagi niżeli sławy. *Ab eo proximus*. LIV. najbliższy niego.

g). Zakończone na *bilis*, formowane od słów, np. *Multis ille bonis flebilis occidit, nulli flebilior, quam tibi*. HOR. wielu pocziwych ma przyczynę płakać nad śmiercią jego, ale nikt większej nad ciebie.

h). Następujące: *alienus* obcy, *communis* spółny, *honestus* uczciwy, *obnoxius* obowiązany, *obvius* spotykający kogo, *proprius* właściwy, *superstes* który przeżył kogo, *turpis* szpetny, np. *Alienus causae*. Cic. nienależący do sprawy. *Omni aetati mors est communis*. Cic. każdemu wiekowi spółną jest śmierć. *His obnoxii*. SALL. tym obowiązani. *Rupes obviorum furiis*. VIRG. skała wystawiona na gwałtowności wiatrów. *Propria est fortunae varietas*. Cic.

nieśmiałość jest właściwym losu przymiotem. *Superstes gloriae suae*. LIV. który sławę swoją przeżył.

Utaga. *Communis, proprius, superstes*, rządzą niekiedy przypadkiem drugim. *Alienus* drugim lub szóstym bez przyimka albo z przyimkiem *a*, np. *Amicorum omnia communia sunt*. CIC. dla przyjaciół wszystko jest wspólne. *Viri propria est fortitudo*. CIC. męczyźnie właściwe jest męstwo. *Utinam te vitae meae superstitem reliquissem*. CIC. bodajęs mię przeżył. *Alienus pacis*. LUCR. nieprzyjaciel pokoju. *Fraus quasi vulpeculae, vis leonis videtur: utrumque homine alienissimum*. CIC. chytrłość zdaje się być wrodzoną lisowi, gwałtowność lwu: jedno i drugie najmniej przyzwoite człowiekowi. *Non alienus a litteris*. CIC. dosyć uczony.

†

3. Imiona przymiotne rządzące przypadkiem szóstym bez przyimka, są: *contentus* przestawający na czém, *dignus* godny, *indignus* niegodny, *extorris* wygnany, *fretus* zaufany, *jejuns* głodny, *immunis*, *liber* wolny, *nudus* nagi, *orbis* pozbawiony czego, *praeditus* obdarzony, *venalis* sprzedajny, np. *Quod cuique temporis ad vivendum datur, eo debet esse contentus*. CIC. ile czasu do użycia komu jest dane, na tém powinien przestawać. *Excellentium hominum virtus imitatione, non invidia digna est*. CIC. cnota odznaczających się ludzi, naśladowania nie nienawiści jest godna. *Quam multi luce indigni sunt, et tamen dies oritur!* SEN. jak wielu jest światła niegodnych, a jednak słońce wschodzi. *Inibus extorris*. VIRG. z kraju wygnany. *Fretus iuventa*. VIRG. zaufany w młodości. *Cato omnibus humanis vitiis erat immunis*. VELL. Kato od wszelkich ludzkich wad był wolny. *Liber terrore animus*. CIC. umysł nieustraszony. *Urbs nuda praesidio*. CIC. miasto ze straży ogołocone. *Orabat, ne se orbem liberis facerent*. LIV. prosił żeby go dzieci nie

pozbawiali! *Praeditus singulari virtute*. Cic. szczególniejszą cnotą obdarzony. *Otium, non gemmis, neque purpura venale, nec auro*. Hor. spoczynek, którego ani za perły, ani za szkarłat, ani za złoto kupić.

Uwaga. Dignus, indignus, extorris, immunis, liber, rządzą niekiedy przypadkiem drugim. *Nudus* szóstym z przyimkiem *a*, np. *Non ego sum dignus salutis*. PLAUT. nie jestem godzien ocalenia. *Magnorum haud indignus avorum*. VIRG. od wielkich naddziadów nieodrodny. *Extorris regni*. STAT. wygnany z królestwa. *Juvenis immunis delictorum paternorum*. VEL. młodzieniec wolny od błędów ojcowskich. *Spei metusque liber*. SEN. wolny od nadziei i bojaźni. *Nudus a propinquis*. Cic. pozbawiony krewnych.

4. Przymiotniki zakończone na *bundus* formowane od słów, rządzą temi przypadkami, któremi ich słowa, np. *Populabundus agros*. GEL. pustoszący pola.

G. Rząd zaimków.

Przypadkiem drugim rządzą zaimki położone w pierwszym lub czwartym przypadku, w rodzaju nijakim, użyte zamiast rzeczowników: *quid, quod co, aliquid, quiddam, quidpiam, quidquam, quidquid* coś, cokolwiek, *hoc, id, illud, istud co, idem* toż, np. *Si quid in Caesare populoque Romano sit auxilii*. CAES. jeżeli jest jaka pomoc w Cezarze i Rzymianach. *Quo auri fuit*. Cic. co było złota. *Potest exercitatio et temperantia etiam in senectute conservare aliquid pristini roboris*. Cic. ćwiczenie i umiarkowanie może nawet w starości zachować jakąś część dawnej siły. *Pythagoras, cum in Geometria quiddam novi invenisset, Musis bovem immolasse dicitur*. Cic. mówią, że Pitagoras, gdy co nowego w geometrii wynalazł, Muzom wołu na ofiarę poświęcał. *Quidpiam bonis*.

Cic. cokolwiek dobrego. *Quidquid transiit temporis, perit.* SEN. ilekolwiek czasu przeszło, zginęło. *Quid hoc hominis est?* PLAUT. cóż to za człowiek? *Id aetatis homines.* Cic. ludzie z tego wieku.

Uwaga ogólna o Rządzie.

Wyrazy, o których rządzie żadnej nie uczyniono wzmianki, rządzą temi przypadkami, któremi odpowiednie im polskie wyrazy, np. *Novarum rerum cupidus.* SALL. nowych rzeczy chciwy. Przy czém uważać należy, że słowa polskie innym przypadkiem rządzą, gdy znaczą twierdzenie; innym, gdy znaczą przeczenie, np. *Widziałem matkę* (4ty), *niewidziałem matki* (2gim), w łacińskim zaś ta przemiana miejsca nie ma, lecz tak w zdaniach twierdzących jak i przeczących słowa jednym przypadkiem rządzą, np. *Laudare bonos.* Cic. chwalić dobrych. *Illum rem non laudarat.* Cic. owego winowajcy nie chwalił.

ROZDZIAŁ CZWARTY. A

O użyciu zaimków — o zamianie zdań czynnych na bierne, — okolicznych na bezokoliczne, — o używaniu trybów i czasów, — *de ablativo absolute posito*, — o Attrakacyi, o Figurach i t. d.

I. O użyciu Zaimków.

1. Zaimków osobistych *ego, tu*, drugi przypadek liczby mnogiej *nostrum, vestrum*, używa się jako podzielnym; gdzieindziej pospolicie *nostrum, vestrum*, np. *Imperium summum Romae habebit, qui vestrum primum osculum matri tulerit.* LIV. ten z was najwyższą

władzę w Rzymie mieć będzie, kto najpierwej matkę pocałuje. *Animus est rector dominusque nostri*. Cic. umysł jest rządcą i panem naszym.

2. Zaimek *siebie, sobie, się*, kładący się w polskim języku przy wszystkich osobach, w łacińskim stosownie do osób i liczb odmienia się: i tak, przy osobie pierwszej tłumaczy się przez zaimek *ego, nos*, przy drugiej przez *tu, vos*; przy trzeciej dopiero osobie *sui, sibi, se*, używane bywa jak w polszczyźnie, np. *Proximus sum egomet mihi*. TER. jestem sobie samemu najbliższy. *Hodierno die teipsum vicisti*. Cic. Dzisiaj siebie samego zwyciężyłeś. *Omne animal se ipsum diligit*. Cic. każde zwierzę ma w sobie samém upodobanie. *Non nobis solum nati sumus*. Cic. nie dla siebie tylko urodzeni jesteśmy. *Sic vos non vobis mellificatis apes*. VIRG. tak wy pszczoły nie dla siebie miód robicie. *Semet ipsi Numidas adpellavere*. SAL. sami się Numidami nazwali.

3. Zaimek dzierżawczy *swój, swoja, swoje*, tłumaczy się przez łaciński *suus, sua, suum*, wtenczas tylko, gdy się ściąga do osoby trzeciej: gdy się zaś ściąga do osoby pierwszej, tłumaczy się przez *meus, noster*; gdy do drugiej, przez *tuus, vester*, np. *Aruspicum verba sunt omnia, nihil addo de meo*. Cic. wszystko to są słowa wieszczbiarzy, nic nie dodaję ze swego. *Me in tuis secundis respice*. TER. w swoim szczęściu miej wzgląd na mnie. *Est suus cuique mos*. TER. każdy ma swój obyczaj.

4. Kiedy czynność jakowej osobie lub rzeczy przypisywana, na nią samą się zwraca, i do niej się odnosi, natenczas polskie *go, niego, niej, mu, niemu* i t. p. nie tłumaczą się w łacińskim przez *ille* albo *is*, lecz przez *sui, sibi, se*; a polskie *jego, ich*, tłumaczą się przez *suus, sua, suum*, np. *Petivit, ut se ad amicitiam adscriberent*. Cic. prosił, ażeby go do przyjaci

przyjęli. *Rogatus sum a matre tua, ut venirem ad se.* Cic. proszony byłem od twojej matki, abym przyjechał do niej. *Socrates multa vitia sibi insita, sed ea ratione a se dejecta dicebat.* Cic. Sokrates mówił, że miał wiele wad wrodzonych, lecz te przez rozum od siebie oddalił. *Vos ex M. Favonio audistis, Clodium sibi dixisse periturum Milonem triduo.* Cic. słyszeliście od M. Fawoniusza, że Klodyusz mu powiedział, iż w ciągu trzech dni Milon zginie. *Orator sagaciter pervestigat, quid sui cives cogitent.* Cic. niech mówca bystrze śledzi, co jego obywatele myślą.

5. Jeżeli *hic, is, isto, ille, idem, qui, quis*, położone są jako pierwsze przypadki, natenczas zgadzają się w rodzaju i liczbie z następującym rzeczownikiem. Zaimki te w języku polskim kładą się najczęściej w rodzaju nijakim, np. *Idem velle, atque idem nolle, eademum firma amicitia est.* SAL. tegoż samego chcieć i tego samego niechcieć, to dopiero jest stała przyjaźń.

6. Zaimek *hic* ściąga się (lubo nie zawsze) do bliższego rzeczownika, *ille* do odleglejszego. Zaimka *ille* używa się, gdy się mówi o kim z pochwałą; gdy zaś jest mowa o kim z pogardą, tudzież gdy się mówi o rzeczach należących do osoby, z którą rozmawiamy, używa się zaimka *iste*; a przeciwnie gdy o swoich rzeczach mówimy, używa się *hic*. *Aliquis* po wyrazach *si* jeżeli, *nisi* jeżeli nie, *ne* ażeby nie, *num* czy, *quo* im, *quanto* ile, odrzuca zgłoskę *ali*, gdy znaczy jaki: zatrzymuje się ją zaś szczególnie w ten czas, kiedy się używa w rodzaju nijakim, i znaczy co, np. *Lacedaemonii vetera, Macedon-s praesentia decora intuebantur.* *Illi pro libertate, hi pro dominatione pugnant.* CURT. Lacedemończykowie mieli przed oczyma dawną chwałę, Macedończykowie teraźniejszą. Tamci o niezawisłość, ci o panowanie walczyli. *Melior est*

certa pax, quam sperata victoria; haec in tua, illa in deorum manu est. Liv. lepszy jest pewny pokój, niż spodziewane zwycięstwo; tamten jest w twoich rękach, to zaś w rękach bogów. *Quantum acie valeo, tantum valet iste loquendo.* Ovid. ile ja w boju znaczę, tyle on znaczy w wymowie. *Hoc est a natura datum, ut vultum admoveamus ad auditores, si quam rem docere eos velimus.* Cic. jest to wrodzone, że twarz obracamy do słuchaczy, gdy ich jakiej rzeczy nauczyć chcemy. *Danda opera est, ne qua amicorum dissidia fiant.* Cic. trzeba przykładać starania, żeby jakie niezgody między przyjaciółmi nie zaszyły. *Si aliquid de summa gravitate Pompejus, multum de cupiditate Caesar remisisset.* Cic. gdyby coś Pompejusz z największej powagi, a Cezar wiele z chciwości był opuścił.

7. Jeżeli zaimek *qui, quae, quod*, ściąga się do zaimku *is, ea, id*, a obadwa położone są w jednym przypadku, natenczas zaimek *is, ea, id*, opuszcza się: nie opuszcza się zaś, kiedy nie są w jednakowym przypadku, lub zdanie mające w sobie *qui* kładzie się wprzód, np. *Maximum ornamentum amicitiae tollit, qui ex ea tollit verecundiam.* Cic. największą ozdobę przyjaźni odejmuje ten, kto jej odejmuje skromność. *Ego is in illum sum, quem tu me esse vis.* Cic. takim jestem ku niemu, jakim mnie mieć żadasz. *Male se res habet, cum quod virtute effici debet, id tentatur pecunia.* Cic. bardzo źle jest, gdy kto pieniędzmi stara się o to, czego cnotą dokazać powinien.

II. Zamiana zdań czynnych na bierne.

1. Każde zdanie czynne (*locutio activa*) (a) może się zamienić na bierne (*in locutionem passivam*), następującym sposobem: Przypadek pierwszy (*subjectum*) wyrażony czy domyslny, zamienia się na szósty z przyimkiem *a* albo *ab*. Przypadek czwarty zamienia się na pierwszy. Słowo czynne kładzie się biernie w tym samym czasie i trybie, jak było w odmianie czynnej, i zgadza się w osobie i liczbie z przypadkiem pierwszym zamienionym z czwartego, np. Jeńcy Rzymscy, których trzymali Kartagińczykowie, oddani zostali. *Captivi Romanorum, quos tenebant Carthaginienses, redditi sunt*. Biernie: *Captivi Romanorum, qui tenebantur a Carthaginiensibus, redditi sunt*. **ETR.** *Scias eum a me non diligi solum, verum etiam amari*. **Cic.** wiedz, że go nie tylko lubię, ale nawet kocham. *Haud ignarus erat, circumitam ab Romanis Hispaniam*. **LIV.** nie tajno mu było, że rzymianie obeszlą Hiszpanią.

Uwaga 1. Zamiast przypadku szóstego z przyimkiem *a* albo *ab*, używa się czasem przez naśladowanie składowi greckiej, przypadek trzeci, np. *Buccina sumitur illi* (zam. *ab illo*). **OVID.** bierze on trąbę.

Uwaga 2. Jeżeli przy trybie bezokolicznym czynnym znajdują się słowa *possum* mogę, *soleo* zwykłem, *debeo* powinienem, te po zamienieniu zdania na bierne, zgadzają się z przypadkiem pierwszym, np. Nauczyciel zwykł napominać uczniów. **Czynnie:** *Praeceptor solet monere discipulos*. **Biernie:** *A praeceptore solent moneri discipuli*. *Id a sciente animadverti solet*. **Cic.** doświadczony zwykł na to uważać.

(a) Zdanie czynne jest to, które ma w sobie słowo czynne albo wspólne (*commune*) a czasem nijakie, ze słowami bowiem czynno-biernymi, nijako-biernymi i bierno-nijakimi; zdanie nie zamienia się na bierne,

III. Zamiana zdań okolicznych na bezokoliczne.

(Accusativus cum infinitivo).

1. Po słowach oznaczających jakie oznajmienie (*verba declarandi*), np. *ajo, dico* mówię, *declaro* oznajmuję, *significo* pokazuję, *trado* podaję, mówię, *certum est* pewno jest, *conspicuum est* jawnie jest, *manifestum est* widocznie jest, *notum est, constat* wiadomo i t. p. tudzież po słowach oznaczających jakie czucie, mniemanie, wiadomość, np. *sentio* czuję, *postrzegam, percipio* pojmuję, *video* widzę, *judico* sądzę, *credo* wierzę, *mniëmam, scio* wiem i t. p. jeżeli następuje drugie zdanie od poprzedzającego zależące, natenczas w tém drugiem zdaniu kładą łacinnicy przypadków czwarty z trybem bezokolicznym (1). Tłumacząc takie zdanie na język polski, trzeba przypadek czwarty łaciński wyłożyć przez pierwszy polski, a słowo bezokoliczne łacińskie przez polski tryb oznajmujący ze spójnikiem *że* lub *ażeby*, w tym samym czasie w którym się znajduje tryb bezokoliczny łaciński, np. *Verum est, amicitiam nisi inter bonos esse non posse.* Czc. prawdziwą jest rzeczą, że przyjaźń nie może być tylko między dobrymi. *Terunt gigantes bellum diis intulisse.* Czc. mówią, że olbrzymy wojnę bogom wydały. *Sperat adolescens se diu victurum* (2) *sed saepe sperat insipienter.* Czc. spodziewa się młodzieniec, że długo żyć będzie, lecz często spodziewa się nieroz-

(1) Czasem zamiast tego czwartego przypadku, używa się, przez naśladowanie składni greckiej, przypadek pierwszy, np. *Sensit medios delapsus in hostes.* Virg. postrzegł, że wpadł wpośród nieprzyjaciół.

(2) Domyślne tu jest *esse*, które się bardzo często opuszcza w czasach przeszłych i przyszłych trybu bezokolicznego.

zamnie. *Dicebant centuriones datum iri pugnandi facultatem.* CAES. mówili setnicy, że dana będzie sposobność walczenia. †

Przekładając podobne zdania z polskiego na łaciński, polskie *że* lub *aż*by opuszcza się, polski przypadek pierwszy wykląda się przez łaciński czwarty, a słowo okoliczne tłumaczy się przez tryb bezokoliczny w odpowiednim czasie, np. Pherecydes z Syrii pierwszy powiedział, że dusze ludzkie są nieśmiertelne. *Pherecydes Syrus primus dixit, animos hominum esse sempiternos.* Cic. Jest podanie że Homer był ślepy, *traditum est, Homerum coecum fuisse.* Cic. któż jest pewny, że do wieczora żyó będzie? *Cui exploratum est, se ad vesperam esse victurum?* Cic. mniemają, że za dobroczynnych względem swoich przyjaciół będą uważani, *arbitrantur se beneficos in suos amicos visum iri.* Cic.

Używali zaś pisarze łacińscy spójnika *quod* że, dla oznaczenia przyczyny, tudzież niekiedy po słowach znaczących radość, smutek, gniew, uskarżanie się i podziwienie, jakoto: *gaudeo*, laetor cieszę się, *doleo* ubolewam, *indignor* gniwam się, *miror* dziwuję się, *queror* użalam się, i t. p. Znajduje się nawet po słowach znaczących wiadomość, przypomnienie, uważanie, jakoto: *scio* wiem, *recordor* przypominam, *animadverto* uważam, i t. p. np. *Horum omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a cultu Provinciae longissime absunt.* CAES. z tych wszystkich najmężniejsi są Belgowie, dla tego, że od polorownych obyczajów prowincyi najbardziej są odlegli. *Socrates accusatus est, quod corrumperet juventutem, et novas religiones induceret.* QUINT. Sokrates był oskarżony, że psuł młodzież i nowe religie wprowadzał. *Quod in Matii familiaritatem venisti, valde gaudeo.* Cic. bardzo się cieszę, żeś wszedł w zażyłość z Macyuszem. *Quid lastaris, quod*

ab hominibus iis laudaris, quos non potes ipse laudare? SEN. na cóż się cieszysz, że cię tacy chwala, których sam nie możesz chwalić? *Si id dolemus, quod eo jam frui nobis non licet, nostrum est id malum.* CIC. jeżeli nad tem ubolewamy, że już tego używać nam nie wolno, naszym to jest nieszczęściem. *Quod spiratis, quod vocem mittitis, quod formas hominum habetis, indignabantur.* LIV. gniewali się, że oddychacie, że głos wydajecie, że postać ludzką macie. *Falso queritur de natura sua genus humanum, quod, imbecilla atque aevi brevis, sorte potius, quam virtute regatur.* SAL. niesłusznie się uskarża rodzaj ludzki na przyrodzenie swoje, że niedołężne i krótkiego wieku, więcej od losu jak od cnoty zależy. *Cato mirari se aiebat, quod rideret haruspex, haruspicem cum videret.* CIC. Kato mawiał, iż mu jest dziwno, że śmieje się wieszczek, gdy drugiego wieszczka zobaczy. *Recordatus, quod nihil cupiam illo die praestitisset.* SUET. przypomniawszy sobie, że nikomu nie tego dnia nie wyświadczył. *Juvat me, quod vigent studia.* PLIN. JUN. miło mi, że kwitną nauki. *Te hilari animo esse, valde me juvat.* CIC. bardzo mi miło, żeś jest wesołego umysłu.

2. Przy zamienianiu zdań okolicznych na bezokoliczne, nawet domyślny przypadek pierwszy zamienia się na wyrażony czwarty. Domyślnym zaś przypadkiem jest dla osoby pierwszej zaimek *ego*, dla drugiej *tu*, dla trzeciej *ille* albo *is*; zamiast którego używa się *sui* wtenczas, gdy mowa lub mniemanie, które osobie trzeciej przyznajemy, do niej samej się odnosi, np. *Q. Caecili hoc dices: me non sicularum rogatu ad causam accedere.* CIC. powiesz to K. Celiuszu, że nie na prośbę Sycyliatów do sprawy przystępuję. *Facile intelligitur nos ad societatem natos esse.* CIC. łatwo pojmujemy, żeśmy do towarzystwa zrodzeni. *Vestorius*

me per litteras facit certiorum, te Roma profectum esse. Cic. Westoryusz listownie mię zawiadomia, żeś z Rzymu wyjechał. *Quis tolerare potest, illos binas aut amplius domos continuare.* SAL. któż może ścierpieć, żeby oni po dwa lub więcej domów przy sobie stawiali. *Julius Proculus dixit, a se visum esse Romulum, et eum sibi mandavisse.* Cic. Juliusz Proculus powiedział, że widział Romulusa, i że on mu rozkazał. *Dixit se vota suscepisse, quae Jovi Ammoni solveret.* NER. powiedział, że śluby uczynił, które Jowiszowi Ammohskiemu miał wykonać. *Profitentur tenere se medicinae scientiam.* Cic. oświadczają, że posiadają umiejętność leczenia.

3. Przy zamianie zdań okolicznych na bezokoliczne trafiają się niekiedy dwa czwarte przypadki osoby, i zachodzi wątpliwość, który z nich powstał z pierwszego przypadku, np. Klitarch opowiadał, że Daryusza zwyciężył Alexander. Bezokolicznie: *Clitarchus narravit, Darium superasse Alexandrum.* W wyrażeniu tem niewiadomo, czy Daryusz zwyciężył Alexandra, czy Alexander Daryusza. Dla usunięcia więc podobnej wątpliwości; zamieniając zdania okoliczne mające już jeden przypadek czwarty, na bezokoliczne, potrzeba (opuszczywszy spójnik) przypadek pierwszy zamienić na szósty z przyimkiem *a* albo *ab*, słowo okoliczne czynne zamienić na tryb bezokoliczny bierny, w tym samym czasie, co było dawniej, i zgodzić je z przypadkiem czwartym rządzonym od słowa czynnego, np. *Clitarchus narravit, Darium ab Alexandro superatum esse.* Cic. Gdy jednakże wątpliwość tę przyległa i z ciągu mowy wypływające zdania usuwają; zostają się nienaruszone dwa czwarte przypadki osoby, np. *Diogenem habere eos actorem Q. Caecilium.* Cic. mawiałem, że oni mają obrońcę K. Cecyliusza. *Multos eum invidios inter populares habere.* IAV. że ma wielu zazdrośnych między ziomkami.

Uwaga. Zamiast przypadku szóstego z przyimkiem *a* albo *ab*, kładzie się czasem przez naśladowanie składni greckiej, przypadek trzeci, np. *Quos libros tibi (zam. a te) tam probari, gaudeo.* Cic. któreto książki ~~je~~ za tak dobre uznajesz, cieszę się.

4. Gdy wypadnie słowo okoliczne położyc w czasie przyszłym trybu bezokolicznego, a to słowo nie ma *Supinum*, od którego się czas przyszły formuje, natenczas w miejsce czasu przyszłego trybu bezokolicznego, kładzie się *fore ut* albo *futurum ut*, a słowo okoliczne kładzie się w trybie łączącym: przypadek pierwszy nie zamienia się na czwarty. Toż samo dzieć się niekiedy zwykło i ze słowami mającemi *Supinum*, a to po słowach: *existimo, puto* mniemam, *persuasum habeo* przekonany jestem, *scio* wiem, *spero* spodziewam się, *suspicio* mam podejrzenie, spodziewam się, np. *Spero fore ut contingat id nobis.* Cic. spodziewam się, iż to nam się przytrafi. *Nunquam putavi futurum, ut pater meus liberos odisset.* SEN. nigdy nie mniemałem, że mój ojciec dzieci nienawidzić będzie. *Existimabant plerique futurum, ut oppidum amitteretur* (zamiast *existimabant plerique, oppidum amissum iri*). CAES. wielu mniemało, że miasto będzie utracone. *Nunquam putavi fore, ut ad te supplex venirem* (zamiast *nunquam putavi, me ad te supplicem venturum esse*). Cic. nigdy nie mniemałem, że do ciebie z pokorną prośbą przyjdę. *Persuasum habent quidam, fore aliquando ut omnis hic mundus ardore deflagret.* Cic. przekonani są niektórzy, iż kiedyś cały ten świat ogniem spłonie. *Scio futurum, ut auditis ejus sententiis, cupiatis multas audire.* SEN. wiem, iż usłyszawszy jego zdania, pragnąć będziecie więcej ich słyszeć. *Valde suspicio fore ut infringatur hominum improbitas.* Cic. wielką mam nadzieję, iż powściągnięta będzie ludzka niegodziwość.

5. Zdanie okoliczne ze słowami: *creditur* wierzą, *mnemajā*, *dicitur* mówią, *fertur*, *traditur* podają, mówią, *scribitur* piszą, *videtur* zdaje się, i t. p. (które odmieniać się mogą przez tryby i czasy), zamieniając na bezokoliczne; tylko słowo okoliczne kładzie się w trybie bezokolicznym, a pierwszy przypadek zostaje nie odmienny, i słowa *creditur*, *dicitur* i t. d. w liczbie z nim zgodzać się powinny. Słowa te najczęściej kładą się przy końcu zdania, np. *Aristaeus inventor olei esse dicitur*. Cic. mówią, że Arysteusz jest wynalazcą oliwy. *Aristides justissimus omnium fuisse traditur*. Cic. mówią, że Arystydes był ze wszystkich najsprawiedliwszy, albo, Arystydes miał być ze wszystkich najsprawiedliwszy. *Hercules et Liber reges orientis fuisse traduntur*. Just. mówią, że Herkules i Bachus byli królami wschodu. *Cum Tarquinius diceretur vivere*. Cic. gdy mówiono, że Tarkwiniusz żyje.

Uwaga 1. Czasem jednak i przy tych słowach kładzie się czwarty przypadek z trybem bezokolicznym; a przeciwnie u poetów, nawet po słowach oznaczających uczucie lub mniemanie, znajduje się przypadek pierwszy z trybem bezokolicznym, np. *Tarquinius dixisse fertur*. Tarkwiniusz miał powiedzieć. *Dicitur eo tempore matrem Pausaniae vixisse*. Nep. mówią, że w tym czasie żyła matka Pauzanasza. *Phaeelus ille, quem videtis, ait fuisse celerrimus*. CATUL. mówi, że ta łódź, którą widzicie, była najszybsza. *Uxor invicti Jovis esse nescis*. Hor. nie wieszże o tem, że żoną niezwyciężonego Jowisza jesteś? *Quia retulit Ajax, esse Jovis pronepos*. Ovid. ponieważ powiedział Ajax, że jest prawnukiem Jowisza.

Uwaga 2. Zamieniając zdanie okoliczne ze słowami: *creditur*, *dicitur*, i t. d. na bezokoliczne bierne; trzeba (oprócz warunków wyżej pod liczbą 3. podanych) przypadek czwarty rządony od słowa czynnego zamie-

nić na przypadek pierwszy, np. powiadają, że Erychtoniusz grek wóz wynalazł. Bezokolicznie czynnie: *Erichthonius Graecus currum invenisse dicitur*. Bezokolicznie biernie: *Ab Erichtonio Graeco currus inventus esse dicitur*.

IV. O używaniu trybów.

1. Tryb oznajmujący używa się:

a). Gdy mówimy bezwarunkowo i o rzeczy pewnej, tudzież po pytaniach wprost (3), np. *Virtus neque naufragio neque incendio amittitur*. Cnota ani przez rozbitcie okrętu, ani przez pożar nie utracą się. *Quotiescunque Hannibal cum populo Romano congressus est in Italia, semper discessit superior*. Niep. ile razy Hannibal spotkał się z ludem rzymskim we Włoszech, zawsze odszedł zwycięzcą. *Quis plurimum habet? Is qui minimum cupit*. Syr. kto ma najwięcej? ten kto najmniej pragnie. *Quae quousque tandem patiemini fortissimi viri*. SALL. CAT. 20. *Utrum ea vestra an nostra culpa est*. CIC. ACAD. 4. 29.

b). Zamiast trybu łączącego, w pierwszej połowie zdań warunkowych, gdy w drugiej jest tryb łączący ze spójnikiem *si* jeżeli, *ni*, *nisi* gdyby, np. *Omnino supervacua erat doctrina, si natura sufficeret*. Quint. nauka byłaby niepotrzebną, gdyby natura była wystarczającą. *Pons sublicius iter paene hostibus*

(3) Jeżeli przed pytaniem nie masz żadnego słowa ani zdania, pytanie takie nazywa się pytaniem wprost (*quaestio directa*): przeciwnie, jeżeli przed pytaniem: w tym samym okresie jest słowo lub zdanie jakie, pytanie wtenczas zowie się pytaniem nie wprost (*quaestio indirecta*), np. *dla czego nie byłeś w kościele?* jest pytanie wprost. *Powiedz mi, dla czego nie byłeś w kościele?* jest pytanie nie wprost,

dedit, ni unus vir fuisset, Horatius Cocles. LUV. most na palach byłby dał przejście nieprzyjaciółom, gdyby nie jeden mąż, Horacyusz Kokles. *Actum erat de pulcherrimo imperio, nisi illa conjuratio in Ciceronem consulem incidisset.* FLOR. jużby było po najpiękniejszym państwie, gdyby ów spisek nie był przypadł za konsulostwa Cycerona.

2. Tryb rozkazuący bez nalegania, używa się wtenczas, gdy co komu rozkazujemy, polecamy lub żądamy czego, np. *Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.* VIRG. ty złemu nie ustępuj, lecz naprzód idź śmieie. *Subvenite misero.* S LL. wesprzycie nieszczęśliwego. Trybu rozkazującego z naleganiem używają łac unicy, chociaż tego nalegania w polszczyźnie nie masz. Ten tryb używa się najczęściej w prawach i rozkazach rządowych, a nawet i gólcieindziej, gdy się co z większą dobitnością ma wyrazić, np. *Censores bini sunt, magistratum quinquennium habent, reliqui magistratus annui sunt.* CIC. niech będzie po dwóch cenzorów, niech sprawuą urząd przez lat pięć, inni urzędnicy niech będą roczni. *Hominem mortuum, inquit lex in duodecem tabulis, in urbe ne sepelito, neve urito.* CIC. człowieka umarłego, mówi prawo dwunastu tablic, w mieście nie chowaj i nie pal. *Caveto, ne alienam disciplinam temere contempnas.* CAT. cudzą umiejętnośćią lekkomyślnie nie pogardzaj. *Impius ne audeto placare donis iram deorum.* CIC. bezbożny niech się nie waży darami gniew bogów uspokajać. *Mentem hominis spectato, non frontem.* PHAED. patrz na rozum człowieka, nie na jego powierzchowność.

3. Tryb łączący używa się:

a). Gdy o jakiej rzeczy z niepewnością mówimy, lub gdy przy słowie lub innej części mowy, w języku polskim znajduje się *by, czy podobna, może, i t. d.* np.

Alexander magnus cum nullo hoste unquam congressus est, quem non vicerit; nullam urbem obsedit, quam non expugnaverit; nullam gentem adiit, quam non subjecerit. Just. Alexander wielki nigdy z żadnym nieprzyjacielem się nie spotkał, którego by nie zwyciężył; żadnego miasta nie obległ, którego by nie zdobył; do żadnego kraju nie wszedł, którego by nie podbił. *Quis hoc credat.* Ovid. któżby temu uwierzył.

b). Po pytaniach nie wprost, np. *Cyneas Pyrrho interroganti, qualis Roma esset, respondit, regum urbem sibi visam.* Just. Cyneas Pyrrusowi pytającemu się, jaki jest Rzym, odpowiedział, że złaje mu się miastem Królów. *Incertum est, quo te loco mors expectet.* Sen. niepewno jest, w którym miejscu śmierć się oczekuje. *Qualis sit animus, ipse animus nescit.* C. c. sam umysł nie wie, jakim jest.

Uwaga. Wyrazy pytające *utrum, an, num, ne* czy, kładą się przy główniejszych wyrazach pytania: *ne* łączy się zawsze z temi wyrazami. *Utrum* przy jednem pytaniu nie używa się, ale gdy ich jest kilka: *utrum* kładzie się przy pierwszym, *an* przy następujących. *Utrum* i *an* przy pierwszym pytaniu zwykły się czasem opuścić, np. *Jam dudum erro, utrum emeris.* Cic. już dawno jestem w błędzie, czy kupięś. *Unum illud nescio, gratulerne tibi, an timeam.* Cic. tego jednego nie wiem, czy ci wieszować, czy się bać. *Ille te putabat quaesiturum, num unum coelum esset, an innumerabilia.* Cic. on mniemał, że pytać się będziesz, czy jedno jest niebo, czy też są niezliczone. *Desine dubitare, utrum sit utilius propter multos improbos uni parcere, an unius improbi, supplicio multorum improbitatem coercere.* Cic. przestań wątpić, czy jest pożyteczniej dla wielu niegodziwych jednemu darować, czy karą jednego niegodziwego, wielu niegodziwość powścią-

gnąć. *Postulo, Carpinatius mihi respondeat, qui sit iste Ferrutius, mercator, an orator, an pecuarius.* Cic. proszę, żeby mi Karpinaacyusz odpowiedział, kto jest ów Werrucyusz, kupiec, czy mówca, czy utrzymujący bydło.

c). Zamiast trybu rozkazującego, gdy się co komu życzy, doradza, napomina; gdy się zakazuje i odradza, gdzie nie kładzie się *non* ale *ne*; najczęściej zaś, gdy w polskim języku przy słowie znajduje się *niech*, *niechaj*, np. *Meminerimus, etiam adversus infimos justitiam esse servandam.* Cic. pamiętajmy, że nawet względem najniższych sprawiedliwość zachować należy. *Eo simus animo, ut nihil in malis ducamus, quod sit vel a Deo immortalis, vel a natura constitutum.* Cic. bądźmy takiego sposobu myślenia, żebyśmy niczego za złe nie poczytywali, co jest albo Boga nieśmiertelnego albo od przyrodzenia postanowione. *Assidue cogitemus de nostra mortalitate.* Sen. pilnie rozmyślajmy o naszej śmiertelności. *Ne sis miser ante tempus.* Sen. nie bądź przed czasem nieszczęśliwy. *Qui ad ipsi veram gloriam volet, justitiae fungatur officiis.* Cic. kto będzie chciał prawdziwej chwały dostąpić, niech wypełnia obowiązki sprawiedliwości.

d). Z zaimkiem *qui, quae, quod* poprzedzonym od słowa *sum* jestem, albo *exto* występuję, *habeo* mam, *invenio, reperio* znajduje. Nadto *qui, quae, quod* wymaga trybu łączącego, gdy się kładzie zamiast *ut ego, ut tu, ut nos* i t. d. po wyrazach *aptus, idoneus* zdolny, *dignus* godny, *indignus* niegodny, *ejusmodi, talis* taki, *is* ten, taki, *tam* tak, *tantus* tak, wielki, np. *Nihil est, quod tam miseros faciat, quam impietas et scelus.* Cic. nie czyni ludzi tak nieszczęśliwymi, jak bezbożność i zbrodnia. *Exstitit Carneades, qui refelleret istorum orationem.* Cic. wystąpił

Karneades, który zbit tych mowę. *Non habui, cui id negotii darem.* Cio. nie miałem komu tego interessu powierzyć. *Inveni viam, quae mihi reddat eum.* Vir. znalazłem sposób, przez który go odzyskam. *Jamque reperti, qui saxo urgerent.* Virg. znajdując się i tacy, którzy je kamieniem przyciskają. *Tibi fortasse idoneus fuit nemo, quem imitarere.* Cio. może dla ciebie nikt nie był stosowny, żebyś go naśladował. *Nihil est dignius, quod ametur.* Ter. nie jest godniejsze kochania. *Indignos vos ducunt, qui una secum urbe vivatis.* Liv. za niegodnych was uważają, żebyście z nimi w jedném mieście mieszkali. *Hes est ejusmodi, cujus exitus provideri possit.* Cio. rzecz jest taka, że jej koniec można przewidzieć. *Non is sum, qui his delecter aut utar omnino litteris, quae nostros animos deterrent atque avocant a religione.* Cio. nie jestem takim, ażebym miał upodobanie, albo nawet używał takich pism, które nasze umysły odstręczają i odwodzą od religii. *Non tam insolens sum, qui Jovem esse me dicam.* Cio. nie jestem tak dumny, ażebym mówił, iż jestem Jowiszem. *Quis tantus est, quem non fortuna indigere etiam infimis cogat.* Sen. któż jest tak wielkim, żeby go los nie przymusił, od najlichszych nawet potrzebować pomocy.

† e). Po zaimku *qui, quae, quod*, poprzedzonym od zdania bezokolicznego (*Accusativus cum infinitivo*), np. *Quid potest esse tam apertum, tamque perspicuum, quum coelum suspeximus, coelestiaque contemplati sumus, quam esse aliquod numen praestantissimae mentis, quo haec regantur.* Cio. cóż może być tak jasne i tak widoczne, gdy na niebo patrzymy, i ciała niebieskie rozważamy, jak to, że jest jakieś bóstwo najrozumniejsze, które nieraj rządzi.

f). Po spójniku *quam* poprzedzonym od przymiotnika w stopniu wyższym, mianowicie, gdy po *quam* naj

stępuje zaimek względny *qui, quae, quod*, np. *Major sum, quam cui possit fortuna nocere*. OVID. większy jestem, niżby mi los mógł zaszkodzić.

g). Ze spójnika *ut, uti* iż, *aby, ażeby, quo* żeby tém (zamiast *ut, eo*), *ne* ażeby nie, *licet* chociaż, *quin, quominus* aby nie, *dummodo* byle, *dum ne* byle nie, *quasi* jakby, *quavis* chociaż, *utinam* bodaj, *tantum, ac si* jakoby, np. *Rectum est, ut parentes amicosque aequae ac nosmet ipsos amemus*. CIC. sprawiedliwa jest rzecz, ażebyśmy krewnych i przyjaciół tak jak siebie samych kochali. *Ager non semel aratur, sed novatur et iteratur, quo meliores foetus possit et grandiores edere*. CIC. rola nie raz się orze, lecz się odwraca i drugi raz orze, ażeby tém lepsze i większe plody wydawać mogła. *Quis nescit primam esse historiae legem, ne quid falsi dicere audeat?* CIC. któż nie wie, że pierwszém historyi prawem jest, żeby się nie ważyła nic fałszywego powiedzieć. *Licet eloquio fidum quoque Nestora vincat*. OVID. chociaż wymową nawet wiernego Nestora przewyższa. *Nil tam difficile est, quin quaerendo investigari possit*. TER. nie uie jest tak trudne, ażeby przez badanie wysledzoném być nie mogło. *Si infirmitas valetudinis tenuit, quominus ad ludos venires*. CIC. jeżeli cię słabość zdrowia wstrzymała, żebyś na igrzyska nie przybył. *Qui omnia recta negligunt, dummodo potentiam consequantur, nonne idem faciunt?* CIC. którzy wszelką słuszność zaniedbują, byle znaczenia dostąpili, czyliż tego nie robią? *Ego si cui adhuc videor segnior fuisse, dum ne tibi videar, non laboro*. CIC. ja jeżeli komu jeszcze zdaję się być nieco opieszalym, byłem się tobie takim nie zdawał, weale się nie troszcze. *Adsimulabo, quasi nunc exeam*. TER. udawać będę, jakbym teraz wychodził. *Assentatio quamvis perniciosa sit, nocere tamen nemini potest, nisi qui*

nam recipit, atque ea delectatur. C^{IC.} podchlebstwo chociaż jest niebezpieczne, nie może jednak szkodzić nikomu, tylko temu, kto je przyjmuje i ma w niem upodobanie. *Utinam perpetuus esset hominibus pacis amor et civilis cura concordiae!* L^{IV.} bodaj zawsze ludzie kochali pokój i starali się o zgodę domową! *Sic cogitandum est, tanquam aliquis in pectus intimum inspicere possit.* S^{EN.} tak myśleć potrzeba, jakby kto wewnątrz serca mógł zajrzeć.

Uwaga 1. Spójnik *ut* czasem się opuszcza w zdaniu cząstkowem przy *necesse, oportet* potrzeba, tudzież przy słowach oznaczających uwiadomienie, prośbę, żądanie, np. *Ego uno hoc crimine illum condemnem, necesse est.* C^{IC.} potrzeba, żebym go za ten jeden występok potępił. *Pecuniae oportet imperes, non servias.* S^{YR.} nad pieniędzmi panować, nie służyć im potrzeba. *Celeriter milites certiores facit, paullisper intermitterent proelium.* C^{AES.} szybko żołnierzy uwiadomia, ażeby cokolwiek wstrzy-nali się od walki.

Uwaga 2. Jeżeli słowo będące przed kommatem, w którym jest *ut, quo, ne, licet,* znajduje się w czasie terażniejszym lub przyszłym; słowo po tych spójnikach stojące, kładzie się w czasie terażniejszym trybu łączącego. Jeżeli słowo będące przed temi spójnikami, jest w czasie przeszłym niedokonanym, dokonanym lub zaprzeszłym; słowo po nich stojące, kładzie się w czasie przeszłym niedokonanym trybu łączącego. Dla oznaczenia jednakże czynności wciąż trwającej, używa się czas terażniejszy, chociażby poprzedzał przeszły; i przeciwnie, dla oznaczenia czynności zupełnie dokonanej, używa się czas przeszły dokonany, chociażby nawet poprzedzał terażniejszy lub przyszły, np. *Philosophia adhortatur, ut Deo libenter pareamus.* S^{EN.} filozofia zachęca, żebyśmy Bogu chętnie posłusznymi byli. *Hoc quotidie meditare, ut possis aequo ani-*

mo vitam relinquere. Sen. o tém codziennie rozmyślaj, żebyś mógł ze spokojnym umysłem życie zakończyć. *Di operam, ne quid contra aequitatem contendas.* Cic. staraj się, żebyś nie sprawiedliwości przeciwnego nie przedsiębrał. *Jovis Ammonis antistites Macedonibus responderunt, ut Alexandrum pro deo, non pro rege colerent.* Jusr. kapłani Jowisza Ammońskiego Macedończykom odpowiedzieli, żeby Alexandra jako boga nie jako króla czcili. *Pythagoras ultimum in amicitia putavit, ut unus stat ex pluribus.* Cic. Pitagoras za najwyższy stopień w przyjaźni nazначzył to, ażeby z wielu stał się jeden. *Constantinus urbem nominis sui ad tantum fastigium evexit, ut Romae aemulam fecerit.* Eutr. Konstantyn miasto swego imienia do takiego znaczenia wyniósł, iż stało się współzawodnikiem Rzymu.

Uwaga 3. Spójniki polskie że, iż, nie tłumaczą się przez *quod*, ale przez *ut*, gdy są poprzedzone od wyrazów: *adeo*, *tantopere* tak bardzo, *ita*, *tam* tak, *tantum* tyle; *ejusmodi talis* taki, *hic*, *is* ten; *tantus* tak wielki; *accidit* przytrafia się, *contingit*, *evenit* zdarza się, np. *Barbarus, nihil doli subesse credens, adeo angusto mari confligit, ut ejus multitudo navium explicari non potuerit.* Nep. cudzoziemiec nie domyślając się żadnego podstępń, w tak bardzo ciasnym miejscu na morzu bitwę stoczył, iż mnóstwo jego okrętów rozwinać się nie mogło.

Uwaga 4. *Quin* najczęściej się kładzie po wyrazach; *nihil* nie, *nunquam* nigdy, *dubito* wątpię, *dubium* wątpliwa rzecz. *Quominus* po słowach oznaczających przeszkodę, jakimi są: *impedio*, *officio* przeszkadzam, *deterreo* odstraszam, i t. p. np. *Nihil obest, quin sim miserrimus.* Cic. nie przeszkadza, żebym nie był najnieszczęśliwszym. *Hodie nunquam facies quin sim Sosia.* PLAUT. dzisiaj nigdy nie dokażesz, żebym

nie był Sozją. *Quis dubitare potest, quin Dei immortalis munus sit vita.* SEN. któż może powątpiewać, żeby życie nie było darem Boga nieśmiertelnego. *Quasi vero dubium sit, quin tota lex de pecuniis repetundis Sociorum causa constituta sit.* CIC. jakby wątpliwa rzecz była, że całe prawo o wydarciu pieniędzy na korzyść sprzymierzonych jest postanowione. *Si bonus erit vir, ne impediant divitiae, quo minus juvetur.* CIC. jeżeli będzie dobry człowiek, niechaj bogactwa nie przeszkadzają do wspierania go. *Isocrati, quominus haberetur summus orator, non offecit, quod infirmitate vocis, ne in publico diceret, impediatur.* PLIN. JUN. Izokratesowi do stania się największym mówcą nie przeszkodziła słabość głosu wstrzymująca go od mówienia publicznie. *Quominus legas non te deterreo; sed moneo, ut, quidquid legis, ad mores statim referas.* SEN. nie odstręcam cię od czytania; lecz upominam, ażebyś wszystko co czytasz, do obyczajów zawsze odnosił.



Ze spójnikiem *cum* albo *quum*, gdy ten oznacza jaką przyczynę, i znaczy *ponieważ*, *lubo*, *choć*. Kładzie się także niekiedy spójnik *cum* z czasem przeszłym niedokonanym lub zaprzyszłym trybu łączącego, kiedy znaczy *gdy*, przy wyrażeniu jakiego czasu; tudzież kiedy słowo polskie kończy się na *sz* lub *ąc*, a które można by wyrazić ze spójnikiem *gdy*: w innych przypadkach *cum* kładzie się z trybem oznajmującym, np. *Cum Athenas, tanquam ad mercaturam bonarum artium sis profectus, inanem redire turpissimum est.* CIC. ponieważ udałeś się do Aten, jakby do składu handlowego pożytecznych umiejętności, z niczem powracać jest rzeczą najharmniejszą. *Puci, cum ipsi non mellificent, tamen apum insidiantur laboribus.* PLIN. trutnie chociaż same miodu nie robią, jednak czatują na pracę pszczół. *Qui cum intelligeret, re-*

primi multitudinem non posse. NER: który gdy poznał że mnóstwa wstrzymać nie można. *Id cum sensissent Syracusani, improviso in castra irruperant.* CIC. o tém gdy się Syrakuzanie dowiedzieli, niespodzianie na obóz napadli. *O acerbam mihi memoriam temporis illius et loci, quum hio in me incidit, quum complexus est, conspersitque lacrimis, neo loqui prae moerore potuit.* CIC. o przykre dla mnie wspomnienie owego czasu i miejsca, gdy ten przypadek do mnie, gdy się rzucił w moje objęcia, łzami zalapy, i ze smutku słowa nie mógł przemówić.

Uwaga. Niektórzy historycy używają czasem trybu bezokolicznego ze spójnikiem *cum*, np. *Nec multum erat progressa navis, quum dato signo ruere tectum loci.* TAC. ledwo okręt odplynał, gdy za daniem znaku, runął jego pokład. †

Ze spójnikiem *si* znaczącym *gdyby*, np: *Si servus meus esses.* PLAUT. gdybyś był moim sługą. Po kommacie w którym jest *si*, jeżeli jest drugi oznaczający przeciwieństwo, nie kładzie się w nim *si non* ale *sin*, *sin secus*, *sin minus*, *sin aliter*, np. *Si illum relinquo, ejus vitae timeo: sin opitutor, hujus minas.* TER. jeżeli tamtego opuszczam, boję się o jego życie: jeżeli nie dopomagam, groźb tego się lękam. *Si illud, quod volumus, eveniet, gaudebimus: sin secus, patiemur animis aequis.* PLAUT. jeżeli to nas spotka, czego chcemy, ucieszymy się: jeżeli nie, spokojnym umysłem zniesiemy. *Omnis mea cura solet in hoc versari semper, si possim, ut boni aliquid efficiam: sin id minus, ut certe ne quid mali.* CIC. całe moje staranie zwykłem na to łożyć, żebym co dobrego zrobił, jeżelibym mógł: jeżeliby zaś nie, żeby pewnie nie złego.

Zinnemi spójnikami wtenczas kładzie się tryb łączący, kiedy te oznaczają jaką wątpliwość, np. *Etsi taceas, palam id quidem est.* PLAUT. chociażby za-

miłował, to jednak jest rzecz jawna: *Deum ceteri non videntur, tamen agnoscimus ex operibus eius*. Cic. Boga chociaż nie widzimy, poznajemy go jednak z dzieł jego.

†

h). Tryb łączący kładzie się także po łączącym, gdy następujące zdanie ściąga się do poprzedzającego, np. *Cum Romulus in monte Palatino locum designaret, qui sibi idoneus videretur*. AUR. VICT. gdy Romulus na górze Palatyńskiej miejsce oznaczył, które mu się dogodnym zdawało.

l). W stylu względnym (1), w którym wszystkie spójniki używane z trybami, równie jak wszystkie zaimeki pytające i względne (jeżeli te nie formują zdań zupełnie odrębnych), rządzą trybem łączącym; wszystkie zaś inne zdania, (choćby nawet ogólne wykrzyknienia lub pytania wyrażały), jeżeli nie są zwrócone do pewnej jakiej osoby; kładą się bezokolicznie (*in accusativo cum infinitivo*), np. *Legationi Caesaris Ariovistus respondit: si quid ipsi a Caesare opus esset, sese ad eum venturum fuisse: si quid ille a se velit, illum ad se venire oportere: praeterea se sine exercitu in eas partes venire non audere, quas Caesar possideret*. CAES. poselstwu Cezara Aryowist odpowiedział, że gdyby czego od Cezara potrzebował, samby do niego przybył: jeżeli zaś Cezar czego od niego potrzebuje, sam także do niego przybyć powinien: prócz

(1) Styl względny (*stylus relativus, oratio obliqua, oratio indirecta*) powstaje wtenczas, gdy mowę kogo innego wyrazić chcemy, jako zależącą od jakiego poprzedniego zdania, czyli to zdanie jest wyróżnione położone, lub tylko jest domyślne, np. *Poselstwu Cezara Aryowist odpowiedział, że gdyby czego od Cezara potrzebował, samby do niego przybył: jeżeli zaś Cezar czego od niego potrzebuje, sam także do niego przybyć powinien*.

tego, że bez wojska nie śmie przybyć w te strony, które Cezar posiada.

k). Dziejopisowie używają czasu przeszłego niedokonanego lub zaprzeszłego trybu łączącego, w zdaniach cząstkowych wtenczas, gdy wprowadzają uboczne okoliczności stan głównego przedmiotu wyjaśniające, np. *Multi vulnerati, etiam quos vires desererent, ut intra vallum hostium caderent, nitabantur*. Livi. wielu rannych, ci nawet których siły opuszczały, starali się o to, żeby w okopach nieprzyjacielskich polegli.

4. Tryb bezokoliczny jest to słowo ogółcone z wszelkiego osobowego znaczenia: np. *agere* czynić.

Uwaga. Czas terażniejszy trybu bezokolicznego kładzie się często, osobliwie u dziejopisów, zamiast czasu terażniejszego lub przeszłego niedokonanego trybu oznajmującego, i zowie się wtenczas *infinitivus historicus* albo *infinitivus narrationis*, ponieważ go najwięcej dziejopisowie w opowiadaniach używają, np. *Postea squalidam vestem sumit: barbam in modum reorum summittit: non in publicum prodire, non populo se ostendere, non domi laetiora convivia inire, aut aliquid signum sani hominis habere*. Jest, potem brudną suknię bierze na siebie: brodę zwyczajem winowajców zapuszcza: na miejsca publiczne nie wychodzi, ludowi się nie pokazuje, w domu wesolych uczt nie wyprawia, i żadnego znaku przy zdrowych zmysłach będącego człowieka nie okazuje. *Postquam milites in aedes irrupere, scrutari loca abdita, clausa effringere, strepitu et tumultu omnia miscere*. Sali. gdy żołnierze do domu wpadli, przeglądali miejsca skryte, wylamywali zamknięte, trzaskiem i wrzawą wszystko zaburzali.

V. O używaniu czasu

1. Czas terażniejszy używa się:

a). Gdy mówimy o takiej rzeczy, która się teraz dzieje, np. *Nolo esse laudator, ne videar adulator*. Cae. nie chcę być chwalcą, żebym się nie zdawał podchlebca.

b). Zamiast czasu przeszłego niedokonanego i dokonanego, gdy chcemy opowiadanie żywszemu uczynić, np. *Dum haec in his locis geruntur, Cassivelaunus ad Canium, quibus regionibus quatuor reges praeebant, nuncios mittit, atque his imperat, uti coactis omnibus copiis, castra navalia de improvise adoriantur atque oppugnent*. CAES. gdy się to w tych miejscach dzieje, Kassywelaunus do Kent, gdzie czterech królów panowało, posłów wyprawia, i rozkazuje, ażeby zebrawszy całe wojsko, niespodzianie na obóz morski uapadli i opanowali.

2). Czas przeszły niedokonany używa się:

a). W zdaniach głównych do wyrażenia czynności, która często powtarzana była, albo przez długi czas trwała, np. *Vivebat laute et indulgebat sibi nimis Pausanias*. Nær. żył okazale i zbyt sobie pobłażał Pausaniasz.

b). W zdaniach czasikowych czyli ubocznych, gdy w zdaniu głównym jest czas przeszły dokonany, np. *Pyrrhus, cum Argos oppidum oppugnaret in Peloponneso, lapide ictus interiit*. Nær. Pyrrhus, gdy miasto Argos w Peloponezie oblegał, kamieniem uderzony, życie zakończył.

c). W listach, zamiast czasu terażniejszego, do oznaczenia czynności, która przy piśaniu listu była obecną, ale się zmienić mogła i ukończyć nim list przyniesiono, np. *Habes totum reipublicae statum, qui quidem tum erat, cum has litteras dabam*. Cae. masz cały

stan państwa, jaki właśnie jest teraz, gdy ten list pi-
szę.

3. Czas przeszły dokonany używa się:

a). Gdy się mówi o czynności, która się zupełnie skończyła, bez żadnego względu na inną, np. *Hannibal quotiescunque cum Romanis congressus est in Italia, semper discessit superior*. NIEP. Hannibal ile razy spotkał się z Rzymianami we Włoszech, zawsze odszedł zwyciężcą.

b). Niekiedy czas przeszły dokonany trybu łączącego używa się zamiast trybu rozkazującego, np. *Cum iudici dicenda est sententia, meminerit se Deum habere testem*. CIO, sędzia gdy ma wydać wyrok, niech pamięta, że ma Boga za świadka. *Minorem te ne contempseris*. CATO. uboższym od ciebie nie pogardzaj. *Neminem irriseris*, CATO. z nikogo się nie nasmiwaj.

c). W zdaniach cząstkowych, gdy w polskim języku przed czasem teraźniejszym położony jest przyszły, który oznacza czynność skończoną, po której zaraz inna następuje; a szczególnie gdy przy takim przyszłym znajdują się spójniki: *skoro, skoro tylko, jak, jak tylko*, które się w łacińskim tłumaczą przez *ubi, cum, ut, simul ut, simul ac, simul atque, ut primum*, np. *Falsi amici, skoro tylko los przeciwny zobaczą, zaraz odstępują, falsi amici, ut primum hyemem fortunae viderint, statim avolant*. Gdy przyobiecasz, uczyni zaraz *cum promiseris, fac statim*. SEN.

d). W listach, zamiast czasu teraźniejszego, kiedy się rzecz względem odbierającego skończyła, np. *Id caput notavi et tibi descriptum misi*. CIO. ten rozdział naznaczyłem, i przepisany tobie posyłam. *Hacc scripsi a. d. XVI. Kal. Febr. ante lucem*. CIO. to pismo siedmiastego stycznia przed dniem.

4. Czas zaprzeszy używa się najczęściej w zdaniach pobocznych czyli cząstkowych, i oznacza czynność skoń-

czoną wprzód, niż sama nastąpiła, która się także już skończyła, np. *Scipio Africanus de Numantinis secundum triumphum egit, XIV anno post, quam priorem de Africa egerat*. EORN. Scypio Afrykański za pokonanie Numantynów powtórny tryumf odbył, czternastego roku potem, jak pierwszy za wojnę Afrykańską był odprawił. *De quarta vigilia, ut dixerat, profectus est*. CAES. o czwartej zmianie straży, jak był powiedział, wyruszył.

5). Czas przyszły niedokonany używa się:

a). Gdy się mówi o czynności, która dopiero nastąpi, np. *Dolorem justissimum si non potero frangere, occultabo*. CIC. najsprawiedliwszego smutku jeżeli nie będę mógł oddalić od siebie, ukrywać go będę.

b). W zdaniach pobocznych, gdy w czasie odbywania się jednej czynności, i druga odbywać się będzie, np. *Donec eris felix, multos numerabis amicos; tempora si fuerint nubila, solus eris*. OVID. dopóki będziesz szczęśliwym, będziesz miał wielu przyjaciół; a jeżeli przyjdą na cię niepomysłne czasy, sam się zostaniesz.

c). Zamiast trybu rozkazującego, gdy się do kogo mówi z grzecznością lub poufalskością, np. *Praestabis parentibus pietatem, cognatis dilectionem, amicis fidem, omnibus aequitatem*. SEN. okazuj przywiązanie rodzicom, miłość krewnym, wiarę przyjaciołom, sprawiedliwość wszystkim. *Justus ut sis, non solum non noceris, sed etiam nocentes prohibebis*. SEN. żebyś był sprawiedliwym, nie tylko nie szkodź nikomu, ale jeszcze szkodzących poskramiaj.

6. Czas przyszły dokonany używa się:

a). W zdaniach głównych i pobocznych, kiedy obidwie czynności razem skończyć się mają, np. *Vinceris a dolore, si cesseris*. SEN. zwycięży cię boleść, jeżeli jej się poddasz.

b). W zdaniach cząstkowych, kiedy czynność pierw-
wej się skończy, nim inna po niej nastąpi, np. *Ut se-
mentem feceris, ita metes*. Cio. jak zasiejesz, tak bę-
dziesz żął.

c). W zdaniach cząstkowych przy trybie rozkazują-
cym, np. *Da mihi hoc, jam tibi maximam partem
defensionis praecideris*. Cio. daj mi to, a już mi naj-
większą część obrony odejmiesz.

Uwaga. Użycie czasów przyszłych omownych (*fu-
tura periphrastica*), okazuje się ze znaczenia ich umie-
szczonego przy konjugacyach.

O używaniu Imiesłków zwyczajnych.

Imiesłowy zwyczajne używają się najczęściej dla te-
go, aby uniknąć częstego powtarzania zaimku *qui* który,
i spójników *cum, dum, postquam* gdy, *etsi, licet* cho-
ciaż, *quanquam* lubo, *quia* ponieważ, *si* jeżeli, gdy-
by.

Chcąc użyć imiesłowa, potrzeba aby w peryodzie
były dwa zdania lub więcej, z którychby jedno było
główne, inne poboczne.

1. Imiesłów czasu teraźniejszego używa się pospół-
cie w zdaniach pobocznych dla oznaczenia czynności
razem z drugą odbywaną, np. *Lex est voluntas Dei,
imperans honesta, prohibens contraria*. Cio. prawo
jest wola Boga nakazująca rzeczy uczciwe, a zabrania-
jąca nieuczciwych. *Pater Hannibalis, in Hispaniam
proficiscens Jovi hostias immolavit*. Np. ojciec
Hannibala udając się do Hiszpanii, bydło na ołtarz Jowi-
szowi zabijał. *Socratem Xantyppe ajebat, eodem
semper vultu se vidisse exeuntem domo et reverten-
tem*. Cio. Xantypa mawiała, że zawsze z jednakową
twarzą widziała Sokratesa tak wychodzącego z domu,
jak powracającego-

2. Imiesłów czasu przeszłego używa się:

a). W zdaniach pobocznych dla oznaczenia czynności przed drugą czynnością odbytej, np. *Multorum improbitate veritas demersa, tandem emergit.* Cio. prawda przez niegodziwość wielu w przepaści pograżona, w końcu z niej się wydobywa. *Pompejus, transgressus ad Africam, Domitium Marianae partis ducem occidit.* Eutr. Pompejusz przeprawivszy się do Afryki, Domicyusza przywódcę stronnictwa Maryuszowego zabił. *Sylla et Cinna ingressi urbem Romam, multos interfecerunt.* Eutr. Sylla i Cynna wkroczywszy do miasta Rzymu, wielu pozabijali.

b). Zamiast rzeczowników słownych. Imiesłów wtedy kładź się może z przyimkami: *a* od, *ad* do, *ante* przed, *e* z, *ob*, *propter* dla, *post* po; a rzeczownik zgadza się z nim w rodzaju, liczbie i przypadku, np. *Anno urbis conditae.* Eutr. roku od założenia Rzymu. *Anno trecentesimo sexagesimo quinto ab urbe condita.* Eutr. roku trzechsetnego sześćdziesiątego piątego od założenia Rzymu. *Ante Epaminondam natum.* Nep. przed urodzeniem się Epaminondesa. *Ex civibus amissis.* Liv. z utracenia chwywatełi. *Propter Africam domitam.* Eutr. dla pokromienia Afryki. *Post conditum romanum imperium.* Eutr. po założeniu państwa rzymskiego. (1).

Uwaga. Imiesłów czasu przeszłego słów czynnościernych, używa się często zamiast imiesłowu czasu teraźniejszego, np. *Caesar Divitiacum consolatus rogat.* CAES. Cezar pocieszając Dywicyaka prosi.

(1) Podobnież mówi się: *ante Christum natum*, przed narodzeniem Chrystusa, albo przed erą chrześcijańską. *Post Christum natum*, po narodzeniu Chrystusa, albo od ery chrześcijańskiej.

3. Imiesłów czasu przyszłego czynny używa się dla oznaczenia czynności nastąpić mającej, gdy chcemy wyrazić jaki zamiar, np. *Sylla missus est, bellum cum Mithridate gesturus*. Etern. Sylla wysłany został do prowadzenia wojny z Mitrydatesem.

4. Imiesłów czasu przyszłego bierny używa się dla oznaczenia co z jakim przedmiotem stać się powinno: szczególnie przy słowach *curo* staram się, *loco* najmuje, *mitto* posyłam, *propono* przedstawiam, *suscipio* przedsięwzięję, *trado* oddaję, np. *Conon muros dirutos a Lysandro, reficiendos curat*. Ncz. Konon stara się naprawić mury przez Lizandry zburzone. *Diomedes Epaminondam pecunia corrumpendum suscipit*. Ncz. Diomedes przedsięwziął Epaminondesą przekupić. *Natura mulieri domestica negotia curanda tradidit*. Colum. przyrodzenie oddało kobiecie staranie o sprawy domowe.

O szóstym przypadku niezawisłym

(de ablativo absolute posito vel de ablativo consequentiae). †

B. *Ablativus absolute positus* nazywa się taki przypadek szósty, który nie zależy od żadnego rzędu wyrazów. W nim kładą się imiesłowów czasu teraźniejszego i przeszłego, a nawet niekiedy przyszłego czynny, z należąciami do nich imionami, lub zaimkami, będące w zdaniach pobocznych. Słowo posłkowe nie ma imiesłowów czasu teraźniejszego i przeszłego: wtenczas więc same tylko imiona lub zaimki, kładą się w przypadku szóstym. Na język polski tłumaczą się przez słowo ze spójnikiem *gdy*, *skoro* ponieważ, chociaż, i t. p. albo przez imiesłów osobliwy na szy; albo przez imiona lub zaimki, z przyimkami *za*, *po*, *pód*, *przy*,

np. *Pythagoras, Tarquinio superbo regnante, in Italia-
liam venit*, Cic. Pitagoras, za panowania Tarkwiniusza
pyszuego, do Włoch przybył. *Defuncto Trajano, Ha-
drianus creatus est princeps*. Ewra. gdy umarł Tra-
jan, obrano Cesarzem Hadryana. *Mortuo rege Pom-
pilio, Tullum Hostilium populus regem creavit*. Cic.
po śmierci Króla Pompiliusza, lud obrał Królem Tul-
lusa Hostylusza. *Tunc erimus beati, cum, corporibus
relictis, cupiditatum erimus expertes*. Cic. wtenczas
będziemy szczęśliwymi, gdy pozbywszy się ciał, wolny-
mi będziemy od namiętności. *Sio haec Junone locuta
Tisiphone canos capillos movit*. Ovid. gdy to Junona
powiedziała, Tyzifona siwemi włosami wstrząsnęła.
Rex apum, nisi migratura agmine, foras non procedit.
PLIN. królowa pszczoł nie wychodzi z mieszkania,
tylko w tenczas, gdy cały rój ma się gdzieś indziej prze-
prowadzać. *Quoniam deserere licheni ripam, irrup-
turis tam infestis nationibus, non audebant*. Tac.
ponieważ nie śmieli opuszczać brzegów Renu, gdy tak
nieprzyjazne narody miały wtargnąć.

Uwaga 1. Zamiast imiesłowów, mogą być także użyte
następujące rzeczowniki: *adjutor* pomocnik, *adjutrix*
pomocnica, *auctor* sprawca, *comes* towarzysz, *dux* wódz,
przewodnik, *interpres* tłumacz, *judex* sędzia, *magister*,
praeceptor nauczyciel, *magistra*, *praeceptra* nauczy-
cielka, *testis* świadek; tudzież imiona godności, jakoto:
consul konsul, *inperator* wódz, *praetor* pretor, *rex*
król, i t. p. mianowicie dla oznaczenia czasu: przy któ-
rych powinienby być imiesłów czasu teraźniejszego lub
przeszłego od słowa posiłkowego *sum*, np. *Magis au-
ctoribus Xerxes inflanmasse templa Graeciae dicitur*.
Cic. mówią, że za sprawą Magów, Xerxes spalił
greckie kościoły. *Quo dace Mardonius erat fugat-
us*. Nev. pod którego dowództwem Mardoniusz do od-
wrotu był zmuszony. *Supremia est una, quae magis*

stultitiam petebat ex animis, quae nos aehorrescere, metu non sinat: qua praeceptrice in tranquillitate vivere potest, omni cupiditatum ardore restincto. Cic. sama tylko jest mądrość, która smutek z umysłów odhala, która nam truchleć z bojaźni nie dozwala: pod której nauczycielstwem w spokojności żyć można, wszelki zapal namiętności zniszczywszy. *Natus est Augustus, Cicerone et Antonio consulibus.* Sarr. August się urodził za konsulestwa Cycerona i Antoniusza. *Romani, Hannibale vivo, nunquam se sine insidiis futuros arbitrabantur.* Nep. Rzymianie sądzili, że za życia Hannibala nigdy od zasadzek wolnymi nie będą.

Uwaga 2. Niekiedy sam imiesłów czasu przeszłego, bez imienia lub zaimka, kładzie się w przypadku szóstym niezawisłym (*in ablativo absolute posito*). To zdarza się tylko z następującymi imiesłowami: *auditus* usłyszany, *cognitus* poznany, *compertus* odkryty, *desperatus* bez nadziei, *edictus* oznajmiony, *exceptus* przyjęty, *exploratus* wybadany, *nuntiatus* oznajmiony, np. *Alexander, audito Darium appropinquare cum exercitu, obviam ire constituit.* Curt. Alexander usłyszawszy, że Daryusz zbliża się z wojskiem, postanowił wyjść naprzeciw niemu. *Cognito, quod Crpesa illatum esset bellum.* Just. dowiedziawszy się, że Krezusowi wydana była wojna.

2. Przekładając z języka polskiego na łaciński, kiedy w zdaniu poboczném jest słowo ze spójnikiem *gdy*, *skoro*, *ponieważ*, *chociaż*, i t. p. lub rzeczownik słowny z przyimkami *za*, *po*, *pod*, *przy*, należące do pierwszego przypadku, który do zdania głównego nie wchodzi; natomiast przypadek pierwszy łaciński zdania się na szósty, spójniki *gdy*, *skoro*, i t. d. lub przyimki *za*, *po*, i t. d. opuszczają się, a słowo lub rzeczownik słowny, zamienna się na imiesłów, który się także kładzie w przypadku szóstym, zgadzając się w rodzaju i

liczbie ze swoim rzeczownikiem. Przy czém uważać należy, że imiesłów czasu teraźniejszego używa się wtenczas, gdy zdania poboczne i główne oznaczają czynność razem odbywaną; imiesłów czasu przeszłego, gdy zdanie poboczne oznacza czynność pierwój odbytą, niżeli nastąpiła ta, którą zdanie główne wyraża; a czasu przyszłego, gdy dopięro ma nastąpić, np. Gdy Tarkwiniusz Pyszy panował, Pitagoras przybył do Włoch. *Tarquinius superbo regnante, Pythagoras in Italiam venit.* Cic. za panowania Tyberjusza, Chrystus był ukrzyżowany. *Christus, Tiberio imperitante, supplicio affectus est.* Tac. Gdy umarł Trajan, obrano Cesarzem Hadryana, *defuncto Traiano, Hadrianus creatus est princeps.* Eutr. po odniesioném zwycięztwie, ochraniać należy tych, którzy nie byli okrutnymi w wojnie. *parta victoria, conservandi sunt ii, qui non crudeles in bello fuerunt.* Cic. Antyoch był spokojny, jak gdyby Rzymianie nie mieli przybyć do Azji. *Antiochus securus erat, tanquam non transituris in Asiam Romanis.* Liv. — Rzeczowniki także, powyżej w uwadze 1. wyliczone, położone z przyinkami: *za, po, pod, przy,* tłumaczą się na język łaciński przez przypadek szósty niezawisły (*per ablativum absolute positum*), np. Za przewodnictwem rozumu w całym życiu postępować należy, *ratione duce per totam vitam eundum est.* Sen. August się urodził za konsulstwa (czyli za konsulów) Cycerona i Antoniusza, *natus est Augustus, Cicerone et Antonio consulibus.* Suet.

Uwaga. Zamiast szóstego przypadku niezawisłego, używa się czasem przypadek czwarty z przyinkiem *post po, up.* *Post conditum romanum imperium.* Eutr. po założeniu państwa rzymskiego.

5. Często w polskiem zdaniu poboczném nie masz osobnego pierwszego przypadku, ale tylko imiesłów osobliwy na *szy,* należący do pierwszego przypadku

w zdaniu głównym, np. Antoniusz, porzuciwszy siostrę Augusta, z Kleopatrą się ożenił. W takim razie imiesłów *porzuciwszy*, tłumaczy się przez imiesłów czasu przeszłego, położony w szóstym przypadku, w liczbie pojedynczej, w rodzaju żeńskim; gdyż tu o jednej osobie płci żeńskiej, jest mowa. Wyraz siostrę zgadza się z tym imiesłowem w rodzaju, liczbie i przypadku; będzie więc: *Antonius, repudiata sorore Augusti, Cleopatram duxit uxorem*. EURN. Hannibal do Włoch przybył, w piętnastu dniach Alpy przebywszy. *Hannibal in Italiam pervenit, quinto decimo die Alpibus superatis*. LIV. Imiesłów osobliwy na szy, gdy ma być wyłożony przez łacińskie słowa czynno-bierne, wspólne lub nijakie, nie tłumaczy się przez szósty przypadek niezawisły, lecz w pierwszych dwóch razach tłumaczy się przez pierwszy przypadek imiesłowu czasu przeszłego, zgadzający się w rodzaju i liczbie, z przypadkiem pierwszym zdania głównego; w ostatnim zaś razie przez słowo ze spójnikiem *cum*, *postquam*, *ubi* gdy, i t. p. np. Pompejusz przeprawiwszy się do Afryki, Domicyusza przywódcę stronnictwa Maryuszowego zabił. *Pompejus transgressus ad Africam, Domitium Marianae partis ducem occidit*. EURN. Belgowie przy mieście nieco zabawiwszy, pola Remów spustoszywszy, wszystkie wsie do których dostąpić mogli spaliwszy, do oboza Cezara dążyli. *Belgae paullisper apud oppidum morati, agrosque Remorum depopulati, omnibus vicis quos adire poterant incensis, ad castra Caesaris contenderunt*. CAES. Cezar, to spostrzegłszy, wojsko swoje na najbliższy pagórek wprowadza. *Caesar, postquam id animam advertit, copias suas in proximum collem subducit*. CAES. Za wyjątek uważać można następujące wyrażenie: *Consules ad hostes, transgresso Apennino, in agrum Sentinatem pervenerunt*. LIV. Konsulowie przeszedłszy Apeniny, do nieprzyjaciół w okolicy miasta Sentyna przybyli.

Uwaga. Polski imiesłów osobliwy *na qe* będący, w zdaniu poboczném bez osobnego pierwszego przypadku, tłumaczy się przez pierwszy przypadek łacińskiego imiesłowu czasu teraźniejszego, który w rodzaju i liczbie zgadza się z przypadkiem zdania głównego, np. Ojciec Hannibala, udając się do Hiszpanii, byłto na ofiarę Jowiszowi zabija. *Pater Hannibalis, proficiscens in Hispaniam, Jovi hostias immolavit.* NEP. Żołnierze, długo walcząc, nareszcie zwyciężyli, *militēs, diu pugnantes, denique vicerunt.* CAES.

O używaniu Imiesłowów osobliwych zwanych Gerundia.

Imiesłów osobliwy (*Gerundium*) jest tą częścią słowa, która okazuje co czynić potrzeba, należy, lub powinniśmy. *Gerundium* właściwie jest rodzajem jakimś imiesłowu czasu przyszłego biernego, i odmienia się tylko w liczbie pojedynczej przez wszystkie przypadki prócz piątego, i łączy się z tym przypadkiem, którym rządzi jego słowo. *Gerundium* wtenczas się szczególnie używa, gdy słowo, od którego pochodzi, nie rządzi przypadkiem czwartym, lub go nie masz wyraźnie położonego. Tłumaczy się na język polski albo przez rzeczownik od słowa formowany, albo przez tryb bezokoliczny, albo przez oznajmujący ze spójnikiem *aby*.

1. *Gerundium* w pierwszym przypadku łączy się z trzecią osobą liczby pojedynczej słowa posilkowego, która się często опуска. Przy *Gerundium*, osoba która co czynić powinna, łączy się w przypadku trzecim, np. *Moriendum est omnibus.* Cie. wszystkim namrzeć potrzeba. *Faciendum id nobis, quod parentes imperant.* (PLAUT. to czynić powinniśmy, co rodzice rozkazują. *Apud Pythagoram quinque annis ta-*

condum erat. Sen. u Pitagoresa trzeba było przez pięć lat milczeć. *Satis nobis persuasum esse debet, si omnes deos hominesque celare possimus, nihil tamen injuste esse faciendum.* Cic. dostatecznie o tem powinniśmy być przekonani, że chociażbyśmy nasze sprawy przed wszystkimi bogami i ludźmi ukryć mogli, nie jednak niesprawiedliwego czynić nie należy.

Jeżeli w polskim języku przy trybie bezokolicznym mającym przy sobie wyrazy: *potrzeba, powinienem, muszę, należy,* i t. p. oznaczające konieczność lub przymus, jest wyraźnie położony przypadek czwarty, którym to słowo rządzi; natomiast przypadek ten czwarty tłumaczy się przez łaciński pierwszy, tryb bezokoliczny nie tłumaczy się przez *Gerundium*, ale przez imiesłów czasu przyszłego odmiany biernej, i zgadza się z przypadkiem pierwszym w rodzaju, liczbie i przypadku; osoba zaś, której co działać *potrzeba*, kładzie się w przypadku trzecim. Nadto dodaje się jeszcze czasem słowo *sum*, i zgadza się z przypadkiem pierwszym, np. *Ego nec rogandus sum nec hortandus ad amicum juvandum.* Pisz. nie trzeba mię prosić ani zachęcać do wspierania przyjaciela. *Nulla possessio, nulla vis auri et argenti pluris quam virtus aestimanda est.* Sen. żadna posiadłość, żadna obfitość złota i srebra, nie powinna być więcej poważana jak cnota. *Non audiendi sunt, qui graviter irascendum inimicis putant.* Cic. nie trzeba słuchać tych, którzy utrzymują, że na nieprzyjaciół mocno gniewać się należy. *Occultae inimicitiae magis timendae sunt quam apertae.* Cic. skrytych nieprzyjaciół bardziej lękać się trzeba, niż otwartych.

2. Przypadek drugi *Gerundii* używa się przy rzeczownikach i przymiotnikach następujących: *animus* umysł, *ars* sztuka, *causa* przyczyna, *consilium* zamiar, *consuetudo* przyzwyczajenie, *copia* obfitość, *cupilitas*

chciwość, *facultas* łatwość, *difficultas* trudność, *gratia* łaska, wzgląd, *illecebra* ponęta, *initium* początek, *jus* prawo, przywilej, *libido* żądza, *licentia* pozwalanie sobie, *metus* bojaźń, *modus* miara, *mos* zwyczaj, *necessitas* potrzeba, *occasio* sposobność, *potestas* moc, *ratio* sposób, *scientia* umiejętność, *spes* nadzieja, *studium* chęć, *tempus* czas, *usus* używanie, zwyczaj, *vis* siła, *voluntas* wola; *avidus*, *cupidus* chciwy, *certus* pewny, *insuetus* mienawykły, *peritus* biegły, *imperitus* niebiegły, *studiosus* sprzyjający, np. *Legendi semper occasio est, audiendi non semper.* PLIN. zawsze jest sposobność czytania, a nie zawsze słuchania. *Parsimonia est scientia vitandi sumptus supervacuos, aut ars re familiari moderate utendi.* SEN. oszczędność jest umiejętność unikania niepotrzebnych wydatków, albo sztuka używania skromnie majątku.

Jeżeli przy słowie, które można było położyć w drugim przypadku *Gerundii*, jest wyraźnie położony przypadek czwarty, którym to słowo rządzi; naówczas przypadek czwarty zamienia się na drugi, a słowo kładzie się w imiesłowie biernym czasu przyszłego, i zgadza się w rodzaju, liczbie i przypadku, z przypadkiem drugim zamienionym z czwartego, np. *Tanta fuit omnium expectatio videndi Alcibiadis.* NER. tak wielka była ciekawość widzenia Alcibiadesa. *Numa Pompilius sapientiam constituendae civitatis duobus prope saeculis ante cognovit, quam Graeci.* CIC. Numa Pompiliusz prawie na dwa wieki pierwiej niż Grecy poznał mądrość urzędzenia państwa. *Non facilis est ratio beneficii remunerandi.* CIC. nie łatwy jest sposób odwdzięczenia się za dobrodziejstwo. *Consuetudo hominum immolandorum immanis est et barbara.* CIC. zwyczaj zabijania ludzi na ofiarę jest dziki i barbarzyński.

Uwaga. Zamiast drugiego przypadku *Gerundii*, może być użyty tryb bezokoliczny, np. *Quibus omnia*

honestataque inhonesta vendere mos erat. SAL. którzy mieli zwyczaj przedawania wszystkich rzeczy uczciwych i nieuczciwych.

3. Przypadek trzeci *Gerundii* używa się przy wyrażach rządzących przypadkiem trzecim, tudzież w odpowiedzi na pytanie *na co? do czego?* np. *Charta emporetica inutilis est scribendo.* PLIN. papier do zawierania towarów służący, nie zdatny jest do pisania.

Jeżeli zaś słowo rządzi przypadkiem czwartym, wtenczas zamiast *Gerundii* kładzie się imiesłów czasu przeszłego bierny w przypadku trzecim, i zgadza się z rzeczownikiem, który także w przypadku trzecim kłaść się powinien, np. *Sapiens vires suas novit, scit se esse idoneum oneri ferendo.* SEN. mądry zna swoje siły, wie że jest zdolny do wykonania powinności. *Vex tanquam adolescentiam significat, reliqua tempora fructibus percipiendis accomodata sunt.* CIC. wiosna jakby młodość oznacza, inne pory do zbierania owoców są przeznaczony.

4. Przypadek czwarty *Gerundii* używa się z przymkami rządzącymi przypadkiem czwartym, szczególnież z *ad* i *inter*, up. *Ut ad cursum equus, ad arandum bos, ad indagandum canis, sic homo ad intelligendum et agendum natus est.* CIC. jak koń do biegu, wół do orania, pies do tropienia, tak człowiek do poznawania i działania stworzony jest. *Mores puerorum se inter ludendum detegunt.* QUINT. obyczaje dzieci odkrywają się wśród zabawy.

Jeżeli zaś przy słowach znajduje przypadek czwarty, wtenczas zamiast *Gerundium* używa się imiesłów czasu przyszłego bierny w tym samym przypadku co rzeczownik, i z nim się zgadza, np. *Nemo ad dandam veniam difficilior est, quam qui illam petere saepius meruit.* SEN. nikt nie jest trudniejszy do przebaczenia, jak ten, który często o nie prosić zasługiwał. *Musi-*

ven natura ipsa nobis videtur ad tolerandos facilius labores, velut muneri dedisse. QUINT. zdaje się, że samo przyrodzenie, jakby w podarunku muzykę nam dało, dla łatwiejszego zniesienia przykrości i trudów.

5. Przypadek szósty *Gerundii* używa się z przymkami *a* i *in*, rzadko z *de*, *cum*, *ex*, tudzież w odpowiedzi na pytanie *czém? przez co?* np. *Aristotelem non deterruit a scribendo amplitudo Platonis.* Cic. wziętość Platona nie odstraszyła Arystotelesa od pisania. *Qui partim in dicendo, partim in scribendo principes extiterunt.* Cic. którzy częścią w mówieniu, częścią w pisaniu byli pierwszymi. *Tu quid cogites de transeundo in Epirum, scire sane velim.* Cic. bardzobym chciał wiedzieć, co ty myślisz o przejściu do Epiru. *Scribendi ratio conjuncta est cum loquendo.* QUINT. sztuka pisania połączona jest z mówieniem. *Hominis mens discendo alitur et cogitando.* Cic. umysł człowieka żywi się nauką i rozmyślaniem. *Injurias ferendo majorem laudem quam ulciscendo meremus.* Cic. przez darowanie urazy na większą sławę zastępujemy, niż przez zemstę.

Jeżeli słowo rządzi przypadkiem czwartym, zamiast *Gerundii* kładzie się imiesłów czasu przyszłego; przypadek czwarty zamienia się na szósty, z którym imiesłów zgadzać się powinien, np. *Superstitione tollenda non tollitur religio.* Cic. przez wytepienie zabobonu nie wytepia się religia. *In officio colendo sita est vitae honestas omnis.* Cic. na wypełnianiu powinności zależy cała uczciwość życia. *Multi in amicitiiis eligendis negligentes sunt.* Cic. wielu w wybieraniu przyjaciół niedbałymi są.

Uwaga 1. Czasem jednak, mianowicie u poetów, ta zamiana *Gerundii* na imiesłów nie zachowuje się, chociaż jest wyraźny przypadek czwarty, np. *Aeternas quoque poenas in morte timendum* Lucr. przy śmierci

wiecznych także kar obawiać się trzeba. *Aetoli consilium coeperunt Lacedaemonem occupandi*. LIV. Eto-
lowie powzięli zamiar opanowania Lacedemonu. *Neque res ulla, quae ad placandum Deos pertineret, praetermissa est*. CIC. i niczego nie zaniedbano, co się do
błagania bogów ściągało.

Uwaga 2. Polskie rzeczowniki od słów formowane, czasem nawet tryby bezokoliczne lub oznajmujące ze spójnikami, tłumaczą się przez łacińskie *Gerundia*.

*O używaniu Imiesłówów osobliwych zwanych
Supina:*

Supinum jedno się kończy na *um*, drugie na *u*.

1. *Supinum* zakończone na *um*, używa się w odpo-
wiedzi na pytanie *po co? na co? co robić?* szczególnie przy słowach oznaczających poruszenie z miejsca na miejsce, to jest po słowach: *mitto* posyłam, *eo* idę, *venio* przychodzę, *proficiscor* udaję się, i t. d. *Supinum* oznacza zawsze zamiar dla którego idziemy, posyłamy, robimy, i t. d. Łacinnicy przy słowach dopiero wymienionych kłaseć zwykli *Supinum* na *um*, gdzie polacy używają rzeczownika, a częściej jeszcze trybu bezokolicznego. *Supinum* to zachowuje rząd słowa, od którego pochodzi, np. *Mittunt rogatum auxilium*. CAES. posyłają prosić o pomoc. *Themistocles Argos habitatum concessit*. NEP. Temistokles do Argos na mieszkanie ustąpił. *Galli gallinacei cum sole eunt cubitum*. PLIN. koguty z zachodem słońca idą spać. *Venit spectatum ludos*, przyszedł przypatrzeć się igrzyskom.

Uwaga. Zamiast *Supinum* na *um*, można użyć trybu łączącego z *ut* albo *qui*, imiesłowu zwyczajnego na *rus* i *dus*: *Gerundium* na *di* i na *dum* z przyimkiem *ad*, w następujący sposób:

Venit ut spectet ludos.

Venit qui spectet ludos.

Venit spectaturus ludos.

Venit spectandorum ludorum causa.

Venit spectandi ludos causa.

Venit ad spectandum ludos.

Venit ad spectandos ludos. EUTR.

2. *Supinum* zakończone na *u*, używa się:

a). Przy rzeczownikach: *fas* rzecz godziwa, *nefas* rzecz niegodziwa, *opus* potrzeba; przy przymiotnikach: *facilis* łatwy, *difficilis* trudny, *dignus* godny, *indignus* niegodny, *honestus* uczciwy, *incredibilis* nie do uwierzenia, *jucundus* przyjemny, *injucundus* nieprzyjemny, *memorabilis* pamiętny, *mirabilis* dziwny, *turpis* szpetny, *utilis* pożyteczny, i t. p. przy których pospolicie te tylko *supina* używają się: *auditu* do słyszenia lub słyszeć, *cognitu* do poznania, *dictu* do powiedzenia, *existimatu* do mniemania, *exitu* do wyjścia, *factu* do uczynienia, *inceptu* do zaczęcia, *intellectu* do zrozumienia, *inventu* do wynalezienia, *memoratu* do wspomnienia, *scitu* do wiedzenia, *visu* do widzenia, np. *Humanus animus cum alio nullo, nisi cum ipso Deo, si hoc fas est dictu, comparari potest.* CIC. umysł ludzki, z nikim innym, tylko z samym Bogiem, jeżeli się godzi tak powiedzieć, porównanym być nie może. *Videtis nefas esse dictu, miseram fuisse Fabii senectutem.* CIC. widzicie, że nie godzi się powiedzieć, iż starość Fabiusza była godna politowania. *Ita dictu opus est.* TEN. tak trzeba powiedzieć. *Pleraque dictu quam re sunt faciliora.* LIV. wiele rzeczy, łatwiej powiedzieć jak wykonać. *Difficile est dictu, quantopere conciliet animos hominum comitas affabilitasque sermonis.* CIC. trudno opowiedzieć, jak bardzo pozyskuje serca ludzkie grzeczność i łagodność w mówieniu. *Quid est tam jucundum cognitu atque*

ex auditu, quam sapientibus sententiis gravibusque verbis ornata oratio? CIC. cóż jest tak przyjemne do poznania i słyszenia, jak mowa mądrymi zdaniem i dobitnymi wyrazami ozdobiona?

Uwaga. Przy przymiotnikach: *facilis, difficilis, jucundus*, zamiast *Supinum* używa się często *Gerundium* albo jaki rzeczownik od słowa formowany (*nomen verbale*) z przyimkiem *ad*, czasem nawet przypadek trzeci, np. *Cibus facillimus ad concoquendum*. CIC. pokarm najłatwiejszy do strawienia. *Sunt res difficiles ad explicandum*. CIC. są rzeczy trudne do wytłumaczenia. *Verbis ad audiendum jucundis uti*. CIC. wyrazów do słuchania przyjemnych używać. *Ad intellectum atque imitationem facilius*. QUINT. do zrozumienia i naśladowania łatwiejszy. *Fructus difficilis concoctioni*. PLIN. owoc trudny do strawienia.

b). Niekiedy także przy słowach, na pytanie *z kąd?* np. *Pater familias primus cubitu surgat, postremus cubitum eat*. CATO. gospodarz niech pierwszy z łóżka wstaje, a ostatni niech idzie spać.

VI. O Attrakcyi.

Czasem znajdujemy w Autorach łacińskich imiona i zaimki położone wcale w innym rodzaju, lub przypadku i liczbie, niż wymagają pravidła o zgodzie imion podane. Składnia ta, którą łacinnicy od Greków przejęli, zowie się Attrakcją albo przyciąganiem (*Attractio*). †

1. Attrakcyja *rodzaju* ma miejsce w imiesłowach i zaimkach, gdy te nie zgadzają się z właściwym przypadkiem pierwszym ale z rządzoneym od słowa (nie z Subjektem ale z Predykatem, np. *Non omnis error stultitia dicenda est* (zamiast *non omnis error stultitia dicendus est*). CIC. nie każde zblądzenie nierozsądkiem

nazywać należy. *Circumspexit saxum campo, qui* (zam. *quod*) *forte jacebat limes positus*. VIRG. spojrział na kamień leżący na polu, który przypadkiem tam porzucony stanowił granicę.

2. Attrakcyja *przypadku* ma miejsce w imionach, zaimkach i imiesłowach, np. *Urbem* (zamiast *urbs*) *quam statuo, vestra est*. VIRG. miasto, które stawiam, jest wasze.

Szczególniej znajdujemy często *qui* w przypadku wyrażnego lub opuszczonego *is*, np. *Ut vero equitum clamor exire jibentium instabat, Albani raptim, quibus* (zam. *iis, quae*) *quisque poterat elatis, exhibant*. LIV. gdy zaś krzyk jazdy wychodzić rozkazującej nalegał, Albańczykowie, spiesznie, co kto mógł wyniosłszy, wychodzili.

Przestroga. Attrakcyi tam tylko używać można, gdzie jej używają najlepsi łacińscy pisarze.

VII. Zamiast stopniów wyższych z wyrazami: *quo, quanto* im, *hoc, eo, tanto* tém, można często używać stopniów najwyższych z wyrazami *ut quisque, ita* albo *quam, tam*, np. *Ut quisque maxime opis indiget, ita ei potissimum opitulari debemus*. CIC. im kto więcej potrzebuje pomocy, tém bardziej mu dopomagać powinniśmy.

VIII. Wyrazy *at, sed, verum* lecz, *etenim, nam, namque* bo, albowiem, *quamobrem, quare* dlaczego, *sin* jeżeli zaś, pospolicie się kładą na początku zdania, i dlatego od niektórych grammatyków nazywane bywają *particulae praepositivae*. Podobnież *cum* gdy, *et, si, licet, quamvis, quamquam* chociaż, lubo, *nisi* jeżeli nie, *quia, quoniam* ponieważ, *si* jeżeli, kładą się po większej części na początku, a niekiedy mają też przed sobą kilka wyrazów, lub zaimek jaki. Przeciwnie wyrazy *autem, vero* zaś, *enim* bowiem, *quo, i,* (które się zawsze kładzie po wyrazie, i z nim się łą-

czy), *quidem* wprowadzie (które się kładzie zaraz po wyrazie, do którego należy), *quoque* także (które podobnież kładzie się po wyrazie), *ve* lub (które się zawsze kładzie po wyrazie, i z nim się łączy), nigdy zdania zaczynać nie mogą, i dla tego się zowią *particulae postpositivae*. *Tamen* jednak pospolicie kładzie się po pierwszym wyrazie.

IX. O Postaciach Grammatycznych.

Język łaciński, tak jak każdy inny, ma pewne zboczenia od zwyczajnych prawideł i wzorów. Zboczenia takowe razywają się postaciami grammatycznymi (*figura*). Te postaci tyczą się, albo szczególnych wyrazów, i wtedy zowią się słownymi (*etymologicae*); albo całych zdań, i wtedy zowią się mownymi (*syntacticae*).

A. Postaci słowne.

1. Postaci, które głoski lub zgłoski dodają.

1. *Prosthesis*, kiedy się głoska albo zgłoska na początku jakiego wyrazu przydaje, np. *sillis*, QUINT. za *lis* klótnia; *tetulit* za *tulit*, od *fero*.

2. *Epenthesis*, kiedy się głoska albo zgłoska w środku jakiego wyrazu przydaje, np. *siet*. PLAUT. za *sit*, od *sum* jestem; *Mavors*. VIRG. za *Mars* (bóg wojny).

3. *Paragoge*, kiedy się głoska albo zgłoska na końcu jakiego wyrazu przydaje, np. *puere* za *puer* chłopiec; *face*. OVID. za *fac*, od *facio* czynię; *audirier*. PLAUT. za *audiri*, od *audio* słyszę; *nitier* (czyta się *nitier*), od *nitior* wspieram się.

4. *Diplasiasmus*, kiedy się spółgłoska podwaja, np. *reiligio*. VIRG. za *religio* cześć bozka.

II. Postaci, które głoski lub zgłoski odrzucają.

1. *Aphaeresis*, gdy z początku wyrazu odrzuca się głoska lub zgłoska, np. *navus*. CIC. za *gnavus* ochoczy; *temnere*. VIRG. za *contemnere* gardzić.

2. *Syncope*, gdy się w środku wyrazu wyrzuca jaka głoska lub zgłoska, np. *secla*. VIRG. za *secula*, od *seculum* wiek; *numum* za *numorum*, od *numus* pieniądze; *caentum* za *caentium*, od *careo* nie mam; *dixti* za *dixisti*, od *dico* mówię; *amarunt* za *amaverunt*, od *amo* kocham; *respexis*. PLAUT. za *respexeris*, od *respicio* oglądam się.

3. *Apocope*, gdy się na końcu wyrazu jaka głoska lub zgłoska wyrzuca, np. *fide*. OVID. za *fidei*, od *fides* wiara; *otii*. VIRG. za *otii*, od *otium* czas wolny; *inger* za *ingere* od *ingero* wnoszę; *famul*. LUC. za *famulus* sługa.

4. *Synaeresis*, gdy się dwie samogłoski lub zgłoski na jedną zbijają, np. *ingeni* za *ingenii*, od *ingenium* przymiot wrodzony; *derit* za *deerit*, od *desum* nie mam. czego; *quis*. SAL. za *quibus*, od *qui* który.

III. Postaci, które głoski lub zgłoski odmieniają.

1. *Diaeresis*, gdy się jedna zgłoska na dwie rozdziela; co się dzieje albo przez rozłączenie dwugłoski, albo przez zamianę spółgłoski *j*, *v*, na samogłoskę *i*, *u*, np. *aulai*. VIRG. za *aulae*, od *aula* pałac; *iam* za *jam* już; *dissoluisse* za *dissolvisse*, od *dissolvo* rozwiązuje

2. *Tmesis*, gdy wyraz złożony przez inny rozzerwany bywa, np. *super unus eram*. VIRG. za *superes*

ram tñus, sam jeden pozostałem. *Septem subjecta trioni*. VIRG. za *septemtrioni subjecta*, leżące na północ. *Quem dierum cunque*. HOR. za *quemcunque dierum*, którykolwiek dzień.

3. *Antithesis*, gdy jedna samogłoska lub spółgłoska zamienia się na inną, np. *olli*. VIRG. za *illi* oni; *poster*. PLAUT. za *vester* wasz; *faciundum* za *faciendum*, od *facio* czynię.

4. *Metathesis*, gdy się jedna głoska na miejscu dla drugiej przeznaczonem kładzie, np. *Evandre*. VIRG. za *Evander* (w przyp. 5) (imię własne); *tregeminus* za *tergeminus* troisty.

B. Postaci mowne.

1. Nieforemności ze względu na przemianę i przedstawienie wyrazów i myśli.

1. *Antimeria*, gdy jedną część nowy zamienia się na drugą, jakoto: rzeczownik na przymiotnik; przymiotnik na przysłówek, przysłówek na słowo, i nawzajem, np. *Novi animi tui sinceritatem*, za *novi animum tuum sincerum*, poznałem twój szczerý umysł.

2. *Enallage* albo *Heterosis*, kiedy gatunki lub formy wyrazów są przemienione, jakoto: umysłowy za zmysłowy, imię własne za pospolite, liczba pojedyncza za mnogą, np. *Odora canum vis*. VIRG. gromada psów łowczych ostrego węchu. *Opposui molem clypei*. OVID. postawiłem ogromną tarczę.

Tu należy *Antiptosis*, to jest zamiana przypadku, np. *Livius eloquentiae ac fidei praeclarus*, za *praeclarae*. Liviusz pefeu wymowy i odznaczającej się wiary.

3. *Hypallage*, kiedy dwa wyrazy zamieniają między sobą przypadki, np. *Dare classibus austros*. VIRG. za *austris classes dare*. wiatrom podać nawy. *Muros circumdedit urbi*, za *urbem circumdedit muris*, miasto murami otoczył.

4. *Hysteron proteron*, kiedy wyraz albo myśi, która miała po drugiej następować, kładzie się przed nią, np. *Moriamur et in media arma ruamus*. VIRG. umrzemy i rzućmy się na oręż. *Sub vesperum Caesar portas claudi, militesque ex oppido exire jussit*. CAES. ku wieczorowi Cezar rozkazał bramy zamknąć, i żołnierzom z miasta wyjść.

Tu należy *Anastrophe*, gdy się kładzie przyimek po swoim przypadku, albo część druga wyrazu złożonego przed pierwszą, np. *Maria circum*. VIRG. za *circum maria*, po morzach. *Nihil erat super*. NEP. za *nihil supererat*, nic nie pozostało.

II. Nieforemności ze względu na zbytek lub niedostatek, na krótkość lub rozwlekłość w wyrażeniu.

1. *Ellipsis*, kiedy w mowie są popuszczane wyrazy, które dopełnić należy, np. *Loc mea manus tuae* (domyśl. *manui*) *poculum donat, ut amantem amanti* (domyśl. *donare*) *debet*. PLAUT. ten kubek moja ręka twojej ręce daruje, jak kochający kochającemu darować powinien.

Ellipsis zamienia się na *Aposiopesis*, kiedy w ciągu mowy zwracamy się do innej myśli, nie dokończywszy pierwszej, np. *Quos ego... sed motos praestat componere fluctus*. VIRG. których ja.. lecz wolę pierwszej wzburzone bałwany uspokoić.

2. *Pleonasmus*, kiedy jeden albo kilka wyrazów niepotrzebnie się kładzie, np. *Dies instat, quo die*

frumentum militibus metiri oportet CAES. dzień nadchodzi, w którym zboże wojsku mierzyć potrzeba.

Tu należą: a) *Polysyndeton*, kiedy się często spójniki powtarzają, np. *Quam cito itaque reditque dies*. TIB. jak prędko dzień przychodzi i odchodzi.

b). *Epizeuxis*, kiedy się tenże sam wyraz powtarza, np. *Nos, nos consules desumus*. CIC. nas, nas konsulów nie masz. *Epanaphora*, kiedy kilka myśli po sobie następujących zaczyna się od jednego wyrazu. *Epiphora*, kiedy kilka myśli po sobie następujących jednakowo się kończy, np. *Praeside tuta dec, nemonum secreta subibis, nec de plebe deo, sed qui coelestia magna sceptra manu teneo, sed qui vaga fulmina mitto*. OVID. do samotnych gajów bezpiecznie się dostaniesz pod przewodnictwem Boga, i to nie pospolitego Boga, lecz który silną ręką panowanie nad niebem trzymam, który przelatujące pioruny rzucam.

3. *Syllepsis*, kiedy jedno słowo należy do kilku pierwszych przypadków różnego rodzaju, liczby i osoby, np. *Spolia ampla refertis tuque puerque tuus*. VINC. wielką zdobycz weźmiecie, ty i twój syn.

Ta figura nazywa się *Zeugma*, gdy się słowo odnosi do najbliższego rzeczownika, np. *Tu, quid ego et populus mecum desideret, audi*. HOR. ty słuchaj, czego ja i lud ze mną wyciąga po tobie.

4. *Hendiadys*, kiedy wyrazy do jednej myśli należące, na dwie się rozkładają, a przez to przymiotnik od zgody z rzeczownikiem swoim oderwany, sam jako rzeczownik z nim się łączy za pomocą spójnika *et*, np. *Pateris libamus et auro* zamiast *pateris aureis*. VIRG. z czar złotych wylewamy wino.

Przeciwną tej figurze jest *Hyphen*, gdy dwa, lub więcej wyrazów za jeden złożony uważamy, np. *Quaeris quid cogitem de obriam itione*. CIC. pytasz się co myślę o wyjściu naprzeciw.

5. *Synesis*, kiedy w połączeniu wielu wyrazów albo myśli, mało zważamy na grammatyczne prawidła, np. *Thracum auxilia repentino incursu territa, cum pars munitionibus adjacerent, plures extra palarentur, tanto infensius caesi, quanto perfugae et proditores incusabantur.* Tac. Trakowie sprzymierzeni, nagłym wpadnięciem pomięszani, gdy z nich jedni u szalców spali, drudzy się do koła za obozem włóczyli, tém zapalczywiej wycięci, że ich za zbiegów i zdrajców miano. *Quî fit, ut nemo sua sorte contentus vivat, laudet diversa sequentes* (zamiast *quî fit ut nemo sua sorte contentus vivat, quisque laudet diversa sequentes.* Hor. czém się to dzieje, że nikt ze swego stanu nie jest kontent, i że każdy wychwala ludzi w innym stanie żyjących.

6. *Anacoluthon* jest składnia, której koniec nie jest z początkiem grammatycznie zgodny; gdy pisarz od jednego układu wyrazów do drugiego przechodzi, np. *Quae qui in utramque partem excelso animo magnoque despiciunt, cumque aliqua his ampla et honesta res objecta est, totos ad se convertit, et rapit: tum quis non admiretur splendorem pulchritudinemque virtutis?* Cic. którzy te obiedwie rzeczy szlachetnym i wzniosłym umysłem pogardzają, a gdy im się przedstawi jaka rzecz znakomita i zaszczytna, całkiem ich do siebie zwraca i porywa: natenczas któż nie będzie uwielbiał świetności i piękności cnoty?

C ZĘŚĆ IV.

O ILOCZASIE.



Przez iloczas rozumie się krótkość lub długość czasu; która się łoży na wymówienie jakiej zgłoski.

Zgłoski są długie *syllabae longae*, krótkie *breves* i obojętne *ancipites*. Zgłoska długa wymaga dwa razy tyle czasu, ile czasu potrzeba na wymówienie krótkiej. Obojętną nazywa się ta, która w prozie jest krótka, a w wierszu krótka lub długa.

Na oznaczenie zgłoski długiej używa się linijka pozioma—; na oznaczenie krótkiej półkole *v* obojętnej, *v* albo \bar{v} .

Spółgłoski w języku łacińskim co do Iloczasu są trojakię; jedne zowią się przedmówne (*semivocales*, jakiemi są: *f, l, m, n, r, s*; z tych cztery te: *l, m, n, r*, zowią łagodne (*liquidae*). Drugie spółgłoski zowią się pomówne (*mutae*), jakiemi są *b, c, d, g, p, q, t*. Spółgłoska *h* uważa się w Iloczasie tak, jak gdyby jej nie było.— Trzecie spółgłoski zowią się zadwójne (*duplices*), z których jedna waży w Iloczasie za dwie, ja-

kiemi są: *j* (1), *x*, *z* — Samogłoska *u* staje się spółgłoską w ten czas gdy jest poprzedzona od spółgłosek *g, q, s, i* gdy się łączy z następującą samogłoską np. *lingua* (2) język, *qui* który, *quum* gdy, *suavis* słodki.

Iloczas zgłosek wyrazów łacińskich ściąga się do ośmiu okoliczności, z których 1 jest: Samogłoska przed samogłoską (*vocalis ante vocalem*). 2. Dwugłoska (*Diphthongus*), 3. Następstwo (*Positio*), 4. Czas (*Praeteritum et Supinum*), 5. Pochodzenie (*Derivatio*), 6. Złożenie (*Compositio*), 7. Przybycie (*Incrementum*), 8. Zakończenie (*Terminatio*).

I. Okoliczność Samogłoski przed samogłoską.

Prawidło 1. ogólne. Samogłoska przed samogłoską w wyrazach właściwie łacińskich jest krótka, np. *mēs* mój, *pius* pobożny, *trāho* ciągnę. — Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a. Przymiotnik *dius*, *a*, *um* lekki, ma *i* długie

b. W przestarzałych przypadkach pierwszej deklinacji zakończonych na *ai*, *a* przed *i* jest długie, np. *aurai* za *aurae*, od *aura* powietrze.

c. W zakończeniu piątego przypadku liczby pojedynczej imion własnych na *ajus*, *ejus*, samogłoski *ā*, *ē*, są długie, np. *Cāi*, *Cnēi*, od *Caius*, *Cnejus*.

d. Samogłoska *ē* w zakończeniu drugiego i trzeciego

- (1) W wielu książkach spółgłoska *j* taką ma postać jak samogłoska *i*. — W takim razie uważać należy, że *i* kiedy się łączy z następującą samogłoską, nie jest samogłoską ale spółgłoską, ale, zadwoina np. *iucio*, *ieci conicio*, *iocus*, *iucudans*, powinno się pisać *jacio* rzucam, *jeci* rzuciłem, *conficio* wrzucam, *jocus* żart, *jucundus* przyjemny.
- (2) Jednakże w okoliczności Następstwa (*positio*) takowe *u* nie uważa się za spółgłoskę np. *aqua* woda, *sequor* idę za kim

przypadku liczby pojedynczej jest długa, gdy ją inna samogłoska poprzedza, np. *dīci*, od *dies* dzień; *speciēi* od *species* kształt.

e. Drugie przypadki liczby pojedynczej zakończone na *ius*, *i* przed *us* mają długie w prozie, w wierszu zaś obojętne, np. *illius*, od *ille* on. Prócz *alius* od *alius* inny. *solus* od *solus* sam, w których zawsze przedostatnie *i* jest długie; *alterius* od *alter* drugi, w którym zawsze jest krótkie.

f. Słowo *fiō* staje się ze swojemi złożonemi, zgłoskę *fi* ma długą, ale tylko w tych czasach, w których się nie znajduje głoska *r*, np. *fiō*, *fiēbat*, *fiēt*.

g. Wykrzykniki *ēheu* ah! *io* hej! *ōhe* nuże! pierwszą zgłoskę mają długą.

Prawidło 2. powszechne. Samogłoski w wyrazach z greckiego języka wziętych, takie są jak u Greków.

Uwaga. Samogłoski *e*, *i* w wyrazach z greckiego języka wziętych, są długie, jeżeli w greckim piszą się przez dwugłoskę *ei*, zamiast której w języku łacińskim używają się pojedyncze samogłoski *e* albo *i* np. *Aeneas* gr. *Αἰνείας* Eneasz, *Darius* gr. *Δαρείος* Daryusz.

II. Okoliczność Dwugłoski (1)

Dwugłoska tak w łacińskich jak w greckich wyrazach jest długa, np. *caecus* ślepy, *leacna* lwica; *eurus* wiatr wschodni, *poena* kara.

Ten tylko wyraz *Maëotis* morze Azowskie, i przyimek *prae* w wyrazach złożonych, gdy po nim zaraz następuje samogłoska, ma dwugłoskę krótką np. *praecacutus* zaostrzony, *præco* uprzedzam.

III. Okoliczność Następstwa.

Następstwo jest dwojako, słabe (*positio liquida*), i mocne (*positio firma*). Przez następstwo słabe sa-

(1) Eu w zakończeniach przymiotników nie jest dwugłoską.

mogłoska jest krótka w prozie, w wierszu obojętna. — Przez następstwo mocne samogłoska jest zawsze długa.

Do następstwa słabego trzy są warunki istotnie potrzebne: *pierwszy*, żeby samogłoska w pierwotnym wyrazie była krótka; *drugi*, żeby po samogłosce następowały dwie spółgłoski; i to jeszcze wprzód pomowna, a po niej łagodna; *trzeci*, ażeby te obiedwie spółgłoski łączyły się w zgłoszkowaniu z następującą samogłoską, np. w wyrazie *intēgrum* nienaruszone; wszystkie te warunki są zachowane: ponieważ *najprzód*, pierwotny wyraz *intēger* samogłoskę *e* ma krótką; *powtóre*, po samogłosce *e* następują dwie spółgłoski *g, r*, wprzód pomowna *g*, po niej łagodna *r*; *nakoniec*, obiedwie spółgłoski należą w zgłoszkowaniu do następującej samogłoski *u*, *in-te-grum*. Jeżeli jednego z tych warunków nie dostaje, następstwo słabe być nie może, np. *matris, quamobrem*, ponieważ w wyrazie *māter* matka, samogłoska *a* jest długa; wyraz zaś *quamobrem* dla czego, zgłoskuje się według złożenia swego tak: *quam-ob-rem*.

Do następstwa mocnego dosyć jest, aby po samogłosce następowało kilka spółgłosek, albo jedna tylko, ale zadwójna, np. *tōrra* ziemia, *rēstringo* wiązę, *Trōja* (nazwisko miasta), *axis* oś. W następujących jednak wyrazach: *bijugus* parokonnny, *quadrijugus* czterokonnny; *jurējurando* od *iurjurandum* przysięga; zgłoski *bi, dri, re*, są pospolicie krótkie, lubo po nich zadwójna spółgłoska *j* następuje. — Nadto w wierszu zakończony wyraz na spółgłoskę, dla następującego wyrazu zaczynającego się od spółgłoski miewa ostatnią zgłoskę długą, która przez okoliczność zakończenia swego byłaby krótką, np. *Fit strepitūs tectis*. *Vinc.* powstaje gwar w całym domu. Czasem Poeci przedłużają ostatnią zgłoskę, która się na krótką samogłoskę kończy, a to dla następującego wyrazu zaczynającego się od dwóch spółgłosek,

np. *Brontesquē Steropesque et nudus membra Pirae-*
mon. VIRG. Brontes, Sterop i Pirakmon nagi.

IV. Okoliczność Czasu

Okoliczność czasu służy słowom, które, jak wiemy, mają rozmaite czasy, jakoto: terażniejszy, przeszły, i t. d. Z tych czasów jedne nazywają się pierwotne, jakimi są: terażniejszy, przeszły, *Supinum*; inne wszystkie zowią się pochodne, że od jednego z tamtych pochodzą.

Prawidła na czasy pierwotne.

1. Czasy przeszłe dokonane.

a) Dwózgłoskowe pierwszą zgłoskę mają długą, np. *vēni*, przyszedłem. Oprócz *bibi* wypitem, *dēdi* dałem, *fidi* rozszczepitem, *scīdi* rozerzniętem, *stēti* stanątem, *stīti* postawiłem, *tūti* zaniósłem.

b) Więcejzgłoskowe przedostatnią zgłoskę mają długą, np. *laudāvi* pochwalilem; chyba że okoliczność samogłoski przed samogłoską zajdzie, np. *audiī* usłyszałem. W innych poprzedzających zgłoskach taki mają iloczasa, jak w czasie terażniejszym, np. *laudavi*, *ānavi* ukochałem: oprócz *gēnui*, *pōsui*, *pōtūi*, które pierwszą zgłoskę mają krótką, lubo w czasie terażniejszym *gigno* rodzę, *pōno* kładę, *pōssum* mogę, są długie.

c) Powtarzające czy zupełnie czy niezupełnie jedną zgłoskę, mają te powtórzone zgłoski obiedwie krótkie, jeżeli nie przeszkadza następstwo, np. *pūpūgi* od *pungo* kluje, *cēcīdi* od *cado* upadam. Oprócz *cēcīdi* od *caedo* biję, które ma drugą zgłoskę długą.

2. *Supina*.

a) Dwuzgłoskowe, mają pierwszą zgłoskę długą, np. *visum* od *video* widzę. Oprócz *citum* od *cio* wrzuszam, *dātum* od *do* daję, *itum* od *eo* idę, *litum* od *lino*

namaszczam, *quītum* od *queo* mogę, *rātum* od *reor* mniemam, *rūtum* od *ruo* wywracam, *sātum* od *sero* sieję, *stātum* od *sisto* stawiam, *sītum* od *sino* pozwalam.

b) Więcej zgłoskowe mają zawsze przedostatnią zgłoskę długą jeżeli się kończą na *atum*, *etum*, *utum*, np. *laudātum* od *laudo* chwałę, *implētum* od *impleo* napelniam, *indūtum* od *induo* obłóczę. Zakończone na *itum*, jeżeli pochodzą od słów mających czas przeszły na *ivi* lub *ii*, przedostatnią zgłoskę mają długą, np. *auditum* od *audio* słyszę, *audivi*; *petitum* od *peto* proszę, *petii*: jeżeli od inakszych słów pochodzą, mają przedostatnią krótką, np. *monitum* od *moneo* napominam, *monui*; *creditum* od *credo* wierzę, *credidi*: wyjątku się *recensitum* od *recenseo* przeglądam, *recensui*. W innych poprzedzających zgłoskach taki mają iloczasy, jak w czasie teraźniejszym, np. *laudatum*, *amatum*: oprócz *gēnitum*, *pōsitum*, *sōlutum*, które pierwszą zgłoskę mają krótką, lubo w czasie teraźniejszym *gigno* rodzę, *pōno* kładę, *sōlvo* rozwiązuję, są długie.

V. Okoliczność Pochodzenia.

Zgłoski wyrazów pochodnych taki mają iloczasy, jaki miały w pierwotnych, np. *pāternus*, *āmoris*, *āmamus*, *āmaveram*, *āmaturus*, zgłoski *pa*, *a*, są krótkie, bo też w pierwotnych *pāter* ojciec, *āmo* kocham, *āmavi*, *āmatum*, *pa*, *a*, były krótkie.

To jednak prawidło nie jest powszechne, ponieważ pochodzą iódm. krótkie od długich, np. *dīcax* gadatliwy, od *dīco* mówię; *dīsertus* wymowny, od *dīssero* rozprawię; *sigillum* pieczęć, od *signum* znak; *trē*. długie od krótkich, np. *dēni* po dziesięciu, od *dēcem* dziesięć.

Okoliczność pochodzenia ma się rozumieć o tych tylko zgłoskach wyrazów pochodnych, które były w wyrazach pierwotnych.

VI. Okoliczność Złożenia.

Wyrazy złożone albo są nieodmienne, to jest takie zupełnie jakie były przed złożeniem, np. *rēpublica* sprawa publiczna, złożone z *rēs* i *publica*; albo są odmienione, np. *agricola* rolnik, złożone z *ager* rola i *colo* uprawiam.

1. Złożone wyrazy nieodmienne taki mają iloczias, jaki był w niezłożonych, np. *perlēgo* odczytuję, ma przedostatnią krótką, bo też *lēgo* czytam, ma przedostatnią krótką. Wyjmują się *ibidem* tamże, *ubique* wszędzie, *utrobique* na obie strony, w których zgłoska *bi* jest długa; tudzież *ubinam* gdzież, *ubivis* gdziekolwiek, *utique* zaiste, w których zgłoski *bi*, *ti* są krótkie: lubo w niezłożonych *ubi* gdzie, *uti* jak, są obojętne.

2. W złożonych wyrazach odmienionych, dwugłoski odmienione na samogłoski są długie, np. *concido* rozrynam, złożone z *com* zamiast *cum* z i *caedo* tnę, biję. — Jeżeli w odmienionej zgłosce znajduje się *a*, takie *a* jest długie, np. *trāduco* przeprowadzam, złożone z *trans* z tamtej strony i *duco* prowadzę. Jeżeli jest *e*, *i*, *o*, *u*, *y*, takowe samogłoski są krótkie, np. *calēfacio* ogrzewam, złożone z *calor* ciepło i *facio* czynię; *omnipotens* wszechmocny, zł. z *omne* wszystko i *potens* mocny; *hōdie* dzisiaj, zł. z *hoc* i *die* od *dies* dzień; *quādrupes* czworonozny, zł. z *quatuor* cztery, i *pes* noga; *polūhistor* wiele umiejący, zł. z *polū* liczny i *histor* umiejący. Wyjmują się: *biga* wóz parokonnny, zł. z *bis* dwa razy i *jugo* sprzęgam; *quadriga* wóz czterokonnny zł. z *quatuor* cztery i *jugo*; *idem* tenże, zł. z *is* ten i *dem* zamiast *demum* dopiero; *nēmo* nikt, zł. z *ne* ani i *homo* człowiek; *scilicet* bez wątpienia, zł. z *scire* wiedzieć i *licet* wolno; *tibicen* grający na flecie, od *tibia* flet i *cano* gram.

3. W wyrazach złożonych, jeżeli okoliczność samogłoski przed samogłoską, albo następstwa niezachodzi. *imo*:

Przyimki jednozgłoskowe zakończone na samogłoskę są długie, oprócz *o* (zamiast *ob*) i *re*; zakończone na spółgłoskę, są krótkie, np. *ēduco* wyprowadzam, zł. z *e* z, i *duco*; *ōperio* okrywam zł. z *o* i *pario* równam; *rēmoveo* usuwam, zł. z *re* i *moveo* poruszam; *sūbeo* podchodzę, zł. z *sub* pod i *eo* idę. Wyjmują się: *āperio* otwieram zł. z *a* i *pario*; *rēfert* zależy co na czym, zł. z *re* i *fero* niosę. — Przyimek *pro* w wyrazach właściwie łacińskich jest długi, np. *prōduco* wyprowadzam, zł. z *pro* i *duco*. Wyjmują się: *prōfanus* niepoświęcony, zł. z *pro* i *fanum* świątynia; *prōfāris* rozpowiadasz, zł. z *pro* i *fāris* mówisz; *prōfecto* zaiste, zł. z *pro* i *factum* czyn; *prōfiteor* oświadczam, zł. z *pro* i *fateor* wyznaję; *prōfestus* nieuroczysty, zł. z *pro* i *festus* uroczysty; *prōfugio* uciekam, zł. z *pro* i *fugio* uciekam; *prōfundo* rozlewam, zł. z *pro* i *fundo* leję; *prōfundus* głęboki, zł. z *pro* i *fundus* duo; *prōnepos* prawnuk, zł. z *pro* i *nepos* wnuk; *prōneptis* prawnuczka, zł. z *pro* i *neptis* wnuczka; w których przyimek *pro* jest krótki. Tudzież *prōcreo* rodzić, zł. z *pro* i *creo* rodzić; *prōcuro* zawiadam, zł. z *pro* i *curo* staram się; *prōcurro* wybiegam, zł. z *pro* i *curro* biegnę; *prōpago* rozkrzewiam, zł. z *pro* i *pango* zaszczepiam; *prōpello* odpędzam, zł. z *pro* i *pello* rozpraszam; w których przyimek *pro* jest obojętny. Tenże przyimek *pro* w wyrazach z greckiego języka wziętych jest krótki, np. *prōpylaeum* przysionek. Wyjmuje się *prōlogus* przedmowa, w którym *pro* jest długie. Zdo: Przyimki dwuzgłoskowe zakończone na *a* są długie, innych zakończeń są krótkie, np. *contrādico* zaprzeczam, zł. z *contra* przeciw i *dico* mówię; *antēfero* przenoszę, zł. z *ante* przed i *fero* niosę.

VII. Okoliczność Przybytu.

Przez przybyt rozumieją się te zgłoski, które w imionach przybywają nad liczbę zgłosek przypadku pierwsze-

go, w słowach zaś nad liczbę zgłosek drugiej osoby liczby pojedynczej czasu teraźniejszego trybu oznajmującego, odmiany e vinej. Przybyt zaczyna się na tej zgłosce, która powinna być ostatnią, albo w pierwszym przypadku, albo w drugiej osobie. Ztąd w jednym wyrazie kilka przybyków znajdować się może, np. *itinēribus* od *iter* droga, *amāverāmus* od *amo* kocham. W imionach dwojaki przybyt uważamy, jeden liczby pojedynczej, drugi mnogiej. W słowach czy w liczbie pojedynczej, czy w mnogiej jednakże się uważa przybyt; ale ten co jest w liczbie pojedynczej, nazywa się pierwszym, ten zaś co jest w liczbie mnogiej, nazywa się drugim, np. *agērēmus* od *ago* czynię, *ge*, jest przybyt pierwszy, *re* jest przybyt drugi.

A. Przybyt w Imionach.

I. Liczby pojedynczej.

Prawidło 1. ogólne. Przybyt na *a* jest długi, np. *dignitas* godność, *dignitātis*. Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) Imiona właściwie łacińskie zakończone w pierwszym przypadku na *bs*, mają przybyt krótki, np. *trabs* belka *trābis*.

b) Imiona własne zakończone na *al*, *ar*, mają przybyt krótki, np. *Hannibal*, *Hannibālis*, *Caesar*, *Caesāris*.

c) Te imiona: *anas* kaczka, *fax* pochodnia, *nas* męszczyzna, *sal* sól, *par* równy, *vas* rękojmia, mają przybyt krótki, np. *anātis*.

d) Imiona z greckiego języka wzięte zakończone na *a*, *as*, *ax*, tudzież *baccar* (nazwisko rośliny) i *nectar* nektar, mają przybyt krótki, np. *poēma* poema *poēmātis*, *Pallas* Minerwa *Pallādīs*, *corax* kruk *corācis*; *baccāris*. Te jednak: *Ajax*, *Ajax*, *hierax* jastrząb, *Phlae-*

ax Feacyjczyk, *thorax* pancierz, *Thrax* Trak, mają przybyt długi, np. *Ajācis*.

Prawidło 2 ogólne. Przybyt na *e* jest krótki, np. *munus* dar *munēris*. — Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) Tak łacińskie jako i z greckiego języka wzięte imiona mające przypadek drugi na *elis*, *enis*, mają przybyt długi, np. *fel* żółć *fellis*, *Siren* syrena *Sirēnis*. Prócz *attagen* jarząbek, które ma przybyt krótki, *attagēnis*.

b) Te imiona łacińskie: *fex* drożdże winne, *hallex* ryba marynowana, śledź, *heres* dziedzic, *lex* prawo, i z niego złożone, *locuples* bogaty, *merces* nadgroda, *plebs* pospólstwo, *quies* spoczynek, *rex* król, *seps* padalec, *ver* wiosna, *vervex* skop, mają przybyt długi, np. *fēcis*.

c) Imiona z greckiego języka wzięte, zakończone w pierwszym przypadku na *er*, *es*, mają przybyt długi, np. *character* piętno *characteris*, *tapes* kobierzec *tapētis*.

Prócz *aēr* powietrze, *aether* wyższe powietrze, które mają przybyt krótki, np. *aēris*.

Prawidło 3 ogólne. Przybyt na *i*, *y*, jest krótki, np. *nix* śnieg *nivis*, *chalybs* stal *chalýbis*. Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) Przymiotniki, tudzież Rzeczowniki formowane od słów, po większej części rodzaju żeńskiego, zakończone na *x*, mają przybyt długi, np. *felix* szczęśliwy *felicis*, *victrix* zwyciężycielka *victricis*, od *vinco* zwyciężam.

b) Imiona z greckiego języka wzięte, mające drugi przypadek na *inis*, *ynis*, mają przybyt długi, np. *delphin*, delfin (gatunek wieloryba) *delphinis*, *Gortyn* mieszkaniec miasta Gortyny *Gortýnis*.

c) Te imiona: *bombyx* jedwabnik, *cervix* kark, *ceyx* zimorodek (ptak), *cicatrix* blizna, *coccyx* kukułka, *cornix* wrona, *dis* bogaty, *glis* szczur, *gryps* gryff (ptak bajeczny), *junix* jałówka, *lis* kłótnia, *lodix* koldra, *matrix* macica, *perdix* kuropatwa, *Phoenix* Fenicyanin,

Quiris Rzymianin, *radix* korzeń, *Samnis* Samnita, *spadix* ciemno-kasztanowaty, *vibax* siniak, *vis* siła, mają przybyt długi, np. *bombōis*.

Prawidło 4 ogólne. Przybyt na *o* jest długi, np. *sermo* mowa *sermōnis*. Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) Łacińskie rzeczowniki nie jednozgłoskowe rodzaju nijakiego, mają przybyt krótki, np. *tempus* czas *tempōris*.

b) Rzeczowniki zakończone w pierwszym przypadku na *obs*, *ops*, *ox*, tudzież *Arbor* drzewo, *bos* wół, *Jupiter* Jowisz, *lepus* zając, *tripus* trójnóg i przymiotniki: *bicorpor* podwójnego ciała, *compos* uczestnik, *impos* nie mający władzy, *memor* pamiętny, *praecox* wczesnie dojrzewający, mają przybyt krótki, np. *scrobs* dół *scrōbis*, *Aethiops* Etyop *Aethiōpis*, *Cappadox* mieszkaniec Kappadocyi *Cappadōcis*, *Arbōris*, *bicorpōris*. Oprócz *Cecrops* (imię własne), *Cyclops* Cyklop, *hydrops* wodna puchlina, które mają przybyt długi, np. *Cecrōpis*.

c). Imiona z greckiego języka wzięte piszące się u Greków w drugim przypadku przez *o* krótkie (*per o micron*) mają przybyt krótki, np. *Iason* (Ἰάσων, Ἰάσωνος.) (imię wł.) *Iasōnis*; na wzór których skracają się także imiona narodowe, np. *Saxo* Saxończyk *Saxōnis*.

Prawidło 5 ogólne. Przybyt na *u* jest krótki, np. *dux* wódz *dūcis*. Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) Imiona zakończone w pierwszym przypadku na *us*, a mające drugi przypadek na *udis*, *uris*, *utis*, mają przybyt długi np. *palus* bagnisko *palūdis*, *tellus* ziemia *telūris*, *virtus* cnota *virtūtis*. Oprócz: *intercus* zaskórny, *Ligus* Liguryjczyk, *pecus* bydło, *vultur* sęp, które mają przybyt krótki, *intercūtis*.

b) Te imiona: *frux* zboże, *fur* złodziej, *lux* światło, *Pollux* (imię własne), mają przybyt długi np. *frūgis*.

II. Liczby mnogiej.

Prawidło 1 powszechne. Przybyt na *a, e, o*, jest długi, np. *dea* bogini *deārum*, *res* rzecz *rĕrum*, *vos* wy *vōbis*.

Prawidło 2 ogólne. Przybyt na *i, u*, jest krótki, np. *omnis* wszystkich *omnibus*, *quercus* dąb *quercūbus*. Wyjmuje się *būbus* (od *bos* wół), które jest długie.

B. Przybyt w słowach.

Prawidło 1 ogólne. Przybyt na *a* jest długi, np. *laudo* chwałę *laudas*, *iaudāmus*, *laudābātis*, *laudāre*. Wyjmuje się słowo *do* dając, i z niego złożone do pierwszej konjugacji należące, które przybyt pierwszy mają krótki, np. *dābam*, *circumdābam*, *dāre*.

Prawidło 2 ogólne. Przybyt na *o* jest długi, np. *moneo* napominam *mones*, *monĕrem*, *monuĕrunt*, *monĕre*. Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) W czasach zakończonych na *ram, rim, ro, e* przed temi zgłoskami jest zawsze krótkie: toż rozumieć o dalszych wszystkich osobach tegoż czasu, np. *ĕram*, *ĕramus*, *laudavĕrim*, *laudavĕris*, *laudavĕro*, *laudavĕrint*.

b) Słowa pierwszej i drugiej konjugacji mają w drugiej osobie liczby pojedynczej czasu przyszłego niedokonanego odmiany bierniej *e* przed *ris* albo *re*, krótkie, np. *laudabĕris*, *laudabĕre*; *lugebĕre* od *lugeo* opłakuje. —

c) Przybyt pierwszy przed zgłoską *re* w czasie przeszłym niedokonanym trybu łączącego, tudzież w trybie bezokolicznym trzeciej konjugacji, jest krótki, np. *emo* kupuję, *emis*, *emĕrem*, *emĕres*, *emĕre*.

d) W czasie terażniejszym trybu łączącego słowa *uolo* chce, zgłoska *ue* jest krótka, np. *vĕlim*, *vĕlint*.

e) W czasie przeszłym dokonanym trybu oznajmującego, *e* przed *ruat*, skracają czasein Poeci. Jeżeli zaś przed tém *e* znajduje się samogłoska, wtenczas jest zawsze obojętne, np. *Obstupui, stetēruntque comae.* VIRG. zdumiałem się, i powstały mi włosy na głowie. *Terruērunt* od *terreo* przestraszam.

Prawidło 3 ogólne. Przybyt na *i*, jest krótki, np. *laudavimus, emitis.* Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) Przybyt pierwszy w słowach czwartej konjugacyi jest długi, np. *audimus, audivit, audivimus, audire.*

b) Czas przeszły niedokonany i przyszły niedokonany trybu oznajmującego słowa *eo* idę; tudzież osoba pierwsza i druga liczby mnogiej czasu teraźniejszego trybu łączącego słów: *sum* jestem, ze złożonemi, *volo* chcę, *nolo* niechcę, *malo* wolę, mają przybyt długi, np. *ibam, ibamus, ibo, ibitis, simus, possitis, velimus, malitis.*

c) W zakończeniach pierwszej i drugiej osoby, liczby mnogiej, czasu przyszłego dokonanego trybu oznajmującego i czasu przeszłego dokonanego trybu łączącego, *i* jest obojętne. Jeżeli zaś przed temi zakończeniami znajdują się dwie zgłoski krótkie, natenczas to *i* jest długie, np. *laudaverimus, laudaveritis, dedērimus, transieritis.*

Prawidło 4 powszechne. Przybyt na *o* jest długi, np. *laudatōte, monetōte.*

Prawidło 5 ogólne. Przybyt na *u* jest krótki, np. *volūmus.* Wyjmują się imiesłowy czasu przyszłego czynne, które mają przybyt długi, np. *futūrus, laudatūrus, emittūra, auditūrum.*

Uwaga. Nim przystąpimy do okoliczności zakończenia, poznajmy jeszcze niektóre prawidła na zgłoski przedostatnie.

Prawidło 1 powszechne. Przedostatnia zgłoska rzeczowników na *al*, *ar* długa jest przed *c*, *g*, *n*, np. *pulvinar* poduszka, *tribūnal* miejsce sądowe.

Prawidło 2 ogólne. Przed *cus*, *ca*, *cum*, samogłoski *a*, *u* są długie, samogłoska *i* jest krótka, np. *opācus* cieniasty, *opāca*, *opācum*, *cadūcus* spadający, *cadūca*, *cadūcum*, *publicus* publiczny, *fabrica* fabryka, *tritīcum* pszenica. Wyjmują się: *Aegyptiācus* egipski, *amarācus* majoranek (roślina) *Spartācus* (imię własne); *amicus* przyjaciel, *Andronicus* (imię własne), *apricus* wystawiony na słońce, *caprificus* leśna figa, *Granicus* (rzeka), *inimicus* nieprzyjaciel, *lorica* pancierz, *mendicus* żebrak, *Nasica* (imię własne), *posticus* tylny, *pudicus* wstydlivy, *umbilicus* pępek, *urtica* pokrzywa, *vesica* pęcherz.

Prawidło 3 ogólne. Imiona familijne rodzaju męskiego zakończone na *des*, mają przedostatnią zgłoskę krótką, np. *Aeacides* potomek Eaka. Wyjmują się te, które od zakończonych na *as* (2 przyp. na *antis*), *es*, *eus*, *is* pochodzą, np. *Poeantides* od *Poeas*, *Heracledes* od *Heracles*, *Atrides* od *Atreus*, *Coronides* od *Coronis*.

Prawidło 4 powszechne. Imiona familijne rodzaju żeńskiego zakończone na *eis*, *ine*, mają przedostatnią długą, np. *Priamēis* córka Pryama, *Neptunine* córka Neptuna.

Prawidło 5 ogólne. Imiona zakończone na *do*, *go*, mają przedostatnią zgłoskę długą, np. *cupido* chciwość, *origo* początek. Wyjmują się: *comedo* żarłok, *harpago* hak, *ligo* motyka, *Macedo* macedończyk.

Prawidło 6 powszechne. Przymiotniki zakończone na *idus*, *ida*, *idum*, mają przedostatnią zgłoskę krótką, np. *frigidus* zimny, *frigida*, *frigidum*.

Prawidło 7 powszechne. Rzeczowniki zakończone na *ela* mają przedostatnią zgłoskę długą, np. *tuiēla* opieka.

Prawidło 8 ogólne. Przed zakończeniem *lis, le, ris, re,* wszystkie samogłoski są długie, np. *aequālis* równy, *cubile* łóżko, *secūris* siekiera, *altāre* ołtarz. — Wyjątkami są: *bimāris* przy dwóch morzach leżący, *dāpsilis* wspaniały, *gracilis* szczupły, *hilāris* wesoly, *humilis* niski, *insile* podnożek tkacza, *parilis* równy, *pestilis* zaraźliwy, *phalāris* łyska (ptak), *sterilis* niepłodny, *strigilis* zgrzeblo: tudzież wszystkie wyrazy zakończone na *atilis*, i pochodzące od słów, zakończone na *ilis*, a szczególnie na *bilis*, np. *aquatilis* wodny, *facilis* łatwy, od *facio* czynię; *amabilis* miły, od *amo* kocham.

Prawidło 9 powszechne. Rzeczowniki i przymiotniki zakończone na *ulus, ula, ulum*, tudzież przymiotniki na *ilus, ila, ilum*, mają przedostatnią zgłoskę krótką, np. *discipūlus* uczeń, *regūla* prawidło, *saecūlum* wiek, *sedūlus* pilny, *sedūla, sedūlum*, *rutilus* czerwony, *rutila, rutilum*.

Prawidło 10 ogólne. Przed zakończeniem *nus, na, num*, wszystkie samogłoski są długie, np. *germānus* rodzony, *aliēnus* cudzy, *divinus* boski, *patrōnus* obrońca, *fortūna* los. Wyjątkami od tego prawidła są następujące:

a) Przymiotniki oznaczające czas, mają przedostatnią zgłoskę krótką, np. *crastinus* jutrzejszy. Oprócz *matutinus* poranny, *repentinus* nagły, *vesperinus* wieczorny.

b) Przymiotniki oznaczające materią, mają przedostatnią zgłoskę krótką, np. *crystallinus* kryształowy, *faginus* bukowy.

c) Następujące: *acinus* jądro winogrona, *asizus* ośsieł, *buccina* trąba, *coccinum* karmazyn, *dominus* pan,

Eridanus, Po (rzeka), *femina* kobieta, *fraxinus* jesion, *machina* machina, *Matrona* Marne (rzeka), *Mutina* Modena (miasto), *nundinae* targ, *pagina* stronica, *pampinus* winna latorośl, *Proserpina* (bogini piekiel), *Rhodanus* Rhône (rzeka), *sarcina* tlómk, *Sequana* Seine (rzeka), *succinum* bursztyn, *tibicina* grająca na fleecie, *trutina* waga, które przedostatnią zgłoskę mają krótką.

Prawidło 11 ogólne. W słowach zakończonych na *ino*; przedostatnia zgłoska jest krótka, np. *inquino* walam. Wyjmują się: *clino* schyłam się, i z niego złożone, *festino* spieszę się, *propino* piję.

Prawidło 12 ogólne. Przed zakończeniem *rus, ra, rum*, samogłoski *a, i, o, u*, są najczęściej długie, *e, y*, najczęściej krótkie, np. *avarus* łakomy, *avara, avaram*, *dirus* okropny, *canorus* śpiewny, *purus* czysty; *numerus* liczba, *satyrus* satyr. Wyjmują się rzeczowniki zakończone na *ora*, i imiona własne na *arus*, np. *ancora* kotwica, *Dejotarus*.

Prawidło 13 ogólne. Przed *sus, sa, sum* i w ogólności przed *s* wszystkie samogłoski są długie, np. *aquosus* wodnisty, *centesimus* setny. Wyjmują się z greckiego języka wzięte, np. *apodosis* druga część okresu.

Prawidło 14 ogólne. Przed *tim* wszystkie samogłoski są długie, np. *paulatim* zwolna. Wyjmują się: *affatim* podostatkiem, *perpetim* ustawicznie, *statim* natychmiast.

Prawidło 15 powszechne. Przymiotniki od rzeczowników pochodzące podobne w zakończeniu do imięstwowów, mają przedostatnią zgłoskę długą, np. *barbatus* brodaty, od *barba* broda.

Prawidło 16 powszechne. Przysłówki zakończone na *tus* i *ter* mają i w przedostatniej zgłosce krótkie, np. *funditus* całkiem, *fortiter* mężnie.

Prawidło 17 ogólne. Rzeczowniki nie pochodzące od słów, mają samogłoski długie przed *tus, ta, tum, tes, tis*; krótkie przed *tas*, np. *grabātus* łózko, *monēta* moneta, *acētum* ocet, *vātes* prorok, *suavitas* przyjemność. Wyjmują się: *arbūtus* jeżówka włoska, (roślina), *amīta* ciotka, *navīta* żeglarz, *orbīta* kolej, *semīta* ścieżka, *defrūtum* wino słodkie, *sabbātum* szabas.

Prawidło 18 ogólne. Przed *ous, va, vum*, i w ogóle przed *v* w wyrazach niezłożonych samogłoski *a, e, i, o, y*, są długie; samogłoska zaś *u* jest krótka, np. *cadāver* trup, *furtivus* ukradkowy. *saliva* ślina, *flāvius* rzeka. Wyjmuje się *āvus* dziad.

VIII. Okoliczność Zakończenia.

Przez tę okoliczność poznaje się ostatnia zgłoska wyrazów, które się już na samogłoskę, już na spółgłoskę kończą.

Prawidło 1 ogólne. Zakończenie na *a* jest długie, np. *dā*. Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) Imiona, zainki i imiesłowcy mają zakończenie krótkie, np. *Musā* muza; *meā*, od *meus* mój; *doctā* od *doctus* uczony. Oprócz przypadku szóstego liczby pojedynczej pierwszej deklinacji, i piątego liczby pojedynczej imion własnych z greckiego języka wziętych, np. *Manu meā*, moją ręką. *O Pallā!* o Minerwo! których zakończenie jest długie.

b) W tych wyrazach: *ejā* nużel! *itā* tak, *quā* ponieważ, zakończenie jest krótkie: w wyrazie *contra* przeciw, obojętne.

c) Imiona liczbowe pierwotne nieodmienne, mają zakończenie obojętne, np. *trigintā* trzydzieści.

Prawidło 2 ogólne. Zakończenie na *e* jest krótkie, np. *fugē* od *fugio* uciekam. Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) Przypadki pierwszej deklinacji, i przypadek szósty

liczby pojedynczej piątej deklinacji, mają zakończenie długie, np. *odē* pieśń; *diē* od *dies* dzień.

b) Wszystkie wyrazy jednozgłoskowe mają zakończenie długie, np. *mē* mnie, *tē* ciebie, *sē* siebie, (i złożony *sēsē*) *dē* o, i t. d. Oprócz przyrostków wszystkich, np. *quē* i, *vē* lub, *nē* czy (na końcu wyrazu dla oznaczenia pytania), i t. d. których zakończenie jest krótkie.

c) Słowa drugiej konjugacji w trybie rozkazującym mają zakończenie długie, np. *monē* od *moneo* napominam. Oprócz *cavē* od *caveo* strzegę się, *valē* od *valeo* zdrow jestem, których zakończenie jest obojętne.

d) Przysłówki od przymiotników drugiej deklinacji pochodzące, mają zakończenie długie, np. *pulchrē* pięknie, od *pulcher*. Oprócz *benē* dobrze, od *bonus*; *malē* źle, od *malus*, których zakończenie jest krótkie. *Infernē* nisko, od *infernus*; *supernē* z góry, od *supernus* górny, których zakończenie jest obojętne.

e) Te wyrazy: *cetē* wieloryb, *ferē*, *fermē* prawie, *ohē* ej! mają zakończenie długie.

Prawidło 3 ogólne. Zakończenie na *i* jest długie, np. *pueri* od *puer* chłopiec. Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) *Mihī* mnie, *tibī* tobie, *sibī* sobie, *cui* któremu, *ibi* tam, i z niego złożone, *nisi* jeżeli nie, *quasi* jakoby, *ubi* gdzie, *uti* (zamiast *ut*) jak, mają zakończenie obojętne.

b) W wyrazach piszących się u dawnych poetów z odinkiem, zakończenie jest krótkie, np. *ipsi*, za *ipsis* od *ipse* on sam.

c) Imiona z greckiego języka wzięte, mają zakończenie krótkie, np. *Palladi* od *Pallas* Minerwa. Oprócz trzeciego przypadku liczby pojedynczej imion, w których tenże przypadek pisze się u Greków przez dwugłoskę *eu*, np. *Socrati* (*Σωκράτης*) od *Socrates* (imię własne).

Prawidło 4 ogólne. Zakończenie na *o* jest obojętne, np. *ego* ja, *peto* proszę. Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) Wszystkie wyrazy jednozgłoskowe mają zakończenie długie, np. *stō* stoję.

b) Wszystkie przypadki (prócz pierwszego) mają zakończenie długie, np. *meō* od *meus* mój.

c) Imiona z greckiego języka wzięte, rodzaju żeńskiego, piszące się u Greków przez *ω* (o długie), mają zakończenie długie, np. *Cliō* (*Kłētō*) muza historii.

d) Przysłówki od imion i zaimków pochodzące, mają zakończenie długie, np. *falsō* fałszywie, od *falsus*; *eō* tém, od *is*. Oprócz *citō* prędko, od *citus*; *serō* późno, od *serus*; *verō* zapewne, od *verus*.

e) *Ergō* gdy znaczy *dła*, ma zakończenie długie.

f) Imiona i słowa, w których przedostatnia zgłoska jest krótka, mają zakończenie krótkie, np. *natiō* naród, *sciō* wiem, *dixērō* od *dico* mówię.

g) Te wyrazy: *cedō* powiedz, daj, *duō* dwaj, *egō* ja, *endō* (za *in*) w, *illicō* natychmiast, *imō* i owszem, *modō* tylko, ze złożonemi, mają zakończenie krótkie.

Prawidło 5 ogólne. Zakończenie na *u* jest długie, np. *manū* od *manus* ręka. Oprócz wyrazów przestarzałych i piszących się u dawnych poetów z odcinkiem, których zakończenie jest krótkie, np. *indū* (za *in*) w, *opū* za *opus* potrzeba.

Prawidło 6 ogólne. Zakończenie na *y* jest krótkie, np. *molŷ* ruta górna (ziele). Oprócz trzeciego i szóstego przypadku liczby pojedynczej, w których zakończenie jest długie, np. *chely* od *chelys* żółw.

Prawidło 7 ogólne. Zakończenie na *b*, *d*, *t*, jest krótkie, *āb* od, *ād* do; *amāt*, od *amo* kocham. Wyjmuje się zakończenie czasu przeszłego dokonanego trybu oznajmującego odmiany czynnej, na *it* (zamiast *ūt*), które jest długie, np. *petit* (za *petūt*) od *peto* proszę.

Prawidło 8 ogólne. Zakończenie na *e* jest długie, np. *lāc* mleko, *hic* tu. Oprócz *nōc* ani, *donēc* póki,

których zakończenie jest krótkie. *Fac* od *facio* czynię, *hic* ten, *hic* to, których zakończenie jest obojętne.

Prawidło 9 ogólne. Zakończenie na *l* jest krótkie, np. *semel* raz. Oprócz imion jednozgłoskowych, których zakończenie jest długie, np. *sōl* słońce.

Prawidło 10 powszechne. Zakończenie na *m* jest krótkie nawet wtenczas, gdy czyni wyraz złożony, np. *circūmagō* obracam.

Prawidło 11 ogólne. Zakończenie na *n* jest długie, np. *en* oto. Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) Imiona zakończone na *en*, których przybytek jest krótki, mają zakończenie krótkie, np. *carmin* wiersz *carminis*.

b) Imiona z greckiego języka wzięte, zakończone na *on*, piszące się u Greków przez *o* krótkie (*per o micron*) tudzież piszące się u Greków przez *ω* (o długie) a w drugim przypadku liczby pojedynczej zamieniają je na *o* krótkie (*o micron*), mają zakończenie krótkie, np. *Pelion* (Πήλιον) (góra w Tessalii), *Lacedaemon* (Λακεδαίμων, Λακεδαίμωνος) (miasto w Grecyi). Oprócz *Helicon* (góra w Grecyi), którego zakończenie jest długie.

c) Imiona z greckiego języka wzięte, mające w pierwszym przypadku zakończenie krótkie, zachowują je także i w przypadku czwartym, np. *Aeginan* od *Aeginā* (wyspa przy Grecyi).

d) Te wyrazy: *an* czy, *forsan*, *forsitan* może, *in* w, *dein*, potem, *proin* przeto, *tamen*, *attamen* jednak, i piszące się z odcińkiem, np. *tūn'* (za *time*) czy ty, *vidēn'* (za *videsne*) czy widzisz, mają zakończenie krótkie.

Prawidło 12 ogólne. Zakończenie na *r* jest krótkie, np. *semper* zawsze. Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) Imiona z greckiego języka wzięte mające drugi przypadek na *eris*, mają zakończenie długie, np. *character* piętno *characteris*.

b) Te wyrazy: *cūr* czemu, *fūr* złodziej, *Ibēr* Iberyjczyk, *lār* bóstwo opiekuńcze miejscowe, *Nār* (rzeka we Włoszech), *pār* równy, *vēr* wiosna, mają zakończenie długie.

c) Imię *cūr* serce, ma zakończenie obojętne.

Prawidło 13 ogólne. Zakończenie na *as* jest długie, np. *stās*, od *sto* stoję. Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) Przypadek pierwszy w imionach z greckiego języka wziętych, mających drugi przypadek na *adis* z przybytem krótkim, ma zakończenie krótkie, np. *Pallās* Minerwa *Pallādis*.

b) Przypadek czwarty liczby mnogiej deklinacji trzeciej, w imionach z greckiego języka wziętych, ma zakończenie krótkie, np. *heroās* od *heros* bohater.

Prawidło 14 ogólne. Zakończenie na *es* jest długie, np. *vidēs* od *video* widzę. Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) Przypadek pierwszy liczby pojedynczej w imionach mających przybyt krótki, ma zakończenie krótkie, np. *milēs* żołnierz *militis*. Oprócz: *abiēs* jodła, *ariēs* baran, *Cerēs* (bogini), *pariēs* ściana, *pēs* noga, i z niego złożonych, których zakończenie jest długie, lubo przybyt mają krótki.

b) Pierwszy i piąty przypadek liczby pojedynczej w imionach z greckiego języka wziętych, piszących się u Greków przez *ε* (e krótkie), mają zakończenie krótkie, np. *cacoēthēs* (*κακοήθης*) zły nałóg.

c) Pierwszy i piąty przypadek liczby mnogiej w imionach z greckiego języka wziętych, mają zakończenie krótkie, np. *Arcadēs*, od *Arcas* Arkadyjczyk.

d) Druga osoba liczby pojedynczej czasu teraźniejszego trybu oznajmującego słowa *sum* jestem, i z niego złożonych, ma zakończenie krótkie, np. *ēs*, *potēs*.

e) Przyimek *penēs* przy, ma zakończenie krótkie.

Prawidło 15 ogólne. Zakończenie na *is* jest krótkie, np. *sanguis* krew. Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) Pierwszy przypadek liczby pojedynczej imion mających przybyt długi, ma zakończenie długie, np. *dis* bogaty *ditis*.

b) Wszystkie przypadki liczby mnogiej są długie, np. *nobis* od *ego* ja; *hortis*, od *hortus* ogród; *omnis* (za *omnes*), od *omnis* wszystek.

c) Druga osoba liczby pojedynczej czasu teraźniejszego trybu oznajmującego odmiany czynnej konjugacji czwartej i słowa nieforemnego *uolo* chcę, tudzież druga osoba liczby pojedynczej czasu teraźniejszego trybu łączącego słów: *sum* jestem, i z niego złożonych, *uolo* chcę, *nolo* nie chcę, *malo* wolę, mają zakończenie długie, np. *audis*, *vis*, *sis*, *possis*, *velis*, *malis*.

d) Te wyrazy: *bis* dwa razy, *cumprimis*, *imprimis* szczególnie, *foris* zewnątrz, i z niego złożone, *gratis* darmo, mają zakończenie długie.

Prawidło 16 ogólne. Zakończenie na *os* jest długie, np. *os* usta. Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) Drugi przypadek imion z greckiego języka wziętych, ma zakończenie krótkie, np. *Palladōs*, od *Pallas* Minerva.

b) Imiona rodzaju nijakiego z greckiego języka wzięte, mają zakończenie krótkie, np. *chaōs* zamęt.

c) Te wyrazy: *compōs* uczestnik, *impōs* niemający władzy, *ōs* kość, i z niego złożone, mają zakończenie krótkie.

Prawidło 17 ogólne. Zakończenie na *us* jest krótkie, np. *amicūs* przyjaciel. Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) Wszystkie wyrazy jednozłotkowe mają zakończenie długie, np. *grūs* żóraw.

b) Pierwszy przypadek imion mających przybyt długi, ma zakończenie długie, np. *palūs* bagnisko *palūdis*.

c) Drugi przypadek liczby pojedynczej, oraz pierwszy, czwarty i piąty liczby mnogiej imion czwartej deklinacji, ma zakończenie długie, np. *fructūs*, od *fructus* owoc.

d) Drugi przypadek liczby pojedynczej w imionach z greckiego języka wziętych, zakończonych na *o*, ma zakończenie długie, np. *Didūs* od *Dido* Dydona (imię własne).

e) Imiona z greckiego języka wzięte, piszące się u Greków przez dwuzłotkę, mają zakończenie długie, np. *tripūs* (τρίπους) tróinóg. — Oprócz *Oedipūs* Edyp (imię własne), *polypūs* polip, których zakończenie jest obojętne,

Prawidło 18 ogólne. Zakończenie na *ys* jest krótkie, np. *chelŷs* żółw. Wyjątki od tego prawidła są następujące:

a) Przypadek pierwszy imion kończących się w drugim przypadku na *ynis*, ma zakończenie długie, np. *Phorcŷs* (imię własne) *Phorcynis*.

b) Skrócony przypadek pierwszy i czwarty liczby mnogiej, ma zakończenie długie, np. *Erinnŷs* (skrócone z *Erinnyes* i *Erinnyas* od *Erinnys* (jedza piekielna).

Przestroga. Jeżeli żadna z wyliczonych okoliczności nie pokazuje w jakiej złotce Iloczasu; uczyć go się potrzeba z czytania poetów: O złotce, której iloczas tym sposobem się poznaje, mówimy, iż jest długa (lub krótka, lub obojętna) z użycia (usu, auctoritate). (*)

(*) Słowniki, w których wszystkie złotki wyrazów mają nad sobą znaki iloczasowe, są: *Smetii* Prosodia, *Aleri* Gradus od Parnassum, *Nomisei* Parnassus poeticus.

O PRZYGŁOSIE.

(accentus).

Przygłos oznacza podniesienie głosu, które koniecznie czynić musimy nad jedną zgłoską każdego wyrazu, i nawet nad jednym wyrazem każdego zdania. W pierwszym razie jest przygłos *słowny*, w drugim *monny*. Przygłos znajduje się na zgłosce przedostatniej, gdy ta jest długa; a na trzeciej od końca gdy przedostatnia jest krótka, np. *autūmnus* jesień, *hōmīnes* od *homo* człowiek.

Uwaga. Wyrazy *que* i, *ve* lub, *ne* czyż zrastające się z imieniem lub słowem nie zmieniają wcale przygłosu, np. *hōmīnē*, *hōmīnēque*; *lēgērē*, *lēgērēve*, od *lego* czytam; *ōmniā*, *ōmniāne*, od *omnis* wszystek. Jeżeli zaś po takim złożeniu ostatnia zgłoska staje się długa, przygłos na nią się przenosi, np. *ōmniūm*, *ōmniūmque*.

O WIERSZACH ŁACIŃSKICH.

Cały skład powierzchowny wierszy łacińskich zawisł od iloczynowego w zgłoskach wymiaru: nauka tedy iloczynowa jest pierwszą zasadą Poematów Łacińskich, na której miary wierszowe polegają.

Miara wierszowa (*pes*) jest pewne harmonijne połączenie zgłosek długich z krótkimi.

Nazwiska miar i iloczyn zgłosek w nich zamkniętych są te:

1. Miary dwuzgłoskowe (pedes disyllabi).

Spondeus — —

Penthihius √ √

Choreus albo Trochaeus — √

Iambus √ —

2. *Miary trzyzgłoskowe* (pedes trisyllabi).

Molossus	—	—	—
Tribrachys	υ	υ	υ
Dactylus	—	υ	υ
Anapaestus	υ	υ	—
Bacchius	υ	—	—
Antibacchius	—	—	υ
Creticus albo Amphimacer	—	υ	—
Amphibrachys	υ	—	υ

3. *Miary czterozgłoskowe* (pedes quadrisyllabi).

Dispondeus	—	—	—	—
Proceleusmaticus	υ	υ	υ	υ
Choriambus	—	υ	υ	—
Antispastus	υ	—	—	υ
Diambus	υ	—	υ	—
Ditrochaeus	—	υ	—	υ
Jonicus a majore	—	—	υ	υ
Jonicus a minore	υ	υ	—	—
Epitritus primus	υ	—	—	—
Epitritus secundus	—	υ	—	—
Epitritus tertius	—	—	υ	—
Epitritus quartus	—	—	—	υ
Paeon primus	—	υ	υ	υ
Paeon secundus	υ	—	υ	υ
Paeon tertius	υ	υ	—	υ
Paeon quartus	υ	υ	υ	—

Z miar pięcioletoskowych (pentasyllabi).

używa się czasem.

Dochmius ν — — ν — (*).

- (*) Spondeus *σπονδαῖος*, nazwany jest od greckiego wyrazu *σπονδή* rozlewanie różnych płynów na cześć bogów; bo przy tym obrzędzie śpiewano wiersze taką miarą napisane. Pyrrhichius, *πυρρῆχιος*, od *πῦρ* bo wiersz taką miarą ułożony, jest naksztalt ognia prędkości. *Choreus*, *χορευτικός*, od *χορός* taniec; znaczy niby skoczną miarę. — *Trochaeus*, *τροχαιῖος* znaczy lekki, zdalny do tańca. *Jambus*, *ιαμβος* od *ιαμβέω*, szydę, bo Archilochus taką miarą napisał wiersze na Lykambesa za to, że mu córki, podług przyrzeczenia, za żonę nie dał. — Tak mocno były napisane, że on i cała jego familia, ze zmartwienia i rozpaczy, w nocy się pozarzynałi. *Molossus*, od *μολοσσός*, domyślne *κύων* pies, bo wielkie psy Molossów w Epirze mieszkających, trzy razy powoli szczeknąwszy, przestawały, podobnie jak dzieje się w wierszu taką miarą napisanym. *Tibrachys*, *τριβραχῦς*, od *τρίς* trzy razy i *βραχῦς* krótki; bo się z trzech krótkich zgłosek składa. *Dactylus*, *δάκτυλος* palec, dla podobieństwa tej miary do palca ukazującego, mającego jedną część długą, a dwie krótkie. *Anapaestus*, *ἀναπαιστος*, od *ἀντιπαιστω* odbijam w przeciwną stronę; bo ta miara jest przeciwną dactylewi. *Bacchius*, *βᾶκχιος*, wyraża huczną, wrzaskliwą miarę, podobną do hucznych uroczystości, na cześć bachusa (*Βάκχος*) odprawianych. *Antibacchius*, *ἀντιβᾶκχιος*, od *ἀντι* przeciw, i *βᾶκχιος*; bo jest przeciwny poprzedzającemu. *Creticus*, bo taką miarą układano wiersze śpiewane przy tańcach na wyspie Krecie. *Amphimacer*, *ἀμφιμακρός*, od *ἀμφι* dokoła, i *μακρός* długi; bo zgłoskę krótką dokoła otaczają długie. — *Amphibrachys*, *ἀμφιβραχῦς* od *ἀμφι* dokoła, i *βραχῦς* krótki; bo zgłoskę długą dokoła otaczają krótkie. *Dispondeus*, *δισπονδαῖος* od *δίς* dwa razy, i *σπονδαῖος*; bo składa się z dwóch spondeów. *Procelusmaticus*, *προκελευσματικός*, od *πρός* do, i *κλέωσμα* krzyk zachęcający majtków do szybkiego robienia wiosłami; ponieważ taką miarą układano wiersze na ten cel przeznaczone. *Choriambus*, *χοριαμβος*, od *χορευτικός* i *ιαμβος*; bo się składa z choreu i iambu. *Antispastus*, *ἀντισπαιστος*, od *ἀντιπαιστω* jestem przeciwny; bo jest przeciwny poprze-

Ta część miary wierszowej, na którą przypada przygłos, nazywa się *podniesieniem głosu* (arsis, ictus); ta zaś, która jest pozbawiona przygłosu, nazywa się *zniżeniem głosu* (thesis). Miary wierszowe, w których się znajduje i podniesienie i zniżenie głosu, nazywają się *rytmicznymi* (pedes rhythmici). Takimi są wszystkie, do których wchodzi zgłoski długie i krótkie.

Cezura (caesura albo incisio), jest to zgłoska po każdej miarze wiersza pozostała, i od poprzedzającego wyrazu jakoby odcięta, np. *Adspiciunt ocu|lis supe|ri|mor|talia|justis*. OVID. sprawiedliwemi oczami spoglądają bogowie na sprawy ludzkie; gdzie zgłoski *unt, lis, ri,* nazywają się Cezurami. Pewny przedział wiersza, na którymby głos mógł odpocząć, nazywa się *średniówką*. Istota jej na tém zależy, ażeby zakończenie wyrazu, po którym myśl dopuszcza głosowi przestanku, przypadało na środek miary wierszowej, np. *Tē cā|nēt|āgricō|lē|nā|gnā|quām|venerit|urbē*. TIB. ciebie opiewać będzie rolnik powracając z miasta. Średniów-

dziącemu, gdyż składa się z jambu i choreu. Diambus, *δίαμβος* od *δις* dwa razy, i *αμβος*; bo się składa z dwóch iambów. Ditrochæus, *δίτροχαιος*, od *δις* dwa razy, i *τροχαιος*; bo się składa z dwóch trocheów. Jonicus, w Jonii wynaleziony. A majore, bo się zaczyna od zgłosek długich; a minore, od krótkich. Epitritus, *ἐπιτριτος*, od *ἐπὶ* do, przy, i *τριτος* trzeci; bo do trzech długich zgłosek dodaje się jedna krótka. Nazywa się zaś primus (pierwszy), gdy zgłoskę krótką ma na pierwszym miejscu; secundus (drugi), gdy ją ma na drugim; tertius (trzeci), gdy ma na trzecim; quartus (czwarty) gdy na czwartym. Pæon, *παιών* to samo co *παιών* hymn na cześć Apollina i Dyany; bo w tych hymnach takiej miary najczęściej używano. Nazwiska primus, secundus, i t. d., podobnie jak epitritus, bierze od miejsca, na którym się znajduje zgłoska długa. Dochmius, *δόχμιος* znaczy ukośny; bo po dwóch zgłoskach długich, zbacza do krótkiej.

ka jest na zgłosce *la*, wyrazu *agricola*. Średniówka ma moc przedłużania zgłoski krótkiej: co najczęściej się zdarza w wyrazach zakończonych na *r, s, t*.

Ostatnia wyrazu samogłoska, tudzież spółgłoska *m* ze swoją poprzedzającą samogłoską, nie wchodzi w miarę wiersza, czyli giną w mierzeniu wtenczas, gdy po nich następujący wyraz zaczyna się od samogłoski, lub spółgłoski *h*, np. te wiersze: *Curculio, atque inopi metuens formica senectae*. VIRG. wolek mrówka lekająca się niedołężnej starości. *Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum*, VIRG. potwór straszliwy, nickształtny, ogromny, oka pozbawiony; tak się przy mierzeniu wymawiają: *Curculi atque inopi metuens formica senectae. Monstr orrend inform ingens, cui lumen ademptura*. To nazywa się *Wyrzutnią* (Elisio). — Zaniedbanie wyrzutni nazywa się *Hiatus*, który jest dwojaki, właściwy i niewłaściwy. *Hiatus* właściwy jest, gdy zostawiona samogłoska zachowuje swój iloczias; niewłaściwy, gdy z długiej staje krótka, np.

Tēr sūnt | cōnā|ti im|pōnērē | Pēliō | Ossam. VIRG. po trzykroć usiłowali włożyć górę Ossę na Pelion; w wyrazie *conati* jest *hiatus* właściwy, gdyż zgłoska *ti* zachowała swój iloczias: w wyrazie *Pelio* jest niewłaściwy, gdyż samogłoska *o* jest krótka, która podług prawideł ilocziasowych powinna być długa.

Od zachowania lub niezachowania przepisanych miar nazywa się wiersz: 1. *Acatalecticus* albo *perfectus*, w którym nic nie brakuje i nic nie masz nadto. 2. *Catalecticus* albo *mutilus*, któremu brakuje jednej zgłoski. 3. *Brachycatalecticus*, któremu brakuje jednej miary. 4. *Hypercatalecticus*, który ma zbytnią zgłoskę lub miarę. 5. *Hypermeter*, (nadmierny) (1), który ma

(1) *Acatalecticus* ἀκαταληκτικός, który w niczem nie ustaje. *Catalecticus*, καταληκτικός, który w czém ustaje. Bra-

zbytnią zgłoskę, ale ta przez *Wyrzutnię* (*Elisio*), dla następującego wiersza zaczynającego się od samogłoski, jest zniszczoną. Jeżeli po wierszu nadmiernym następuje *Catalecticus*, któremu brakuje początkowej zgłoski, natenczas łącząc je w czytaniu, zapobiegamy niedostatkowi: wiersze takowo nazywają się *wiązanemi* (*concatenati*).

Postaci iloczynowe są: 1. *Systole* (skrócenie) gdy, zgłoska długa, dla wiersza się skraca; co mianowicie zachodzi w osobie trzeciej liczby mnogiej, np. *tulerunt* za *tulerunt*, od *fero* niosę. 2. *Diastole* (przedłużenie), gdy zgłoska krótka, dla wiersza się przedłuża; co mianowicie zachodzi w imionach własnych, np. *Sichaeus* za *Sichaeus*.

Głównych gatunków wierszy łacińskich jest dziesięć, do których należy siedm gatunków podrzędnych.

1. Główny gatunek: *Hexameter* (2), zwany inaczej *Heroicus* albo *Epicus*, składa się z sześciu miar; z których pierwsze cztery mogą być *dactili* albo *spondei*, piąta *dactilus*, ostatnia *spondeus* albo *trochaeus*. — W wierszu jednakże poważnym lub smutnym do zmysłowego odmalowania ciężkich działań lub powolnego ruchu, może być użyty na miejscu piątym *spondeus*, byleby go poprzedzał *dactilus*. W *Hexametrze*, również jak w każdym innym gatunku wierszy łacińskich, błędem jest, gdy dwa wiersze po sobie idące, lub środek z końcem wiersza rymuje, np.

Per, si quid superest, quod sit sapienter agendum,
Si quid adhuc audax ex praecipitiq̄ue petendum,
Si Trojae fatis aliquid restaro putatis, ... Ovid.

chycatalecticus, od *βραχυς* krótki, i *καταληκτικὸς* *Hypercatalecticus*, od *ὑπερ* nad, i *καταληκτικὸς*. *Hypermeter*, od *ὑπερ* nad, i *μετρον* miara.

(2) *Hexameter* (sześciomiarowy), *ἑξάμετρος*, od *ἕξ* sześć i *μετρον* miara.

przez to, jeżeli co pozostaje, co by trzeba mądrze wykonać, jeżeli jeszcze potrzeba co odważyć i z przepaści wydobyć, jeżeli sądzicie, iż do przeznaczeń Troi czego brakuje... (1). Nie powinien się także kończyć *Hexameter* na wyraz czterozgłoskowy, jednozgłoskowy (chyba że ich się dwa razem położy), a jeżeli można, i na dwuzgłoskowy.

— vv | — vv | — vv | — vv | — vv | — —

Tu należą cztery gatunki podrzędne.

1. *Adonicus* (2) złożony z dwóch ostatnich miar *hexametu*

— vv | — —
— — | — v

2. *Pherecratius* (3) złożony z trzech ostatnich miar *hexametu*

— vv | — vv | — —
— — | — — | v

3. *Heroicus tetrameter* złożony z czterech ostatnich miar *hexametu*

— vv | — vv | — vv | — v
— — | — — | — — | —

4. *Dactylicus alcmانيus* złożony z czterech pierwszych miar *hexametu*.

— vv | — vv | — vv | — vv | — vv
— — | — — | — — | — — | — —

- (1) Tak rymowane wiersze łacińskie nazwano *leońskimi* (*versus leonini*); ponieważ Leonius, benedyktyn, żyjący w połowie jedenastego wieku w Paryżu, pierwszy umyślnie takie wiersze pisał, i szczególniejszą w nich piękność upatrywał.
- (2) Nazwany od imienia Adonisa, kochanka Wenery.
- (3) Nazwany od wynalazcy swego, Ferekrata (*Pherecrates*). Toż się ma rozumieć i o innych, np. Archilochius, Alcaicus, Sapphicus i t. p.

II. Główny gatunek *Pentameter* (1) dzieli się na dwie części, z których pierwsza składa się z dwóch daktyłów lub spondeów, i jednej zgłoski długiej wraz kończącej; druga z dwóch daktyłów, i jednej zgłoski, która z ostatnią pierwszej części, tworzy *spondeum* albo *trochaeum*. Nie dobry jest *pentameter* na wyraz jednozgłoskowy zakończony.

— υυ | — υυ | — | — υυ | — υυ | —
 — — | — — | — | — υυ | — υυ | υ

Tu należy gatunek podrzędny.

Archilochius złożony z drugiej części pentametru

— υυ | — υυ | —
 υ

III. Główny gatunek: *Iambicus*, może mieć rozmaitą liczbę miar, i od téj bierze swoje szczególne nazwiska. Tak złożony ze czterech miar zowie się *quaternarius* albo *dimeter*, niekiedy *Archilochius*; złożony z sześciu miar zowie się *senarius* albo *trimeter*, czasem *Hipponacteus*; z ośmiu, *octonarius* albo *tetrameter*. Na miejscach parzystych (tojest na 2, 4, 6, 8.) koniecznie muszą być *iambi*, rzadko *tribrachy*; na nieparzystych (1, 3, 5, 7.) bywają *iambi*, *spondei*, *tribrachy*, czasem *dactyli*, *anapaesti*.

1. *Iambicus quaternarius*.

υ — | υ — | υ — | υ —
 — — | υ υ υ | — — | υ
 υ υ υ | — — | υ υ υ | — —
 — υ υ | — υ υ | — υ υ | — υ υ
 υ υ — | υ υ — | υ υ — | υ υ —

(1) *Pentameter* (pięciomiarowy), *πεντάμετρος*, od *πέντε* pięć i *μετρον* miara.

2. *Iambicu senarius*

v —	v —	v —	v —	v —	v —
— —	o o v	— —	o o v	— —	— —
v v v		o o v		o o v	
— o v		— o v		— o v	
v v —		v v —		v v —	

3. *Iambicus octonarius.*

v —	v —	v —	v —	v —	v —	v —	v —
— —	o o v	— —	o o v	— —	o o v	— —	v
v v v		o o v		v v v		v v v	
— o v		— v v		— v v		— v v	
v v —	o o —		v v —	v v —		v v —	

Tu należą dwa gatunki podrzędne.

1. *Anacreonticus*, jest *Iambicus quaternarius catalecticus*

v —	v —	v —	v
— —	— —	— —	—
v v —			

2. *Scazon* zwany inaczéy *Choliambus* (1) albo *Iambicus claudus*, jest właściwie *iambicus senarius* mający *iambum* na miejscu drugim, czwartym i piątym, a *spondeum* albo *trochaicum* na szóstym.

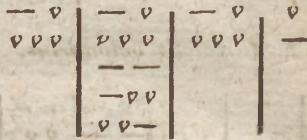
v —	v —	v —	v —	v —	— —	v
— —	— —	— —	— —	— —	— —	

IV. Główny gatunek: *Trochaicus* jest zawsze *catalecticus*, i może być albo *quaternarius* czyli *dimeter*,

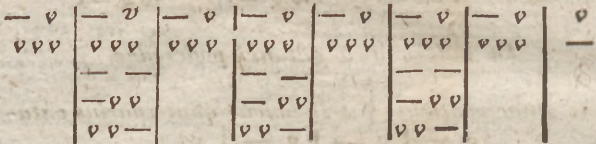
(2) *Scazon*, *σάζων* imiesłów czasu trzeciego od *σάζω* kuleję. *Χολιάμβος*, od *χολαίω* kuleję, i *ἄμβος*; bo na ostatnim miejscu nie ma *iambu*, ale *spondeus* albo *chorcus*.

albo *octonarius* czyli *tetrameter*, Na miejscach nieparzystych znajduje się *trochaeus* czasem *tribrachys*, *spondeus*, czasem *dactylus* i *anapaestus*.

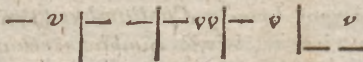
1. *Trochaicus quaternarius*.



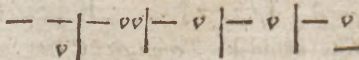
2. *Trochaicus octonarius*:



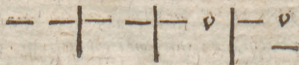
V. Główny gatunek: *Sapphicus* (safficzny).



VI. Główny gatunek: *Phalaeicus* różni się od safficznego, że pierwszy jego *trochaeum* ma na ostatku.



Druga odmiana *Phalaeicii* jest:



VII. Główny gatunek: *Choriambicus*, jest czworaki:

1. *Choriambicus dimeter* albo *Aristophanicus*.

— ♪ ♪ — | ♪ — —

2. *Choriambicus trimeter* albo *Glyconicus*.

— — | — ♪ ♪ — | ♪ —

3. *Choriambicus tetrameter* albo *Asclepiadeus*.

— — | — ♪ ♪ — | — ♪ ♪ — | ♪ —

Druga odmiana *Choriambici tetrametri*.

— ♪ — — | — ♪ ♪ — | — ♪ ♪ — | ♪ — —

4. *Choriambicus pentameter*.

— — | — ♪ ♪ — | — ♪ ♪ — | — ♪ ♪ — | ♪ —

VIII. Główny gatunek: *Alcaicus*.

— — | ♪ — — | — ♪ ♪ — | ♪ —

IX. Główny gatunek: *Anapaesticus* jest dwojaki.

1. *Aristophanicus* zwany niekiedy *Archilochius*.

♪ ♪ — | ♪ ♪ — | ♪ ♪ — | ♪ ♪ —
 — — | — — | — — | — —
 — ♪ ♪ | — ♪ ♪ | — ♪ ♪ | — ♪ ♪

2. *Anapaesticus Partheniacus*.

♪ ♪ — | ♪ ♪ — | ♪ ♪ — | ♪
 — — | — — | — — | —

X. Główny gatunek *Jonicus a minore*, jest dwójaki;

1. *Jonicus a minore trimeter.*

vv — — | vv — — | vv — —

2. *Jonicus a minore tetrameter.*

vv — — | vv — — | vv — — | vv — —

Oprócz wymienionych gatunków znajdują się większe z dwóch połów różnego gatunku złożone, a nawet i takie, których szczególne miary do różnych gatunków należą, i tak:

1. *Dactylicus alcaicus* albo *Pindaricus.*

— vv | — vv | — v | — v

Druga odmiana *Dactylisci alcaici.*

— — | v — | — — | — vv | — vv

2. *Heptameter archilochius.*

— vv | — vv | — vv | — vv | — v | — v | — v

3. *Trochaicus compositus.*

— v | — vv | — v | — — | — v | — vv | — v

4. *Sapphicus compositus.*

— vv | — vv | — — | v — | v — | — — | v —

5. *Galliambicus.*

vv — | v — | v — — | vv — | vv v | vv

Poemata łacińskie składają się już z jednego, już z kilku gatunków wierszy; i nazywa się *jednogatunkowe* (mo-

nocolon), *dwugatunkowe* (dicolon), *trzygatunkowe* (tricolon). W poimacie gatunku złożonego wchodzi w jedną strofę czyli wrotkę dwa, trzy, cztery i t. d. większe od których liczby nazywa się strofa *dwuwiérszowa*, (distrophos); *trzywiérszowa* (tristrophos), *czterowierszowa* (tetrastraphos) i t. d.

I. Jednogatunkowe (*monocolon*).

1. *Hexameter*.

— vv | — vv | — vv | — vv | — vv | — —
 — — | — — | — — | — — | — — | v

2. *Adonicus*. — vv | — —
 | v

3. *Heroicus tetrameter catalectus*.

— vv | — vv | — vv | v
 | | | —

4. *Dactylicus alcmانيus*.

— vv | — vv | — vv | — vv
 — — | — — | — — | — —

5. *Pentameter*.

— vv | — vv | — | — vv | — vv | v
 — — | — — | | — — | — — | —

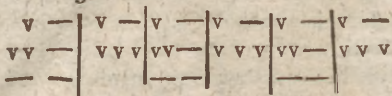
6. *Archilochius*. — vv | — vv | v
 | | —

7. *Jambicus quaternarius*. v — | v — | v — | vv
 — — | vvv | — — | —

8. *Jambicus quaternarius catalecticus*.

v — | v — | v — | v
 — — | vvv | — — |

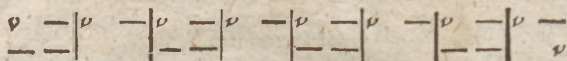
9. *Iambicus senarius.*



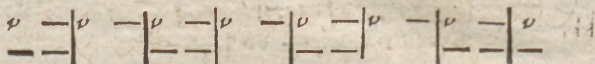
10. *Iambicus senarius brachycatalecticis.*



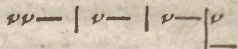
11. *Iambicus octonarius.*



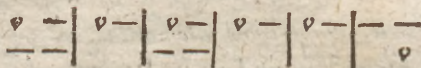
12. *Iambicus octonarius catalecticis.*



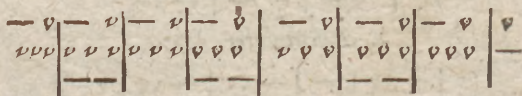
13. *Anacreonticus.*



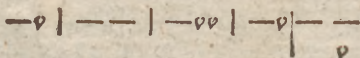
14. *Scazon.*



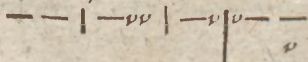
15. *Trochaicus octonarius.*



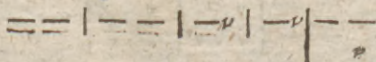
16. *Sapphicus.*



17. *Phalaecius.*



18. *Druga odmiana Phalaecii.*



19. *Choriambicus trimeter.*

— — | — *vv* — | *v* —
v | | *v*

20. *Choriambicus tetrameter.*

— — | — *vv* — | — *vv* — | *vv*

21. Druga odmiana *choriambici tetrametri.*

— *v* — — | — *vv* — | — *vv* — | *v* — *v*
v | | | —

22. *Choriambicus pentameter.*

— — | — *vv* — | — *vv* — | — *vv* — | *v* —
 | *v* |

23. *Aristophanicus.*

vv — | *vv* — | *vv* — | *vv* —
 — — | — — | — — | — —
 — *vv* | — *vv* | — *vv* | — *vv*

24. *Ionicus a minore trimeter.*

vv — — | *vv* — — | *vv* — —

25. *Trochaicus compositus.*

— *v* | — *vv* | — *v* | — | — *v* | — *vv* | — —

26. *Alcaicus.*

— — | *v* — | — | — *vv* — | *vv*
 —

27. *Galliambicus.*

vv — | *v* — | *v* — — | *vv* — | *vvv* | *vv*
 — — | | *v* | — | — | —

II. Dwugatunkowe (*dicolon*).

a. Dwuwierszowe (*distrophos*).

3) *Hexameter i Pentameter*: wiersz taki nazywa się *distichon* albo *elegus*.

W. 1. — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | — —

W. 2. — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | — — | — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | ν —

2. *Hexameter i Heroicus tetrameter*.

W. 1. — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | — — | — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | — ν —

W. 2. — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | — —

3. *Hexameter i Archilochius*.

W. 1. — — | — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | — — | — $\nu\nu$ | — —

W. 2. — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | —

4. *Hexameter i Iambicus quaternarius*.

W. 1. — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | — — | — — | — $\nu\nu$ | — —

W. 2. — — | ν — | — — | $\nu\nu$

5. *Hexameter i Iambicus senarius*.

W. 1. — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | — — | — — | — $\nu\nu$ | — —

W. 2. ν — | ν — | ν — | ν — | $\nu\nu$

6. *Hexameter i Iambicus senarius hypercatalectus*.

W. 1. — $\nu\nu$ | — — | — — | — — | — $\nu\nu$ | — —

W. 2. ν — | ν — | — — | ν — | — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | —

7. *Dactylicus alcaicus i Archilochius*.

W. 1. — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$

W. 2. — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | —

8. *Iambicus senarius i Iambicus quaternarius*. Połączenie takowe nazywa się *carmen Hypponaeteum*.

w. 1. — — | u — | — — | u — | u u

w. 2. u — | u — | — — | u u

9. *Iambicus senarius i Sapphicus compositus*.

w. 1. — — | u — | — — | u — | u — | u u

w. 2. — u u | — u u | — | u — | u — | — — | u —

10. *Trochaicus quaternarius i Iambicus senarius catalecticus*.

w. 1. — u | — u | — u | —

w. 2. u — | u — | u — | u — | u — | u

11. *Trochaicus octonarius i Iambicus senarius*.

w. 1. — u | — u | — u | — u | — u | — u | — u u

w. 2. u — | u — | u — | u — | u — | u u

12. *Choriambicus dimeter i druga odmiana Choriambici tetrametri*.

w. 1. — u u — | u — —

w. 2. — u — — | — u u — | — u u — | u — —

13. *Choriambicus trimeter i Choriambicus tetrameter*.

w. 1. — — — | — u u — | u —

w. 2. — — — | — u u — | — u u — | u u

14. *Heptameter archilochius i Iambicus senarius catalecticus*. Połączenie takowe nazywa się *carmen Archilochicum*.

w. 1. — vv | — vv | — vv | — vv | — v | — v | — v

w. 2. v — | v — | v — | v — | v — | v

b. Trzywierszowe (*tristrophos*).

1. Pierwsze dwa wiersze *Ionici a minore trimetri* trzeci *Ionicus a minore tetrameter*. Połączenie takowe nazywa się niekiedy *carmen sapphicum secundi generis*.

w. 1. 2. vv — — | vv — — | vv — —

w. 3. vv — — | vv — — | vv — — | vv — —

c. Cztérowierszowe (*tetrastrapphos*),

1. Pierwsze trzy wiersze *Sapphici*, czwarty *Adonicus*. Połączenie takowe nazywa się *carmen Sapphicum*.

w. 1. 2. 3. — v | — — | — vv | — v | — —

w. 4. — vv | — v

2. Pierwsze trzy wiersze *Choriambici trimetri*, czwarty *Pherecratius*.

w. 1. 2. 3. — — | — vv — | v —

w. 4. — — | — vv | — —

3. Pierwsze trzy wiersze *Choriambici tetrametri*, czwarty *Choriambicus trimeter*. Połączenie takowe uazywa się *carmen Asclepiadeo-Glyconicum*.

w. 1. 2. 3. — — | — vv — | — vv — | vv

w. 4. — — | — vv — | vv

d. Sześciowierszowe (*hexastrophos*).

1. Pierwsze pięć wierszy *Trochaici quaternarii acatalecti*, szósty *Trochaicus octonarius*,

w. 1. 2. 3. 4. 5. — u | — v | — v | — v

w. 6. — v | — v | — v | — v | — v | — v | — v

III. Trzygatunkowe (*tricolon*).

a. Trzywierszowe (*tristrophos*).

1. Pierwszy wiersz *Heroicus tetrameter*, drugi *Aristophanicus*, trzeci *Adonicus*.

w. 1. — vv | — vv | — vv | — v

w. 2. vv — | vv — | vv — | vv —

w. 3. — vv | — v

2. Pierwszy wiersz *Iambicus senarius*, drugi *Archilochius*, trzeci *Iambicus quaternarius*.

w. 1. — — | v — | — — | v — | v — | — —

w. 2. — vv | — vv | —

w. 3. — — | v — | — — | v —

b. Czterowierszowe (*tetrapstrophos*).

1. Pierwsze dwa wiersze *Choriambici tetrametri*, trzeci *Pherecratius*, czwarty *Choriambicus trimeter*. Połączenie takowe nazywa się niekiedy *carmen Pherecratium*.

w. 1. 2. — — | — vv — | — vv — | v —

w. 3. — — | — vv | — —

w. 4. — — | — vv — | vv

2. Pierwsze dwa wiersze, druga odmiana *Dactylici alcaici*, trzeci *Iambicus quaternarius hypercatalecticus*, czwarty *Dactylicus alcaicus*. Połączenie takowe nazywa się *carmen Horatianum*.

w. 1. 2. ν — | ν — | — | — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$

w. 3. — — | ν — | — — | ν — | ν

w. 4. — $\nu\nu$ | — $\nu\nu$ | — ν | — — | ν

W Y K A Z

Gatunków wierszy, jakimi są napisane dzieła Poetów Łacińskich.

Liczby Rzymskie, głoski abecadła, liczby Arabskie, w kolumnie gatunków oznaczają rozmaite poddziały dopiero wyłożone, np. III. a. 2. oznaczają poemat trzygatunkowy, trzywierszowy, w którym pierwszy wiersz *Iambicus senarius*, drugi *Archilochius*, trzeci *Iambicus quaternarius*.

T. Lucretius Carus. *De rerum natura* I. 1.

C. Valerius Catulus. *Carmina.*

Carmen.	Gatunek.	Carmen.	Gatunek.	Carmen.	Gatunek.	Carmen.	Gatunek.	Carmen.	Gatunek.
1	l. 17	15	l. 17	29	l. 9	43	l. 17	57	l. 17
2	l. 17	16	l. 17	30	l. 22	44	l. 9	58	l. 17
3	l. 17	17	l. 25	31	l. 9	45	l. 17	59	l. 14
4	l. 9	18	l. 25	32	l. 17	46	l. 17	60	l. 14
5	l. 17	19	l. 25	33	l. 17	47	l. 17	61	ll.c. 2
6	l. 17	20	l. 9	34	ll.c. 2	48	l. 17	62	l. 1
7	l. 17	21	l. 17	35	l. 17	49	l. 17	63	l. 27
8	l. 9	22	l. 9	36	l. 17	50	l. 17	64	l. 1
9	l. 17	23	l. 17	37	l. 9	51	ll.c. 1	od	
10	l. 17	24	l. 17	38	l. 17	52	l. 9	65	
11	ll.c. 1	25	l. 12	39	l. 9	53	l. 17	do	
12	l. 17	26	l. 17	40	l. 17	54	l. 17	kolica.	
13	l. 17	27	l. 17	41	l. 17	55	l. 10		
14	l. 17	28	l. 17	42	l. 17	56	l. 17		ll.a. 1

P. Virgilius Maro. *Bucolica, Georgica, Aeneis*
I. 1.

Q. Horatius Flaccus. *Odae.*

ODA		Gatunek.	ODA		Gatunek.	ODA		Gatunek.
zupeln.	stere.		zupeln.	stere.		zupeln.	stere.	
KSIEGA I.			KSIEGA II.			17	12	III b. 2
1	1	I 20	1	1	III b. 2	18	15	II c. 1
2	2	II c. 1	2	2	II c. 1	19	14	II a. 13
3	3	II a. 13	3	3	III b. 2	20		II c. 1
4	4	II a. 14	4		II c. 1	21	15	III b. 2
5		III b. 1	5		III b. 2	22	16	II c. 1
6	5	II c. 3	6	4	II c. 1	23	17	III b. 2
7	6	II a. 2	7	5	III b. 2	24	18	II a. 13
8	7	II a. 12	8		II c. 1	25	19	II a. 13
9	8	III b. 2	9	6	III b. 2	26	20	III b. 2
10	9	II c. 1	10	7	II c. 1	27	21	II c. 1
11	10	I 22	11	8	III b. 2	28	22	II a. 15
12	11	II c. 1	12	9	II c. 3	29	23	III b. 2
13		II a. 13	13	10	III b. 2	30	24	I 20
14	12	III b. 1	14	11	III b. 2	KSIEGA IV.		
15	13	II c. 3	15	12	III b. 2	1		II a. 15
16	14	III b. 2	16	13	II c. 1	2	1	II c. 1
17	15	III b. 2	17	14	III b. 2	3	2	II a. 15
18	16	I 22	18	15	II a. 10	4	3	III b. 2
19		II a. 13	19	16	III b. 2	5	4	II c. 3
20	17	II c. 1	20	17	III b. 2	6	5	II c. 1
21	18	III b. 1	KSIEGA III.			7	6	II a. 3
22	19	II c. 1	1	1	III b. 2	8	7	I 20
23		III b. 1	2	2	III b. 2	9	8	III b. 2
24	20	II c. 3	3	3	III b. 2	10	9	I 22
25		II c. 1	4	4	III b. 2	11	10	II c. 1
26	21	III b. 2	5	5	III b. 2	12	11	II c. 3
27	22	III b. 2	6	6	III b. 2	13	12	III b. 1
28	23	II a. 2	7		III b. 1	14	13	III b. 2
29	24	III b. 2	8	7	II c. 1	15	14	III b. 2
30	25	II c. 1	9		II a. 13	KSIEGA V.		
31	26	III b. 2	10		II c. 3	1	1	II a. 8
32	27	II c. 1	11	8	II c. 1	2	2	II a. 8
33		II c. 3	12		II b. 1	3	3	II a. 8
34	28	III b. 2	13	9	III b. 1	4	4	II a. 8
35	29	III b. 2	14	10	II c. 1	5	5	II a. 8
36	30	II a. 13	15		II a. 13	6	6	II a. 8
37	31	III b. 2	16	11	II c. 3	7	7	II a. 8
38	32	II c. 1						

Q. Horatius Flaccus. *Odae.*

KSIĘGA V.

8		II a. 8	12		II a. 2	16	11	II a. 5
9	8	II a. 8	13	10	II a. 6	17	12	I 9
10	9	II a. 8	14		II a. 4	18	13	II c. 1
11		II a. 9	15		II a. 4			

(*Zupeł.* znaczy Ody umieszczone w zupełnych wydaniach Horacyusza; *Stereot.* Ody umieszczone w edycjach Paryzkiej i Lipskiej, zwanych Stereotypa; tudzież w edycji Warszawskiej 1828). *Satyræ, Epistolæ, L. 1.*

- Cornelius Gallus. *Elegiae II.* a. 1.
 Albius Tibullus. *Elegiae II.* a. 1. tylko Elegia 1.
 Księgi 4. jest I. 1.
 Sextus Aurelius Propertius. *Elegiae II.* a. 1.
 P. Ovidius Naso, wszystkie dzieła II. a. 1. tylko *Metamorphoses* i *Halieyton* I. 1.
 Gratus Faliscus. *Cynegeticon* i *Halieutica* I. 1.
 Phaedrus. *Fabulae* I. 9.
 Columella. *De cultu hortorum* I. 1.
 M. Manilius. *Astronomicon* I. 1.
 L. Annaeus Seneca. *Decem Tragoediae* I. 9 tylko.

	5 1. 9	Chor 4 1. 8
Hercules furens.	Oedipus.	Agamemnon.
Chor 1 1 23	Chor 1 1 5 1 2 3 1 9	Chor 1 2 1 2 3
2 1 20	4 1 19	5 1 16
3 1 16	5 1 23	Octavia.
4 1 2 3 1 2	Troas.	Akt 1 sc.)
Tvestes.	Chor 1 1 23	1.3. Chor } I 23
Chor 1 1 20	2 1 20	1 3.4.5.)
2 1 19	Akt 3 sc. 2 1 23	Hercules Oeteus.
3 1 6 1 2	Chor 3 1 16	Chor 1 1 2 0 1 2 3
4 1 23	4 1 16	2 1 23
Hippolitus.	Medea.	Akt 4 sc. 1 1 9 1 2 3
Akt 1 sc. 1 1 23	Chor 1 1 2 0 1 9 1 1	Chor 4 1 16
Chor 1 1 6 1 2 3	2 1 23	Akt 5 sc. 3 1 23
2 1 6 1 2 0	3 1 1 c. 1.	4 1 9 1 4
3 1 23	Akt 4 sc. 2 1. 15 1. 7	Chor 4 1 23
4 1 23	1 9	

- M. Annaeus Lucanus. *Pharsalia* I. 1.
 A. Persius Flaccus. *Satyrae* I. 1.
 Silius Italicus. *Punica* I. 1.
 C. Valerius Flaccus Setinus Balbus. *Argonauticon*
 I. 1.
 P. Statius Papinianus. *Sylvae, Thebais, Achilleis*
 I. 1.
 Junius Juvenalis. *Satyrae* I. 1.
 M. Valerius Martialis. *Epigrammata* II. a. 1. 17
 tylko.

KSIĘGA I.		KSIĘGA III.	
3 ad Catonem	I 9	7 de sportula	I 9
11 de Gemello	I 9	14 de Tuccio	II a. 8
50 de Hisp. locis	II a. 8	20 de Canio	I 9
54 ad Fidentinum	I 1	22 de Apicio	I 9
62 Scriptores unde	II a. 8	25 ad Faustinum	I 9
67 ad furem	I 9	29 in Zolium	I 9
78 de Charino	I 9	47 de Basso	I 9
85 de Quirinali	I 9	58 de villa Faustini	I 9
90 ad Cinnam	I 9	64 ad Cassianum	I 9
97 ad Scazontem	I 9	82 in Zoilum	I 9
114 ad Lectorem	I 9	93 in Vetustinam	I 9
KSIĘGA II.		KSIĘGA IV.	
11 in Selium	I 9	17 ad Paulum	I 9
17 ad Amianum	I 9	38 ad Afrum	I 9
65 in Saletanum	I 9	61 in Mancinum	I 9
73 in Lyrim	I 9	65 de Philaeni.	I 9
74 in Saufellum	I 9	82 de Fabulla	I 9
		90 de rusticatione	I 1

KSIEGA. V.		KSIEGA IX.	
4 in Myrtalem	I 9	2 de Flaviae templo	I 9
14 de Manneio	I 9	7 ad Domitianum	I 9
18 ad Quinctianum	I 9	28 in Chrestum	I 9
27 ad Codrum	I 9	77 de balneo Tuccae	I 9
29 in Mamercum	I 9	79 de convivio Prisci	II a.8
37 de Euclide	I 9	KSIEGA X.	
39 de Erotio	I 9	3 ad Priscum	I 9
43 in Didymum	I 9	5 in maled. poetam	I 9
53 ad Rufum	I 9	30 de littore Formi.	I 9
56 de rhetore	I 9	62 ad magistr. ludi	I 9
KSIEGA VI.		74 ad Roman	I 9
12 de Fabulla	I 9	92 ad Marium	I 9
26 de Sotade	I 9	100 in oommisc.	I 9
39 in Cinnam	I 9	KSIEGA XI.	
64 in detractores	I 1	62 de Manneio	I 9
74 ad Esculanum	I 9	78 in Vacerram	I 9
KSIEGA VII.		81 de Baiis	I 9
6 ad Domitianum	I 9	99 ad Bassum	I 9
19 in Sanctram	I 9	101 ad Flaccum	I 9
25 Scazonta mittit	I 9	KSIEGA XII.	
97 ad Castorem	I 1	10 de Africano	I 9
KSIEGA VIII.		13 ad Auctum	I 9
10 de Basso	I 9	32 in Vacerram	I 9
44 ad Titullum	I 9	51 de Fabulla	I 9
61 in Carinum	I 9	57 ad Sparsum	I 9
		66 de Phyllide	I 9
		89 de Colta.	I 9

Serenus Sammonicus. *De medicina parvo pretio parabili* I. 1.

Olympius Nemesanus. *Cynegetica* i *Eclogae* I. 1.

T. Calpurnius Siculus. *Eclogae* I. 1.

Decimus Magnus Ausonius. *Epigrammata* II.

a. 1. tylko:

1	I. 1	60	II. a. 1	86	I. 1	109	I. 9	155	I. 1
29	I. 7	66	I. 9	94	I. 7	110	I. 9	134	I. 9
47	I. 9	67	II. a. 8	98	I. 1	119	I. 1	155	I. 9
48	I. 1	70	I. 1	101	I. 1	120	I. 9	137	I. 1
49	II. a. 8	77	I. 3	106	I. 1	132	I. 9	158	I. 7

Ephemeris II. c. 1. I. 7, I. 1. I. 7. I. 9. II. a. 1. I. 21

Parentalia. II. a. 1. tylko:

14	II. a. 8	25	II. a. 11	26	II. 3a	27	I. 10	28	I. 3
----	----------	----	-----------	----	--------	----	-------	----	------

Commemoratio Professorum Burdegalensium II.

a. 1. tylko:

3	II. a. 8	8	II. c. 1	12	I. 15.	20	II. a. 5.
5	II. a. 8	9	II. c. 1	16	I. 9.	22	II. a. 1.
6	II. a. 8	11	I. 6.	18	I. 1,	27	II. a. 8

Epitaphia II. a. 1 tylko

4	I. 1.	6	I. 1.	15	I. 1.	32	I. 1.	39	I. 9
---	-------	---	-------	----	-------	----	-------	----	------

De Caesaribus I. 1. II. a. 1.

Clarae urbes I. 1.

Ludus septem sapientum II. a. 1. I. 9.

Sententiae septem sapientum. Bias I. 1. *Pittacus*

I. 9 *Cleobulus* I. 9. *Periander* I. 17. *Solon* I. 15

Chilo I. 21. *Thales* I. 5. *ostantia* I. 1.

Edylia I. 1. tylko.

2	II. a. 1	3	II. a. 1	koniec 6tego	II. a. 3	7	II. a. 1	14	II. a. 1
---	----------	---	----------	-----------------	----------	---	----------	----	----------

Eclogarium I. 1. II. a. 1.

Epistolae II. a, 1. tylko:

2	I. 1	9	I. 1.	15	II. a. 8	22	II. a. 8	
3	II. a. 4	10	II. a. 4	16	I. 7.	23	I. 1.	
4	I. 1.	I. 7	I. 17	11	I. 17.	19	I. 1.	
7	I. 1. I. 9	12	13	I. 1.	21	I. 9.	25	I. 1.

Rufus Festus Avienus. Fabulae II. a. 1.

Claudius Claudianus wszystkie dzieła I. 1, tylko:

Fescinia Ode prima I. 26. *Ode secunda* I. 13. *Ode tertia* I. 23. *Ode quarta* I. 20. *Epistolae, Epigrammata* I. 1. II. a. 1.

Claudius Rutilius Numantinus. Itinerarium II. a. 1.

Joannes Ouenus. Epigrammata II. a. 1.

Matthias Casimirus Sarbiewski *Odae.*

KSIĘGA I		4 II. c: 3	4 II. c. 1	1 III. b. 2	31 III. b. 2
		5 III b: 2	5 III. b. 2	2 III. b. 2	32 II. c. 13
1 II, c: 1	6 II, c: 3	6 II. c. 3	6 II. c. 3	3 III. b. 2	33 III. b. 2
2 II, a: 13	7 II, c. 1	7 III: b. 2	7 III: b. 2	4 III. b. 2	34 II. c. 1
3 III, b: 2	8 III b. 2	8 II. a. 13	8 II. a. 13	5 III. b. 2	35 III. b. 1
4 II, c: 1	9 II, a. 13	9 III. b. 2	9 III. b. 2	6 III. b. 2	36 II. c. 1
5 III, b: 2	10 III, b: 2	10 II. c. 1	10 II. c. 1	7 III. b. 2	37 III. b. 2
6 III, b: 2	11 III, b. 2	11 III. b. 2	11 III. b. 2	8 III. b. 2	38 III. b. 2
7 II, a: 13	12 II, c: 1	12 II. c. 3	12 II. c. 3	9 III. b. 2	
8 III, b: 2	13 II, a. 13	13 II. a. 12	13 II. a. 12	10 II a. 13	KSIĘGA V
9 II, c: 3	14 II. c. 1	14 III. b. 2	14 III. b. 2	11 II c. 1	
10 III, b: 2	15 II. a. 13	15 III. a. 2	15 III. a. 2	12 III. b. 2	
11 II, a: 3	16 III. b. 2	16 II. c. 1	16 II. c. 1	13 II a. 13	1 II. a. 8
12 III. b: 2	17 III. b. 2	17 I. 22	17 I. 22	14 II c. 1	2 II. a. 8
13 II, a: 13	18 III. b. 1	18 III. b. 2	18 III. b. 2	15 III. b. 2	3 II. a. 8
14 II, c: 1	19 II. c. 3	19 III. b. 2	19 III. b. 2	16 II. a. 13	4 II, a. 8
15 III, b: 2	20 II. a. 14	20 II. a. 13	20 II. a. 13	17 III. b. 2	5 II. a. 8
16 II, c: 1	21 III. b. 2	21 II. a. 10	21 II. a. 10	18 II. c. 1	6 II. c. 1
17 II, a: 13	22 II. a. 13	22 I. 20	22 I. 20	19 III. b. 1	7 II. d. 1
18 II, c. 1	23 II. c. 1	23 II. c. 1	23 II. c. 1	20 III. b. 2	8 II. a. 5
19 II, a: 13	24 III. b. 2	24 III. b. 2	24 III. b. 2	21 II. a. 3	9 II. c. 1
20 III, b: 2	25 II. a. 13	25 III. b. 2	25 III. b. 2	22 II. c. 1	10 II. c. 1
21 II, c: 1	26 II. c. 1	26 III. b. 2	26 III. b. 2	23 III. b. 1	11 II. c. 1
22 III, b. 2	27 II. a. 13	27 III. b. 2	27 III. b. 2	24 II. c. 1	12 II. c. 1
23 II, c: 3	28 I. 24	28 III. b. 2	28 III. b. 2	25 III. b. 1	13 III. b. 1
		29 III. b. 2	29 III. b. 2	26 II. c. 1	14 III. b. 2
KSIĘGA II	KSIĘGA III	30 III. b. 2	30 III. b. 2	27 III. b. 2	15 III. b. 2
		31 III. b. 2	31 III. b. 2	28 III. b. 1	16 III. b. 2
		32 III. b. 2	32 III. b. 2	29 III. b. 2	17 III. b. 2
				30 II. a. 2.	18 III. b. 22
1 III, b: 2	1 III, b. 2	KSIĘGA IV			19 III. b. 2
2 II, c: 1	2 II. a. 13				20 III. b. 2
3 III, b: 2	3 I. 22				

Miscellanea I. 1. II. a, 1.

Epigrammata II. a. 1. tylko:

7	I. 17.	54	I. 9	73	I. 17	80	I. 17	121	I. 17
9	I. 9.	66	I. 9	76	I. 14	81	I. 17	125	I. 17
12	I. 9.	68	I. 17	78	I. 14	97	I. 9		

Clemens Janicki. wszystkie dzieła II. a. 1.

Stanislaus Konarski. *Odae*.

1	III. b. 2	6	II. c. 1	11	II. c. 3	16	III. b. 1	21	II. a. 8
2	II. c. 1	7	II. c. 1	12	II. c. 1	17	III. b. 2	22	II. a. 8
3	II. c. 1	8	II. a. 13	13	II. c. 1	18	I. 17	23	II. c. 3
4	III. b. 2	9	III. b. 2	14	III. b. 2	19	II. c. 1		
5	II. c. 1	10	II. c. 5	15	II. c. 1	20	II. a. 8		

Sermones I. 1. *Opera posthuma* II. a. 1. I. 1. III. b. 2

Uwaga. Znajdują się jeszcze poemata naprzemian różne gatunki wiersza w sobie mieszczące, jakimi są: niektóre chory w Tragedyach *Seneki*, *Silviludia Sarbiewskiego*, *Komedyc Plauta*, *Terencyusza* i t. d.

C Z E Ś Ć V.

O P I S O W N I. (*)



Główniejsze prawidła pisowni łacińskiej są:

1. Nad żadną głoską nie kłaść znamion, lubo się one w niektórych dawnych książkach znajdują; wyjąwszy *rozdzielnik*, i *daszek* który się czasem kładzie nad przypadkiem drugim liczby mnogiej, np. *poëta* poeta; *deûm* zamiast *deorum*, od *Deus* Bóg.

2. Pisać dwugłoskę *ae*, zamiast samogłoski *e*:

a, Na końcu drugiego i trzeciego przypadku liczby pojedynczej, tudzież pierwszego i piątego liczby mnogiej, pierwszej deklinacji, np. *mensae*, od *mensa* stół,

b) W wyrazach następujących: *aedes* świątynia, *bu-dynek*, *aeger* chory, *aemulus* spółzawodnik, *aequus* równy, sprawiedliwy, *aerugo* rdza miedzi, *aes* miedź, *aestas* lato, *aestimo* szacuję, *aestus* upał, *aetas* wiek, *caecus* ślepy, *caedo* biję, *caementum* kamień łamany, *caesaries* długie włosy na głowie, *haec* ta, te, *haereo*

igne, *haeres* dziedzic, *laedo* obrażam, *laetor* cieszę się, *laevus* lewy, *maeror* smutek, *paedor* brud, *paene* prawie, *prae* przed, *praeda* zdobycz, *quae* która, które, *quaero* szukam, *quaeso* proszę, *saevus* srogi, *vae* biada!

c) W wyrazach z greckiego języka wziętych, piszących się u Greków przez dwugłoskę *au*; np. *aulaea* (αὐλαία) kortyna,

3, Pisać dwugłoskę *oe*, zamiast samogłoski *e*:

a) W wyrazach następujących: *coelebs* bężenny; *coelum* niebo, *coena* wieczerza, *coepi* zaczynam, *foedus* brzydki, *foedus* przymierze, *foetor* smród, *poenitet* żal mi.

b) W wyrazach z greckiego języka wziętych, piszących się u Greków przez dwugłoskę *oz*, lub *o*, np. *comœdia* (κωμῆδία) komedia, *dioecesis διοικησίς* dyecezya, *poena* (ποινή) kara.

4. Pisać *c* zamiast *k*, a *qu* zamiast *kw*, np. *caput* głowa, *qui* który. *K.* pisze się tylko czasem w imionach z greckiego języka wziętych, np. *kalendae* pierwszy dzień miesiąca,

5. Pisać zgłoskę *ti* zamiast *ci* w rzeczownikach formowanych od supinum; tudzież ile zazy po *ti* następuje samogłoska, np. *recreatio* ożywienie od *recreo* ożywiam, *recreatum*; *sentio* czuję. — Wyjmują się: *aspicio* patrzę, *facio* czynię, *Graecia* Grecya, *jacio* rzucam, i wszystkie rzeczowniki pochodzące od rzeczowników mających przypadek drugi na *cis*, np. *judicium* sąd, od *judex* sędzia *judicis*

6. Pisać *u* zamiast *v*, po głośkach *g*, *s*, *q*, w jednej zgłosce, np. *lingua* język, *suavis* przyjemny, *loquor* mówię.

7. Pisać *x* zamiast *ks*, np. *xenium* podarunek.

(*) *Porówn.* De latina orthographia quaedam e Schelleri Praeceptis styli bene latini delibata. Vilnae 1851. in 8vo

8. W niektórych imionach z greckiego języka wziętych pisać *h* po *r*, *t*; *ph* zamiast *f*, *y* zamiast *i*; *z* zamiast *s*, np. *rhythmus* (ῥυθμός) rym, *philosophia* φιλοσοφία) filozofia, *xystus* (ξύστος) galerya, *zelus* Ζήλος) gorliwość.

Znaki pisarskie w łacinie są teraz (1) takie same jak w polskim języku (2); oprócz tego:

.. *Rozdzielnik* (diaeresis) oznacza, iż dwie samogłoski przy sobie stojące nie tworzą dwugłoski, ale że każda z osobna wymówić należy, np. *aër* powietrze, *poëta* poeta.

' *Odcinek* (apostrophus) znak jednej lub więcej głosek opuszczonych, *tun'es* za *tune es* czy ty jesteś.

^ *Daszek* (accentus circumflexus) znak skrócenia wyrazu, np. *deúm* za *deorum*, od *Deus* Bóg.

Nadto, używa się tak w polszczyźnie jak i w łacinie, § *Paragraf* (paragraphus) znak oddziału w piśmie.

Uwaga. W dawnych drukach łacińskich znajdują się jeszcze Rzymianom nieznane, i dziś powszechnie zarzucone znamiona, *prawe* (accentus acutus) i *lewe* (accentus gravis), np, *á*, *è*,

S K R Ó C E N I A (3)

1. W imionach własnych.

A. znaczy Aulus. Mam. Mamercus.

C. albo G. Cajus (Gajus) P. Publius.

-
- (1) Starożytni Rzymianie znali tylko kropkę (*punctum*); inne znaki pisarskie wprowadzili późniejsi grammatycy, dla łatwiejszego zrozumienia.
 - (2) *Zobacz.* O znakach przecinkowych w piśmie, czyli znakach pisarskich. w Warszawie 1850, in 8vo
 - (3) Inne skrócenia mniej używane, zobacz. w *Antiquitates Romanae*, Nieupoort

Cn. albo Gn. Cnejus (Gne- us).	Q. albo Qu. Quintus.
D. Decimus.	S. albo Sex. Sextus.
K. Kaeso.	Ser. Servius.
L. Lucius.	Sp. Spurius.
M. Marcus.	T. Titus.
M' Manius.	Tib. Tiberius.

2. *W imionach urzędowych.*

Aed. Aedilis.	Pont. Max. Pontifex maxi- mus <i>najwyższy kapłan.</i>
Cos. Consul.	Pr. Praetor.
Coss. Consules albo Con- sulibus.	Praef. Praefectus.
Des. designatus <i>obraný.</i>	Proc. Proconsul.
Eq. Rom. Eques Romanus.	S. Senatus,
Imp. Imperator.	S. P. Q. R. Senatus popu- lusque Romanus.
O. M. Optimus Maximus <i>najlepszy, największy.</i> (<i>gdy się mówi o Jowi- szu</i>)	Tr. Tribunus.
P. C. patres conscripti <i>se- natorowie.</i>	

3. *W innych wyrazach.*

- A. Anno roku.
- A. c. Anno currente roku *bieżącego:*
- A. Chr. Anno Christi roku *ery chrześcijańskiej.*
- a. Chr. ante Christum *przed erą chrześcijańską.*
- A. M. Anno mundi roku *od stworzenia świata.*
- A. pr. Anno praeterito roku *przeszłego.*
- A. u. c. Anno urbis conditae roku *od założenia Rzymu.*
- Cal. albo Kal. Calendae *pierwszy dzień Miesiąca.*
- D. D. Dono dedit *podarował.*

- D. D. D. *Dono dedit dicavit podarował, ofiarował.*
D. *Divus ubestwiony.*
D. M. *Diis Manibus ceniom zmarłych.*
Dn. *Dominus pan.*
F. *Filius syn.*
Ictus. *Iurisconsultus biegły w prawie.*
L. L. *Loco Sigilli w miejscu pieczęci.*
M S. *Manuscriptus rękopism.*
Non. *Nonae piąty lub siódmy dzień miesiąca.*
Pl. *Plebis wspólstwa.*
Pop. *Populus lud.*
P. R, *Populus Romanus.*
P S. *Postscriptum niżej napisano.*
Q. D. B. V. *Quod Deus bene vertat daj Boże szczę-
ście.*
Resp. *Respublica rzeczpospolita, państwo.*
S. *Salutem zdrowia życzy, pozdrawia.*
S C. *Senatusconsultum jednozgodna uchwała senatu.*
S. D. P. *Salutem dicit plurimam tysięcy pozdrowień
zasyła.*
S, V. B. E. E. V. *Si vales bene est, ego valeo jeśliś
zdrów to dobrze, jam zdrów.*
ā *am, an.*
āia *anima dusza.*
aūt *autem zaś.*
c. *caput rozdział.*
cf. *confer albo conferatur porównać należy.*
conponere *componere składać.*
ē *em, ea.*
ē *ae.*
ēt *etiam także.*
hoies *homines ludzie.*
.i. *albo i. e. id est tojest.*
l. c. *loco citato w miejscu przytoczonem.*

ll. loco laudato w miejscu przytoczoném.

n. enim *bowiem.*

\bar{n} nn.

\bar{o} om, on.

$\bar{o}\bar{e}s$ omnes *wszyscy.*

omnib. omnibus *wszystkim.*

\bar{p} prae *dla.*

\bar{p} per *przez.*

\bar{p} pro *za.*

pag pagina *strónica.*

\bar{q} quae *która, które.*

q_2 albo q_3 que *i.*

\bar{q} albo qd quod *że, co.*

\bar{q} quam *jak. którą*

\bar{q}^d quid *co.*

rōnem rationem *przyczynę sposób.*

scil. scilicet *zaiste, toiest,*

seq. sequens *następujący.*

seqq. sequentes *następujący.*

tñ tamen *jednak.*

\bar{u} um, un.

v. versus *wiersz.*

vid. vide albo videatur *zobaczyć można.*

9. us. np. ung *jeden*

∞ mille *tysiąc.*



O KALENDARZU DAWNYCH

R Z Y M I A N.

Rzymianie dzielili rok na 12 miesięcy, które od czasu poprawy kalendarza przez Juliusza Cezara (r. 46. prz. Chr.) tyle co teraz dni zawierały. (1).

Trzy dni każdego miesiąca miały swoje osobne nazwiska. 1. od *Calendae* nazywał się pierwszy dzień miesiąca, od słowa *Καλέω* wołam, nazywałam, ponieważ początek miesiąca, i przypadające w nim święta, przez kapłanów, zwołanemu ludowi ogłaszane bywały. 2. *Idus* nazywał się dzień piętnasty w marcu, maju, lipcu, i październiku, a trzynasty w innych miesiącach. 3. *Nona* nazywał się we wszystkich miesiącach dziewiąty dzień przed *Idus*, zatém siódmy w marcu, maju, lipcu i październiku, a piąty w innych miesiącach.

Z wyrazami *Calendae*, *Idus*, *Nonae*, łączą się nazwiska miesięcy, jako przymiotniki, np. *Calendae Januariarum* pierwszy stycznia, *Calendis Januariis* pierwszego stycznia, *circiter calendas junias* około pierwszego czerwca, *Idibus Martiis* piętnastego marca, *Nonis Novembribus* piątego listopada. Jeżeli potrzeba inny jaki dzień miesiąca oznaczyć, wyraża się którym on jest względem *nonae*, *idus* i *calendae*. Ten dzień, po którym mają nastąpić *nonae idus* lub *calendae*, nazywa

(1) Nazwiska miesięcy są *Januarius* styczeń, *Februarius* luty, *Martius* marzec, *Aprilis* kwiecień, *Majus* maj, *Junius* czerwiec, *Julius* lipiec, *Augustus* sierpień, *September* wrzesień, *October* październik, *November* listopad, *December* grudzień.

się *pridie nonas* albo *nonarum*, *pridie idus* albo *iduum*, *pridie calendas* albo *calendarum*, dzień drugi, przed którymkolwiek z tych trzech wypadający, nazywał się u Rzymian trzecim nie drugim, przed nim czwarty, dalej piąty i t. d. Dni które następowały po *idus*, oznaczano przez wskazywanie, którymi są przed *Calendae* następującego miesiąca, np. *tertio Calendas Martias* albo *III Cal. Martias*, albo *ante diem tertium Calendas Martias* (przez skrócenie *a. d. III. Cal. Mart.*) i t. p. Wszystkie te wyrażenia jedno znaczą, i *ante diem* znaczy to samo co *dies*, np. *Is dies r at Apr. a. d. V. Cal. Apr.* CAES. był to dzień 28 Marca; *a. d. idus marca.* CAES. 13. kwietnia *In ante diem V. Cal. Novemb.* CIC. na dzień 28. października. *In ante dies octavum et septimum Calendas Octobres* LIV. na dzień 24 i 25 września. Oprócz tego, w sposobie liczenia Rzymian potrzeba następną własność uważać; że jak według naszego sposobu liczenia, między dniem 7. a 15. oraz między 5. a 13. zachodzi dni 8; tak u Rzymian zachodziło 9. Wszystko to następująca tablica dostatecznie wyjaśnia.

Dzień naszego miesiąca.	Martius, Majus, Julius, Octo-ber, maja po 31 dni.	Januarius, Augustus, Decémbér, maja po 31 dni	Aprilis, Ju-nius, Sep-tember, November, maja po 30. dni.	Februari-us w roku zwycajnym ma dni 28.	Februar-rius w roku przestępnym ma dni 29.
1	Calentis	Calentis.	Calentis.	Calentis.	Calentis.
2	VI } ante Nonas	IV } an:n.	IV } an:n.	IV } an:n.	IV } an:n.
3	V } ante Nonas	III } an:n.	III } an:n.	III } an:n.	III } an:n.
4	VI } ante Nonas	Pr. Nonas	Pr. Nonas	Pr. Nonas.	Pr. Nonas
5	III } ante Nonas	Nonis.	Nonis	Nonis.	Nonis
6	Pr. Nonas.	VIII } ante Idus.	VIII } ante Idus.	VIII.	VIII } ante Idus.
7	Nonis.	VII } ante Idus.	VII } ante Idus.	VII } ante Idus.	VII } ante Idus.
8	VIII } ante Idus.	VI } ante Idus.	VI } ante Idus.	VI } ante Idus.	VI } ante Idus.
9	VII } ante Idus.	V } ante Idus.	V } ante Idus.	V } ante Idus.	V } ante Idus.
10	VI } ante Idus.	IV } ante Idus.	IV } ante Idus.	IV } ante Idus.	IV } ante Idus.
11	V } ante Idus.	III } ante Idus.	III } ante Idus.	III } ante Idus.	III } ante Idus.
12	IV } ante Idus.	Pr. Idus.	Pr. Idus	Pr. Idus.	Pr. Idus.
13	III } ante Idus.	Idibus	Idibu	Idibus.	Idibus.
14	Pr: Idus	XIX } ante Calendas.	XVIII } ante Calendas.	XVI } ante Calendas.	XVII } ante Calendas.
15	Idibus.	XVIII } ante Calendas.	XVII } ante Calendas.	XV } ante Calendas.	XVI } ante Calendas.
16	XVII } ante Calendas.	XVII } ante Calendas.	XVI } ante Calendas.	XIV } ante Calendas.	XV } ante Calendas.
17	XVI } ante Calendas.	XVI } ante Calendas.	XV } ante Calendas.	XIII } ante Calendas.	XIV } ante Calendas.
18	XV } ante Calendas.	XV } ante Calendas.	XIV } ante Calendas.	XII } ante Calendas.	XIII } ante Calendas.
19	XIV } ante Calendas.	XIV } ante Calendas.	XIII } ante Calendas.	XI } ante Calendas.	XII } ante Calendas.
20	XIII } ante Calendas.	XIII } ante Calendas.	XII } ante Calendas.	X } ante Calendas.	XI } ante Calendas.
21	XII } ante Calendas.	XII } ante Calendas.	XI } ante Calendas.	IX } ante Calendas.	X } ante Calendas.
22	XI } ante Calendas.	XI } ante Calendas.	X } ante Calendas.	VIII } ante Calendas.	IX } ante Calendas.
23	X } ante Calendas.	X } ante Calendas.	IX } ante Calendas.	VII } ante Calendas.	VIII } ante Calendas.
24	IX } ante Calendas.	IX } ante Calendas.	VIII } ante Calendas.	VI } ante Calendas.	VII } ante Calendas.
25	VIII } ante Calendas.	VIII } ante Calendas.	VII } ante Calendas.	V } ante Calendas.	VI } ante Calendas.
26	VII } ante Calendas.	VII } ante Calendas.	VI } ante Calendas.	IV } ante Calendas.	V } ante Calendas.
27	VI } ante Calendas.	VI } ante Calendas.	V } ante Calendas.	III } ante Calendas.	IV } ante Calendas.
28	V } ante Calendas.	V } ante Calendas.	IV } ante Calendas.		III } ante Calendas.
29	IV } ante Calendas.	IV } ante Calendas.	III } ante Calendas.		
30	III } ante Calendas.	III } ante Calendas.			
31	Pr: Calen. (następującego) miesiąca.	Pr. Calen. (następującego miesiąca).	Pr. Calen. (następującego miesiąca)	Pr. Calen. Martias.	Pridie Calendas Martias.

* Dzień ten 24 Lutego zwał się *bissextus*, a rok przestępny *annus bissextilis*.

A zatem łatwo jest datę rzymską przemienić na naszą w następujący sposób:

1. Jeżeli data rzymska oznaczona jest przez *nonae* lub *idus*, bierze się dzień miesiąca, na który takowe *nonae* albo *idus* przypadają, i do niego dodaje się jeden; to jest zamiast piątego bierze się szósty, zamiast trzynastego czternasty, zamiast piętnastego szesnasty; i od tej liczby odejmuje się data rzymska; a ztąd wypadająca różnica oznacza datę naszego kalendarza, np. *IV. Nonas julias*. (lipiec) ma *Nonae* dnia siódmego, lecz w miejsce jego bierze się dzień ósmy: będzie więc $8 - 4 = 4$ czyli dzień 4 lipca. *IV. Nonas septembres*. *septembres*. September ma (wrzesień) *Nonae* dnia piątego, wzięwszy więc dzień szósty odjąwszy 4, i pozostałe 2. okaże że *IV. Nonas septembres* jest drugi dzień września. *VII. Idus octobres*. October (październik) ma *Idus* dnia piętnastego, wzięwszy więc 16. i odjąwszy od tego 7. pozostałe 9 znaczy, że to jest nasz 9. października. *VI. Idus Aprilis*. Aprilis (kwiecień) ma *Idus* trzynastego, będzie więc $14 - 6 = 8$ czyli 8 kwietnia.


2. Jeżeli zaś data rzymska oznaczona jest przez *calendae*, wiadomo iż dzień daty do miesiąca poprzedzającego należy; potrzeba więc najprzód wiedzieć, ile ma dni ten miesiąc, do którego data należy, potem do liczby tych dni dodać 2. i od tego odjąć datę rzymską, a pozostała reszta oznaczać będzie datę naszego kalendarza. Liczba dni w miesiącu powiększa się dwiema jednościami dla tego, że oprócz dni bieżącego miesiąca, jeszcze jeden dzień następnego wchodzi w rachunek, a przytém sposób liczenia Rzymian zawsze jeden dzień więcej przydaje, np. *IX. Calendas februarias*. Naznaczony dzień przypada w miesiącu styczniu, ten ma dni 31. w miejscu tej liczby bierze się 33, od której odjąwszy 9. pozostałe 24. znaczą 24. stycznia podług

naszego óalendarza. *V. Calendas Iulias.*. Oznaczony dzień przypada w czerwcu, ten ma dni 30, będzie 22 — 5 = 27. czerwca.

3. Co się tycze wyrażania naszych das w języka łacińskim, lepiej jest trzymać się naszego zwyczaju niż je zamieniać na sposób Rzymski. Chcąc jednakże użyć téj zamiany trzeba zrobić przeciwny powyższemu rachunek, np. 25, *Grudnia*. Grudzień ma dni 31, w mićjscu téj liczby bierze się 33. odejmuje się od nićj 25, i zostaje 8, to jest VIII. *Calendas januarias*.

Powyżej umieszczona tablica zawiera już w sobie wszystko to, czegobyśmy przez dopiero przytoczone rachunki dojść mogli.

K O N I E C.



REGISTR

STRONICA.

CZĘŚĆ I. O GŁOSKACH I ICH WYMAWI- NIU. - - - - -	5
CZĘŚĆ II. O CZĘŚCIACH MOWY. - - -	7
ROZDZIAŁ PIERWSZY o Imieniu. - - -	7
O <i>Imieniu rzeczownem</i> - - - - -	7
O Liczbach - - - - -	8
O Rodzajach - - - - -	9
O przypadkach - - - - -	25
O deklinacjach. - - - - -	25
Deklinacya 1. - - - - -	26
Deklinacya 2. - - - - -	28
Deklinacya 3. - - - - -	31
Deklinacya 4. - - - - -	45
Deklinacya 5. - - - - -	47
O przypadkowaniu Imion złożonych. - - -	48
O <i>Imieniu przymiotnym</i> - - - - -	48
O przypadkowaniu przymiotników - - -	48
O stopniowaniu przymiotników - - -	57
O <i>Imionach liczbowych</i> - - - - -	63
ROZDZIAŁ DRUGI o Zaimku - - - - -	72
ROZDZIAŁ TRZECI o Słowie - - - - -	81
Czasowanie słowa posiłkowego <i>sum</i> - - -	84
O formowaniu czasów - - - - -	87
Konjugacya 1. - - - - -	92
Konjugacya 2. - - - - -	108
Konjugacya 3. - - - - -	127

	<i>Stronica</i>
Konjugacya 4. - - - -	156
Czasy omowne (<i>futura periphrastica</i>) - -	172
O słowach niesforemnych - - - -	178
O słowach ułomnych - - - -	201
O słowach nieosobistych - - - -	210
O składaniu słów. - - - -	211
o Imięstwie ROZDZIAŁ CZWARTY - -	211
o Przysłówku ROZDZIAŁ PIĄTY - -	212
o dochodzeniu znaczenia wyrazów z ich zakończe- nia, albo składających przyimków - -	215
CZĘŚC III. O SKŁADNI, - - - -	219
Składnia szyku ROZDZIAŁ PIERWSZY. - -	219
Składnia zgody ROZDZIAŁ DRUGI - -	220
<i>A</i> , Zgoda przymiotnika z rzeczownikiem - -	220
<i>B</i> , Appozycya - - - -	222
<i>C</i> , Zgoda zaimka w zględnego z należącym do nie- go rzeczownikiem - - - -	222
<i>D</i> , Zgoda słowa osobistego z przypadkiem pier- wszym - - - -	223
Składnia nieosobista - - - -	225
Składnia imion liczbowych pierwotnych - -	226
O imionach własnych miast, wsi zaimków - -	227
O imionach własnych części świata, krajów i wysp	231
O przypadku drugim podzieluym - - - -	232
Sposób wyrażania własności czyli przymiotu osoby lub rzeczy - - - -	233
O przypadku trzecim wyrażającym pożytek lub szkodę. - - - -	234
O przypadku czwartym podług zwyczaju greckie- go użytym - - - -	234
Sposób oznaczania wielkości jakiej rzeczy - -	235
Sposób wyrażania miary czasu - - - -	235
Sposób wyrażania ceny, narzędzi, materyi, spo- sobu i przyczyny, dla której się co dzieje. - -	237

O przypadku szóstym kładącym się przy stopniu wyższym przymiotników	-	-	-	-	238
ROZDZIAŁ TRZECI Składnia rządu	-	-	-	-	239
<i>A</i> , Rząd przyimków	-	-	-	-	239
<i>B</i> , Rząd przysłówków	-	-	-	-	242
<i>C</i> , Rząd wykrzykników	-	-	-	-	245
<i>D</i> , Rząd słów	-	-	-	-	246
I. Rząd słowa posiłkowego <i>sum</i>	-	-	-	-	246
II. Rząd słów czynnych	-	-	-	-	249
Rząd odmiany bierniej słów czynnych	-	-	-	-	258
III. Rząd słów nijakich	-	-	-	-	259
IV. Rząd słów czynnobiernych	-	-	-	-	267
V. Rząd słów ułomnych	-	-	-	-	272
VI. Rząd słów nieosobistych	-	-	-	-	272
<i>E</i> , Rząd imiesłowów	-	-	-	-	275
<i>F</i> , Rząd Rząd imion	-	-	-	-	276
I. Rzeczownych	-	-	-	-	276
II. Przymiotnych	-	-	-	-	278
<i>G</i> , Rząd zaimków	-	-	-	-	285
Uwaga ogólna o rządzie	-	-	-	-	286
ROZDZIAŁ CZWARTY O użyciu zaimków, — o zamianie zdań czynnych na bierne, — okolicznych na bezokoliczne, o używaniu trybów i czasów, — <i>de ablativo absolute posito</i> , — o Attrakcyi, o postaciach i t. d.	-	-	-	-	286
I. O używaniu zaimków	-	-	-	-	286
II. Zamiana zdań czynnych na bierne	-	-	-	-	290
III. Zamiana zdań okolicznych na bezokoliczne	-	-	-	-	291
IV. O używaniu trybów	-	-	-	-	297
V. O używaniu czasów	-	-	-	-	299
O używaniu imiesłowów zwyczajnych	-	-	-	-	312
O szóstym przypadku uiezawisłym (<i>de ablativo absolute posito</i>)	-	-	-	-	314

Stronica

O używaniu imiesłówów osobliwych zwanych <i>Gerundia</i>	- - - - -	319
O używaniu imiesłówów osobliwych zwanych <i>Supina</i>	- - - - -	324
VI. O Attrakeyi	- - - - -	326
VII. O użyciu stopnia najwyższego zamiast wyższego	- - - - -	327
VIII. <i>Particulae praepositivae et postpositivae</i>	- - - - -	327
IX. O postaciach grammatycznych	- - - - -	328
CZĘŚC IV. O ILOCZASIE	- - - - -	334
O przygłosie	- - - - -	357
O Wierszach łacińskich	- - - - -	357
Wykaz gatunków wierszy, jakimi są napisane dzieła poetów łacińskich.	- - - - -	376
CZĘŚC V. O PISOWNI.	- - - - -	387
Skrócenia	- - - - -	389
O Kalendarzu dawnych Rzymian	- - - - -	393

*Znaczenie skrótów nazwisk Autorów starożytnych
Rzymskich. w ciągu Grammatyki użytych.*

- APUL. *znaczy* L. Apulejus.
 AUR. VICT. S. Aurelius Victor.
 CAES. C. Julius Caesar.
 CATO. M. Porcius Cato.
 CATUL. C. Valerius Catullus.
 CIC. M. Tullius Cicero.
 CLAUD. Claudius Claudianus.
 COLUM. L. Junius Moderatus Columella.

V
CURT. Qu. Curtius Rufus.
EUTR. Flavius Eutropius.
FLOR. L. Annaeus Florus.
GELL. Aulus Gellius.
HOR. Q. Horatius Flaccus.
JUST. Justinus.
JUV. D. Junius Juvenalis.
LIV. T. Livius.
LUCR. Lucretius Carus.
MART. M. Valerius Martialis.
NEP. Cornelius Nepos.
OVID. P. Ovidius Naso.
PERS. A. Persius Flaccus.
PHAED. T. Phaedrus.
PLAUT. M. Accius Plautus.
PLIN. C. Plinius Secundus Major.
PLIN. JUN. C. Plinius Secundus Minor (Junior)
QUINT. M. Fabius Quintilianus.
SALL. C. Sallustius Crispus.
SEN. M. Annaeus Seneca.
STAT. P. Papinius Statius.
SUET. C. Suetonius Tranquillus.
SYR. P. SYRUS.
TAG. C. Cornelius Tacitus.
TER. P. Terentius Afer.
TIB. Albius Tibullus.
VAL. FLAC. C. Valerius Flaccus.
VAL. MAX. Valerius Maximus.
VARR. M. Terentius Varro.
VELL. C. Vellejus Paterculus.
VIRG. P. Virgilius Maro.

Nr 674926

KSIĘGARNIA

ANTYKWARIAT



Nr 674926

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

WYDZIAŁ SZKOŁA
PEDAGOGICZNA W KIELCACH
BIBLIOTEKA

Biblioteka WSP Kielce



0221669